

Қостанай облысы әкімдігі Білім басқармасының
«Әдістемелік орталығы» КММ
«Н. Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі» КМҚК

«XXI ҒАСЫРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ: ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР»

ОБЛЫСТЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯ

МАТЕРИАЛДАРЫ

16 сәуір 2024 жыл
АРҚАЛЫҚ ҚАЛАСЫ

ӘОЖ 37
КБЖ 74
Ж66

Бас редактор: Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжінің ғылыми-әдістемелік кеңесі ұсынған.

Редакция алқасы:

Р.Е.Мамбетов - колледж директоры

С.О.Алматова - колледж әдіскері

Ж.С.Турганова - директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары

Б.М.Сарсенбаева – директордың ақпараттық технологиялар жөніндегі орынбасары

Б.А.Нургазиева - директордың оқу-өндірістік жөніндегі орынбасары

Г.К.Оразова - директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Ш.Е. Каппасова- педагог- зерттеуші

Г.А.Халыкова- педагог- сарапшы

Басылымға жауапты:

Сарсенбаева Б.М., Халыкова Г.А.

Ж66 «XXI ғасырдағы білім беру: жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктер» тақырыбындағы облыстық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы (Арқалық, 16 сәуір, 202 жыл).

Сборник материалов областной научно-практической конференции «Образование XXI века: новые подходы и возможности» (Арқалық, 16 апреля, 2024 год)

ISBN 978-601-08-3977-9

Жинаққа «XXI ғасырдағы білім беру: жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктер» тақырыбында облыстық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары енгізілген. Материалдар қазіргі таңдағы білім беру мен тәрбиенің өзекті мәселелері мен даму бағыттары туралы авторлардың көзқарастарын білдіреді. Материалдар заманауи сапалы білім берудегі нәтижеге жетуге бағытталған инновациялық тәжірибелер, білім беру мен тәрбиенің мәселелері мен даму бағыттары туралы автордың көзқарастарын білдіреді.

В сборник вошли материалы областной научно-практической конференции «Образование XXI века: новые подходы и возможности». Материалы представляют авторские взгляды видения актуальных проблем и перспективы современного образования и воспитания. Материалы представляют инновационные опыты, направленного на достижения результатов, и авторские взгляды ведения актуальных проблем и перспективы образования и воспитания

ISBN 978-601-08-3977-9

ӘОЖ 37

КБЖ 74

©Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі, 2024 ж.

Құттықтау сөз

**Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Әдістемелік орталығы» КММ басшысының
орынбасары Утегенова Г. М.**

**Қадірменді қонақтар!
Құрметті конференцияға қатысушылар!**

XX ғасырдың басында өз халқын білімге, мәдениетке шақырып, жаңалықтың жаршысы болған халқымыздың көрнекі ағартушысы, алғашқы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың негізін қалаған тұңғыш – журналист-публицист Нәзипа Сегізбайқызы Құлжанованың атындағы Торғай гуманитарлық колледжінде өткізіліп отырған, «XXI ғасырдағы Білім беру: Жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктер» тақырыбындағы ғылыми-тәжірибелік конференцияға қатысушыларды шын жүректен құттықтаймын.

Конференцияның өзектілігі қазіргі уақытта білім беруге қойылатын басты талап жан-жақты дамыған, бәсекеге қабілетті жаңа формациядағы мамандарды даярлау мәселесінің теориялық, әдістемелік, практикалық аспектілерін талқылайды. Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін дамытуда заманауи сапалы білім беруде нәтижеге жетуге бағытталған инновациялық тәжірибелерді тарату және жаңа тәсілдер мен практикалық мәселелерді ұйымдастыру басты міндетіміз.

Бүгінгі күнгі конференция оқытушылар мен педагогтардың ғылыми ой-өрісін кеңейту, оқу процесінде білімді шығармашылықпен пайдалануға заманауи жетістіктермен тәжірибе алмасуын анықтайды.

Ынтымақтастық шеңберінде конференцияға қатысушылар арасында жаңа байланыстар орнату және қолда бар байланыстарды нығайтуды жоспарлаудамыз.

Жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктерді пайдалануда конференцияның негізгі бағыттары мына тақырыптарға негізделген: «XXI ғасыр жаңартылған білім беру жүйесін ұлттық педагогикамен ұштастыру»,

«Педагогтің сандық-ақпараттық құзыреттілігі: тәжірибе мен перспективалар»,

«Ыбырай мұрасы – адамзат баласының рухани азығы»,

«Ұлттық құндылықтарды ұрпақ арқылы тәрбиелеудің маңызы».

Жас ұрпақты ғылымға жетелеу, жол сілтеу, ізденімпаздығын ояту, ой – өрісін - дамыту, қабілетін шыңдап, бағдар беру ұлағатты ұстаздың құзіретінде. Жастардың ғылымға деген қызығушылығын, құштарын арттыру ұстаздың терең біліміне тікелей байланысты.

Осы мақсатта аталған оқу орнында облыс, қала, аудандардың ұлағатты ұстаздарының тәжірибесін жалғастыру мақсатында, ғылыми-практикалық негізінде оқытушылар мен педагогтардың ізденіспен жасап жатқан еңбектерін жинақтауды жөн көрдік.

Ғылым - бізді жаңа әлемге, ашылымдарға, биіктерге, ойымыздың тереңіне үңілуге жетелейді.

Конференция материалдарының өзектілігі барлық білім беру салаларының буындарын қамтиды: тарихқа үңілу, заманауи инновациялық технологияны кеңінен зерттеп ғылымға зейін қою, білімге тәрбиелеуге жетелеу басты міндетіміз деп қараймыз.

Құттықтау сөз

Ы.Алтынсарин атындағы педагогикалық институттың
аға оқытушысы филология ғылымының кандидаты,
профессор З.Қолдасбаева

Құрметті қатысушылар!

Бүгінгі Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледінің базасында өтілетін «XXI ғасырдағы білім беру: жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктер» тақырыбындағы облыстық ғылыми-тәжірибелік конференцияның ашылуымен шын жүректен құттықтаймын. Білім мен ғылымның, экономиканың, саясаттың, мәдениетті, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырғаны бүгінгідей жаһандану кезеңінде ұлттық рухымызды ту етіп, ұрпақ тәрбиесін құндылықтар негізінде жетілдіру - қазіргі заманауи педагогика ғылымының алдында тұрған ауқымды істердің бірі.

Бүгінгі өткізіліп отырған конференция жұмысының ұлт болашағына шынайы келбетін танытатын көкейтестілігімен де, өзектілігімен де құнды болып отыр. Конференцияның негізгі мақсаты - қазақ даласында білім мен ғылымның қалыптасып, дамуына үлесін қосқан тарихи тұлғалар қазақ ұлтының рухани көсемі А.Байтұрсынов, ұлт ұстазы Ы.Алтынсарин, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың негізін қалаған журналист, публицист Н.Құлжанованың қалдырған асыл мұраларын өскелең ұрпақты тәрбиелеу және білім беру үрдісіне пайдалана отырып, жаңартылған білім беру мазмұны жағдайындағы білім беру жүйесін ұлттық педагогикамен ұштастыру педагогтардың сандық-ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруды интеллект тәжірибесі мен перспективалар, ұлттық құндылықтарды қалыптастыру өзекті мәселелер жоспарлау талқылануда.

Конференцияның өтілуі Қаныш Сәтбаевтың 125 жылдық мерей тойымен тұспа-тұс келіп отыр. Мемлекет басшысы Қасым-жомарт Тоқаев ғылым және технологиялар бойынша Ұлттық Кеңес отырысын өткізді. Ол ғалымдарды кәсіби мерекесі Ғылым күнімен құттықтап, бұл күн көрнекті ғалым, академик Қ.Сәтпаевтың 125 жылдық мерейтойы аталып өтілуде деп өз сөзінде ұлы Абайдың қазақтың рухани өмірінің жарық жұлдызы Ахмет Байтұрсыновты, ұлт көсемі ұстазы Қ. Сәтпаевты қазақ халқының дара туған перзенті деп атап өтті. Оның ашқан ғылыми жаңалықтары әлі күнге дейін өз маңыздылығын жоғалтқан жоқ.

Осы мерей тойды жоғары деңгейде атап өтуіміз керек деп, атап өтті Президент өзінің сөйлеген сөзінде. Мемлекет басшысы жасанды интеллект мүмкіндіктерін пайдалануға ерекше назар аударды. Жасанды интеллект даму стратегиясын және сандық кодекс жасалынып жатқанын айтты.

Осы орайда, бүгінгі конференцияның ұйымдастырылуы, оның мазмұндық құрылымы дұрыс бағыт-бағдардың нақты дәлелі. Олай болатын болса, бәріңізді үлкен шараны іске асырып, конференцияның нәтижелі өтуіне өз үлестеріңізді қосады деген ойдамын.

I-СЕКЦИЯ: XXI ҒАСЫР ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАМЕН ҰШТАСТЫРУ

РОЛЬ МАСТЕРА ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Абитаева Айжан Сейтжановна,
мастер производственного обучения,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области
Ильченко Евгения Владимировна,
мастер производственного обучения,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

В подготовке компетентного рабочего, владеющего всеми необходимыми профессиональными технологиями, ведущее место принадлежит мастеру производственного обучения. Именно он передает обучающимся знания и опыт, воспитывает активную жизненную позицию, формирует личность, прививает моральные и этические качества. Характерные черты большинства из них - компетентность и высокий профессионализм, ответственность за порученное дело, способность обучать и воспитывать студентов, вести за собой коллектив.[1]

Исходя из методической темы колледжа «Повышение качества образовательной деятельности колледжа, через реализацию практико - ориентированного подхода», мастера производственного обучения Костанайского строительного колледжа ведут целенаправленную работу и обучают студентов, используя на уроках учебной практики задания, максимально, приближенные к производственным.

В колледже созданы материально-технические условия для проведения учебной практики, мастер–классов и чемпионатов WorldSkills, выполнения обучающимися реальных профессиональных задач. С 2018 года мастерами были актуализированы рабочие учебные программы с учетом компетенции WorldSkills, т.е. обучающиеся уже во время учебного процесса, могут выполнять определенные профессиональные модули.

Отработка модулей по стандартам WorldSkills в ходе учебных практик позволяет в первую очередь, мастерам производственного обучения, сделать вывод, что студент самостоятельно учится принимать решения в различных возникающих производственных ситуациях, отвечает за результат своего труда, проявляет свою творческую составляющую, владеет своими эмоциями, другими словами может почувствовать себя в состоянии настоящего профессионально сложившегося специалиста. На базе наших мастерских, созданы рабочие площадки и проводятся региональные конкурсы WorldSkills по компетенциям "Сухой метод и штукатурные работы", "Каменные работы", "Малярные и декоративные работы", "Абилимпикс - Штукатурные работы" которые оборудованы необходимыми материалами и инструментами. В мастерские по сухому методу строительства, каменным и штукатурным работам по программе «Жас - Маман», были приобретены профессиональные станки для резки камня, портативный стол для раскроя листовых материалов PFT Boardmaster, штукатурные станции и необходимый ручной и электро-инструмент, а так же были установлены современные стенды и интерактивные доски, позволяющие наглядно увидеть материалы и технологии в процессе проведения практических занятий. Все это способствует повышению качества обучения и повышению уровня мастерства студентов, и мы получаем гораздо качественныеи эстетично выглядящие работы.

На базе нашего колледжа действует ресурсный центр КНАУФ, единственный в Костанайской области. За последние годы на базе Ресурсного центра прошли обучение и получили сертификаты 391 студент, из них 90 % обучены по 2 и более программам. Открытие данного центра способствовало улучшению материальной базы по компетенции "Сухой метод и штукатурные работы", где студенты обучаются на современном оборудовании.

В 2019 году Германское общество по международному сотрудничеству GIZ совместно с фирмой КНАУФ начинают реализацию дуального обучения в Костанайском строительном колледже, продолжительностью четыре года.

В рамках реализации программы внедрены адаптированные под казахстанские условия немецкие учебные планы по специальности, с увеличением практических занятий до 78% от общего количества учебных часов. В организации подготовки по строительным специальностям с использованием инновационных технологий является постоянная методическая поддержка, а также практико-ориентированные обучающие материалы от компании КНАУФ. На базе Ресурсного центра проводится региональный чемпионат WorldSkills Костанай по компетенции «Сухое строительство и штукатурные работы»

Высокими результатами для колледжа, но и конечно же для страны, отметился студент группы 361 СЭЗС Александров Иван, он представлял Республику Казахстан на трех международных чемпионатах Worldskills.

В 2020 году Иван принял участие в рамках Евразийского чемпионата, где принимающая сторона собрала конкурсантов и экспертов из стран евразийского пространства. Уникальная соревновательная программа, доступная для проведения онлайн, была разработана экспертами WorldSkills Russia для иностранных гостей, которые выполняли конкурсные задания и проводили оценку, находясь на специально оборудованных площадках и не покидая пределы своих стран.

С 9 по 13 сентября на базе колледжа, при транслировании онлайн четырех видеокамер, Ивану необходимо было выполнить задание, состоящее из четырех модулей: Сборка конструкции, шпаклевание, установка фигурных гипсовых элементов и фристайл (задание в свободном стиле). Это участие стало колоссальным опытом как для Ивана, так и для мастеров колледжа.

С 22 по 25 сентября 2021 года в Австрии прошел масштабный чемпионат Европы по профессиональному мастерству — EuroSkills Graz 2021. В чемпионате приняли участие около 400 человек из 31 стран. И снова Александров Иван — представлял Казахстан. По результатам он занял 6 место в компетенции «Сухое строительство». EuroSkills проводится каждые два года и является крупнейшим мероприятием в области профессионального образования и повышения квалификации в Европе.

В ноябре 2022 во Франции проходил 46-й мировой чемпионат WorldSkills-2022 по профессиональному мастерству. В чемпионате принимали участие свыше 1400 участников из более чем 60 стран и регионов. Подготовка к мировому чемпионату Worldskills важный и ответственный этап, требующий полной выкладки и огромных усилий – Александров Иван столкнулся с самыми сильными соперниками со всего мира.

Проделанная работа Иваном и педагогическим составом колледжа, показывает высокий уровень подготовки студентов. Практико-ориентированное обучение в данный момент в нашем колледже достигается путем прохождения производственной практики студентов на базе социальных партнеров: в ТОО «БК-строймонтаж», ТОО «Ирина и К», «Сага - KZ», «Рудный Соколовстрой».

Уровень и качество профессионально-педагогической подготовки нас, как мастеров производственного обучения, в значительной мере определяет и качество подготовки обучающихся – будущих рабочих современного производства. Поэтому повышение нашего профессионализма считаем необходимым условием совершенствования системы подготовки кадров.

В целях повышения квалификации мастера производственного обучения систематически повышают свою квалификацию на базе учебного центра «ТОО КНАУФ Гипс Капчагай, Предприятие с участием ДЭГ» (далее – КНАУФ) в г.Капчагай, Алматинской обл. Ежегодно мастера производственного обучения проходят курсы в НАО "Талап", проходят стажировки на предприятиях. Также сами принимают участие в республиканских конкурсах профессионального мастерства среди педагогов ТиППО строительной отрасли, который проходил в г.Семей, показывая свое мастерство. В 2023 году мастер п/о Пенкин Е.С., занял в данном конкурсе 1 место по компетенции «Кирпичная кладка», а мастер п/о Ильченко Е.В., заняла 2 место по компетенции «Малярные и декоративные работы».

Мастерами производственного обучения пройдены курсы и получены сертификаты, по программам: «Основные педагогические технологии в профессиональном образовании», «Основные требования предъявляемые к специалисту на производстве», «Разработка рабочей учебной программы по модулям», «Сухое строительство», «Сухие смеси», «Поверхности сложных форм», «Теплая стена», «Сборные основания пола», где приобретают практический опыт в области инновационных технологий.

По линии НАО «Талап» мастера производственного обучения прошли стажировку в Австралии, Финляндии, Беларуси, в Чешской Республике.

В Чешской Республике, в рамках заключенного Меморандума о двухстороннем сотрудничестве между Костанайским колледжем Республики Казахстан и Высшей профессиональной школой и вторичным техникумом в Вольне.

Обучение и стажировка, дало возможность мастерам производственного обучения повысить свой профессиональный уровень, которые не только тренируют участников движения WORLD SKILLSS, но и выступают в качестве главных экспертов, компатриотов на конкурсных площадках во время соревнований.

В нашем колледже также обучаются студенты с особыми образовательными потребностями. Уже несколько лет для них ведется подготовка и проводится внутриколледжный чемпионат «Абилимпикс», по специальности «Строительство и эксплуатация зданий и сооружений», на базе мастерской отделочных работ, также открыта рабочая площадка по данной компетенции.

В 2017 году реализован совместный социальный проект организаций - общества «Умит-Надежда», «Гражданского Альянса «Грин», направленный на поддержку людей с ограниченными возможностями. В течение двух месяцев на базе Ресурсного центра обучены и сертифицированы шесть человек с ограниченными возможностями.

Отдельное место в системе нашей работы отводится профориентационной и воспитательной работе.

Наиболее эффективным методом профориентационной работы для нас является организация и проведение профессиональных проб с привлечением детей школьного возраста, где школьникам предоставляется возможность попробовать себя в различных направлениях, таких как: облицовщик-плиточник, штукатур, маляр, а так же выполнить декоративную штукатурку опираясь на свою фантазию. Подобного рода пробы популяризируют престижность рабочих профессий и помогают школьниками правильно определиться с будущей профессией.

За мастерами, впервые приступившими к профессиональной деятельности в нашем колледже, на период трех лет, закрепляется опытный мастер, осуществляющий наставничество.

Здесь они под руководством опытных наставников проходят стажировку по индивидуальным планам работ.

Наставничество в колледже предусматривает систематическую индивидуальную работу опытного преподавателя по формированию у начинающего специалиста опыта, профессиональных умений и знаний в области предметной специализации и методики преподавания. В рамках программы наставничества, мастера производственного обучения с

2019 года, занимают первые места областном конкурсе «Мастер года». Основная цель реализуемых мероприятий выявление профессиональных качеств участников конкурса, их профессионального мастерства в учебной деятельности, способностей трансформировать свой опыт, формулировать общепедагогические и профессиональные проблемы, быть профессионалом среди мастеров производственного обучения.

На современном этапе от будущего специалиста востребованы качества личности, творчески думающей, активно действующей и легко адаптирующейся к изменяющимся условиям производства. Поэтому роль мастера производственного обучения в формировании профессиональной компетенции студентов, имеет огромное значение, который способен зажечь, в первую очередь, личным примером, увлечь, демонстрируя профессиональный и творческий потенциал; сопроводить обучающегося на всём пути его становления как специалиста.

Список литературы:

1.Иванова, И.П. Развитие творческого мышления студентов в условиях проблемно-деятельностного обучения / И.П. Иванова. – Ставрополь, 2002. 3.2. Кузьмина, Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М., 1990.

3. Скамницкого. - М., Модульно-компетентностный подход и его реализация в среднем профессиональном образовании / Под общ.ред. д-ра пед. наук, проф. А.А. Скамницкого. - М., 2006. - 247 с.

4.Солянкина Л.Е. Модель развития профессиональной компетентности в практико-ориентированной образовательной среде / Л.Е. Солянкина // Известия ВГПУ. - 2011. - № 1 (0,6 п.л.).

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ АЛЬ—ФАРАБИ

Айсина Алия Габбасовна,
преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Одним из наиболее выдающихся представителей педагогической мысли средневекового Востока был знаменитый арабский ученый-просветитель, энциклопедист Абу-Насыр аль-Фараби (870-650 гг.). Он положил начало целой плеяде ученых-философов и педагогов, заложил гуманистические традиции научно-педагогических воззрений средневекового Востока. Последователь, интерпретатор и продолжатель идей величайших древнегреческих мыслителей, Аль-Фараби еще при жизни заслужил в научном мире средневекового Востока почетное звание «Второй учитель», определяющее его место вслед за знаменитым Аристотелем.

По содержанию все работы аль-Фараби можно разделить на несколько групп, выделим лишь те, которые имеют непосредственное значение в развитие педагогической мысли: трактаты по общефилософским проблемам, посвященные общим свойствам, законам и различным категориям; трактаты, посвященные вопросам познавательной деятельности человека, о формах, ступенях и способах познания; трактаты, посвященные нравственности и её категориям, проблемам воспитания, общественно-политической жизни, особенностям социального строя, вопросам государственного управления. Среди них надо назвать такие, как «Жемчужина мудрости», «Об основах знания», «О достоинствах науки и искусства», «Указание пути к счастью», «Философские вопросы и ответы на них» и др.

Неоценимо влияние аль-Фараби на развитие средневековой и последующей восточной педагогической культуры. Он рассматривал теоретические и практические проблемы педагогики, психологии и методики обучения, его педагогические взгляды проникнуты гуманизмом и верой в человека. Мощным средством формирования личности он считал воспитание и обучение, благодаря которым вырабатываются интеллектуальные и нравственные качества, необходимые для молодого человека, стремящегося достичь совершенства счастья. При этом он большую роль отводил Учителю. «Настоящим воспитателем, главой добродетельного народа может стать лишь тот, кто соединит в себе *12 врожденных качеств и 6 приобретенных*. Это следующие: у него должны быть хорошие умственные и физические качества, в особенности, память, обладать умом пронизательным и прозорливым; уметь излагать с полной ясностью все то, что он задумает; иметь любовь к обучению и познанию; быть воздержанным во всем, избегать игр и испытывать отвращение к возникающим из нее удовольствиям; любить правду и ее поборников, ненавидеть ложь и тех, кто прибегает к ней; обладать гордой душой и дорожить честью, стремиться к деяниям возвышенным, презирать роскошь и богатство, ненавидеть несправедливость и тех, от кого они исходят; быть справедливым ко всем, но не упрямым, не проявлять своенравности и не упорствовать перед лицом справедливости, но быть совершенно непреклонным перед всякой несправедливостью и низостью, проявлять решительность, быть смелым, отважным. Не знать страха» [1, с.60].

Одной из центральных социально-педагогических идей Аль-Фараби являлась идея всеобщего блага, счастья, к чему должно стремиться все человечество. Об этом мыслитель размышляет в «Трактате о взглядах жителей добродетельного города». В ней он рассматривает возможные варианты развития разных городских сообществ. Наиболее предпочитаемый из городов является «коллективный город» в классификации самого аль-Фараби. Это такой город, «в котором объединение людей имеет своей целью взаимопомощь в делах, коими обретается истинное счастье... и общество, где люди помогают друг другу в целях достижения счастья, есть добродетельное общество. Народ, все города которого помогают друг другу в целях достижения счастья, есть добродетельный народ.

Таким же образом вся земля станет добродетельной, если народы будут помогать друг другу для достижения счастья» [2, с.136]. Мыслитель придает большое значение специально организованному воспитанию и образованию. Так как добродетель является плодом образованности, отсюда вытекает и цель воспитания, которая состоит в поощрении стремления подрастающего поколения совершать нравственно одобряемые, благие дела. Сам процесс воспитания представляет собой дружеское общение и взаимодействие наставника с воспитанниками. По представлениям мыслителя, идеальный воспитатель является одновременно и ученым и педагогом, владеющим выразительной речью, умеющим и любящим передавать знания, настойчивым при достижении задач воспитания и обучения. Причем, ценится такое знание, которое основано на практическом исследовании, опыте и логических доказательствах. Названное находит отражение в методах обучения и воспитания, таких как дискуссия, упражнение, убеждение, самостоятельный поиск истины, критическое отношение полемика к познаваемому предмету.

Стержнем воспитания личности у аль-Фараби является нравственность, которая в его размышлениях отождествлялась с разумом. Другими словами, высоконравственный человек разумен и наоборот, разумный человек – нравственен. Большое место в его теории занимает эстетическое образование, особенно музыкальное, значение которого в формировании личности ученый оценивал достаточно высоко. Так, мыслитель утверждал о необходимости всеобщего музыкального образования независимо от природных данных обучающихся, «если эта способность не существует как врожденная, она может возникнуть под влиянием привычек (обучения)» [2, с.137].

Наличие опытного наставника является обязательным атрибутом воспитательного процесса. Так он пишет: «Из того, что говорилось о различных свойствах индивидов, явствует, что каждому человеку свойственно познать счастье и вещи, которые следует знать при этом. Для этого требуется учитель и наставник. Одни нуждаются лишь в начальном руководстве, другие – в большом руководстве» [3, с.118].

Размышляя о качествах педагога, аль-Фараби говорит, что не каждый человек, занимающийся образовательной деятельностью, является подлинным воспитателем. Дело в том, что он различает людей по их способностям к образовательной деятельности: «Люди также могут равняться в силе и скорости выявления одних вещей, но при этом один из них – способен наставлять и обучать другого тому, что сам выявил, тогда как другой этой способностью не обладает... Также не каждый человек способен руководить другим, и не каждый способен побуждать другого к совершению соответствующих действий» [3, с.119].

По мнению аль-Фараби, учитель должен обладать хорошей памятью, пронзительным умом, выразительной речью. Учитель должен обладать такими нравственными качествами, как честность, справедливость, гуманность, мудрость, честь и другие добродетели. Как отмечает ученый: «Подобный человек обладает высшей степенью человеческого совершенства и находится на вершине счастья. Этот человек является именно тем, кому известно любое действие, с помощью которого можно достичь счастья» [3, с.119].

В образовательном процессе могут применяться как мягкие так и жесткие методы обучения и воспитания. «Если воспитанник проявляет желание учиться, трудиться и совершать добрые поступки, уместны мягкие методы. Если же подопечный злобен, нерадив, своенравен, вполне оправданы жесткие наказания». [3, с.120]. Содержание образования, по аль-Фараби, с одной стороны, должно охватывать систему всех наук, т.е. оно носит энциклопедический характер, с другой стороны – оно должно иметь рациональную направленность.

Таким образом, аль-Фараби оставил великое наследие, которое во многом опережало свое время.

«Ищи понимание успехов сегодняшнего дня, в понимании опыта прошлого», -говорил мудрец прошлого. «Новое – это хорошо забытое старое» – гласит народная мудрость.

В погоне за инновациями, мы не должны забывать те традиции, на которых строилось современное обучение и воспитание.

Список литературы:

1. Антология педагогической мысли Казахстана, 1995, С .60.
2. А.Н. Чумаков, Хрестоматия по философии Часть 1, Москва Юрайт, 2020, С. 136-138.
3. К.Ф. Абдуллаев, Мыслители Востока о педагогической профессии, Бухарский государственный университет, 2020, С.118-120.

ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫ – САБАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ТРАНСЛЯЦИЯ

Байжанова Гульнара Каппасовна,
преподаватель специальных дисциплин,
ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»

Рухани дәстүрлерді бір маңызды қасиеті бар ерекше мәдени құбылыстарға жатқызу керек - әртүрлі этникалық, діни, әлеуметтік топтарға жататын адамдардың алдыңғы ұрпақтары жинақтаған білімді, тәжірибені жинақтау мүмкіндігі. Кез келген ұлт, халық, қоғам, әлеуметтік қоғамдастық рулық тәжірибені сақтауға және оны жас ұрпаққа барынша толық көлемде беруге мүдделі.

Қазіргі қоғамға көптеген қайшылықтармен сипатталатын ақпараттық кеңістік әсер етеді. Осыған байланысты құндылықтарды, білімді беру тәсілдерін іздеу қажеттілігі өзекті болып табылады, бұл оларды бір ұрпақтан екінші ұрпаққа тарату процесінде мағынаны сақтайды.

Дәстүрлерді тәрбиелеу отбасында, ата-аналар мен балалардың қарым-қатынасы арқылы басталады. Бұл кезеңде құрмет, әдептілік, өз Отанына деген мақтаныш, қарым-қатынастың дұрыстығы, сөйлеу мәдениеті сияқты ұғымдар қалыптасады. Келесі кезең, бұл мектеп, мектептегі сыныптан тыс жұмыстар үлкен тәрбиелік және білім беру мәніне ие. [1]

Оқушылардың өмірлік тәжірибесінде оқу материалының мазмұнын пайдалануға бағытталған оқу процесінің кезеңдерінің бірі ретінде қарастырылатын сабақтан тыс жұмыстармен тығыз байланысты жүргізілетін іс-шаралар олардың білімін тереңдетеді, іс-әрекет тәсілдерін кеңейтеді, оқушылардың жеке қабілеттерін іске асыруға жағдай жасайды, олардың өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі жетілдіруге деген қызығушылығын оятады.

Ол балалар мен жасөспірімдердің үнемі өзгеріп отыратын мүдделерін, рухани, әлеуметтік-мәдени және білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға, оқушылардың сүйікті ісімен айналысуына кең мүмкіндіктер жасауға арналған. Сабақтастықтың жалғасы-колледж, институттар. [1]

Бұл кезеңде олар қазірдің өзінде қалыптасқан құндылықтарымен, көзқарастарымен келеді, бұл жағдайда қалыптасқан ұғымдарды қолдау және нығайту қажет.

Сабақтастық дегеніміз не:

- сабақтастық-даму процесіндегі құбылыстар арасындағы байланыс, жаңа, ескісін алып тастағанда, оның кейбір элементтерін сақтайды;

- сабақтастық-табиғатта, қоғамда және танымда көрінетін объективті және әмбебап.

Қоғамға қатысты сабақтастықтың екі жағы бар - әлеуметтік және мәдени құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа беру, қалыптасудан қалыптасуға және осы құндылықтарды әрбір жаңа ұрпаққа, әрбір жаңа әлеуметтік жүйеге сіңіру. Бұл өткеннің мәдени ақпаратын жинақтауды және сақтауды жүзеге асыратын «қоғамды есте сақтаудың» ерекше механизмі, оның негізінде өткеннің жаңа құндылықтары жасалады.

Бұл қалай көрінеді: бұл топта балалардың жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып өткізілетін сыныптан тыс іс-шаралар, бұл материалды таңдау кезінде ескеріледі. [2]

Материалды дайындау және іс-шараны өткізу кезінде міндеттерді бөлу кезінде оқушының мүдделерін ескеру қажет.

Тәрбие жұмысының жоспарын жасау кезінде оқушылардың мүдделері мен тілектерін ескеру қажет, сабақтастық, жүйелілік және жүйелілік принципін сақтаймын.

Бұл қағида бұрын игерілген дағдыларды, дағдыларды, жеке қасиеттерді шоғырландыруға, оларды дәйекті дамытуға және жетілдіруге бағытталған.

Сабақтастық талабы осы қызмет түрлері бұрын жүргізілген жұмыстың қисынды жалғасы болып табылатын қызмет түрлерін ұйымдастыруды көздейді. Жүйелілік пен жүйелілік аз уақыт ішінде үлкен нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді К.Д. Ушинский былай деп жазды: «жұмыстың мәнінен шығатын, әрине, ақылға қонымды жүйе ғана бізге білімімізге толық күш береді». [3]

Әр мұғалім өзінің пәні, практикалық қолданылуы арқылы білім, білік және дағдылардың сабақтастығын жеткізеді.

Осылайша, таңдалған мамандықтағы пәннің маңыздылығын көрсетеді. Болашақ маман үшін не маңызды болады.

Мұғалім студент үшін түсінікті болатын білім берудің осындай әдістерін таңдайды, оны сабақтың мақсатын шешуде өзі қолдана алады. Тек осы мамандыққа тән факторларды ескере отырып, шешім әдістерін анықтаңыз. Тәлімгерлік тәрбие процесінде ерекше рөл атқарады. [4]

Тәлімгер көбінесе мамандық негіздерін түсінуге және оларды болашақ мамандығында қолдануға көмектесетін мұғалім болып табылады.

Студенттердің білім алуындағы тәуелсіздігі сабақтастықты таратуда да маңызды және құнды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шевченко О. в. Годжаева А. Д. "ұрпақтардың рухани тәжірибесінің сабақтастығының негізі ретінде Трансляция", 2021 ж
2. Г. И. Рогалеа "университеттің тәрбиелік кеңістігі: тұжырымдама, құру тәсілдері" 2011 ж
3. Ушинский К.Д. Собр. соч.: В 11 т. – Т.5. - М., 1950.
4. Оқушылар мен студенттерді оқытудағы сабақтастықты жүзеге асыру теориясы мен практикасы" а. п. Сманцер Минск 2011 ж.

ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ ҚОЛДАНУ

Білісбекова Динара Білісбекқызы,
арнайы пәндер оқытушысы,
Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Өмір сүру жағдайы қазақ халқының мәдениетін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін қалыптастыруға үлкен әсер етті. Қазақ тайпалары өздерінің тәуелсіздігін сақтау үшін жауынгерлерді басқаруға мәжбүр болды, олар ойындардың дамуына да әсер етті. Қазақтардың ойындарында негізінен ағаштан, жануарлардың сүйектерінен, тастардан, кейінірек металдан жасалған құрылғылар қолданылды. Басқа халықтармен қарым-қатынаста жаңа ойындар мен ойын-сауық пайда болады. Мысалы: «Қарағие» - «Найза лақтыру» (найза лақтыру), «қақпа тас» - «Бестас» (бес қиыршық тас), «Садақ ату» - «Жамбы ату» (садақ ату) және т.б. Ұлттық ойындардың көмегімен жас кезінен бастап балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу, бұл қоғамдағы табиғат пен қарым-қатынастың дұрыс қалыптасуына ықпал етеді. Қазақтар арасында дәстүр бойынша ер адамдар жастарды тәрбиелеумен айналысқан. Ойындарда ұлдар ересек еркектерді дірілдеп, олардың экономикалық қызметін жаңғыртады, ал қыздар өз ойындарында тұрмыстық және отбасылық - некелік қатынастарды бейнелейді.

Көшпелі қазақтардың, малшылардың өмірі олардан жан-жақты физикалық дамуды талап етті. Осыған байланысты қазақтың барлық ұлттық ойындары негізінен өте мобильді, онда ойынға қатысушылар өздерінің күштері мен ептіліктерін көрсетті. Қазақтардың ойындары балаларды жануарларға және қоршаған ортаға ұқыпты қарауға тәрбиелеп, үйретті. Қазақтар шаруашылығының бір саласы аң аулау болды, онда аңдар мен құстардың қимылдары мен дыбыстарына еліктеу өнері ежелден танымал болды. Жануарлардың әдеттеріне еліктейтін ойындар бар.[1]

Ешқандай ұлттық мәдениет дербес дами алмайды, мысалы, қазақтың ұлттық дене шынықтыру формаларын алсақ, онда аумақтың, географиялық ортаның, психологиялық құрылымның, экономикалық жағдайдың және ұлттық сипаттың әсерін байқауға болады. Қазақ халқының ойындарында құқықтық нормалар сақталатын, балаларды адалдық пен әділдікке, тәртіпке үйрететін терең мағына болды. Көптеген ойындар тәрбиелік сипатқа ие, адамға төзімділік, өзара көмек, шешімділік, табандылық және т. б. тәрбиелейді.

Ойын барысында балаларды бақылай отырып, біз бағалай аламыз:

- шешімсіздік пен қорқақтықтың көрінісі;
- табандылықтың көрінісі, соңына дейін күресу қабілеті;
- ойын кезінде қарсыластарға деген көзқарас;
- серіктестерге деген көзқарас;
- сіздің қателіктеріңізге деген көзқарас;
- өзіне деген талапшылдық, тәртіптілік.

Ежелгі заманнан бері қазақ халқы жекпе-жек өнеріне көп көңіл бөлді, оларда жігіттер өздерінің күштері мен психологиялық қасиеттерін көрсетіп, дамыта алды. Қазіргі уақытта ұжымдық ойындар басым. Қазақтар мереке кезінде түрлі ұлттық ойындар өткізді, мысалы: күрес, ат жарысы және тағы басқалар. Қазіргі уақытта ұлттық ойындар қайта жандануда. Кез-келген халықтың ойындары халықтың тұрмысы, еңбегі, өмір салты мен ұлттық құрылымын көрсетті. Ойындар келесідей функцияларды орындайды: тәрбиелік, салттық, ойын - сауық-эстетикалық, коммуникативті және т. б.

Ат ойындарына деген сүйіспеншілік пен оларды қастерлеу қазақтар арасында дәстүрге айналды. Қазақ көшпелі халқы бала кезінен ұлдары мен тіпті қыздарын атқа мінуге үйреткен. Көптеген халықтық мерекелер ат жарысының қатысуынсыз аяқталмады. Зерттеушілердің пікірінше, қазақтардың ең үлкен мерекесі ат жарысымен қатар жүретін ең көне қазақтардың оянуы болды. Оған 3-тен 7 күнге дейін созылуы мүмкін мүшелікке қарамастан барлығы қатыса алады, күннің соңы жарыспен аяқталды. Қатысқандардың барлығы өздерінің шеберлігі мен күшін көрсете алды. Ат спорты ойындары бала кезінен адамға күш, батылдық, ептілік дамытты. Қазақтардың географиялық жағдайының көшпелі қалыптасуына байланысты «Көкпар», «Байга», «Аламан Бәйге» сияқты ат спорты ойындары кеңінен таралды. [2]

Бұл ойын туралы көптеген зерттеулер жүргізілді, оны ресейлік, американдық зерттеушілер қарастырды. Ресей мен Америка ғалымдары «тоғыз құмалақ» ойынын этнографиялық ерекшелік ретінде қарастырды, ал еуропалық ғалымдар бұл қазақ халқының ақыл-ой қабілеттері мен шығармашылығы дамыған ұлттық мұра ойыны және бұл ойын тек белгілі бір халықтың ойыны деп есептей отырып, неғұрлым дұрыс анықтама берді.

Ұлттық ойындардың әрқайсысына тән басты мақсат-адамға әсер ету, оған қоршаған орта туралы ақпарат беру, қалыптастыру, патриотизм рухында тәрбиелеу. Адамды білімге, өмір туралы білімге, ұжымның бірлігіне, жолдасқа деген құрметке, басқалармен қарым-қатынас жасау қабілетіне және т.б. оятатын әрбір ұлттық ойында өмірге қажетті адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру, тұтас педагогикалық процесс, іргелі идея сияқты дидактикалық негіздер бар.

Ұлт ойындары-кешенді тәрбиенің, тұтас педагогикалық процестің таптырмас құралы. Қазақтың ұлттық ойындары-адамның физикалық, ақыл-ой және адамгершілік қасиеттерін дамытуға жан-жақты әсер ететін әмбебап құрал. Бұл өзін-өзі тәрбиелеудегі заманауи бірыңғай педагогикалық талаптарға жауап беретін, дидактикалық негізде педагогикалық және әлеуметтік жағдайды байытатын оқу құралы.

Оқу-тәрбие жұмысында ұлттық ойындарды саналы түрде пайдалану нәтижесінде сабақтың мазмұнын байыту, оқушылардың білім мен білімге деген қызығушылығын арттыру, ой-өрісін кеңейту, өмірлік қызығушылығын арттыру мақсаты көзделеді.

Ұлттық ойындарды дидактикалық материал ретінде пайдалану бірыңғай ойын сабақтарын өткізуді білдірмейді. Оны тиімді пайдаланудың жолдары бар. Бұл тиімділікті арттыруға және оқушылардың әр сабақта жұмыс істеу қабілетін сақтауға мүмкіндік береді.

Егер ұлттың басқа ұлттан басты ерекшелігі-тіл болса, онда бала үйрену, ойнауды меңгеру, оны дамыту. Егер біз ұлтты өзінше безендіретін және басқалардан ерекшеленетін әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар туралы айтатын болсақ, онда мұның бәрі балаға бала кезінен беріледі. Оның баласы ойында қабылдайды және ұжымдық өмірдің алғашқы сабақтарын алады.

Ұлттық ойындар адамның менталитетін (менталитетін) қалыптастырады. Ол күнделікті өмірде байқалмайды, біртіндеп еніп, бүкіл өмірдің негізін қалады. Қазақ ұлттық ойындарының тәрбиелік негізін бір сөзбен айтуға болмайтын күрделі іс-қимылдар шеңбері құрайды. Өскелең ұрпаққа берілетін Ұлттық ойындардың тәрбиелік негіздерін, оларды практикалық қолданудың тиімділігін ескере отырып, біз келесідей топтастыруды жоспарлап отырмыз. Атап айтқанда: ақыл-ой тәрбиесі, дене тәрбиесі, адамгершілік тәрбиесі, салауатты өмір салтын тәрбиелеу, еңбек тәрбиесі, эстетикалық және көркемдік тәрбие, патриоттық тәрбие, Халықаралық тәрбие және т.б. Бұл негізгі мақсатқа мектептегі біртұтас

педагогикалық процесті, тұлғаны, салауатты өмір салтын бағдарлайтын, жастардың бойында білім, Дағдылар, іскерлік қасиеттерді сіңіретін оқу орындарындағы басқа дидактикалық құралдармен үйлесімде қол жеткізуге ықпал етеді.

Мұндай жаңа жүйе баланың дене тәрбиесі сабақтарын өткізудегі ойлау жүйесі мен жеке әлеуетін дамытуға ықпал етеді. Ұлтымыз тәуелсіздік алғаннан кейін ел өмірінің барлық салаларында елеулі жаңалықтар келтірілді. Бүгінгі таңда барлық деңгейдегі оқу орындарының алдында тұрған негізгі мақсат-патриоттық сезімдерді қалыптастыру, жастарды қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеу. Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие жұмысының негізгі идеялық негізіне айналдыру міндеті тұр. Осы әлеуметтік-педагогикалық идеяларды жүзеге асыруда ұлттық ойындар негізгі көмекшілер болып табылады. Ежелден бері өскелең ұрпақты тәрбиелеуде ұлттық ойындар қоғамдағы қарым-қатынасқа, қоршаған әлеммен өзара іс-қимылға ықпал етеді, болашақта біз өз өміріміз бен өнерімізге жаңа көзқараспен қарауымыз керек, ұлттық мүдделерді, халқымыздың ежелгі арманын ескере отырып, жастарды тәрбиелеуді өзгертуге белсенді қатысуымыз керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аймауытов Ж. Психология.- Алматы, 1995.[1]
2. Алдамұратов Ә. Қызықты психология.- Алматы, “Қазақ университеті”, 1992.
3. Алдамұратов Ә. Жалпы психология.- Алматы, “Білім” 1996.
4. Әбдірахманов А.,Жарықбаев Қ. Психологиялық орысша- қазақша сөздік.- Алматы, “Мектеп”, 1976.[2]
5. Елеусізова С. Қарым- қатынас психологиясы.- Алматы, 1995.

РОЛЬ ИНТЕГРАЦИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ СРЕДСТВАМИ ЭТНОПЕДАГОГИКИ

Данченко Татьяна Владимировна,
преподаватель общеобразовательных дисциплин,
ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»

Современное образование – это двигатель прогресса и ключевой фактор развития общества. В настоящее время многие страны активно внедряют новые образовательные стандарты и методики, чтобы обеспечить обучающихся знаниями и навыками, необходимыми для успешной адаптации в современном мире. Однако при этом важно не забывать о традиционных ценностях и наследии народной педагогики. Казахстан – одна из стран, где в настоящее время происходит значительная реформа системы образования. Обновленная программа обучения направлена на развитие критического мышления, коммуникативных навыков, иностранных языков и предпринимательства. Одновременно с этим, важно обеспечить преемственность с традиционными казахскими педагогическими методами. В рамках обновленного содержания образования на всех ступенях образования в новой редакции внедрена система ценностей «Мәңгілік ел», таких как казахстанский патриотизм и гражданская ответственность, уважение, сотрудничество, труд и творчество, открытость, непрерывное обучение [1].

Давайте возьмем программу и учебник по русскому языку и внимательно посмотрим содержание. Конечно, в модулях много словарного запаса и грамматики, а также разделов, посвященных аудированию, чтению, разговорной речи и письму. Однако вы также найдете такие темы, как окружающая среда, экология, транспорт, энергетика, еда и питание, страны и национальности, а также искусство, которые не имеют ничего общего с обучением языковым системам и навыкам – и вы знаете, что работа с этими темами является ключом к воодушевлению обучающихся. Вызывает интерес и является трамплином для увлекательных

дискуссий и насыщенных постановок. При этом становится ясно, что преподаватели, работающие в самых разных контекстах по всему миру, уже преподают материалы из других предметных областей на разных уровнях сложности. На самом деле, возможность изучить множество разнообразных тем — это одна из причин, которая делает преподавание русского языка такой увлекательной работой.

Интеграция предметов русская литература, казахская литература и история имеет большое значение для образования и формирования глубокого понимания истории и культуры народов. Этот подход позволяет студентам расширить свои знания не только в области литературы и истории, но и понять взаимосвязь и влияние различных культур и национальных традиций друг на друга. Интеграция предметов русской и казахской литературы позволяет студентам изучать и сравнивать различные литературные произведения, анализировать стиль, темы и мотивы, исследовать влияние исторических событий на литературу различных народов. Это помогает им понять различия и сходства в культуре и менталитете русского и казахского народов. Интеграция истории в изучение русской и казахской литературы также играет важную роль. Студенты получают возможность изучать произведения литературы в контексте исторических событий, анализировать влияние исторических перипетий на создание литературных произведений. Благодаря интеграции предметов русской и казахской литературы и истории студенты получают более полное представление о культуре, традициях и исторических событиях двух народов, что способствует их культурному обогащению и развитию межнационального взаимопонимания.

Народная педагогика Казахстана имеет богатое наследие, которое олицетворяется в мудрости и культуре народа. Народные обычаи и традиции играют важную роль в формировании личности и ценностей каждого казахстанца. Поэтому важно, чтобы обновленная система образования не только отвечала современным требованиям, но и учитывала уникальные черты и традиции казахской культуры. Этнопедагогика изучали казахстанские ученые М.Габдуллин, Б.Момышулы, Б.Адамбаев, И.Оршибек, С.Калиев, 12 К.Сейталиева, А.Табылдиев, С.Узакбаева, М.Курсабаев [2].

Преимущество обновленной системы образования с народной педагогикой Казахстана возможна через интеграцию народных знаний, обычаев и традиций в учебный процесс. Учителя могут использовать народные методы обучения и воспитания, а также включать в учебные планы изучение казахской истории, культуры и языка. Педагогические взгляды Ч. Валиханова. И Алтынсарина, А. Кунанбаева сыграли положительную роль в истории развития образования, во многом они и поныне не утрачивают своего значения. Их учение представляет собой целостную и оригинальную педагогическую систему, в которой нашли отражение многие педагогические проблемы [3].

Важно также проводить исследования и обмен опытом в области народной педагогики, чтобы сохранить и развивать национальные педагогические традиции. Организация научно-практических конференций, семинаров и мастер-классов поможет педагогам узнать и применять лучшие практики народной педагогики. Ведение диалога между обновленной системой образования и народной педагогикой Казахстана открывает новые перспективы для развития образования в стране. Преимущество не только сохраняет традиции, но и обогащает новую систему образования уникальными национальными аспектами.

На протяжении многих лет методы народной педагогики Казахстана применяются на уроках русского языка и литературы с целью обогащения образовательного процесса, развития ученических способностей и формирования нравственно-эстетических качеств личности. Эти методы включают традиционные казахские педагогические техники, основанные на культурных и национальных особенностях народа. Одним из основных методов народной педагогики Казахстана является использование национальной культуры и традиций на уроках. Это позволяет создать особую атмосферу в классе, раскрывая связь между различными культурами и обогащая знания учащихся. На уроках русского языка и

литературы учителя могут использовать казахские народные сказки, легенды, обычаи и традиции для иллюстрации учебного материала и показа их общности с русской культурой. Еще одним методом народной педагогики, применяемым на уроках русского языка и литературы, является использование игровых и театрализованных форм обучения. Они способствуют развитию личности, в том числе социальной активности, индивидуальности, культуры общения, трудовой деятельности, общеобразовательных умений и навыков. Такие методы создают интерактивную среду, в которой ученики могут применять полученные знания на практике, развивая свои навыки общения и взаимодействия. Другим важным методом народной педагогики, который может быть применен на уроках русского языка и литературы, является формирование ученической самостоятельности. Учащиеся могут принимать активное участие в уроках, самостоятельно исследуя и изучая материал, проводя исследования и демонстрируя свои знания через различные проекты и презентации.

Таким образом, преемственность обновленной системы образования с народной педагогией Казахстана является важным фактором для сохранения и развития культурного наследия, обеспечивая учащимся всестороннее и глубокое образование, основанное на богатой истории и культуре своей страны. Интеграция предметов русской и казахской литературы и истории играет важную роль в образовании, помогая студентам лучше понять и уважать культуру и историю других народов, способствуя формированию толерантного отношения и глубокого понимания разнообразия мировой культуры. Применение методов народной педагогики Казахстана на уроках русского языка и литературы способствует формированию целостной личности, развитию творческих способностей учащихся, адаптации учебного материала к культурным особенностям и уровню понимания учащихся, обогащению образовательного процесса и созданию благоприятной атмосферы в классе.

Список литературы:

1. Агбаева, У. Б. Роль казахской этнопедагогики в развитии ценностного отношения к Родине в условиях реализации идеи «Мәңгілік ел» / У. Б. Агбаева, Зарина Абильдаева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 24 (366). — С. 319-320. — URL: <https://moluch.ru/archive/366/82350/> (дата обращения: 03.04.2024).

2. А.Л. Арысбаева Состояние и тенденция этнопедагогических исследований в современных условиях/ (Институт им академика УА-Джолдасбекова, г.Талдыкорган, республика Казахстан

3. Успанова, Клавдия Жаркеновна дис.-ия «Идеи народной педагогики в развитии образования и в творчестве казахских просветителей в период присоединения Казахстана к России». Тюмень, 2002 г.

ОЙЫН ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ БІРЕГЕЙ МҰРАСЫ РЕТІНДЕ

Жаксалыкова Кунсулу Салыковна,
теміржол пәнінің оқытушысы
«ҚИнЭУ кәсіпкерлік колледжі» ЖМ
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Қазақстан Республикасының мемлекеттік егемендігін алу, біздің қоғамда өрбіген демократияландыру процестері қоғамның және оның жаңа әлеуметтік институттарының тарихын түсіну бойынша міндеттер қояды. Қазіргі жағдайда ұмытылған және тыйым салынған құбылыстарды бір уақытта халықтың рухани өміріне қайтару мәселесі шешілуде.

Қазіргі заманның өзекті мәселесі өткеннің мәдени-тарихи мұрасын жаңғырту болып табылады, оның құрамдас бөліктерінің бірі-жас ұрпақты тәрбиелеудегі бай дәстүрлері мен тәжірибесі бар халықтық педагогика. Соңғы кездері ұлттық педагогика мәселелері қазақ халқының салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, оның мәдениетімен, тілдік

мәселелерімен, адамгершілік-рухани құндылықтарымен ғана байланысты емес практикалық міндеттерді шешу кезінде жиі ескеріле бастады.

Халықтық педагогика менталитеттің ерекшеліктерін, тілдің өзіндік ерекшелігін, ғасырлар тереңінен келе жатқан оқыту мен тәрбиелеудің халықтық әдістерін көрсету міндетін қояды. Олар: "Егер сіз бейтаныс адамдарды білгіңіз келсе, олардың әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін зерттеңіз" деп бекер айтпаған. Халықтық педагогика практика ретінде, Тәрбие өнері ретінде пайда болды, ол педагогика ғылымынан ежелгі, оны әрдайым байытады, оны өзі байытады.

Халықтық педагогика-халықтың рухани мәдениетінің негізі. Фольклорлық мұра, халық шығармашылығы, салт-дәстүрлер қазіргі қоғамның маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ғылыми педагогика өзінің қалыптасуы кезінде халықтық білім беру тәжірибесіне қызығушылық танытпады. Ғылым мен мәдениеттің кейбір прогрессивті өкілдерінің, философтар мен мұғалімдердің әсерінен ғана халықтық педагогиканың ғылыми педагогикамен жақындасуы болды (Я.Коменский, И. Песталоцци және т. б.). Бұл үрдіс әсіресе орыс педагогикасының атасы К. Д. Ушинский - да айқын көрінеді, ол халықтың педагогикалық данышпанымен ешкім бәсекеге түсе алмайды деп мәлімдеді.

В.Г. Белинский, Н.А. Добролюбов, Л. Н. Толстой және басқа да жазушылар мен қоғам қайраткерлері халықтың тәрбиелік тәжірибесінің үлкен рөлін айқын түсінді.

А. М. Горький: "Барлық елдердің ұлы ақындарының ең жақсы шығармалары ежелгі дәуірден бастап барлық поэтикалық жалпылау, барлық даңқты бейнелер мен типтер берілген халықтың ұжымдық шығармашылығының қазынасынан алынды", - деп атап өтті.

Халық тәрбиесінің негізгі компоненттері әрқашан табиғат, ойын, сөз, іс, қарым-қатынас, дәстүр, өмір, өнер, дін болды.

Халық шығармашылығының фольклорлық үлгілері бізге оның адамгершілік мұраттарын, әлсіздер мен ренжігендерді қорғайтындарға құрметпен қарауды жеткізді. Халық өзінің адамгершілік, рухани, физикалық Сұлулық идеалын әртүрлі құралдар мен фольклор формалары арқылы сақтап, жеткізді. Әр фольклорлық шығармада еңбек, адамгершілік, эстетикалық тәрбие идеялары Біріккен. Көптеген ғасырлар бойы халық эмпирикалық түрде жас ұрпақты көркемдік тәрбиелеудің әдістері мен әдістерін жасады.

Дәстүрдің өмір сүруінің басты шарты – оны сақтау және беру. Уақыт сынағы – адам қызметінің барлық көріністері үшін ең қиын. Халықтық педагогиканың ережелері, әдет-ғұрыптары, дәстүрлері және басқа да постулаттары бізге қанша жетпегенін айту қиын. Бірақ аман қалғанның біз үшін баға жетпес маңызы бар және біз осы халықтық даналық постулаттарын игеріп, оларды жаңа ұрпаққа беруімізге лайық. Осыған байланысты қазіргі заманғы педагогтар қуана-қуана қолданатын және студенттердің өздері қызығушылықпен игеретін халық ойындары мен ойын-сауықтарының кең арсеналы ерекше құндылыққа ие.

Өмірдің алғашқы жылдарында әлем бейнесі балада халық фольклоры мен классиктердің ең жақсы шығармаларының арқасында қалыптасады. "Халықтың даналығы, нұры мен оптимизмі орыс мәдениетінің бейнелерінде, фольклорлық шығармаларда және әсіресе ойындарда ұсынылған".

Бір немесе басқа түрде ойнамай, балалардың толық бос уақытын өткізу мүмкін емес.

Ойын-бұл "орын мен уақыттың белгілі бір шектерінде, ерікті түрде және, әдетте, материалдық пайда шегінен тыс орындалатын рухани-практикалық әрекет". Дегенмен, ойын термині әртүрлі мағынада қолданылатынын есте ұстаған жөн – эстетикалық және мәдени құбылыс ретінде де, көңіл көтеру, көңіл көтеру үшін де.

Ойын жанжалды (адам мен табиғат, адам мен адам арасындағы) рухани-практикалық іске асыру ретінде әрекет етеді, кейде делдалдық етеді, бірақ әрқашан бар, ойындарда көптеген мысалдар табуға болады.

Ойын-сауық пен ойын бір-бірімен тығыз байланысты. Көрініс-бұл кейбіреулер әрекетті, оқиғаны, оқиғаны, басқаларын қабылдайтын ойынды жүзеге асыру. Ойын-бұл спектакльдің формасы.

Бірқатар заманауи зерттеушілер ойынның ең бастысы "ләззат алу" екенін айтады. Мерекелер мен ойын қойылымдарын қоюшы В. В. Панфиловтың көзқарасы қызықты: "менің ойымша, ойындағы ең бастысы-қуаныш сезімі. Бұл үшін сөздердің түбірлік негізі: қуаныш, мереке, ойын. Қуаныш-ойынның негізгі сезімі. Қуаныш әкелмейтін ойын-жаман ойын.

"Ойын-бұл адамның іс-әрекетінің еркін көрінісі, оны ешқашан физикалық немесе психикалық тұрғыдан таңуға болмайды. Міндет бойынша жасалған нәрсе ешқашан ойын болмайды және ойын деп аталмайды".

Жалпы, ойынның барлық сөздері адамдардың ләззат, Қуаныш, Ойын-сауық, еркін, мәжбүрлі емес әрекеттерге деген қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланысты. Студенттің ойын әрекеті ересек өмірге дайындайды, білім, Дағдылар, қарым-қатынас дағдыларын береді, қиялды және шығармашылық сананың барлық тетіктерін дамытады, бәсекелестік жағдай жасауға, жеңіске ұмтылуға, төзімділікке және басқа да жауынгерлік қасиеттерге үйретеді.

"Ойын басқа адамдармен қарым-қатынас жасау, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру, бірлескен іс-қимыл барысында оң нәтиже алу үшін ерекше жағдайлар жасайды".

Ойындар құрамы, түрлері, бағыты, шарттары бойынша әр түрлі болуы мүмкін, бірақ ойындарда болуы керек ең бастысы – барлық ойыншылардың олардың шарттарын түсінуі және орындауы үшін қарапайымдылық, қол жетімділік. Өйткені ойын барысында студенттер сабақтардағыдай ережелерді қызық түсіндіруді емес, рахат, рахат, қызығушылықты күтеді.

Кейде мұғалімдер оқушыны ойынмен қуантпауға, бірақ пайдалы нәрсені үйретуге тырысып, ойын бағдарламаларын менторлық ойындармен қанықтырады. Мұндай жағдайларда ойынға деген қызығушылық сөзсіз төмендейді. Студенттермен ойын қарым-қатынасында ауызша құрылымдар емес, ойынның өзі көбірек болуы керек. Ойын бәріне қызықты болуы керек-ойнайтындар да, оны бақылайтындар да екінші немесе басқа дәрежелерді қамтуы керек.

Бүгінгі таңда ғалымдар, педагогтар, әлеуметтанушылар, жазушылар әр студентке тән әр түрлі шығармашылық потенциалдарды дамытудың ең күшті ынталандыруларының бірі ойын екенін мойындайды.

Ойындар тәрбиелік тұрғыдан өте маңызды. Ойындар біздің өмірімізде қайта жандануы керек.

Ойынның педагогикалық әсері-ол бәсекелестік жағдайларын модельдейді, біріктіреді, импровизация жасауға мүмкіндік береді, рахат әкеледі, студенттің өсіп келе жатқан тұлғасының көкжиегін кеңейтеді. Қазіргі балалардың өмірінде әртүрлі халықтық ойындар қолданылады: жеке, жұптық, топтық, бәсекелестік, рөлдік және т. б.

Сабақты өткізудің ойын-сауық формаларында студенттерге халық педагогикасының көптеген ережелері көрініс табады. Олардың бірі-қазіргі заманғы балалардың халық ойындарының ең бай арсеналын игеру процесінде тиімдірек қол жеткізілетін студент пен мұғалімнің өзара түсіністігі мен өзара әрекеттестігі. Ойын әрекеті кез-келген жастағы адамға дамушы әсер етеді.

Ойын оқыту әдістерін қолдану нәтижесінде келесі мақсаттарға қол жеткізіледі: танымдық белсенділік ынталандырылады; ақыл-ой белсенділігі белсендіріледі; ақпарат өздігінен есте қалады; ассоциативті есте сақтау қалыптасады; пәнді оқуға деген ынта күшейтіледі.

Оқу орындарында да, жоғары оқу орындарында да заманауи оқыту әдістемесінің өзекті мәселелерінің бірі оқытылатын пәндерді оқыту процесінде ойын технологияларын қолдану болып табылады. Бұл мәселенің өзектілігі бірқатар факторларға байланысты.

Біріншіден, оқу процесін қарқындету студенттердің зерттелетін материалға деген қызығушылығын сақтау құралдарын іздеу және сабақ барысында олардың қызметін жандандыру міндетін қояды.

Бұл мәселені шешудің тиімді құралы-ойындар.

Екіншіден, оқытудағы маңызды мәселелердің бірі-тілдің коммуникативті қызметін ашуға жағдай жасайтын және оқу процесін нақты оқу жағдайларына жақындатуға мүмкіндік беретін ауызша сөйлеуді оқыту, бұл пәнді оқуға деген ынтаны арттырады. Оқушыларды ауызша қарым-қатынасқа тарту ойын барысында да сәтті жүзеге асырылуы мүмкін. Сабақтарда оқытудың ойын түрлерін қолданудың артықшылығы-оқыту құралы ретінде ойын әрекеті оқуға деген ынтаға, мәжбүрлеудің болмауына, психикалық функциялар мен қабілеттердің дамуына, құмарлықпен оқытуға ие.

Пәндерді оқытуда рөлдік ойындар, нақты жағдайларды зерттеу, жобалар, кәсіпорындарды зерттеу, сценарийлер, іскерлік ойындар және т. б. сияқты формалар ерекше рөл атқарады.

Оқу орнындағы сабақтарда қолдануға болатын ойын әрекеттерінің кейбір түрлерінің сипаттамасын қарастырыңыз.

Нақты жағдайды зерттеу.

Әдістің негізгі құрылымы студенттердің тәжірибеден немесе өз өмірінен жағдайға тап болуына негізделген. Олар белгілі бір жағдайды талқылайды, оны шешудің баламаларын іздейді, шешімнің өзіндік нұсқасын ұсынады, оны негіздейді, содан кейін оны іс жүзінде қабылданған шешіммен салыстырады.

Нақты жағдай әдісі, әдетте, алты кезеңнен тұрады.

1. Белгілі бір жағдаймен танысу.
2. Таңдалған тапсырманың материалдарынан және ақпаратты өз бетінше өңдеуден алынған ақпарат.
3. Ықтимал балама шешімдерді талқылау.
4. Шешім-шешімді топтарда табу.
5. Дау-жекелеген топтар өз шешімдерін қорғайды.
6. Қорытындыларды салыстыру-топтарда қабылданған шешімдерді шындықта кездесетін шешіммен салыстыру.

Имитациялық ойындар.

Имитациялық ойын әдіс ретінде ойын элементтерін қамтитын көптеген оқыту стратегияларында өз қолданылуын тапты. Бұған рөлдік ойындар, қақтығыстар, іскерлік ойындар, шешім қабылдау ойындары, іскерлік ойынға негізделген компьютерлік имитациялар және т.б. имитациялық ойындар бәсекелестік, ынтымақтастық, шындыққа тән белгілерді көрсететін ережелер сияқты элементтерді біріктіреді.

Оқытуда іскерлік және рөлдік ойындар ерекше маңызға ие.

Рөлдік ойын, оқыту әдісі ретінде мұғалімге оқу процесін ойын әрекеті түрінде және қоғам өміріндегі жанжалды жағдайларға еліктеуге мүмкіндік береді, ал студенттерге дұрыс емес мінез – құлық жағдайында ауыр санкциялардан қорықпай, шындыққа жақын ойын жағдайларында әртүрлі әлеуметтік мінез-құлықтарды ашуға мүмкіндік береді.

Іскерлік ойындар.

Кез-келген іскерлік ойынның негізі-оны өткізу кезінде нақты жағдайларды модельдеу процесі. Іскерлік ойын екі компоненттен тұрады: ойын моделі және нақты ойын. Модель ойын шеңберін анықтайды және осылайша ойыншыларға тиісті модель шеңберінде шешім қабылдауға мүмкіндік беретін ойын үшін негіз жасайды.

Осылайша, ойын оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіретін, оқу процесін тартымды және қызықты етуге мүмкіндік беретін, сізді алаңдататын және алаңдататын, оқытылатын пәндер бойынша білімді игеруге күшті ынталандыру қалыптастыратын оқыту құралы бола алады.

Ойын дегеніміз не мұғалім мен оқушылардың бірлескен іс-әрекетінің тәсілі (оқыту әдісі) немесе іс-әрекетті (форманы) ұйымдастыратын байланыс сипаты, сондай-ақ оқу процесін белсендіретін және ұсынудың материалданған түрі-сценарий, карточкалар-тапсырмалар, мысалы, математикалық лото, компьютерлік бағдарламалар ойындары және т. б. қайсысына артықшылық бермей -немесе олардың біреуі, біз осы ұғымдардың тең өмір сүруін болжаймыз. Ойын Сізге оң мотивация жасауға, интеллектуалды күш-жігерді

шоғырландыруға, оқушылардың ақыл-ой қабілеттерін, олардың қиялын, зейінін, есте сақтау қабілетін жұмылдыруға мүмкіндік береді. Ойында оқу материалын еріксіз, бірақ сонымен бірге берік игеру орын алады.

Ойын білім алушылардың барлық қолма-қол әлеуметтік тәжірибесін өзектендіруге, бұрын игерілген ғана емес, сонымен қатар ойын барысында алынған білім, Дағдылар, жеке қасиеттерді оқыту мақсаттары тұрғысынан маңызды үздіксіз диагностикалауға жағдай жасайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кожаспирова Г.М. Педагогика /Г. М. Кожаспирова.- М.: Гардарики, 2007
2. Никитин Б.П. Білім беру ойындары / Б. П. Никитин. - М.: Педагогика, 2000
- 3.Николенко Л.А. Педагогикалық процестегі Ойындар. Әдістемелік ұсыныстар / Л.А. Николенко. - М.: Ағарту, 1997
4. Пидкасистый П.И., Хайдаров, Ж. С. Оқыту мен дамытудағы ойын технологиясы /П. И. Пидкасистый.- М.: Ағарту, 1996.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СРЕДНЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Жансугурова Альмира Багитовна,
преподаватель,
КГКП «Аулиекольский сельскохозяйственный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

В современных условиях перед учебными заведениями, особенно колледжами, Главой нашего государства нашей страны поставлены важные задачи, реализация которых предполагает не только подготовку специалистов высокой квалификации, востребованных государством, но и формирование в период обучения гармоничной, здоровой личности молодого человека, так необходимого нашему обществу.

Методика профессионального обучения отражает воспитательную, образовательную и развивающую функции образования, на основе изучения объективных закономерных связей между содержанием обучения, преподавания и учения, разрабатывает нормативные требования к их содержанию.

В методике профессионального обучения конкретной учебной дисциплине доминируют вопросы: как обучать? С помощью, каких средств обучения происходит трансформация содержания обучения в знания, умения и навыки студентов? Как контролировать успехи познавательной деятельности студентов?

Основываясь на принципах воспитания, методика профессионального обучения раскрывает цели обучения конкретной учебной дисциплине, ее значение для развития обучающегося, вскрывает закономерности усвоения знаний, умений и навыков, формирования убеждений, определяет объем и структуру содержания образования, совершенствует инновационные технологии обучения.

Инновационные технологии обучения следует рассматривать как инструмент, с помощью которого, новая образовательная парадигма может быть применена в формировании профессиональных компетенций в среднем профессиональном образовании.

Качество подготовки специалистов различных профилей в системе среднего профессионального образования зависит и от таких факторов, как полнота реализации образовательных стандартов, профессионализм преподавателей и использование современных инновационных технологий.

Главной целью инновационных технологий образования является подготовка обучающихся к профессиональной деятельности. Сущность такого обучения состоит в

ориентации учебного процесса на потенциальные возможности студента и их реализацию. Образование должно развивать механизмы инновационной деятельности, находить творческие способы решения жизненно важных проблем, способствовать превращению творчества в норму и форму существования человека. Инновационная деятельность предполагает систему взаимосвязанных видов работ, совокупность которых обеспечивает появление действительных инноваций.

А именно:

- научно-исследовательская деятельность, направленная на получение нового знания о том, как нечто может быть («открытие»), и о том, как нечто можно сделать («изобретение»);
- проектная деятельность, направленная на разработку особого, инструментально-технологического знания о том, как на основе научного знания в заданных условиях необходимо действовать, чтобы получилось то, что может или должно быть («инновационный проект»);
- образовательная деятельность, направленная на профессиональное развитие субъектов определенной практики, на формирование у каждого личного знания (опыта) о том, что и как они должны делать, чтобы инновационный проект воплотился в практике («реализация»).

Инновационные методы в профессиональном обучении способствуют развитию познавательного интереса и, учат систематизировать и обобщать изучаемый материал, обсуждать и дискутировать. Осмысливая и обрабатывая полученные знания, студент приобретает навыки применения их на практике, получают опыт общения. Бесспорно, инновационные методы обучения имеют преимущества перед традиционными, ведь они способствуют развитию, учат его самостоятельности в познании и принятии решений. Интерактивное обучение начинает широко использоваться в практике как альтернатива традиционным методам обучения.

Инновационные методы обучения в системе среднего профессионального образования – это новые методы общения с обучающимися, позиция делового сотрудничества с ними и приобщение их к существующим проблемам. Инновационные методы – это методы, позволяющие обучающимся самоутвердиться. А самоутверждение – это путь к овладению выбранной профессией.

В процессе инновационного обучения преподавателями колледжей используются :

- Объяснительно-иллюстративные и проблемно-поисковые методы.
- Коммуникативно-развивающие технологии.
- Информационные технологии.
- Исследовательские методы в обучении.
- Технология образовательных проектов.
- Модульная технология.

Инновационная деятельность в системе образования отражает процесс создания, распространения и использования новшеств от идеи до ее реализации, а также логику отношений между участниками данного процесса .

Инновационный характер содержания образования обеспечивается внедрением новых технологий и методов обучения и оценки качества подготовки будущих кадров.

Известно, что будущее потребует от наших студентов огромного запаса знаний не только по выбранной специальности, но в области современных технологий. Сегодня большинство предложений о работе требуют компьютерных знаний, поэтому очень важно при подготовке специалистов учитывать то, что современные информационные технологии всё глубже проникают в нашу жизнь. Предметы спецдисциплин являются одними из основополагающих при получении знаний по профессии. Поэтому от того, насколько качественными знаниями овладеет учащийся, будет зависеть его квалификация. Быстрое развитие компьютерных технологий позволяет во многом решить проблему качественной подготовки специалистов, путём создания интерактивных, динамических обучающих комплексов.

Работа с интерактивными устройствами существенно помогает учёбе. Это хороший выбор для тех преподавателей, которые хотят заинтересовать своих учащихся, повысить успеваемость и посещаемость, облегчить усвоение учебного материала. Внедрение компьютерных технологий в учебный процесс по большинству предметов способствует повышению интереса учащихся к обучению. Естественно, что эти нововведения требуют изменения технологии преподавания и творчества от самого преподавателя. На сегодняшний день в образовательном процессе для повышения качества обучения необходимо применять не только разнообразные методы, формы работы и современные технологии образования, но и современные достижения техники - мультимедиа, интерактивную доску, компьютеры.

Компьютерные технологии на сегодняшний день стали уже неотъемлемой частью жизни многих учащихся. Они зачастую воспринимают их с большим интересом, чем обычный учебник. Использование информационных технологий даёт большую степень усвоения материала учащимися.

Материально-техническая база колледжа влияет на систему практической подготовки студентов, а использование современного инновационного оборудования позволяет готовить конкурентоспособных и востребованных специалистов для рынка труда.

Для того чтобы стать профессионалом, подготовку необходимо осуществлять на современном оборудовании.

С целью модернизации колледжа и внедрение международного опыта подготовки квалифицированных специалистов по программе «Жас маман» колледжи оснащены современным оборудованием, необходимым для подготовки специалистов, востребованных на республиканском и международном уровне.

Цель проекта «Жас маман»: создать все условия для того, чтобы не только обучить студентов по востребованным профессиям на уровне теории, но и дать возможность получить практические навыки по таким направлениям, как транспорт, сельское хозяйство, строительство, пищевая промышленность.

Приобретенное оборудование позволяет не только улучшить процесс подготовки студентов колледжа, но также значительно укрепить, созданный на базе колледжа Центр компетенций.

При использовании современного оборудования обучающиеся получают знания по устройству и технологии обслуживания транспорта, практические навыки по ремонту и эксплуатации, умения по испытанию и обслуживанию в различных режимах современного диагностического оборудования, соответствующие стандартам World Skills.

Центр компетенций позволяет студентам получить практическую подготовку по мировым стандартам, что дает возможность подготовить конкурентоспособного квалифицированного специалиста, владеющего новейшими технологиями и легко адаптирующего на рынке труда.

Приобретенное оборудование позволяет не только улучшить процесс подготовки студентов колледжа, но также значительно укрепить, созданный на базе колледжа Центр компетенций.

С целью повышения престижа рабочих специальностей и оказания профориентационной поддержки учащимся в процессе выбора профиля обучения и сферы будущей профессиональной деятельности в колледже разработаны программы по проведению профессиональных проб. Профессиональные пробы – отличная форма знакомства с основными навыками той или иной специальности. Пробы проходят по двум направлениям: теоретическому и практическому.

На современном рынке труда наблюдается огромный дефицит людей, в совершенстве владеющих рабочими специальностями: производственная сфера экономики Казахстана постоянно растёт, а квалифицированных специалистов не хватает. Главная проблема – это не отсутствие рабочих рук как таковых, а отсутствие квалифицированных сотрудников и рабочих. Многие производственные предприятия используют оборудование мирового уровня, современную технику и технологии. Исходя из этого работодатель сегодня ждёт

технически подготовленных рабочих, которые могут работать не только руками, но и хорошо соображать головой, чтобы правильно работать с инновационным оборудованием и уметь его обслуживать.

Внедрение в образовательный процесс современных образовательных и информационных технологий позволяет преподавателю:

- ❖ отработать глубину и прочность знаний;
- ❖ закрепить умения и навыки в различных областях деятельности;
- ❖ развивать технологическое мышление, умения самостоятельно планировать свою учебную, самообразовательную деятельность;
- ❖ воспитывать привычки четкого следования требованиям технологической дисциплины в организации учебных занятий.

Преимущества инновационных методов:

- ✓ меняются функции преподавателя и студента, преподаватель становится консультантом, а студентам предоставляется большая самостоятельность в выборе путей усвоения учебного материала;
- ✓ они помогают научить студентов активным способам получения новых знаний;
- ✓ дают возможность овладеть более высоким уровнем личной социальной активности;
- ✓ создают такие условия в обучении, при которых студенты не могут не научиться;
- ✓ стимулируют творческие способности студентов;
- ✓ помогают приблизить учебу к практике повседневной жизни;
- ✓ формируют не только знания, умения и навыки по предмету, но и активную жизненную позицию.

Таким образом, не взирая на то, урок ли это теории или практики, исследование новых знаний или отработки умений, использования инновационных технологий создает определенную гибкость, не затрачивая при этом много времени и сил, а также упрощая проверку усвоенного материала, позволяет использовать различные стили обучения, можно обращаться к всевозможным ресурсам. А самое главное, инновации позволяют создать проблемную ситуацию и возможность разрешить её, выполняя лабораторные работы, исследования, вдохновляет на поиск новых подходов к обучению, стимулирует профессиональный рост.

Список литературы:

1. Законодательство об образовании в Республике Казахстан. - Алматы. ЮРИСТ, 2013.
2. Инновации в образовании : сб. науч. тр. - М. : АПК и ПРО, 2013.- 207 с.
3. Инновации в среднем профессиональном образовании / Федеральное агентство по образованию. Сер. Библиотека Федеральной программы развития образования. - М. : Изд. факс Новый учебник, 2014. - 353 с.
4. Инновационные педагогические технологии. Модульное пособие для преподавателей профессиональной школы / Под ред. Е. В. Иванова, Л. И. Косовой, Т. Ю. Аветовой. - СПб. : Изд-во ООО Полиграф-С, 2014. - 160 с.
5. Питюков, В. Ю. Современные педагогические технологии / В. Ю. Питюков. - 3-е изд., испр. и доп. - М. : Изд-во Гном и Д, 2011.
6. Семушина, Л. Г. Содержание и технологии обучения в средних специальных учебных заведениях : учеб. пособие для преп. учреждений сред. проф. образования / Л. Г. Семушкина, Н. Г. Ярошенко. - М. : Мастерство, 2012. - 272 с.
7. Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана – Алматы: ЮРИСТ, 2013.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В ИЗУЧЕНИИ СПЕЦДИСЦИПЛИН

Жансугуров Жаролла,
преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Аулиекольский сельскохозяйственный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Стратегической целью образовательной политики нашего государства является переход к устойчивому инновационному развитию системы образования и качественный рост человеческого капитала.

Основной целью среднего профессионального образования является подготовка квалифицированного специалиста, способного к эффективной профессиональной работе по специальности и конкурентного на рынке труда. Для достижения поставленной цели необходимо реализовывать познавательную и творческую активность студентов в учебном процессе, использовать современные образовательные технологии, которые позволяют повысить качество образования, более эффективно учебное время и снизить долю репродуктивной деятельности обучающихся. Любая деятельность человека имеет определенную цель.

Основная цель работы преподавателя, помимо дидактической - развитие познавательных процессов у обучающихся. Поэтому, прежде всего, работая над уроком любого типа, преподаватель должен ставить перед собой цель активизировать мыслительную деятельность студентов

Инновационная модель казахстанского образования разрабатывается на основе традиционной системы отечественного образования путем поиска новых ценностных приоритетов в организации учебного процесса, новых педагогических технологий, критериев оценки деятельности, принципов управления.

В настоящее время педагогами колледжей уделяется много внимания инновационным образовательным технологиям, которые направлены на создание личности, настроенной на успех в любой области своих возможностей. Внедрение современных технологий являются стратегическими приоритетами в сфере образования. Эти методы включают активные и интерактивные формы. Активные формы предусматривают деятельную позицию учащегося по отношению к преподавателю и к тем, кто получает образование вместе с ним.. Благодаря методам, происходит эффективное усвоение знаний во взаимосвязи с другими учащимися. Эти методы принадлежат к коллективным формам обучения, во время которых над изучаемым материалом работает целая группа учащихся, и при этом каждый из них несет ответственность за проделанную работу.

Одной из наиболее распространенных современных технологий является метод проектов. Учебные проекты применяются как форма работы по обобщению и систематизации умений, знаний по спецдисциплинам и для демонстрации их применения на практике, для формирования общих и профессиональных компетенций. Если учащийся сумеет справиться с работой над учебным проектом, можно надеяться, что в настоящей взрослой жизни он окажется более приспособленным: сумеет планировать собственную деятельность, ориентироваться в разнообразных ситуациях, совместно работать с различными людьми, т.е. адаптироваться к меняющимся условиям.

Метод проектов применяю при организации самостоятельной внеурочной работе учащихся. При выборе тем проектов ориентируюсь на личные интересы и увлечения учащихся. Все темы проектов практико-ориентированы, что способствует формированию умений и знаний, профессиональных компетенций учащихся.

Применение метода проектов показывает свою эффективность. В процессе работы ребята имеют возможность показать все, чему они научились. Проектная деятельность дает студенту возможность реализовать свой познавательный мотив непосредственно в учебной работе, так как предоставляет ему максимальную свободу выбора не только основной темы

проекта, но и способов ее реализации. Работая над проектом, можно приобрести новые знания и опыт в интересующей сфере и сразу же применить их на практике. В этой ситуации обучение превращается в процесс осознанного активного поиска, присвоения и применения новых знаний. Это и есть те приращения в знаниях, умениях и навыках, ради которых организуется проектная деятельность и которые в дальнейшем будут легко переноситься обучающимися на другие виды учебной и внеучебной деятельности. Работа над проектом, как, может быть, никакая другая творческая работа, позволяет реализовать многие личностные потребности подростков. Она дает возможность применить и нарастить не только свои академические знания, но и использовать свой собственный житейский опыт, заявить о себе как о неповторимой личности, продемонстрировать свои сильные стороны.

Проектная деятельность, как элемент учебного процесса оказывается очень эффективной, предоставляет обучающемуся максимум свобод в реализации задач, что повышает у обучающихся интерес к решению задач и способствует творческому развитию личности.

Метод проектов, как развивающая технология профессионального образования, ориентированная на продукт, занимает центральное место в развитии общей и профессиональной компетентности завтрашнего специалиста. Данный подход делает упор на результат образования, где результат не сумма усвоенной информации, а способность действовать в различных ситуациях, а также способность решать разноуровневые профессиональные задачи.

Цель проектной деятельности - предоставление студентам возможности самостоятельного приобретения знаний и умений в процессе решения поставленной проблемы. Суть этого метода – стимулировать интерес студентов к определенным проблемам, решение которых предполагает владение определенными знаниями и практическое применение имеющихся и приобретенных знаний. Студент должен осознать, где и как он может применить полученные знания для решения определенной проблемы, и обосновать своё решение. Он должен изучить разные точки зрения, разные подходы к решению проблемы, т.е. целенаправленно работать с информацией. В процессе работы над проектом предоставляется возможность раскрыть свой творческий потенциал, самореализоваться. Это деятельность, которая позволяет проявить себя, попробовать свои силы, приложить свои знания, принести пользу, показать публично достигнутый результат. Проекты могут быть краткосрочными, рассчитанными на несколько занятий, а могут быть долгосрочными, подготовка к которым ведется в течение учебного года.

И в том, и в другом случае присутствует технология «5 П»:

1. Проблема (работа над проектом всегда направлена на разрешение конкретной, социально значимой исследовательской, информационной, практической проблемы).
2. Планирование (проектирование проекта, то есть, планирование действий по разрешению проблемы).
3. Поиск информации (самостоятельная исследовательская работа обучающихся).
4. Продукт (результат работы – доклад, видеофильм, стенгазета и т.д).
5. Презентация. Эти составляющие сопровождают любой проект.

Используя технологию проектной деятельности в процессе подготовки специалистов, мы формируем общие и профессиональные компетенции. Реализуя цели проектного обучения, создаются такие педагогические условия, при которых обучающиеся: самостоятельно ищут необходимую информацию из разных информационных источников. Таким образом, использование в обучении метода проектов позволяет преобразовывать теоретические знания в практический опыт и создает условия для саморазвития личности, позволяет реализовывать творческий потенциал, помогает самореализоваться. Именно это и формирует общие и профессиональные компетенции выпускников среднего профессионального образования, обеспечивающих конкурентоспособность и востребованность на рынке труда.

В основу метода проектов положена идея о направленности учебно-познавательной деятельности студента на результат, который получается при решении той или иной практически или теоретически значимой проблемы. Использование метода проектов способствует формированию у обучающихся творческого и критического мышления, самостоятельности и способности применять знания при решении разнообразных проблем, а так же грамотности в работе с информацией. То есть, формируются те качества, которые в полной мере соответствуют требованиям современного общества. Проектная деятельность открывает большие возможности для студента, он может раскрыть свой творческий потенциал на максимум при создании продукта. Активное применение в учебном процессе технологий проектной деятельности способствует формированию и повышению профессиональных компетенций обучающихся. К таким компетенциям следует отнести проблематизацию, целеполагание, планирование деятельности, рефлексию и самоанализ, презентацию и самопрезентацию, а также поиск информации, практическое применение академических знаний, самообучение, исследовательскую и творческую деятельность

Проект может быть групповым и персональным. Каждый из них имеет свои неоспоримые достоинства. Но независимо от типа проекта, все они в определенной степени неповторимы и уникальны, направлены на достижение конкретных целей, ограничены во времени, предполагают координированное выполнение взаимосвязанных действий.

Под проектным обучением мы понимаем весь комплекс дидактических, психолого-педагогических и организационно-управленческих средств, позволяющих, прежде всего, сформировать проектную деятельность обучающегося, т.е. научить студента.

Студентам необходимо вселить мысль о том, что делая свое дело надо не думать о результате, а о том, как его лучше сделать. Результат придёт сам по себе. Но если он всё сделал как следует, а результата нет, всё равно нужно быть довольным собой и спокойным, даже если не получилось всё как надо. Они должны пропитаться мыслью, что не всё зависит от них.

Проектирование является тем средством, с помощью которого педагог может расширять горизонт своей компетентности, изменять уровень развития собственной личности, и, конечно, своего профессионализма в контексте обучения проектированию студентов.

Применяя инновационные методы обучения и приемы активизации мыслительной деятельности необходимо учитывать имеющийся уровень развития познавательных способностей студентов, так как задачи и вопросы, не учитывающие эти способности, опережающие уровень его развития, могут сыграть отрицательную роль в обучении. Они подрывают веру в свои силы и способности. Здесь целесообразно вспомнить о реализации современного принципа образования - принципа природосообразности. Особенно удачно сформулировал этот принцип немецкий педагог-демократ А.Ф.Дистервег: «природосообразность воспитания - это следование за процессом естественного развития человека на каждом возрастном этапе, учет его индивидуальных способностей».

Каждому студенту на уроках спецдисциплины «Строительство и эксплуатация зданий и сооружений» даю индивидуальное задание на проект «Организация видов работ при эксплуатации и реконструкции строительных объектов», где студенты должны рассмотреть контрольные операции при планировании и строительстве зданий. В этом проекте они рассматривают процессы различной схемы и методы технического состояния и надежности конструкций эксплуатируемых зданий, занимаются исследовательской работой. На базе конкретного рабочего чертежа детали, где проставлены все контролируемые параметры, выбирают конкретные средства и схемы контроля соответствия эксплуатации и строительства.

При подборе темы проектной деятельности учитываю основные требования:

- подготовленность обучающихся к данному виду деятельности;
- интерес студентов к проблеме;
- практическая направленность и значимость проекта;

- творческая постановка задачи;
- практическая осуществимость проекта.

Правильный выбор темы с учетом названных требований и личностных интересов обучающихся обеспечивает положительную мотивацию и дифференциацию в обучении, активизирует самостоятельную творческую деятельность при выполнении проекта. Метод проектов на уроках специальных дисциплин направлен на овладение обучающимися методами и средствами профессиональной грамотности, умение видеть полезную значимость полученных знаний, формирование навыков сознательного и рационального использования знаний в своей учебной, а затем профессиональной деятельности. Проектная деятельность обучающегося не может выйти за пределы имеющихся у него знаний и перед началом работы он должен эти знания получить. Проектный метод активизирует познавательные способности, раскрывает творческие возможности, учитывает интересы обучающегося. При выполнении проекта обучающиеся задумываются над вопросами: «на что я способен, где применить свои знания», формируется профессиональное самоопределение.

В своей практике я сначала даю базовые теоретические знания, которые нацелены на всеобщее понимание. Затем мы переходим к практическим занятиям, содержание которых соответствует итоговой системе знаний и умений обучающихся. После этого переходим к выполнению проектов, направленных на применение полученных знаний в различных ситуациях, желательно имеющих практическое значение. Метод проектов мною чаще всего используется на уроках контроля и обобщения знаний. Необходимо отметить, что на таких уроках студенты начинают понимать, где и как они смогут применить полученные знания. При работе над проектом студент видит, насколько удачно он поработал, отметка становится менее важным фактором по сравнению с достижением цели проекта.

Но необходимо также отметить, что метод проектов может принести пользу только при правильном его применении, хорошо продуманной структуре осуществляемых проектов и личной заинтересованности всех участников проекта в его осуществлении.

Список литературы:

1. Алексеев Н.Г. Проектирование и рефлексивное мышление. Развитие личности. – 2002. №2
2. Бычков А.В. Метод проектов в современной школе. – М., 2000
3. Громыко Ю. В. Понятие и проект в теории развивающего образования В. В. Давыдова. Изв. Рос.акад. образования.- 2000.- N 2
4. Гузеев В. В. «Метод проектов» как частный случай интегративной технологии обучения .Директор школы, № 6, 1995
5. Гузеев В. В. Развитие образовательной технологии. — М., 1998
6. Новикова Т.Н. Проектные технологии на уроках и во внеурочной деятельности. Народное образование. - 2000. - № 7
7. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е.С. Полат-М.:2000
8. Пахомова Н.Ю. Проектное обучение — что это? Методист, №1, 2004. 9. Пахомова Н.Ю. Метод учебных проектов в образовательном учреждении: пособие для учителей и студентов педагогических вузов. – М.:АРКТИ, 2003.
9. Полат Е.С. Как рождается проект. – М., 1995
10. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2007.
11. Савенков А.С. Проект, проектирование и «проектное обучение» в современном образовании. – М., Дрофа. 2008.

НЕСТАНДАРТНЫЕ ФОРМЫ ЗАНЯТИЙ, КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Кабенова Жанар Жагпаровна,
преподаватель экономических дисциплин,
ГКП на ПХВ « Высший колледж транспорта и коммуникаций» акимата г.Астана

Нестандартный урок - это импровизированное учебное занятие, имеющее нетрадиционную (неустановленную) структуру.

Мнения педагогов на нестандартные уроки расходятся: одни видят в них прогресс педагогической мысли, а другие, наоборот, считают такие уроки опасным нарушением педагогических принципов, вынужденным отступлением педагогов под напором обленевшихся учеников, не желающих и не умеющих серьезно трудиться.

Именно поэтому в последние годы в учительской практике особую популярность приобрели нетрадиционные формы уроков. Однако их использование обнаружил ряд существенных недостатков, снижающих педагогическую эффективность учебного процесса. Если говорить о нетрадиционных формах уроков, то можно назвать следующие недостатки:

Цель этих уроков проста: оживить скучное, увлечь творчеством, заинтересовать обыденным, т.к. интерес-это катализатор всей учебной деятельности.

Принципы нестандартных уроков.

1. Отказ от шаблона в организации урока, от рутины и формализма в проведении.
2. Максимальное вовлечение студентов группы в активную деятельность на занятии.
3. Не развлекательность, а занимательность и увлечение как основа эмоционального тона занятия.
4. Поддержка альтернативности, множественности мнений.
5. Развитие функции общения на занятии как условие обеспечения взаимопонимания, побуждения к действию, ощущение эмоционального удовлетворения.
6. "Скрытая" (педагогически целесообразная) дифференциация студентов по учебным возможностям, интересам, способностям и склонностям.
7. Использование оценки в качестве формирующего (а не только результирующего инструмента).

Нетрадиционные формы урока реализуются, после изучения какой-либо темы или несколько тем, выполняя функции обучающего контроля. Такие уроки проходят в необычной, нетрадиционной обстановке. Нетрадиционные формы урока осуществляются при обязательном участии всех студентов группы, а также реализуются с непременным использованием средств слуховой и зрительной наглядности. На таких уроках удается достичь самых разных целей методического, педагогического и психологического характера, которые можно суммировать следующим образом: - осуществляется контроль знаний, навыков и умений учащихся по определенной теме; - обеспечивается деловая, рабочая атмосфера, серьезное отношение учащихся к уроку; - предусматривается минимальное участие уроке учителя.

Классификация, т.е. распределение по разрядам, помогает выделить общие основания, наиболее необходимое, интересующее из того разнообразия форм уроков, которое существует на сегодняшний день.

Можно выделить следующие группы уроков:

1. Уроки, отражающие современные общественные тенденции: урок, построенный на инициативе учащихся, урок — общественный смотр знаний, урок-диспут, урок с применением компьютеров.
2. Уроки с использованием игровых ситуаций: урок-ролевая игра, урок-пресс-конференция, урок-соревнование, урок-КВН, урок-путешествие, урок-аукцион, урок с использованием дидактической игры, урок-театрализованное представление.

3. Уроки творчества: урок-сочинение, урок-выпуск "живой газеты", урок изобретательства, комплексно-творческий урок, урок-осмотр самодеятельной выставки.

4. Традиционные уроки с новыми аспектами: урок-лекция, урок семинар, урок решения задач, урок-конференция, урок-экскурсия, урок консультация, урок-зачет.

На основании методов и форм их проведения можно выделить следующую классификацию уроков. [4.с.326]

- уроки с измененными способами организации: урок-лекция, лекция-парадокс, защита знаний, защита идей, урок вдвоем, урок-встреча;
- уроки, опирающиеся на фантазию: урок-сказка, урок творчества, урок-сочинение, урок изобретательства, урок-творческий отчет, комплексно-творческий отчет, урок выставка, урок-"удивительное рядом", урок фантастического проекта, урок-рассказ об ученых, урок-бенефис, урок портрет, урок сюрприз, урок- подарок от Хоттабыча;
- уроки, имитирующие какие-либо занятия или виды работ: экскурсия, заочная экскурсия, прогулка, гостиная, путешествие в прошлое 10 (будущее), путешествие по стране, поездка на поезде, урок-экспедиция, защита туристических проектов;
- уроки с игровой состязательной основой: урок-игра: "Придумай проект", урок-"домино", проверочный кроссворд, урок в форме игры "Лото", урок типа: "Следствие ведут знатоки", урок-деловая игра, игра обобщение, урок типа КВН, урок - "Что? Где? Когда?", урок эстафета, конкурс, игра, дуэль, соревнование, урок-журнал, урок-викторина, урок футбольный матч, урок-тест, урок-игра для родителей, урок-ролевая игра: "Семья обсуждает свои планы", урок-дидактическая игра, урок-кроссворд, игра-обобщение, урок-"счастливый промысел", урок-игра "Восхождение";
- уроки, предусматривающие трансформацию стандартных способов организации: парный опрос, экспресс-опрос, урок-зачет, защита оценки, урок-консультация, урок-практикум, урок-семинар, защита читательского формуляра, телеурок без телевидения, урок-общественный смотр знаний, урок-консультация, итоговое собеседование, ученическая конференция.

Список литературы:

1. Бакланова Т.И. Педагогика народного художественного творчества. Учебник. М.: Планета музыки, 2016. 160 с.
2. Бермус А. Г. Практическая педагогика. Учебное пособие. М.: Юрайт, 2020. 128 с.
3. Блинов В. И. М.: Юрайт, 2019. 354 с.
4. Богданова Т. Г. Основы специальной педагогики и специальной психологии. Сурдопсихология. Учебник для СПО. М.: Юрайт, 2019. 236 с.
5. Бороздина Г. В. Основы педагогики и психологии. Учебник. М.: Юрайт, 2016. 478 с.

2024 ЖЫЛДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Мұса Қожабай Жаңабайұлы,
есеп және аудит пәнінің оқытушысы,
экономика ғылымдарының магистрі,
"Қазтұтынуодағы Арқалық көпсалалы колледжі" мекемесі

Оқыту мен оқытудағы технологиялық үрдістер соңғы екі онжылдықтағы технологияның әлемдік деңгейде дамуы білім беру секторын артта қалдырмады. Компьютерлер мен интернет оқушылардың ақпаратқа ғана емес, тіпті сабақтарға да қол жеткізу тәсілін өзгертті.

Технологиялық мүмкіндіктердің артуы бүгінгі таңда студенттерге интернет арқылы сапалы білім алуға мүмкіндік беретін көптеген бұқаралық ақпарат құралдары мен оқытуды қолдау құралдары бар екенін білдіреді.

Бұл үрдіс өз студенттеріне табысқа жету үшін қажетті сапалы білім беруді жалғастырғысы келетін мұғалімдер мен оқу орындары үшін бірқатар артықшылықтар мен кемшіліктерге ие.

Мәселен, технология студенттерді тұлғааралық дағдыларды игеруге ынталандырмауы мүмкін. Сізге дәстүрлі сыныптардағыдай сыныптастарыңызбен өзара әрекеттесу үшін кіріктірілген мүмкіндіктер болмауы мүмкін. Топтық жобаларды басқару мүмкіндіктері бұрынғыдай органикалық түрде берілмейді.

Онлайн платформа сонымен қатар мұғалімдерді оқыту әдістерін өзгертуге ынталандырады. Студенттердің мұғалімді жеке көре алмаса да, олардың қатысуын қамтамасыз ету үшін сабақ жоспарларын құру тәсілі сізге қиыншылық тудырады.

Бақытымызға орай, онлайн сабақтар мен технологиялық қолдаумен оқытудың пайда болуы, мұғалімдер мен олардың оқу орындары үшін кең мүмкіндіктер ашады. Көптеген мұғалімдер өздерінің оқу жоспарында ұсына алатын икемділікті бірден байқайды. Платформалар студенттерге кейінірек дәрістерді тікелей эфирде немесе жазылған нұсқаларда көруге мүмкіндік бере алады.

Мұндай оқытулардың онлайн сипаты оқытушылардың әртүрлі оқу стильдеріне арналған құралдарды ұсыну қабілетін арттырады. Жетілдірілген студенттерге сабақтың қалған бөлігінің ағынын тоқтатпай, пәнді тереңдетуге ынталандыру үшін қосымша оқу ресурстары мен тапсырмалар беріледі.

Жұмсақ дағдыларды оқыту: жоғары білім берудегі маңызды тенденция.

Жұмыс орындарының болашағы жұмыс орнындағы ең маңызды дағдыларға сыни ойлау, мәселелерді шешу, қызметкерлердің көшбасшылығы және шығармашылық жатады. Жұмыс берушілерге қиын шешімдер қабылдауды түсінетін және көшбасшылық қабілеттерін көрсететін жаңа мамандар қажет.

Студенттерді болашақ мансапқа дайындауды мақсат етіп, білім беру мекемелері оқушыларға осы тұлғааралық дағдыларды дамытуға көмектесуі керек.

Алайда, талқылап өткендей, бір уақытта онлайн оқыту үрдісі көптеген мұғалімдер үшін қиындық тудырады. Оқытушылар өз сыныптарында экранды қарауға кететін уақытты студенттерді тұлғааралық дағдыларды дамыту үшін бетпе-бет ынтымақтастыққа ынталандырудың маңыздылығымен үйлестірудің жолын табуы керек.

Дегенмен, осы дағдылардың дамуын ынталандыратын сапалы рецепттерді табатын білім беру мекемелері бұл үрдіс оларға өсуге бірқатар мүмкіндіктер беретінін білуі қажет. Осындай талаптармен оқыған студенттер жұмысқа орналасуы үшін көбірек мүмкіндіктерге ие болады. Бұл сіздің түлектеріңіздің үлгерімін жақсартады, бұл жоғары білім беру саласында шешуші бәсекелестік артықшылық жасайды.

Студенттік тенденция: зейіннің төмендеуі.

Технологияның таралуымен студенттердің назары да өзгерді. Майкрософт жүргізген зерттеуі бойынша мобильді революция басталған 2000 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі аралықта шоғырлануды зерттеді. Ол зейіннің 4 секундқа - 12 секундтан 8 секундқа дейін төмендегенін анықтады.[1]

Зейіннің өзгеруін әр түрлі ұрпақтар арасындағы айырмашылықтардың жарқын мысалы ретінде де қолдануға болады. Мысалы, осы технологиямен өскен Z буыны мыңжылдықтардан, X буынынан және оларға дейін өскен буындардан ерекше белгілерге ие.

Z буыны, атап айтқанда, егер мазмұн өте қызықты болса, олардың алдыңғы ұрпақтарға қарағанда ұзақ уақыт бойы назар аудару мүмкіндігі бар екендігі анықталды.

Z буынының назарын аудару үшін олар ұсынған мазмұн керемет визуалды презентация мен диалогқа, сондай-ақ қызықты сюжеттік желіге ие болуы керек. Бұл кіші топ басқа жас топтарына қарағанда өздерін қызықтыратын мазмұнның баяндау және визуалды сипатына көбірек көңіл бөледі.

Зейіннің бұл айырмашылығын басқа жас топтарымен салыстырғанда Z буынының мінез-құлқынан да байқауға болады. Жастар арасында 77 пайызы назар аударатын ештеңесі

болмаған кезде телефонды алатынын айтады. Алайда, 65 жастан асқан адамдардың тек 10 пайызы ғана дәл осындай іс-қимылға баратыны белгіленді[2].

Назар аудару тенденцияларындағы бұл өзгеріс оқытушылардың оқуын қалай бейімдейтініне және студенттерді оқу материалына қалай тартатынына үлкен әсер етеді. Оқытушылар Z буынына жататын студенттердің назарын аударатын және оқыту әдісі мен қарқынын бейімдейтін сабақтарды ұйымдастырудың жолдарын табуы керек. Сіздің сабағыңыздың дизайны нақты баяндау мен визуалды дизайнның маңыздылығын ұмытпауы керек.

Осы студенттермен қарым-қатынас жасауды үйренетін мұғалімдер оның оқыту үшін ашатын мүмкіндіктерінен пайда көреді.

Оқытуды ынталандыру

Технологияның маңыздылығының артуымен мұғалімдердің оқушыларымен қарым-қатынасы да өзгерді. Ақпараттың көптігімен бүгінде студенттердің қолында көптеген фактілер мен білімдерді өз бетінше зерттеуге қажетті құралдар бар. Оның орнына мұғалімдер қазір көмекші рөл атқарады. Сіздің тағайындауыңыз біртіндеп студенттерге оқуды, оқуды қалай жақсы көруді және олар тапқан ақпаратты қалай ашуға және түсінуге көмектесетін лауазымға айналды.

Бұл көшбасшылық және проблемаларды шешу дағдыларымен жұмыс істеуді қажет ететін мұғалімдер үшін кейбір қиындықтар тудыруы мүмкін. Сіз қарым-қатынасты ынталандыруды және топтық жұмысты бағалайтын ортаны құруды үйренуіңіз керек.

Үздік мұғалімдер студенттерге оқу үшін жауапкершілікті өз мойнына алуға көмектесетіндер.

Оқытушылар студенттердің оқу процесіне көбірек қатысып қана қоймай, сонымен қатар, олар оқудың тиімділігі туралы дереу кері байланыс алауы қажет. Сіздің сыныпта осы дағдыларды дамытуға және сақтауға дайын болуыңыз сыныптың материалды меңгеруге деген ынтасы тез көрінеді.

Білімді беруден гөрі оқушылардың дамуына көбірек көңіл бөлгісі келетін мұғалімдер бұл жаңа модельде өте пайдалы деп саналайды.

Өмір бойы оқу үрдісі

Әрбір өнеркәсіптік революция таңқаларлық түрде еңбек пен жұмыс орындарының сипатын өзгертті. Қазіргі 4-ші өнеркәсіптік революция жұмыс орындарының таңқаларлық 50 пайызына әсер етуі мүмкін, өйткені үлкен технологиялық прогресс адамдардың өз жұмысын орындау тәсілінің өзгеруіне әкеледі. Өз ортасында бәсекеге қабілетті болғысы келетін мамандар үнемі біліктілігін арттыруға мәжбүр болады. Сіз өзіңіздің кәсіби мансабыңыздың бірінші жартысында алған біліміңіз өмір бойы қажет болады деп ойлай алмайсыз[3].

Оның орнына дипломнан кейін үздіксіз білім алу керек. Бұл оқу орындарынан өз студенттерінде, сондай-ақ оқытушылар мен қызметкерлерде өзін-өзі дамыту менталитетін қалыптастыруды талап етеді. Оқушылар өздері таңдаған салаларда оқуды және оқуды жалғастыра алуы үшін сабақтар өзін-өзі оқыту дағдыларын үйретуге мүмкіндік беруі керек.

Сіз бұрынғы оқушыларыңызды өз салаларыңыздағы жаңа әзірлемелерден хабардар ететін және қажетті қолдау мен оқу үшін білім беру мекемесіне қайта-қайта оралуын қамтамасыз ететін үздіксіз оқытуды ұсына аласыз.

Бұл білім беру саласын өсуге мүмкіндік береді, өйткені олар ересектерге жаңа бағдарламалар мен білім беру мүмкіндіктерін құрып, бұрынғы адамдарға өзгеріп отыратын кәсіби ортада табысты болуға көмектеседі.

Нақты және жасанды интеллекттің үйлесімі

Gradescope платформасының тәжірибесі AI технологиясы оқытушылардың баға қоюға жұмсаған уақытын 70% қысқартатынын көрсетті.

Ақылды чатботтар қалай жұмыс істейді және олармен не істеуге болады

Жалпы цифрландыру дәуіріндегі трендтерді таңдау біздің өмірімізге көбірек енетін жасанды интеллект туралы айтпай-ақ толық болмас еді. Қазірдің өзінде AI көптеген

міндеттер үшін қолданылады: білімді тексеру, прогресті бағалау, жеке ұсыныстар жасау, қажетті ақпаратты іздеу, виртуалды көмекшілер.

Жасанды интеллект жұмысындағы кейбір шектеулерді, олардың өзін-өзі оқыту ерекшеліктерін, сондай-ақ нейрондық желілердің жұмыс алгоритмдеріндегі тұрақты өзгерістерді ескерген жөн. Бірақ нақты мұғалімнің бақылауымен жасанды интеллект білім берудің қолжетімділігін, тиімділігін және сапасын айтарлықтай жақсарта алады.

Әрине, бұл қазіргі білім берудегі барлық тенденциялардан алыс. Бірақ дәл осы трендтер оқыту технологиялары мен әдістері дамытын бағытты көрсетеді. Білім қол жетімді болады. Тәжірибе күшті екпін алады. Көптеген бағдарламалар адамдар аз уақыт ішінде оқи алатындай етіп жасалынады. Мұның бәрі lifelong learning — өмір бойы адам өзінің дағдыларын шындай алатын және үнемі дамып келе жатқан жаңа білім алатын үздіксіз оқыту үлгісін өмірге әкелуге көмектеседі.

Технология қоғамды өзгертетіндіктен, ол адамдардың кәсіби мансабын қалай табуға және оған дайындалуға үлкен әсер етеді. Осы өзгерістерге ілесуді Үйренетін мекемелер өздерін өсу мен табысқа бағытталған деп санайды.

Weareteachers жобасы мұғалімдердің 80%-ы жаңа оқу идеяларын іздеу үшін әлеуметтік желілерді пайдаланатынын, ал 77%-ы өз оқушыларына ресурстар іздейтінін анықтады [4].

Оқытуға арналған әлеуметтік желілердің үлкен артықшылығы - олар коммуникацияны жеңілдетеді. Мұнда материалдарды бөлісу, басқа студенттермен өзара әрекеттесу, бірлескен жобалар жүргізу, практикалық жұмыстардың нәтижелерін ұсыну ыңғайлы. Кейбір білім беру жобалары кері байланыс пен нәтижелерді бағалау тәсілі ретінде өз бағдарламаларына әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қосады. Бұл жағдайда ең ыңғайлы құралдардың бірі - оқу процесінде куратор рөлін атқара алатын чатбот.

Әдебиеттер тізімі:

1. Николай Молчанов, психология ғылымдарының кандидаты, «Разоблачаем Microsoft – вся правда об эффекте «золотой рыбки»» мақаласы.
2. Борзаков Д.В. Корпоративная социальная ответственность в восприятии поколений Y и Z // Воронеж мемлекеттік университетінің хабаршысы. Серия: Экономика және басқару. 2018. № 2. С.58-66.
3. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2009). Promoting self-determined school engagement: Motivation, learning, and well-being.
4. <https://mdreducation.com/2023/06/23/teachers-social-media-use/>

SOFTSKILLS КОМПЕТЕНЦИИ, КАК ФАКТОР УСПЕШНОСТИ ПЕДТАНДЕМА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН И МАСТЕРОВ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ

Смолева Наталья Васильевна,
преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

В недавнем прошлом успешность специалиста определялась его профессиональными знаниями, способностью решать технические и технологические задачи, когда основными качествами специалиста считались понимание себя в профессии, знание должностных обязанностей, усидчивость, но на сегодняшний день современные тенденции указывают на то, что профессиональные знания не являются основной составляющей успеха. Сегодня хороший специалист – это публичный специалист, умеющий мобильно и интегративно

выбирать продуктивный способ взаимодействия с окружающей социальной средой, состоящей из множества элементов: культурных и политических [1].

В современном мире профессионалу практически в любой сфере занятости, чтобы быть востребованным на рынке труда, быстро построить карьеру и добиться личного успеха, необходимо владеть soft skills .

Softskills, или «гибкие» навыки (англ. softskills) – необходимый для успешной профессиональной деятельности набор надпрофессиональных, неспециализированных навыков, являющихся сквозными, и не связанных с определенной предметной областью [2]. Эти навыки способствуют эффективному выполнению профессиональных задач, повышают производительность труда.

Soft skills — это комплекс умений общего характера, тесно связанных с личностными качествами; так или иначе важных во всякой профессии. Гибкими считаются навыки критического мышления, решения задач, публичного выступления, делового общения, умение работать в команде, владение цифровыми технологиями, организация деятельности рабочей группы. А также необходимо знание трудовой этики, дисциплины, чувство ответственности и определенный уровень лидерских качеств.

Одной из основных характеристик softskills является способность создания рабочей группы для достижения определённых целей и задач, и данный навык помогает при составлении рабочей документации, разработке рабочих программ, содержание которых определяется совместно, также определяются результаты обучения и критерии оценивания. Применяя в работе «гибкие» навыки, работая в тандеме, преподаватель специальных дисциплин и мастер производственного обучения дополняют друг друга знаниями и умениями, так как всё знать и уметь невозможно. Преподаватель даёт теоретические знания, а мастер учит применять эти знания на практике. Именно такие педтандемы успешны в подготовке студентов к чемпионатам WorldSkills, когда преподаватель специальных дисциплин и мастер производственного обучения определяют и дают необходимый объём теоретических знаний и также совместно нарабатывают со студентом профессиональное мастерство. Результат такой работы приносит радость педагогу, мастеру и обучающемуся, обучение становится процессом сотворчества, помогающим совершенствованию и самореализации каждого участника, как личности [3, с.136].

В Костанайском строительном колледже преподаватели специальных дисциплин и мастера производственного обучения, работая в тандеме, способствуют развитию не только своих собственных «гибких» навыков, но и их развитию у обучающихся.

В соответствии с миссией строительного колледжа главная задача – это подготовка высококвалифицированных, конкурентоспособных специалистов системы технического и профессионального образования для удовлетворения потребностей строительной отрасли региона посредством формирования современной экосистемы колледжа. На сегодняшний день конкурентоспособность выпускников достигается путем развития не только Hardskills («твердыми навыками»), но и softskills («гибкими навыками»).

На итоговой аттестации студенты, обладающие развитыми «гибкими» навыками публичности, кооперативности, делового общения, умения креативно отвечать на вопросы, презентующие себя членам комиссии, состоящим из числа работодателей, приглашаются на работу гораздо чаще, чем студенты, которые не демонстрируют и не проявляют себя на защите несмотря на то, что уровень Hardskills, профессиональных навыков достаточно высокий.

Также проходя практику на базах социальных партнеров, студенты, обладающие коммуникабельностью, креативностью и кооперативностью легче осваивают и нарабатывают профессиональные навыки, проявляют лидерские качества и становятся востребованными на рынке труда.

У современной молодежи можно выделить «любимые и «не любимые» softskills. Одним из «гибких» навыков, которым владеют практически все обучающиеся – владение цифровыми технологиями, студентам эта тема понятна, молодежь много времени проводит

за компьютерами, ноутбуками, планшетами, играет в компьютерные игры, «зависает» и живет в виртуальном мире и поэтому такой навык, как публичность и презентация себя аудитории, становится одним из «не любимых». Так, например, студенты, владеющие игрой Майнкрафт, придя на занятия информатики, легко выполняют моделируют 3д объекты, но на презентацию своих работ идут с нежеланием и защитить достойно им сложно.

Что же касается Hardskills, они, безусловно, важны и требования к твердым навыкам остаются высокими, особенно в строительстве, но следует отметить, что возрастает значимость визуализации объектов, что и просматривается в разработке архитектурных и конструкторских проектов.

С развитием систем автоматизированного проектирования строительство будет выходить на новый уровень, будут создаваться информационные модели зданий, и жизненный цикл здания будет отслеживаться виртуально от этапа проектирования, на протяжении всего срока эксплуатации до демонтажа здания.

С целью приобретения softskills («гибких навыков») в профессиональные модули необходимо внедрять результаты обучения, способствующие их развитию, студенты должны уметь себя презентовать, выступать с необычными идеями и креативными походами. Так, например, в строительном колледже внедрены в обучение профессиональные модули, в результате которых у студентов приобретаются как Hardskills, так и Softskills. Это модули «Участие в проектировании зданий и сооружений», «Выполнение технологических процессов при строительстве, эксплуатации и реконструкции строительных объектов», рабочие программы которых разрабатывались с учетом пожеланий и предложений социальных партнеров, а также темы проектов выдавались проектной группой БК Строй и отделом архитектуры г.Костанай. Результатом обучения этих модулей являются дизайнерские, архитектурные и конструкторские проекты, разработанные группой студентов или индивидуально, но при этом проектные решения обсуждаются командой. Так, например, по запросу социальных партнеров компании БК–Строй студенты строительного колледжа разрабатывают проекты жилых домов на тему «Семиэтажный жилой дом 2 класса комфортности», а также разработаны интерьеры для нового общежития Костанайского колледжа автомобильного транспорта: несколько помещений общежития отделаны и обустроены в соответствии с проектом. Визуализацию вы видите на слайде. Как руководитель проектной группы по внедрению в учебный процесс ВМ технологий, могу отметить, что после изучения данных профмодулей студенты становятся более критичными, рассудительными, коммуникабельными, публичными, умеют работать в команде, что ценят работодатели при работе в коллективе и работе в проектном бюро.

Таким образом, возникает необходимость формирования «мягких навыков» у студентов различных специальностей как показателя наличия активной творческой позиции по отношению к собственной жизни и сформированной мотивации на выработку эффективных стратегий поведения в будущей профессиональной деятельности [4, с.194].

Обучаясь и отрабатывая «гибкие навыки» каждый день в педтандеме преподаватель специальных дисциплин – мастер ПО, происходит осознанное профессиональное развитие, совершенствуются и формируются новые компетенции, решаются сложные задачи, которые в конечном итоге являются фактором успешности не только педагогов, но и обучающихся, которые конкурентноспособны и востребованы на рынке труда.

Список литературы:

1. Научно–методический электронный журнал «Концепт», 2018, №4 (апрель) [Электронный ресурс] // <https://e-koncept.ru/en/2018/181018.htm> (дата обращения 12.12.2023).
2. Картаслов.RU– Карта слов и выражений русского языка [Электронный ресурс] <https://kartaslov.ru/карта-знаний/Гибкие+навыки#:~:text=Гйбкие%20навыки%20или%20мягкие%20навыки,не%20зависят%20от%20специфики%20конкретной> (дата обращения 12.12.2023).

3. Бирюк Е.А. Взаимодействие мастера производственного обучения и обучающихся на уроках производственного обучения // Педагогическая наука и практика.- 2021.- №2(32)- С.135-139.

4. ISSN 1991-5497. Мир науки, культуры, образования. № 1 (86) 2021 [Электронный ресурс] <file:///C:/Users/Admin/Downloads/soft-skills-myagkie-navyki-i-ih-rol-v-podgotovke-sovremennyh-spetsialistov.pdf> (дата обращения 12.12.2023).

РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ И КУРАТОРОВ, РАБОТАЮЩИХ СО СТУДЕНТАМИ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА

Солонская Богдана Валерьевна,
преподаватель специальных дисциплин
ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»

Решение проблем социальной адаптации подростков ментальными нарушениями (аутизм, РАС – расстройствами аутичного спектра).

Социальная политика выступает своеобразным стержнем современного общества.

Проблема обучения студентов с РАС является сравнительно новой как для Казахстана, так и для всего мира. Хотя очень многое в этой сфере может быть достигнуто весьма простыми средствами, они не являются общеизвестными или очевидными, что зачастую ведёт к невозможности для студентов с РАС из средних профессиональных и высших учебных заведений раскрыть свой потенциал в учёбе. Использование уже накопленного в этой области опыта обучения студентов с особыми образовательными потребностями в других странах облегчит получение людьми с РАС образования, профессии и работы, что повысит их качество жизни.

Основная проблема состоит не в сложности или дороговизне специальных мер помощи аутичным студентам, а в их неочевидности для преподавателей и администрации образовательной организации. Расстройство аутистического спектра часто называют «невидимой инвалидностью», т.е. его наличие не очевидно, и со стороны может казаться, что человек «ленится», «не хочет приложить усилия», «дерзит» и т.п. Рассмотрим некоторые тенденции помощи студентам с РАС.

Однако намного более распространено и целесообразно с точки зрения полноценной социализации — оказание поддержки аутичным студентам в обычных колледжах. Существует несколько видов подобной работы:

- Проведение тренингов для студентов с аутизмом внутри учреждения.
- Инструктаж преподавателей с предоставлением специальных методических рекомендаций.
- Наличие в штате учебных заведений профессиональных тьюторов, а также привлечение помощников-волонтёров из числа одноклассников.
- Различные виды психотерапевтической поддержки студентов.
- Студентам с РАС также могут быть рекомендованы следующие мероприятия:
- Лекции и семинары, посвящённые навыкам самоадвокации (защите своих интересов и приспособлению среды под свои особенности) и независимой жизни.
- Группа поддержки для взрослых людей с аутизмом.
- Индивидуальная психотерапия.
- Проведение семинаров и тренингов, нацеленных именно на аутичных студентов вузов, а также на преподавателей вузов.
- Учебно-методические материалы об аутизме и инклюзии.

Хотя каждый человек с аутизмом индивидуален, и для разных людей трудности в учёбе будут индивидуальными, всё же есть несколько наиболее распространённых проблем, которые могут потребовать дополнительного инструктажа самих студентов, преподавателей,

а иногда и их одноклассников. Следует помнить, что у отдельного человека с аутизмом могут присутствовать далеко не все из них:

- Навыки планирования.
- Навыки самообслуживания.
- Групповая работа и социальные навыки.
- Поведение на занятиях.
- Сенсорные особенности.
- Когнитивные особенности.
- Эмоциональный самоконтроль.

Стратегии помощи при сенсорных проблемах:

Как было сказано выше, при РАС нередко проблемы с сенсорным восприятием [1]. Характер сенсорных проблем сугубо индивидуален для каждого человека с РАС. Поэтому при обучении аутичных студентов следует учитывать фактор сенсорной нагрузки.

В учебных аудиториях могут быть полезными следующие меры:

Избегание использования ламп дневного света с дросселями, т.к. они мерцают и издадут гул.

Преимущественное использование светодиодов или ламп дневного света с качественным электронным балластом. В аудиториях не должно быть гула или стробоскопического эффекта.

Обеспечение хорошей акустики: не должно быть эха, посторонних шумов и т.п.

По возможности, исключение использования сильно пахнущей парфюмерии и косметики и т.п.

Предоставление презентаций, конспектов, видеозаписей занятий и т.п.

Также можно использовать следующие стратегии:

— Организация специальной «тихой комнаты» с приглушенным освещением, без опасных предметов мебели с острыми углами и т.п. и со свободным доступом туда студентов с РАС, в т. ч. во время занятий.

- Выполнение контрольных работ и сдача экзаменов в отдельных помещениях.
- Разрешение использования капюшонов, берущей, головных уборов, предметов для ауто стимуляций, тёмных очков для блокировки отвлекающих стимулов.
- Возможность перевода на другую специальность при непреодолимых препятствиях: непереносимости запахов в лаборатории, шумов в цехах и т.п.

Для большинства студентов с РАС характерна исполнительная дисфункция — нарушение способностей, связанных с управлением вниманием, планированием своих действий в соответствии с общей целью, переключением между стимулами и задачами, расстановкой приоритетов [3]. Это влечет за собой:

- Сложности с планированием занятий и расстановкой приоритетов.
- Проблемы из-за необходимости большей самостоятельности в ВУЗе, чем в школе, т.к. от студента требуется больше самоконтроля.
- Трудности с переключением между разными предметами, задачами и проектами; возможна сильная тревожность и падение производительности.
- Сложности с самостоятельной конкретизацией задачи и разбиением её на подзадачи. Возможно откладывание и тревожное «зависание».
- Неадекватная оценка времени для выполнения задачи.
- Исполнительная дисфункция способна вызвать серьёзные проблемы с успеваемостью и является частой причиной проблем при обучении в вузе!

Стратегии помощи при исполнительной дисфункции

Для преподавателей:

- Озвучивание требований для получения зачёта или сдачи экзамена на первом занятии, также и изложение их письменно (например, на сайте курса).
- Наличие рейтинговой системы с чёткими сроками сдачи домашних заданий, контрольных, коллоквиумов. Не следует оставлять контроль на конец семестра.

- Нагрузка должна быть более-менее равномерно распределенной.
- Готовность дать расширенные объяснения этапов выполнения задания.
- Обеспечение доступности контактов преподавателя студентам, но с чётким обозначением времени консультаций, допустимого количества писем и т.п.
Для студентов (при выполнении курсовых, дипломных работ и т.п.):
- Наличие плана работ с контролем выполнения этапов каждые 1—2 недели.
- Отслеживание возможных «застрешиваний» на одном аспекте работы, перфекционизма и т.п., что чревато срывом сроков.
- Наличие дополнительного времени на отработку докладов.

Особенности аутистического спектра отражаются не только на поведении. Они будут влиять на мыслительные процессы, управляющие реакциями на воздействия окружающей среды, требования других людей и повседневные ситуации. Вначале кратко опишем триаду нарушений при аутизме и другие возможные симптомы.

Социальная коммуникация — дословное понимание языка и формальное использование речи в форме монолога, трудности с интерпретацией невербальных форм коммуникации.

Социальное взаимодействие — трудности с инициацией общения с другими людьми, неспособность определять мысли и чувства других, проблемы с установлением и поддержанием отношений.

Социальное воображение — жесткое, негибкое мышление, которое ассоциируется с навязчивыми идеями, стереотипным поведением и сопротивлением изменениям. Наряду с этим плохая двигательная координация может проявляться как неуклюжесть.

Особенности языка — включают слишком однообразную речь, монотонность, излишне правильное использование грамматики и словаря, проблемы с прагматическим использованием слов (т.е. словарный запас может быть очень богатым, но использоваться в неуместных ситуациях, а может также быть и «пустым» — например, когда человек не имеет четкого представления о значении используемых слов).

Пристрастие к жестким правилам и рутине — навязчивое настаивание на неизменности, в том числе по отношению к окружающим. Иногда это может приводить к фобиям и реакциям избегания.

Проблемы с невербальной коммуникацией — могут включать пустое выражение лица, ограниченный контакт глазами, недопонимание сарказма или иронии (так как люди с РАС понимают язык очень буквально, то, когда тон голоса или приподнятая бровь полностью меняют значение, казалось бы, самых недвусмысленных слов, они не могут интерпретировать эти визуальные невербальные сигналы и упускают нужное значение беседы).

Неуклюжесть — может включать плохие навыки крупной моторики, плохую координацию, нескладные движения, затруднения с обучением некоторым видам деятельности (например, езде на велосипеде), или с выполнением некоторых действий (например, балансирования на одной ноге для надевания обуви и т.п.).

Проблемы с социальными отношениями — серьезные проблемы с установлением и поддержанием дружеских отношений. Это не временный этап, через который проходит человек; проблемы взаимодействия со сверстниками будут всегда. Еще ребенком студент с РАС, возможно, предпочитал общество взрослых либо играл с младшими детьми, чьи социальные навыки были менее развитыми и, следовательно, были проще для понимания.

Единственное, доминирующее и всепоглощающее (иногда довольно странное) увлечение — это не просто хобби или причуда, оно по природе более глубокое и навязчивое.

Как упомянуто выше, люди в спектре аутизма по своей природе обладают весьма негибким мышлением, отсюда следует, что им сложно справляться с переменами. Уже давно подмечено, что такие люди действуют намного эффективнее, если все тщательно спланировано. Это находит свое отражение в программах обучения с жестким расписанием,

встречающихся в специальных учебных заведениях, где каждый период времени есть в расписании, и ребенок всегда знает, чего ожидать. Хотя этот пример относится к ребенку в школьной среде, этот подход будет эффективен и со взрослыми в ряде ситуаций, будь то дома или в профессиональной среде.

Поскольку люди с РАС обладают твердым, негибким мышлением, то даже небольшое изменение в привычном порядке вещей может причинить огромное страдание. Непредвиденные или непрерывные изменения в знакомых людях и окружающей среде могут сильно огорчить человека. Если изменение неизбежно, то очень важно, чтобы оно происходило как можно медленней, постепенно, в рамках четкой структуры, которую учащийся может предвидеть и с условиями которой свыкнуться.

Важно обеспечить как можно более неизменное окружение для студентов с РАС; изменения должны быть сведены к минимуму. Соображения целостности и постоянства стиля жизни должны иметь наивысший приоритет. Если изменение неизбежно, преподаватели и сотрудники должны тщательно продумать предполагаемую реакцию, которую может вызвать изменение, с учетом особенностей конкретного учащегося. Должны быть предприняты все меры для минимизации негативных последствий.

Пример. Подготовка к экзамену

- Необходимо как можно раньше сообщить студенту дату, время и продолжительность экзамена.
- Если возможно, укажите место сдачи экзамена и перечислите, какие сотрудники будут в приемной комиссии. Если вы не можете указать точно, предоставьте список возможных кандидатов.
- Скажите, сколько, по вашей оценке, других студентов будет также сдавать экзамен.
- Очень точно перечислите темы и модули, знание которых будет проверяться. По возможности, предоставьте рекомендации по подготовке, чтобы быть уверенным, что студенты повторили все нужные разделы (иногда студенты слишком много времени посвящают деталям, а не общей картине; тогда необходимо обратить их внимание на области, которые им не особенно интересны).
- Если вам кажется, что студент беспокоится о том, где он будет сидеть на экзамене, нарисуйте план расстановки столов и стульев.
- Если план рассадки известен заранее (например, по алфавиту), объявите его студентам. Помогите им в общих чертах представить, где они будут сидеть (указание не обязательно должно быть точным; например, достаточно так: «как войдете в зал, слева, на задних рядах»).
- Дайте студентам возможность приехать пораньше в день экзамена, чтобы они освоились с окружением (вот пример: один очень способный студент не мог написать ни слова, пока он не провел руками по всем стенам экзаменационного помещения).
- — Будьте гибкими. Если студент не может сосредоточиться в большой группе, разрешите ему прийти сдавать позже всех, либо подумайте о том, чтобы отсадить его в отдельную комнату.
- Если он гиперчувствителен настолько, что его отвлекает скрип ручек, подумайте, что поможет уменьшить шум, например, беруши или противозумные наушники.
- Также если студент начинает демонстрировать повторяющееся поведение, например, бормотать или издавать звуки, постарайтесь предусмотреть это заранее, так как это может раздражать других студентов; а в день экзамена принять меры будет сложнее.
- Могут помочь методы отвлечения/замены. Например, если студенту разрешить жевать жвачку, это может предупредить бормотание и другие звуки. Важно понимать, что эти виды поведения имеют для студента большое значение — они позволяют почувствовать себя уверенней или расслабиться. Нужно поставить цель не устранить их, а привести к более приемлемой форме или заменить. Может быть полезно проиграть сдачу экзамена по ролям, чтобы обнаружить все возможные проблемы.

- Большую пользу могут принести методы релаксации, которые студенты могут практиковать в течение подготовки к экзаменам.
- Иногда нужно, чтобы член экзаменационной комиссии напрямую обратился к студенту. Сообщения, обращенного ко всей аудитории, недостаточно. Студенту часто нужны персональные инструкции, чтобы понять до конца, что необходимо сделать.
- Возможно, потребуется помощь, чтобы студент определился, на какие вопросы отвечать. Письменные инструкции могут быть написаны неясным языком либо вводить в заблуждение. Как только студент прочитал задание и решил, на какие вопросы требуется дать ответ, возможно, нужно будет перенумеровать вопросы для него. Например, если студент может ответить на вопросы 2, 3 и 5, то будет полезно, если преподаватель перенумерует их ручкой в 1, 2 и 3.

Преподаватель как положительный пример для подражания

Учителя выполняют множество задач и функций, некоторые явно, некоторые скрыто. Преподавательский состав (иногда невольно и возможно непреднамеренно) может также диктовать стиль общения в классе, принятые уровни поведения, а также реакцию и отношение к определенным студентам.

Некоторые личности всегда будут выделяться, по разным причинам. Студенты получают ярлыки — иногда позитивные, иногда льстящие самолюбию, но иногда жестокие. Ярлыки могут даваться другими, но иногда самими преподавателями. Порой кто-то из подростков может поддерживать и поощрять использование ярлыков (например, «штатный клоун класса»), но другим это может причинить боль или заставит почувствовать себя изгоем. Учитель часто может устанавливать стандарты поведения, которым следует класс. Если учитель своим поведением посылает сообщение, что можно дразнить или смеяться над одноклассником, это открывает настоящий сезон охоты.

Положительная сторона в том, что достойное поведение преподавателя часто может помочь ученикам последовать положительному примеру. Если преподаватель демонстрирует участие, терпение и понимание, это может стать нормой для класса. Необходимо немедленно реагировать на все случаи травли или оскорблений, если педагог стал их свидетелем или получил о них информацию.

Десять рекомендаций педагогам при обучении студентов с аутизмом:

1. Люди с инвалидностью — это не веселые, радостные вечные дети или «ангелы среди нас». Люди с инвалидностью — это люди.
2. Всегда предполагайте, что они понимают все, что вы говорите в их присутствии, хотя бы потому, что это может быть правдой.
3. Делайте все возможное, чтобы обращаться с ними в соответствии с их возрастом.
4. Пожалуйста, уменьшайте шум... и не только звуковой шум.
5. Предложите столько способов коммуникации, сколько сможете придумать!
6. Всегда предполагайте наличие интеллекта. Вы слышали? ВСЕГДА предполагайте наличие интеллекта.
7. Рисуйте образ человека, а не инвалидности.
8. Рутинка, рутинка и еще раз рутинка.
9. Будьте осторожны в своих ожиданиях от ребенка, который говорит не на «родном языке».
10. Хвалите их, когда они заслуживают похвалы, но не за каждый чих, иначе это становится бессмысленным.

Создание специальных условий для обучения по этим специальностям в колледжах и вузах может вызвать значительное увеличение числа студентов с РАС в нашей стране. Это, безусловно, благоприятно скажется на их дальнейшей социализации, финансовом самообеспечении и самореализации.

Список литературы:

1. Айсмонтас, Б.Б., Одинцова, М.А. Социально-психологическое сопровождение студентов с инвалидностью и ограниченными возможностями здоровья // Психологическая наука и образование, 2017. – Т. 22. – № 1. – С. 71–80. Icons made by [Freepik from www.flaticon.com](http://www.flaticon.com)
2. Башарина, О.В. Наставничество как стратегический ресурс повышения профессионального образования // Инновационное развитие профессионального образования, 2018. – № 3 (19). – С. 18–26.
3. Наставничество в образовательной организации / сост. С.В. Бондаренко, М.Ю. Ефимочкина и др., под общ. ред. Г.А. Вашкиной. – Кемерово: изд. МБОУ ДПО «Научно-методический центр», 2017.

ИНТЕГРАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЫ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ОРГАНИЗАЦИИ ТИПО

Сошкин Андрей Викторович,
мастер производственного обучения,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области
Раимкулов Адыльбек Сертаевич,
старший мастер,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

В настоящее время очевидна взаимная заинтересованность предприятия и учебного заведения в сотрудничестве по подготовке таких кадров, которые были бы знакомы с новыми современными технологиями и быстро адаптировались к производственным условиям. Век технического прогресса требует быстрой адаптации специалистов любой сферы к меняющимся требованиям производства. Этого возможно достичь при надлежащем уровне инвестиций в образование и тесной взаимосвязи образовательных процессов с рынком труда. Исключительно достичь этого в стенах учебного заведения невозможно, нужна практика на рабочих местах и переход на практико-ориентированное обучение. Для создания этих условий многие развитые страны внедрили дуальное обучение в сфере технического профессионального образования (ТиПО).

Процесс дуального обучения в РК был запущен в 2012 году. В Послании народу «Стратегия ‘Казахстан-2050’: новый политический курс состоявшегося государства» первый президент РК подчеркнул, что профессионально-техническое и высшее образование должно заботиться об удовлетворении потребностей экономики в специалистах. Он поручил законодательно закрепить обязательную производственную практику на предприятиях, начиная со второго курса обучения в вузе.

Таким образом, в Трудовой кодекс ввели понятие «дуальное обучение» и особенности его реализации:

- ✓ дуальное обучение осуществляется на основе типового договора о ДО, который утверждает орган образования;
- ✓ на производственном обучении студент подчиняется правилам трудового распорядка;
- ✓ производственная практика засчитывается в трудовой стаж и может оплачиваться;
- ✓ за обучающимся закрепляют наставника. [1]

26 января 2015 года был подписан договор о сотрудничестве по внедрению дуальной системы обучения с, на тот момент, основным социальным

партнером колледжа ТОО «БК-СТРОЙ». А уже с 1 сентября 2015 года колледж производит обучение студентов по специальности 1401000 «Строительство и эксплуатация зданий и сооружений», квалификации 1401202 «Специалист по сухому методу строительства».

Начальный опыт интеграции дуального обучения в колледже сыграет большую роль в подготовке высокоспециализированных работников не только Казахстана, но и профессионалов мирового масштаба. Но обо всем по порядку...

Первые шаги дуального обучения проходили в циклическом формате, первокурсники обучались теоретическим знаниям системно с практическими. Однако, практика носила характер обучения именно в стенах колледжа, где возможность создания реальных производственных условий сводится к минимуму. Да, можно выделить и ряд плюсов, это – знакомство с инструментами, где каждый студент может опробовать технические приемы, не боясь ошибиться; это обучение навыкам работы с оборудованием, ведь не на каждой производственной базе могут доверить не опытному парню работу с этим; это проработка технологических тонкостей каждой конструкции, где можно уделить внимание самым важным этапам работы...И таких плюсов много. Тем не менее, начало их производственной практики, а она начинается только в четвертом семестре, сталкивает студентов с трудностями реальных условий труда.

В целях совершенствования системы направленности студентов на производство, образовательные учреждения и партнеры, заинтересованные в подготовке профессионалов, рассматривали более продуктивный механизм.

Так в 2019 году Германское общество по международному сотрудничеству GIZ совместно с фирмой КНАУФ начинают реализацию дуального обучения в Костанайском строительном колледже, продолжительностью четыре года.

В рамках реализации программы внедрены адаптированные под казахстанские условия немецкие учебные планы по специальности, с увеличением практических занятий до 78% от общего количества учебных часов. В организации подготовки по строительным специальностям с использованием инновационных технологий является постоянная методическая поддержка, а также практико-ориентированные обучающие материалы от компании КНАУФ.

Немецкая компания уделяет большое внимание образовательной деятельности и ежегодно обучает начинающих и опытных мастеров работе с современными материалами и технологиями, как в собственных учебных центрах, так и на базе колледжей и вузов, помимо этого, компания активно участвует в партнерских программах, и сама инициирует проекты, направленные на популяризацию строительных специальностей, повышение квалификации строителей и качества строительных работ. Стоит отметить, что Костанайский строительный колледж является ресурсным центром КНАУФ.

Основополагающую роль сыграл опыт внедрения практико-ориентированного характера обучения на примере группы *Техников-строителей 361 СЭЗС* Костанайского строительного колледжа. Необходимо подчеркнуть, что студентами были приняты действующие работники строительной фирмы ТОО «БК-СТРОЙ».

Для реализации обучения разработка рабочих учебных программ велась с учетом требований производственной базы, выделяя при этом основы технологий КНАУФ и стандарты некоммерческого движения WorldSkills. В совокупности всех правил рабочий учебный план воссоздал алгоритм качественной, квалифицированной и продуманной подготовки студентов, где теория подкреплялась практикой на производстве. Можно задаться вопросом – «А в чем же разница между дуальным обучением прошлых лет и этой программы?» А в том, что студенты актуализируют знания определенных тем - сразу же на производстве, к примеру – в сентябре они проходят раздел «Устройство каркасных перегородок КНАУФ», а в следующем месяце идет закрепление полученных знаний практикой, тогда как в прошлом – производственная практика начиналась спустя много времени и полученные знания просто забывались.

Однако, рынок труда не стоит на месте, быстроразвивающийся прогресс дает толчок к изучению новых технологий, новых знаний, новых особенностей строительства и это каждое новшество требует приспособляющегося специалиста в своей сфере. Гибкость данного обучения еще состоит в том, что апробация новых продуктов и технологий проходит тщательное изучение преподавателями и мастерами образовательного учреждения. Отсеив все не нужное, преподаватели внедряют это в свои занятия, а мастера проводят краткосрочную практику на базе колледжа.

Таким образом, только за первый год обучения студенты группы прошли несколько основополагающих модулей профессии мастера сухого строительства:

- ✓ Материалы для внутренних и наружных отделочных работ, используемых в системах сухого строительства;
- ✓ Устройство каркасно-обшивных конструкций из листовых и плитных материалов;
- ✓ Отделка внутренних и наружных поверхностей зданий и сооружений с использованием строительных листовых и плитных материалов, готовых составов и сухих строительных смесей;
- ✓ Устройство каркасно-обшивных конструкций сложной геометрической формы.

Важными аспектами обучения можно выделить практические занятия в стенах колледжа, где проводилась демонстрация современного оборудования и инструментов, в частности полученных в рамках данного проекта и в сопутствующих программах по развитию образования в ТиПО (Жас Маман).

Применение фрезерования листов и высокоточного пиления в области строительства давно зарекомендовало себя как отличное решение для отделки конструкций, благодаря этому, колледжем был приобретен стол Boardmaster. Демонстрирование приемов работы фрезеровки гипсокартонных листов, пиление с использованием лазерного осепостроителя и в целом проба студентами оборудования показывает высокий уровень оснащенности колледжа, что играет важную роль дуального обучения.

Использование механизации строительного процесса все чаще упрощает работу, вместо нескольких человек могут справиться пара обученных специалистов. Для осуществления образовательных процессов, компанией КНАУФ была передана в оснащение колледжа штукатурная машина PFT Ritmo. В очередной раз педагогический состав интегрировал оборудование в уроки производственного обучения, где студенты 361 группы могли провести собственные испытания нанесения штукатурного слоя. Стоит заметить, что компанией «БК-СТРОЙ» в последствии были закуплены данные и схожие машины.

Также следует упомянуть презентацию системы виртуальной реальности «VR тренажер по сухому строительству», с его помощью можно изучать технологии сухого строительства в виртуальном пространстве, надев VR шлем и взяв в руки специальные контроллеры. Тренажер имитирует реальный процесс монтажа системы, по словам представителей учебного центра КНАУФ у человека возникает ощущение выполнения настоящей работы, при этом тренажер позволяет не только приобрести навыки и знания, но и сравнить свой виртуальный опыт и результат с реальностью.

Помимо этого, компания КНАУФ проводила поставки и других инструментов, и материалов, что создало высококвалифицированную подготовку студентов.

Раскрывая все особенности дуального образования, не менее важную роль играет наставничество. Как и в любой отрасли, более опытный учит начинающего работника. Таким образом, в системе производственного обучения есть опыт закрепления наставника к молодому специалисту, но не редкость, когда компетентность учителя ниже требуемого стандарта, а выбирают его за счет отработанных годами навыков. Приходя на производство, студент просто не может понять – в учебном заведении учат соблюдать технологию, выводить плоскости и в целом работать, отталкиваясь от каких-то норм и правил, а реалии производства меняют представление о выбранной им профессии.

Правильным решением проблемы с нехваткой профессиональных наставников станет обучение их самих, где образовательной программой будет предусмотрено не только обучение базовых и профессиональных модулей, а также психологическое составляющее, работа над мотивацией, педагогика, умение учить и слышать студента. Конечно, работники предприятия – это драгоценный ресурс, который является механизмом успехов компании и возможность их временного ухода для образовательных услуг, будет стоить убытков работодателям. Но большой успех ждет того, кто проявит терпение. Вкладывая в образование своих работников, наниматель в последствие получит более молодое и способное поколение, которое будет развиваться. Большим примером является социальный партнер колледжа ТОО «БК-СТРОЙ», где мастерами и начальниками участков являются бывшие студенты Костанайского строительного колледжа. Их отношение, знания, желание учиться и зарабатывать наталкивает на самореализацию в своей сфере, поэтому в первую очередь колледж старается направлять своих обучающихся к ним.

Стоит добавить к данному вопросу о проведении тренингов по сухому строительству для мастеров строительных компаний. Совместно с компанией КНАУФ, строительный колледж на регулярной основе проводит круглые столы и тренинги для строительных и образовательных учреждений.

Создавая образованное общество, мы выполняем главную задачу рынка труда – это конкурентоспособность. Умение выполнять трудовые функции, превосходящие отраслевой стандарт, производить продукт высокого качества и временного контроля, позволяет раскрыть профессионала своего дела. Именно такой целью и задается движение WorldSkills.

WorldSkills – это одно из самых престижных состязаний среди юных профессионалов будущего, дающее возможность профессионального развития и роста.

В ходе соревнований конкурсанты демонстрируют свои технические способности, индивидуальные и коллективные качества, решая задачи, максимально приближенные к реальным. Результаты конкурса говорят не только о личных профессиональных качествах участников, но и об уровне профессиональной подготовки образовательного учреждения.

Высокими результатами для колледжа, но и конечно же для страны, отметился студент группы 361 СЭЗС Александров Иван, он представлял Республику Казахстан на трех международных чемпионатах Worldskills.

В 2020 году Иван принял участие в рамках Евразийского чемпионата, где принимающая сторона собрала конкурсантов и экспертов из стран евразийского пространства. Уникальная соревновательная программа, доступная для проведения онлайн, была разработана экспертами WorldSkills Russia для иностранных гостей, которые выполняли конкурсные задания и проводили оценку, находясь на специально оборудованных площадках и не покидая пределы своих стран.

С 9 по 13 сентября на базе колледжа, при транслировании онлайн четырех видеочкамер, Ивану необходимо было выполнить задание, состоящее из четырех модулей: Сборка конструкции, шпаклевание, установка фигурных гипсовых элементов и фристайл (задание в свободном стиле). Это участие стало колоссальным опытом как для Ивана, так и для мастеров колледжа.

с 22 по 25 сентября 2021 года в Австрии прошел масштабный чемпионат Европы по профессиональному мастерству — EuroSkills Graz 2021. В чемпионате приняли участие около 400 человек из 31 стран. И снова Александров Иван — представлял Казахстан. По результатам он занял 6 место в компетенции «Сухое строительство». EuroSkills проводится каждые два года и является крупнейшим мероприятием в области профессионального образования и повышения квалификации в Европе.

В ноябре 2022 во Франции проходил 46-й мировой чемпионат WorldSkills-2022 по профессиональному мастерству. В чемпионате принимали участие свыше 1400 участников из более чем 60 стран и регионов. Подготовка к мировому чемпионату Worldskills важный и ответственный этап, требующий полной выкладки и огромных усилий — Александров Иван столкнулся с самыми сильными соперниками со всего мира.

Проделанная работа Иваном и педагогическим составом колледжа, показывает высокий уровень подготовки студентов.

По завершению учебного года прошел демонстрационный экзамен по стандартам ВСК для группы 361 СЭЗС.

Демонстрационный экзамен по стандартам WorldSkills – это форма государственной итоговой аттестации выпускников по программам среднего профессионального образования образовательных организаций высшего и среднего профессионального образования, которая предусматривает:

- моделирование реальных производственных условий для демонстрации выпускниками профессиональных умений и навыков;
- независимую экспертную оценку выполнения заданий демонстрационного экзамена, в том числе экспертами из числа представителей предприятий;
- определение уровня знаний, умений и навыков выпускников в соответствии с международными требованиями.

Демонстрационный экзамен по стандартам WorldSkills Казахстан проводится с целью определения у студентов и выпускников уровня знаний, умений, навыков, позволяющих вести профессиональную деятельность в определенной сфере и (или) выполнять работу по конкретным профессии или специальности в соответствии со стандартами мировых чемпионатов WorldSkills.

Список литературы:

1. <https://www.nur.kz/family/school/1718369-cto-takoe-dualnoe-obucenie-v-kazahstane/>

II-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГТИҢ САНДЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: ТӘЖІРИБЕ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Аманова Жанат Сапаровна,
преподаватель химии,
Костанайского колледжа сферы обслуживания,
Жакуппаева Бибигуль Байкановна,
преподаватель английского языка
Костанайского колледжа сферы обслуживания

На сегодняшний день наверное уже нет ни одного педагога, который бы не разобрался в цифровых технологиях, который бы, как и прежде, перепечатывал текст, когда его можно взять в электронном виде, далее подкорректировать как нужно для себя. Преподаватели применяют цифровые технологии, облегчающие им работу, без особых на то усилий, продуктивно работают на своих занятиях. Такой подход к ежедневной учебной деятельности помогает преподавателю и обучающимся экономить время и более глубоко работать над сложными темами по программе. Активно используются электронные презентации [3].

На занятиях общеобразовательных дисциплин мы применяем презентацию на разных этапах урока. На этапе изучения новой темы, на этапе закрепления и систематизации знаний. С помощью слайда презентации быстро и легко можно провести самопроверку домашнего задания или самостоятельной работы. Иногда привлекаем студентов к совместной подготовке будущего занятия. Студенты самостоятельно составляют задания опережающего характера, разрабатывают кроссворды, презентации, схемы и т.д.

В конце урока часто проводим тестирование из 5-10 заданий, к которым составляем дескрипторы. Студенты выполняют работу и в чате присылают свой ответ. Нам остается только проверить ответы на уроке и озвучить полученные баллы с комментариями допущенных ошибок. Это занимает действие не более 5-6 минут, что позволяет сэкономить время на этапах занятия.

Применение таких способов быстрого оценивания улучшает качество знаний студентов, так как повышается мотивация к учению: у каждого появляется стимул получить хороший балл, узнать свой результат сразу после выполнения, а не ждать следующего урока.

Тестовые задания придумываем мы по каждому предмету сами, чтобы устранить списывание готовых заданий с интернета. Ведь данным видом деятельности наши студенты владеют в совершенстве!

По окончании онлайн урока. Студенты оставляют свои отзывы об уроке на доске рефлексии google jamboard. Это очень удобно. Видно на сколько хорошо усвоили знания студенты и кому еще нужна помощь преподавателя.

Проводя уроки по цифровым технологиям, понимаешь, что это хороший способ работы и с неуспевающими, и с одарёнными обучающимися, то есть со всеми, кому требуется дополнительное внимание преподавателя.

В настоящее время система технического и профессионального образования находится на стадии развития и исследования различных инновационных технологий, которые ориентированы на получение качественного образования. Уже нет никаких постоянных маяков, которые указывают правильный путь. Поэтому важно уметь постоянно учиться, переучиваться, расширяя горизонты познания. Для достижения успеха в будущем теперь уже не работают те рычаги и инструменты, которые помогали достигнуть успеха в прошлые годы.

Педагоги должны вместе со своими обучающимися осваивать современные цифровые технологии и идти в ногу со временем. Это не только модернизированные информационно-технические средства, но и новые формы и методы преподавания в целом в этом направлении. В контексте личностно-ориентированной парадигмы образования преимуществами являются технологии и методы, которые способствуют изменению взглядов студентов и преподавателей.

Успешная совместная деятельность студентов и преподавателей требует развития критического мышления на основе изменения взглядов. Для этого обе стороны должны быть готовы к восприятию нового, установке целей, на творческий поиск в образовательном процессе.

В настоящее время система технического и профессионального образования находится на стадии развития и исследования различных инновационных технологий, которые ориентированы на получение качественного образования. Уже нет никаких постоянных маяков, которые указывают правильный путь. Поэтому важно уметь постоянно учиться, переучиваться, расширяя горизонты познания. Для достижения успеха в будущем теперь уже не работают те рычаги и инструменты, которые помогали достигнуть успеха в прошлые годы.

Педагоги должны вместе со своими обучающимися осваивать современные цифровые технологии и идти в ногу со временем. Это не только модернизированные информационно-технические средства, но и новые формы и методы преподавания в целом в этом направлении. В контексте личностно-ориентированной парадигмы образования преимуществами являются технологии и методы, которые способствуют изменению взглядов студентов и преподавателей.

Успешная совместная деятельность студентов и преподавателей требует развития критического мышления на основе изменения взглядов. Для этого обе стороны должны быть готовы к восприятию нового, установке целей, на творческий поиск в образовательном процессе. Преимуществом цифровых технологий является то, что молодое поколение тяготеет к образно – эмоциональному сознанию, формирующемуся под воздействием

вещения времени. Молодые люди привыкли получать информацию мгновенно посредством гаджетов. Они предпочитают «играть», а не работать серьезно. Задача педагогов превратить источники получения знаний в инструменты инструктора и консультанта. Таким образом, активность студента направлена на его включения в различные виды деятельности по приобретению знаний через поиск нужной информации в интернете.

Цифровые технологии позволяют изучить учебный материал по программе с опережением путём просмотра видео - лекции, учебных текстов, схем и далее прохождения контроля на начальном этапе усвоения новой темы.

Цифровое обучение – позволяет не ограничивать себя в образовательных потребностях и получить качественное образование, находясь практически в любой точке земного шара, где есть компьютер и Интернет, не покидая свой дом.

Человек может учиться даже дистанционно, в силу различных причин: по состоянию здоровья, в отпуске по уходу за ребенком, в силу своего возраста, географического положения учебного заведения и в случае ЧС, например, эпидемии, наводнении и т.д.

Студент может самостоятельно планировать время, место и продолжительности занятий. Например, планировать выполнение заданий в вечернее время или выходной день.

Неоспоримым плюсом цифрового обучения является его доступность.

Кроме того такое обучение носит демократический, индивидуальный характер. Студент может обучаться в индивидуальном темпе и сам определяет скорость обучения в зависимости от его личных обстоятельств и потребностей. Предлагаем ряд рекомендаций, как освоить новые цифровые технологии, если вы все еще остаётесь в плену старых предпочтений. Когда вы испытываете трудности в использовании нового технологического инструмента, обучайтесь у своих студентов. Молодые люди с особой быстротой и лёгкостью осваивают все новые цифровые технологии и уверенно применяют их на практике. Изучите преимущества цифровых технологий, ведь может на много облегчить работу педагога. Студенты могут публиковать свои проекты в Интернете, принимать участия в различных конкурсах и олимпиадах. Цифровые технологии позволяют сделать некоторые платформы для онлайн-конференций, например, Zoom, Google Mit, где обучающиеся могут задать свой вопрос устно, или напечатать в виде «стикеров» на электронной доске, используя сервис.

Наши студенты активно принимают участие в олимпиадах по общеобразовательным предметам и занимают призовые места. Применяя цифровые технологии, создайте конструктивную обратную связь между педагогом и обучающимся. Проведите рефлексию учебной деятельности и проанализируйте её эффективность. Планируйте разнообразие учебных занятий. Установите четкие границы обучения при работе с гаджетами: интернет ресурсами, смартфонами. Эти инструменты не могут использоваться продуктивно, если не были установлены четкие границы и правила заранее. Данные правила должны быть общеизвестными, компактными. Используйте социальные сети как источник образовательных возможностей Цифровые технологии помогают педагогам в достижении их образовательных целей. Возможно эти рекомендации помогут вам эффективно использовать данные технологии.

Список литературы:

1. Данилова В.Л., Коростелев В.Е. Искусство работы с вопросами – грамотность XXI века / В.Л. Данилова, В.Е. Коростелев // Идеи и идеалы. – 2018. – № 2. – Т. 2. – С. 113–127.
2. Прытков В.П. Вопрос и ответ // Современный философский словарь. [Электронный ресурс]. URL: https://encyclopedia_philosophy.academic.ru/69/ВОПРОС_и_ОТВЕТ (Дата обращения 07.05.2019).
3. Сериков В.В. Личностные механизмы включения в непрерывное образование / В.В. Сериков // Непрерывное образование: методология, технологии, управление: коллективная монография / под ред. Н.А. Лобанова, Л.Г. Титовой, В.В. Юдина. – Ярославль: РИО ЯГПУ, 2018.

ПРИМЕНЕНИЕ МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА ПРИ РАЗРАБОТКЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Аскарова Бибигуль Салимовна,
магистр экономических наук, мастер производственного обучения,
КГКП «Костанайский колледж сферы обслуживания»
Управления образования акимата Костанайской области

Развитие профессионального образования становится невозможно без широкомасштабного внедрения в процесс подготовки и контроля уровня знаний обучающихся компьютерных и информационных технологий, спутниковых систем связи, учебного телевидения (включая кабельное), массовое телефонизация, обеспечивающей подключение к информационным системам, насыщенности рынка компьютерными учебными программами. Использование инновационных технологий на базе компьютерных телекоммуникаций, как одно из направлений развития и совершенствования системы технического и профессионального образования [2]

В учреждениях технического и профессионального образования призвана решить приоритетные задачи в сфере образования: внедрение современных образовательных технологий в учебный процесс и развитие навыков квалифицированной работы с цифровыми образовательными ресурсами (ЦОР) на базе использования широких возможностей сети Интернет. Это, в свою очередь, формирует умения искать и находить нужную информацию, анализировать полученные данные, систематизировать результаты, грамотно и качественно подготавливать и представлять соответствующую информацию, использовать различные сетевые и интернет-технологии, сервис и услуги. [2]

Одна из главных задач создателей электронных ресурсов для образования - максимальная эффективность нового продукта. Известно, что компьютер предполагает пять новых педагогических инструментов: интерактив, мультимедиа, моделинг, коммуникативность, производительность, от эффективности использования которых напрямую зависит эффективность и качество цифровых образовательных ресурсов. ЦОР нового поколения являются интерактивными, мультимедийно насыщенными электронными учебными продуктами, распространяемыми в глобальной компьютерной Сети. [3]

Создание сетевых мультимедиа ЦОР требует разработки новой архитектуры, унификации структуры содержательных компонентов электронных образовательных продуктов. С этой целью предлагается использовать модульно-компетентностный подход, который решает задачу формирования конкретной профессиональной квалификации, дает возможность управлять качеством подготовки будущего специалиста. [4]

По учебной дисциплине в различных отчетных документах определены аспекты, отражающие ее количественный и качественный характер.

Любой ЦОР может быть представлен как фрагмент - единица структуризации, учебного материала на самом низком уровне. Основу обучающего наполнения этого фрагмента составляет комбинация мультимедиа-компонентов, которые создаются в соответствующих средствах и обладают интерактивными возможностями. [4]

Для создания ЦОР используется традиционная и адаптивная методика. Организация ЦОР при традиционной методике представляет собой деление тем на более мелкие подтемы, что обеспечивает обучаемому выдачу информации «малыми порциями».

С целью лучшего усвоения материала в построении ЦОР применяется полная и сокращенная версии обучения. В качестве полной формы представления излагаемого материала используется гипермедиа с введенными в него статическими изображениями (иллюстрациями), видео- и аудиосюжетами, элементами анимации и др. Краткая форма представляет собой либо гипермедийный материал с различными мультимедийными элементами, содержащий в себе основные понятия, положения, формулы по теме, либо небольшие презентации или видеосюжеты по каждому из разделов. [3]

Тестирование служит формой контроля (как обязательного, так и самоконтроля) усвоения учебного материала, знаний, полученных обучаемым в ходе изучения раздела.

Адаптивная методика позволяет формировать универсальную систему обучения, учитывающую разный уровень подготовки учащихся. Адаптивные ЦОР реализуют такую возможность за счет соответствующего структурирования учебного материала и определения текущего уровня знаний и навыков путем тестирования. [3]

В этом случае целесообразно сначала представить обучаемому материал в краткой форме, затем определить уровень его знаний и лишь потом выдать рекомендации к изучению дальнейшего материала, предоставляемого в объеме, соответствующем уровню знаний и навыков учащихся.

Существуют два способа создания ЦОР.

Первый – это использование программных решений, позволяющих осуществлять «сборку» ЦОР из специально подготовленных текста, графического материала, видеофрагментов, звукового сопровождения и т.п.

Второй способ – это разработка ЦОР преимущественно целиком в специализированных программных средах, также называемых конструкторами электронных учебных курсов, авторскими системами, системами автоматизированного проектирования и т.д.

В современных условиях информатизации образования наиболее перспективным является второй вариант разработки ЦОР, т.е. с помощью средств сетевой технологии дистанционного обучения, с соблюдением принятых в этой среде стандартов на электронные компоненты (IMS, SCORM, AICC). [4]

Методику создания ЦОР условно можно разделить на три этапа:

- Разработка структуры ЦОР;
- Разработка дидактического обеспечения занятий;
- Размещение курса в системе дистанционного обучения

Первый этап является наиболее важным и сложным, так как требует от преподавателя хороших знаний традиционной дидактики и опыта работы. Он включает в себя вопросы целеполагания, отбора содержания курса, разделения его на модули (разделы, темы).

Дидактическое обеспечение занятий (второй этап) может быть представлено следующими средствами:

- традиционными печатными изданиями (учебники, учебные пособия, методические указания, журналы, газеты и т.д.);
- изданиями на магнитных носителях (видео и аудио);
- электронными учебными ресурсами и тестовыми заданиями (электронные учебники и учебные пособия, интернет-ресурсы, автоматизированные системы тестирования).

В качестве дидактического обеспечения отдельных занятий могут выступать встроенные возможности (сервисы): форум, чат, электронные и видеоконференции.

Разработку дидактического обеспечения преподаватель осуществляет в стандартных офисных редакторах (Microsoft Word, Excel, PowerPoint, Paint и др.) и в специальных редакторах для создания различных мультимедийных приложений и тестовых заданий (Macromedia Flash, Adobe Acrobat, LucaGalli's QuizFaber и др.).

Существуют встроенные редакторы для оперативной разработки несложных учебных ресурсов (в том числе и тестовых заданий) в режиме on-line. Однако если доступ преподавателя к сети Интернет ограничен или скорость соединения невысока, это не совсем удобно. [3]

На третьем этапе необходимо разместить разработанные ЦОР в системе учреждения технического и профессионального образования. Большинство материалов, которые преподаватель подготовил для локальной версии ЦОР, могут быть с успехом использованы и в сетевой версии.

В заключение хотелось бы отметить, что использование ЦОР, разработанных на основе модульно-компетентного подхода, открывают перспективы развития новых форм аудиторной и самостоятельной учебной работы, в частности активно-деятельностных форм обучения с использованием технологий.

Список литературы:

1. Программа информатизации учебных заведений начального и среднего профессионального образования Республики Казахстан, утвержденной постановлением Правительства РК от 10 мая 2001 г № 616
2. Роберт И.В. Современные информационные технологий в общем среднем образовании М. Школа – пресс, 1994. с205
3. Волков А.Н Новые информационные технологии обучения
4. Профессиональное обучение № 3, 2001.
5. Нургалиева Г.К., Джусубалиева Д.М. Современные информационные технологии профессионального обучения. Изд – во Бастау, Алматы, 2000
6. Инновационные технологии в учебно – педагогическом процессе школы и вуза. Сборник научных статей. Волгоград – 1993г.

ПЕДАГОГИКАДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ЭВОЛЮЦИЯ

Ахметова Асия Тойлыбековна,
арнайы пәндер оқытушысы,
Арқалық медициналық колледжі

Соңғы онжылдықтардағы цифрлық революция өмірдің әртүрлі салаларында, соның ішінде білім беруде айтарлықтай өзгерістерге әкелді. Қазіргі мектептер мен оқу орындарында жұмыс істейтін педагог кадрлар жаңа технологиялар болып табылатын қиындықтар мен мүмкіндіктерді тиімді шешу үшін цифрлық-ақпараттық құзыреттілікті дамыту қажеттілігіне тап болады.

Білім беруді цифрландыру білім беру мақсаттарын, оқу бағдарламаларының мазмұнын, оқыту әдістерін, оқу үлгерімін бағалауды өзгертуге және білім алушыларды қазіргі цифрлық ортаға дайындауға бағытталған «Цифрлық білім берудің жылдам өзгеретін ортасындағы жүйелі трансформацияның» ажырамас құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл үдеріс қазіргі заманғы білім беру саласын дамытудағы басты бағыт болып табылады және білім беру бағдарламаларының құрылымы мен ұйымдастырылуындағы өзгерістерді ғана емес, сонымен қатар білім беру мекемелерінің, педагогтер мен студенттердің рөлі мен функцияларын жаңартуды да қамтиды [1].

Білім беруді цифрландырудың негізгі аспектілерінің бірі білім беру процестері мен әдістерін заманауи цифрлық өркениеттің талаптарына бейімдеу болып табылады, бұл білім алушыларға жаңа ақпараттық ортада табысты жұмыс істеуге және өзекті міндеттерді шешуге мүмкіндік береді.

Жалпы «Цифрлық құзыреттілік» ұғымын нақтылау қажет. М.В. Мигачева оларды цифрлық өнімдерді пайдалана отырып, цифрлық ортада жұмыс істеу үшін қажетті дағдылар кешені ретінде анықтайды, соның ішінде цифрлық деректерді жасау және жинау, оларды өңдеу және талдау, сондай-ақ заманауи компьютерлік технологиялардың көмегімен процестерді автоматтандыру. Өз кезегінде зерттеуші Н.В. Носкова цифрлық құзыреттіліктер педагогтың білім беру процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, педагогикалық міндеттерді тиімді шешу қабілетін қамтитынын атап өтті. Білім беру ұйымында цифрлық ортаны құру үшін оқытушыға ең алдымен цифрлық мазмұнды пайдалану және дамыту дағдылары қажет болуы мүмкін [2, 3].

Қазіргі білім мен дағдыларға байланысты әртүрлі ұғымдарды қарастыра отырып, білім беру теоретиктері уақыттың қиындықтарына, әлеуметтік қажеттіліктерге, әлемдік жүйенің даму тенденциялары мен болжамдарына негізделген. Алдағы онжылдықтардағы әлемдік дамудың негізгі және өзара байланысты трендтеріне тұрақтылық қағидаттарына негізделген экологиялық бағдарланған өркениетке көшуді көздейтін күнделікті жұмысты (оның ішінде интеллектуалды) цифрландыру және автоматтандыру және жаһандық турбуленттілік кіреді. Соңдықтан, заманауи сауаттылықты талқылай отырып, оны ХХІ ғасырдың құзыреттілігі, 4К әмбебап құзыреттілігі, Soft skills және басқалары сияқты басқа да маңызды дағдылар мен жеке қасиеттерден ажырату қиын. Ең маңызды әмбебап құзыреттердің ішінде қарым-қатынас пен ынтымақтастық, сыни ойлау мен шығармашылық, мәселелерді шеше білу ерекше көзге түседі. Бұл әмбебап дағдылар мен қасиеттер жоғары цифрлық-ақпараттық сауаттылықпен сәйкес келуі керек екені түсінікті.

Цифрлық педагог қазіргі білім беруде маңызды және эволюциялық рөл атқарады. Білім беруді цифрландыру контекстінде оның рөлі мен функциялары айтарлықтай өзгереді және толықтырылады. Атап айтқанда[4]:

- Студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал ететін оқыту фасилитаторы.
- Мультимедиялық материалдарды, ойын элементтерін және ақпаратпен белсенді жұмыс істеудің басқа түрлерін қамтитын интерактивті сабақтарды жасаушы.
- Онлайн режимінде білім беру ресурстары мен сабақтарға қол жеткізуді қамтамасыз ететін қашықтықтан оқыту провайдері.
- Оқу материалдары мен әдістемелерін әр оқушының қажеттіліктері мен игеру қарқынына бейімдейтін білім беру процесінің индивидуализаторы.
- Студенттерді цифрлық технологияларды қауіпсіз және тиімді пайдалануға үйрететін цифрлық сауаттылық тәлімгері.
- Білім берудегі жаңа технологияларды бейімдеу бойынша тәлімгер, оқытушыларға оқу процесіне инновациялық әдістер мен құралдарды игеруге және біріктіруге көмектеседі.
- Студенттерді ақпаратты талдауға және сұрақтарға өз бетінше жауап іздеуге ынталандыру арқылы сандық ортада сыни ойлауды және білімді өз бетінше іздеуді дамытудағы нұсқаушы.
- Студенттерге ғаламтордағы ақпараттың дұрыстығы мен өзектілігін анықтауға көмектесу арқылы ақпарат көздерін қолдау және ақпаратты талдау дағдыларын дамытушы.
- Білім беру технологиялары саласындағы білімі мен дағдыларын үнемі жаңартып отыруға ұмтылатын жаңа әдістер мен құралдардың белсенді зерттеушісі.
- Студенттердің қазіргі ақпараттық қоғамға сәтті бейімделуі үшін қажетті дағдылар мен қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін құзыретті азаматтар мен болашақ мамандарды дамытудың стимуляторы.

Қазіргі қоғам функционалдық сауаттылықта шешуші рөл атқаратын цифрлық технологияларды меңгерместен мүмкін емес. Цифрлық сауаттылық 1957 жылы ЮНЕСКО-ның оқу, жазу дағдыларының жиынтығы және оларды қоғамға сәтті бейімделу үшін қолдану ретінде анықтаған функционалдық сауаттылықтың ажырамас бөлігі болды. Цифрлық сауаттылық адамға қоғамның өмірі мен жұмысына қатысуға мүмкіндік береді. Қазіргі әлемде цифрлық сауаттылық барған сайын маңызды бола түсуде, өйткені ол адамға ақпаратты сандық құралдарды қолдана отырып басқаруға және оны өмірдің әртүрлі салаларында қолдануға мүмкіндік береді [5].

Жаһандану дәуірінде цифрлық сауаттылықты арттырудың маңыздылығы бірнеше факторлардан туындайды [6]:

1. Ақпаратқа қол жеткізу: дүние жүзіндегі елдер мен адамдар арасындағы байланыстың артуы ақпараттың кез келген уақытта және кез келген жерде қолжетімді болғанын білдіреді. Цифрлық сауаттылық қолжетімді ақпаратты тиімді табуға, бағалауға және пайдалануға мүмкіндік береді, бұл ақпараттандырылған шешімдер қабылдау және жаһандық ортада сәтті бейімделу үшін қажет.

2. Байланыс: цифрлық технологиялар бүкіл әлемдегі адамдармен жедел байланыс пен байланыс құралдарын ұсынады. Цифрлық сауаттылықты арттыру жаһандық ауқымда тиімді өзара іс-қимыл жасауға, ынтымақтасуға және мәдениетаралық қатынастар құруға мүмкіндік береді. Бұл жаһандық келісімді қамтамасыз ете отырып, тілдік және географиялық кедергілерді жеңуге көмектеседі.

3. Экономиканың дамуы: жаһанданған экономикада цифрлық технологиялар шешуші рөл атқарады. Олар сауданы, қаржылық операцияларды, онлайн-бизнесті және әлемдік экономиканың басқа аспектілерін жеңілдетеді. Цифрлық сауаттылықты арттыру цифрлық экономикаға қатысуға, инновациялық технологияларды құруға және пайдалануға, өзгерістерге бейімделуге және жаһандық бизнес ортасында бәсекеге қабілетті болып қалуға мүмкіндік береді.

4. Цифрлық сауаттылық азаматтарға саяси, әлеуметтік және мәдени өмірге белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Ол өзін-өзі көрсетуге, қоғамдық пікірталасқа қатысуға, ақпарат таратуға және өзін-өзі қорғауға мүмкіндік береді. Цифрлық сауаттылықты арттыру азаматтық қоғам мен демократияның дамуына ықпал етеді.

Білім берудегі цифрлық революция педагогтың рөлі мен қызметіне сөзсіз өзгерістер енгізді. Бұл эволюцияның негізгі аспектілерінің бірі-ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) дамыту және олардың колледж студенттерінің АКТ құзыреттілігін қалыптастырудағы рөлі. Қазіргі педагог студенттердің білім беру тәжірибесін байыту үшін технологияны белсенді қолданатын цифрлық педагогке айналды [7].

АКТ студенттерге ақпарат пен білімнің шексіз әлеміне қол жеткізуге мүмкіндік береді, олардың алдында көптеген оқу және зерттеу мүмкіндіктерін ашады. Дегенмен, АКТ құзыреттілігін дамыту тек техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар осы технологияларды оқыту және өзін-өзі дамыту үшін тиімді пайдалану мүмкіндігін талап етеді. Осыған байланысты цифрлық педагог маңызды рөл атқарады [8].

Жауапкершілік пен қауіпсіздікті жеке құрамдас бөліктерге бөлу, сондай-ақ тұтынушылық саланы арнайы бөлу пікірталас тудыруы мүмкін, бірақ олар қазіргі әлемде осы аспектілердің маңыздылығын атап көрсетеді. Болашақта цифрлық сауаттылық келесі компоненттерді қамтитын күрделі ұғым ретінде қарастырылды:

- Компьютерлік сауаттылық: электрондық құрылғылар мен бағдарламалық жасақтаманы тиімді пайдалану.
- Ақпараттық сауаттылық: ақпаратты өз бетінше іздеу, талдау және сыни тұрғыдан түсіну дағдылары.
- Медиа сауаттылық: әлеуметтік медианы сауатты пайдалану.
- Желілік немесе интернет-сауаттылық: желілік қауіпсіздік негіздерін және желілік этикет стандарттарын түсініп, желілік технологияларды қолдана білу.

Цифрлық педагог сонымен қатар білім алушылардың өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі тәрбиелеу және тәуелсіздік дағдыларын дамытуға ықпал етеді, өйткені ол олардың оқу және зерттеу процесіне белсенді қатысуын ынталандырады. Бұл студенттер тәжірибе жасай алатын, сұрақтар қоя алатын және АКТ-ны қолдана отырып ашылатын жағдайлар жасайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды арнайы орта кәсіптік білім беру процесіне интеграциялау оқыту сапасын жақсартуға және жүйелік-іс-әрекеттік тәсіл қағидаттарын енгізуге бағытталуы тиіс екенін атап өту маңызды. Бұл сонымен қатар ақпаратты пассивті игеруден тәуелсіз іздеу дағдыларын дамытуға және жаңа білімді игеруге ықпал ететін оқыту әдістері мен формаларын жетілдіруді қамтиды [10].

Алайда, АКТ-ны қолдануда тек техникалық компонент маңызды емес екенін есте ұстаған жөн. Студенттердің ақпараттық мәдениетін дамыту да маңызды. Бұған ақпараттық ресурстар мен ақпараттық коммуникация құралдарын тиімді пайдалану мүмкіндігі кіреді. Ақпараттық мәдениеттің дамуы студенттерге сыни ойлауға негізделген өзіндік көзқарастарын қалыптастыруға және өз ұстанымдарын дәлелдей білуге мүмкіндік береді. Бұл дағдылар ақпараттық ортада сәтті жұмыс істеу және білім беру процесіне белсенді қатысу үшін қажет.

Медициналық колледж студенттерінің АКТ құзыреттілігі *жалпы және пәндік* құзыреттілікті қамтитын көпдеңгейлі құрылым болып табылады. Жалпы АКТ құзыреттілігі неғұрлым мамандандырылған дағдыларды дамытудың негізі болып табылады және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы құзыреттілікті қалыптастырудың бастапқы кезеңі ретінде қарастырылуы мүмкін [11].

Жалпы құзыреттілікке негізделген негізгі АКТ құзыреттілігі-бұл әртүрлі білім салаларында ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану үшін қажетті әмбебап дағдылар жиынтығы. Бұл дағдыларға мәтіндік редакторлармен, кестелермен жұмыс істеу, желідегі ақпаратты іздеу және талдау және цифрлық құралдарды қауіпсіз және тиімді пайдалану мүмкіндігі кіреді.

Пәнге бағытталған АКТ құзыреттілігі колледжде әртүрлі пәндерді оқу кезінде қажет болатын арнайы дағдыларды қамтамасыз етеді. Бұл студенттерге оқу тапсырмалары мен жобалары аясында АКТ-ны сәтті қолдануға, сондай-ақ әртүрлі пәндерге тән оқу мазмұнымен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Медициналық колледж студенттерінің АКТ құзыреттілігін қалыптастыру үшін бірнеше негізгі құзыреттер маңызды рөл атқарады:

1. Техникалық құзыреттілік: компьютерлермен, планшеттермен, бағдарламалық жасақтамамен және басқа құрылғылар мен қосымшалармен жұмыс істеу қабілетін қамтиды. Бұған интерфейстерді шарлау, құжаттарды жасау және өңдеу дағдылары және технологияның ақпараттық және бағдарламалық аспектілері туралы жалпы түсінік кіреді.

2. Ақпараттық құзыреттілік: желідегі ақпаратты тиімді іздеу, бағалау және талдау үшін маңызды. Бұл құзыреттілікке сенімді дереккөздерді анықтау, негізгі мәліметтерді бөліп көрсету және мәтіндер мен деректерге сыни талдау жүргізу мүмкіндігі кіреді.

3. Мультимедиялық құзыреттілік: кескіндер, бейнелер және аудио сияқты мультимедиялық материалдарды жасау және өңдеу дағдыларын қамтиды. Студенттер презентациялар мен жобалар жасау үшін тиісті құралдарды қолдана білуі керек.

4. Коммуникативті құзыреттілік: цифрлық құралдар арқылы тиімді қарым-қатынас жасау және ынтымақтастық қабілетін қамтиды. Бұл ақпарат алмасу және жобалар бойынша ынтымақтастық үшін электрондық поштаны, чаттарды, бейнеконференцияларды және басқа құралдарды пайдалануды қамтуы мүмкін.

5. Мәселелерді шешу қабілеті: оқу және практикалық мәселелерді шешуде АКТ қолдану үшін маңызды. Студенттер мәселелерді анықтай білуі, тиісті технологиялық құралдарды таңдап, шешімдерді жасай білуі керек.

6. Өзін-өзі оқыту қабілеттері: бұл құзыреттілік балаларға АКТ туралы білімдері мен дағдыларын үздіксіз жаңартуға мүмкіндік береді, өйткені технология үнемі дамып отырады. Өзін-өзі оқыту жаңа ақпаратты іздеу және үйрену және оны іс жүзінде қолдану мүмкіндігін қамтиды.

Бұл құзыреттер бірлесіп студенттердің АКТ құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді және оларды цифрлық әлемге сәтті бейімделуге дайындайды.

Медицина колледжінің барлық оқу пәндері бойынша әртүрлі білім беру мәселелерін шешу үшін АКТ құралдары мен цифрлық ресурстарды пайдалана отырып, студенттер сыни ойлау, аналитикалық қабілеттер, топта жұмыс істеу және мәселелерді шешу сияқты әмбебап оқу дағдыларын дамытады. Бұл дағдылар оларға колледжде сәтті оқуға көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың болашақ медициналық мансабы үшін маңызды негіз болады. Заманауи технологияларды тиімді пайдалану және ақпаратты талдау қабілеті олардың кәсіби құзыреттілігінің негізгі элементіне айналады, бұл өз кезегінде сапалы денсаулық пен қоғамның әл-ауқатын дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, педагогтің цифрлық-ақпараттық құзыреттілігі қазіргі білім беруде маңызды бола түсуде. Бұл құзыреттілікті дамыту тәжірибесі көрсеткендей, педагогтар жаңа технологияларға белсенді түрде бейімделеді және оларды өздерінің педагогикалық тәжірибесінде қолдануға тырысады. Цифрлық-ақпараттық құзыреттілікті дамыту цифрлық

технологиялар дәуірінде оқыту сапасын қамтамасыз ету үшін білім беру саласында басымдық болып қалуға тиіс.

Білім беруде цифрлық құзыреттілікті дамыту жалпы құзыреттілікті қалыптастырудан басталады, содан кейін пәнге бағытталған АКТ құзыреттілігінің негізі болып табылатын негізге көшеді. Бұл тәсіл білім алушыларға цифрлық дәуірдегі табысты оқу және әлеуметтік-мәдени даму үшін қажетті дағдылар мен білімді қамтамасыз етеді. Сонымен, білім беру мекемелерінде АКТ-ны қолдану оқытуды күшейтуге және жүйелік-белсенділік тәсілін енгізуге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар цифрлық дәуірде олардың білім алуының ажырамас бөлігі болып табылатын студенттердің ақпараттық мәдениетін дамытудың маңыздылығын көрсетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Уваров А.Ю. Трудности и перспективы цифровой трансформации образования / А.Ю. Уваров, И.В. Дворецкая, И.Д. Фрумин. – М.: Государственный университет – Высшая школа экономики, 2019.
2. Мигачева М.В. Цифровая компетентность современного педагога в условиях электронной образовательной среды // Kant. 2019. № 2 (31). С. 101-104.
3. Носкова Н.В. Цифровая компетентность современного педагога: от теории к инновационной практике // Проблемы современного педагогического образования. 2020. № 68-4. С. 45-49. Иванова, Е.О. Тенденции развития образования в условиях информационного общества / Е.О. Иванова // Ярославский педагогический вестник. — 2011. — № 2. — Том II. — С. 12—14.
4. Духовникова И. Ю., Король А. М. Цифровые компетенции современного учителя как основа успешной преподавательской деятельности // Педагогические науки. 2021. № 02 (104). С. 99–101.
5. Универсальные компетентности и новая грамотность: чему учить сегодня для успеха завтра. Предварительные выводы международного доклада о тенденциях трансформации образования / И. Д. Фрумин, М. С. Добрякова, К. А. Баранников, И. М. Реморенко; Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики»; Институт образования. – М.: НИУ ВШЭ, 2018.
6. Солдатова Г.И. и др. Цифровая компетентность российских подростков и родителей: результаты всероссийского исследования. — Фонд Развития Интернет. – М., 2013.
7. Синагатуллин И.М. Переход к информационной парадигме как серьезный вызов сфере образования в XXI веке // Педагогический журнал Башкортостана. 2016. № 1. С. 34–37.
8. Зимняя И.А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании // Ученые записки национального общества прикладной лингвистики. 2013. № 4 (4). С. 16-31.
9. Джусубалиева Д.М. Цифровая компетентность современного педагога и информационная культура: новые системы обучения // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. 2017. № 4 (78). С. 25-33.
10. Паскова А. А. Формирование компьютерной грамотности как необходимая составляющая информатизации общества / А.А. Паскова, Р.П. Бутко // Вестник Майкопского государственного технологического университета. – 2015. – №1. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovaniekompyuternoy-gramotnosti-kak-neobhodimaya-sostavlyayuschaya-informatizatsii-obschestva> (дата обращения: 05.04.2020).
11. Коляда М. Г. Особенности взаимодействия участников образовательного процесса в условиях цифрового обучения / М.Г. Коляда // Актуализация практической подготовки студентов в условиях внедрения федеральных государственных образовательных стандартов 3++ : сб. статей республиканской научно-практической конференции с международным участием в двух томах / под общей редакцией С.В. Беспаловой. – Донецк: Издательство ДонНУ, 2020. – С. 87-89.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ (ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІНЕН)

Бектасова Алтынай Аргынгельдиновна,
қазақ тілі мен әдебиет пәні оқытушысы,
«ҚИНЭУ кәсіпкерлік колледжі» ЖМ

Қазіргі жағдайда білім беру мен білім беру қызметтерінің рөлі едәуір артады. Білім беру жүйесі ХХІ ғасырдың мәселелерін шешуге дайын болуы үшін заманауи ғылыми алаң қажет. Ал бұл жаңа ақпараттық-цифрлық нысандарды, оқыту әдістері мен тәсілдерін құру және енгізу, оқу материалдары мен электрондық оқулықтар базасын әзірлеу. Ақпараттық технологиялар мен білім бірге адамзат алдында тұрған мәселелерді шешуге негіз болуы керек.

Қазір әлемде болып жатқан өзгерістер көбінесе ақпараттық-цифрлық технологиялардың пайда болуымен және дамуымен байланысты. Олар болып жатқан өзгерістердің қозғаушы күшіне айналады. Оқытудың дәстүрлі әдістері мен құралдары Техникалық және кәсіптік білім беру түлектерінің дайындық деңгейіне қойылатын жоғары талаптарды орындау үшін жеткілікті емес. Ғылыми-техникалық прогрестің жоғары қарқыны өнеркәсіпте, өндірісте, ғылымда, мәдениетте, білім беруде жұмыс істейтін мамандардың білімінің тез ескеруіне әкеледі. Барлық саналы еңбек қызметін жетілдіруді, тереңдетуді, білімді кеңейтуді жалғастыру қажеттілігі туындайды. Әлемге еңбек нарығындағы ең маңызды талаптарға сай келетін жоғары деңгейлі мамандар қажет. [1]

Іс жүзінде әрбір адам табысты және сұранысқа ие маман болуға ұмтылады, сондықтан сапалы білім туралы ойлану керек. Қазіргі уақытта бұл салада қарқынды өзгерістер орын алуда. Интернет-құрылғылар арқылы кез-келген ақпаратты бірден алуға қол жетімді құралдар пайда болды. Компьютерлік цифрлық технологиялар бұл үшін шексіз мүмкіндіктерге ие.

Ақпараттық технологияны пайдаланып оқыту төмендегідей мақсатты көздейді:

- оқушылардың ақпаратпен жұмыс жасау іскерлігін қалыптастыру арқылы коммуникативтік қабілеттерін, ақыл-ойын, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- алған білімдерін практикалық іс-әрекетте қолдануға үйрету.

«Жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» ұғымының пайда болуы білім беру саласында компьютердің қолданыла бастауымен тығыз байланысты. Көптеген электронды оқулықтар мен оқу бағдарламалары, мультимедиялық оқу бағдарламалары жасалады және жасалып та жатыр. Сондықтан, бүгінгі таңда қазақ тілі пәні мұғалімдерінің кәсіби құзырлығы құрылымынан оқытудың ақпараттық-коммуникациялық технологиялары ерекше орын алады. Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз – білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру үрдісі. Бұл үрдісті іске асырудың негізі компьютер болып табылады. [2]

Компьютер – мұғалімнің басты көмекшісі. Ең біріншіден, ол мұғалімнің еңбегін жетілдіреді. Көптеген материалдарды, дайын сабақтарды реттеп сақтауға, өз қоржынын толықтыруға мүмкіндік береді. Екіншіден, компьютердің арқасында мұғалім әр сабаққа оқушылардың ерекшелігіне қарай және сабақтың мақсаты мен міндетін ескере отырып, әртүрлі тапсырмалар, үлестірме материалдар дайындай алады. Үшіншіден, сабақтың формаларын түрлендіре алады, яғни көрнекілік, әдістемелік, аудио және бейнематериалдар қолдана алады. Мұндай жұмыс сабақтың әр кезеңінде іске асырылады. Сонымен бірге, ақпараттық-коммуникативтік технология сабаққа дайындалуда қосымша ақпаратты іздеуді кеңейтеді. Интернеттің іздеу жүйесі арқылы қызықты мәліметтер, көрнекіліктер таба аламыз. Сол жағынан да сабаққа дайындалу барысында әдістемелік көмек береді. Компьютер арқылы тұсаукесер сабақтарын, компьютерлік формадағы бақылау сабақтарын дайындауға болады. Бұл технологияның тиімділігі, оқушы мұғалімнің бағыт-бағдар беруі арқылы өз бетімен ізденіп, жаңа мәліметтер алып, еңбектену арқылы игереді. Білімді меңгере отырып, оқушы

сын көзбен қарауға, өз ойын еркін айтуға, өз құқықтарын қорғай білуге, ақпарат көздері арқылы ізденуге, білімін толықтыруға мүмкіндік алады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың бірі – интерактивті тақта, мультимедиялық және онлайн сабақтары. Интерактивті тақтаны сабақта пайдаланудың маңыздылығы, яғни оның көмегімен оқыту үрдісіндегі өзекті мәселелерді шешуге болатындығы анықталған. Осыған байланысты күнделікті сабақта:

- мультимедияны (аудио-видео қондырғылары мен теледидарды, электрондық оқулықтарды);
- компьютерлік бағдарламалар мен интерактивті тақтаны;
- анықтамалық мәліметтерді (сөздік, энциклопедия, карта, деректер қоры) пайдалану айтарлықтай нәтиже береді.

Атап айтсақ, мультимедиялық қондырғылар оқушылардың қызығушылығын арттырып, зейін қойып тыңдауға және алған мәліметтерді нақтылауға мүмкіндік берсе, интерактивті тақтаның көмегімен сабақта тіл дамытуға арналған жаттығулардың құрылуы танымдық іс-әрекеттің дамуы арқылы оқушылардың қазақ тілі пәніне деген қызығушылығын арттырады. Ал анықтамалық мәліметтер қазақ тілі пәнінен алған білім сапасы мен сауаттылығын кеңейтуге жәрдемдесе, компьютерді қолдану оқушының дүниетанымын кеңейтеді, әсіресе, оқулықтағы тарауларды қорытындылау кезінде оқушылар қосымша материалдар жинақтап, білімдерін кеңейтіп, танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, қисынды ойлау жүйесін қалыптастырып, шығармашылығын дамытады. Теориядан практикаға көшетін болсақ, өз тәжірибемде АКТ-ны қалай қолданамын, соған тоқталып кетейін. Өз сабақтарымда жиі қолданатын құралым- ол презентация. Студенттер сабаққа жиі презентация дайындап әкеледі. Студент презентациясын сапалы, дұрыс дайындап әкелу үшін мұғалім оларды «Презентация дайындау» ережесімен таныстырғаны жөн. Мысалы:

1. Тақырып нақты таңдалған және құрастырылған (Мысалы, «Қазақстанның жүз жаңа есімі», т.б.)

2. Тілдік қатынас (білім алушы дайындап әкелген материал интернеттен көшіріліп алынған дайын материал болмай, ол материалды өндеп, керегін ғана алып, барлық студенттерге түсінікті мәлімет бере білуі керек).

3. Сараптау (алған мәліметтері бойынша білім алушылардың пікірлері, сұрақтары, бағалары тыңдалады).

4. Интербелсенді бөлім (тақырып бойынша видео, мультфильмдер, тест сұрақтарын құрастырып әкелуінен оқушылардың қаншалықты тақырыпты меңгергені байқалады). Тақырып бойынша видеоға тоқталсақ, жиі қолданамын. Мысалы, «Қазақ киносының атасы» тақырыбы бойынша Шәмші Қалдаяқов түсірген фильмдер көру, Әбдіжәміл Нұрпейісовтың «Қан мер тер» шығармасы бойынша көркем фильм, Жүсіпбек Аймауытовтың «Әнші» туындысы бойынша «Әмре» көркем фильмі, Ұлықбек Есдәулеттің «Қара пима» поэмасы бойынша түсірілген видео.

Бейнефильмдерді көру оқытудың маңызды міндеттерін шешуге мүмкіндік береді, олар тәрбие және білім беру. Біріншіден, студенттер бейнефильмдерді көргенде ана тілінде сөйлейтіндердің аузынан шынайы сөйлеу естіледі. Екіншіден, бейнефильмдер оқушыларға біз айтып отырған нәрсені өз көздерімен көруге мүмкіндік береді. Бейнефильмдерді қарап, оқушылар қазақ халқының дәстүрлері мен мәдениеті туралы көбірек біле алады. Сонымен қатар, сабақтарда бейнежазбаларды қолдану білім алушылардың даралап оқытуды және сөйлеу қызметін ынталандыруға ықпал етеді. Сабақта бейнефильмдерді пайдалану кезінде мотивацияның екі түрі дамиды: фильмнің өзі қызықты болған кезде өзін-өзі ынталандыру және студент өзі үйреніп жатқан түсінетіні көрсету арқылы қол жеткізетін мотивация. Ол қанағаттанады және өз күшіне сенеді және одан әрі жетілдіруге деген ұмтылыс пайда болады» [3]. Студенттердің қанағаттануын тек қызықты сюжет арқылы емес, тілді түсіну арқылы қамтамасыз етуге тырысу керек. Студенттердің бейнефильмді пассивті көруіне жол бермеу үшін фильмнің мазмұны бойынша сұрақтар қоямын, студенттердің ақыл - ой және сөйлеу әрекеттерін белсендіремін.

Сонымен қоса, қазіргідей қашықтықтан оқу жағдайындағы ең тиімді АКТ тәсілдердің бірі – Google Forms платформасының мүмкіндіктері. Бұл Google ішіндегі бір қосымшасы болып табылады. Бұл платформамен жұмыс жасау үшін Google account болу қажет. Google формсы мүмкіндіктерін айта кететін болсам, бұл арқылы оқушылардан үйде отырып, қашықтықтан сауалнама алуға және де сіздің өткен сабағыңызды қалай түсінгендігін білу үшін, google формсыда тест дайындап, оқушыларға whatsapp арқылы сілтемелерін жібереміз. Оқушылардың орындаған тест нәтижесі, мұғалімнің Google формсы аккаунтына автоматты түрде келіп отырады. Қашықтықтан оқытудың бұл платформасы жұмыс жасау өте тиімді болып табылды.

Қашықтықтан оқыту кезінде сабақтарды онлайн режимінде өткіземіз, оның барысында педагог пен оның студенттері жоспарланған уақытта байланысқа шығады. Сабақтарды өткізу үшін jitsi Meet платформасы қолданылады. Jitsi Meet платформасы сапалы онлайн сабақтар өткізуге мүмкіндік береді. Платформа бейнематериалдарды, презентацияларды, тапсырмаларды pdf форматында іске қосуға мүмкіндік береді. Онлайн сабақтарды өткізу үшін сілтемені жібермеймін, ал білім алушылар өздерінің жеке кабинетіне кіріп, сабаққа сілтеме бар мәзірден «Сабақ кестесін» таңдайды. Ол бойынша студенттер конференцияға компьютерден де, ұялы телефоннан да кіре алады. Мен іс-шараны ұйымдастырушы ретінде жұмыс үстелін көрсете аламын, бұл маған кез-келген мәселені тереңірек көрсетуге мүмкіндік береді. Онлайн сабақтардың артықшылығы-мен оқушыларыммен екіжақты байланыс орната аламын, оларға ақпаратты өңдеу бойынша қажетті нұсқаулар бере аламын, түсініксіз сұрақтарды түсіндіре аламын. Алайда, мұндай сабақтарды өткізудің кемшіліктері де бар:

- Барлық студенттердің мұғаліммен байланысқа шығуға техникалық мүмкіндігі жоқ;
- Мұғалім оқушылардың тапсырманы орындау кезінде қандай қателіктер жіберетінін көрмейді.

Қазіргі уақытта мұғалімге оқу процесін ұйымдастыру қиынырақ, өйткені қазіргі ұрпақтың немесе Z буынының балалары – цифрлық ұрпақ цифрлық кеңістікте «өмір сүруге» дағдыланған. Сондықтан оқытушы цифрландыру саласындағы жаңа үрдістерді ұстануға тиіс. QR кодтары мен оқуға арналған QR сканерлері ұялы телефондарды білім беру мақсатында пайдаланудың тартымды тәсілдерінің бірі болып табылады. Қазақ тілі мен әдебиет сабағында әр тақырып бойынша мәтіндер, тапсырмалар QR-код арқылы жасырылған. Мысалы, «Ел болашағы» тақырыбында «ТыңдалымАйтылымда» «Мәтінді тыңда. Түсінгенінді айт» тапсырмасы бар, яғни студент QR-код арқылы мәтінді тыңдап, түсінгенін айтып береді. «Асыл текті аналар» тақырыбында «Мәтінді тыңда, сұрақтарға жауап бер» тапсырмасы бар. [4]. QR-код арқылы мәтінді тыңдап, берілген сұрақтарға жауап береді. Бұл тәсіл сөйлеу әрекетінің түрлерін қалыптастыруға арналған, қазақ тілін оқыту сабағының кез келген кезеңінде пайдалануға болады. Сөйлеу дағдыларын жетілдіру үшін QR-кодтар арқылы оқытылатын тақырып бойынша лексикалық бірліктер мен сөйлеу айналымдарын шифрлауға болады, бұл студенттерге өз сөздерін құруға көмектеседі.

Қорыта келгенде, ақпараттық технологияның тиімділігі – оқушылардың білім олқылықтарына үнемі зерттеу жасап, түзету жұмыстарын жүргізуге пайдасы зор екендігі анықталды. Қазіргі заманның даму қарқыны мұғалімдер шығармашылығын жаңаша, ғылыми-зерттеу бағытында құруды талап етеді. АКТ-ны қолдану оқушылар мен мұғалім жұмысын ұйымдастыруда кең мүмкіндіктерге ие, оқытудың әдістерін кеңінен әрі сапалы қолдануға мүмкіндік береді. Ендеше, ақпараттық технологияны сабақта қолдану оқушының іс-әрекетін, жұмысын түрлендіруге көмектеседі, зейінін белсендіреді, жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін жоғарылатады деуге болады. Ақпараттық технология арқылы жасалатын тапсырмалар уақытты, шығынды үнемдеуге көмектесе отырып оқушылардың өз білімін бағалауға үйретеді. Ең бастысы, оқушылардың өзіндік білім алуын қамтамасыз етіп, әр түрлі білім көздерінен негізгісін бөліп алу, тауып алу дағдыларын дамытады. Әрбір оқушының білім деңгейін талапқа сай көтеру үшін озық әдістемелік технологиялар қажет. Сол жаңа озық әдістемелік технологиялармен қаруланған, заман

талабына сай оқытудың жаңа әдістерін, яғни ақпараттық-коммуникациялық технологияларды толық меңгерген педагог қана білім алушының сапалы білім алуына мүмкіндік жасайды. ХХІ ғасыр – бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуіріне, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениетіне мұқият қарайтын дәуір. Бүгінгі білім мазмұны оқытушы мен оқушының арасындағы негізгі бастамалардың барлығы оқытушы арқылы жүзеге асырылады. Оқушыға белгілі бір дәрежеде білім берумен қатар оқуға, үйренуге деген ынтасын арттыру – әр ұстаздың міндеті. Сабақ барысында шәкірттің білімге құштарлығын арттыру, еңбек етуге баулу, жалпы оқушы бойында жауапкершілік сезімін қалыптастыру оқытушыға қойылатын басты талап. Осы талапты шешуде электронды оқытудың пайдасы зор. Жаңа технологияны меңгеру оқытушының оқу-тәрбие үрдісін жүйелі ұйымдастыруына да көмектеседі. Оқытудың озық технологиясын меңгеру оқытушының кәсіптік шеберлігіне байланысты. Бұл әрбір ұстазды ойландырып, жаңаша жұмыс істеуге, жаңа ізденістерге жетелейді. Осы орайда Жүсіпбек Аймауытов «Сабақ беру үйреншікті жәй ғана емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер», -деп тұжырым жасайды. Сондықтан оқытушы өз пәніне психологиялық тұрғыдан қарап, әдістемелік шеберлікпен келу керек. Сабақ барысында интерактивті технологияларды қолдану оқытушы жұмысын өнімді, нәтижелі, ал оқушылардың білім алу әрекетін мәнді, қызықты, пайдалы етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. <https://multiurok.ru/files/distantsionnoe-obuchenie-kak-sovremenniy-format-pr.html>
2. <https://daryn.online/article/509>
3. <https://pps.kaznu.kz/kz/Main/FileShow>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВЕБ-СЕРВИСА LIVEWORKSHEETS, КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ТИПО

Голубева Алеся Александровна,
преподаватель английского языка,
КГКП «Рудненский горно-технологический колледж»,
Управления образования акимата Костанайской области

Преподаватели играют ключевую роль в обучении и воспитании подрастающего поколения. От их профессионализма и преданности делу во многом зависит будущее страны. В наше время перед педагогами стоит немало вызовов: необходимость постоянно совершенствовать свои знания, осваивать новые методики, успевать готовить яркие и интересные уроки.

В своей педагогической практике я использую веб-сервис liveworksheets, который способствует проведению продуктивных уроков, расширению возможностей для творчества и проектной деятельности.

Что такое Liveworksheets?

Liveworksheets — это образовательный инструмент, позволяющий педагогам трансформировать традиционные рабочие листы (в формате doc, pdf, png или jpg) в интерактивные онлайн-упражнения с автоматической маркировкой. Этот сервис позволяет экономить время на проверку работ и бумагу. Кроме того, интерактивные рабочие листы могут помочь студентам практиковать все языковые навыки (аудирование, чтение, письмо и даже говорение) и языковые области (грамматика и лексика). Данное приложение позволяет создавать задания разного типа такие как выбор правильного ответа, сопоставление

перетягивание правильного ответа, задания на произношение, открытые вопросы задания на прослушиванием и др.

Liveworksheets содержит интерактивные задания на 100 языках мира по разным предметам. Эта платформа пригодится учителю, когда нужно оживить обычную контрольную или тест. Сервис подойдет и тем, кому нужно сделать методичку или разработать собственную рабочую тетрадь по предмету или отдельной теме.

Огромным преимуществом этого сервиса является тот факт, что в один рабочий лист можно включить задания нескольких уровней сложности. Выполняя упражнения, ученики будут постепенно переходить от лёгких задач к более продвинутому уровню сложности. Эта стратегия весьма эффективна, если в группе бывают обучающиеся с низким уровнем знаний и низкой мотивацией к обучению: вы всегда можете построить рабочий лист таким образом, чтобы более способные ученики не просиживали «просто так», ожидая, когда их одноклассники закончат свои задания.

Разработанные рабочие листы я применяю на разных этапах урока, как warm up в начале урока, в качестве активизации знаний, для закрепления изученного материала или изучения нового материала.

Я создаю свои задания и пользуюсь уже готовыми рабочими листами.

Используя этот сервис, мы можем создать следующие интерактивные упражнения:

- выбор правильного ответа
- сопоставление
- добавление текстовых полей для ввода текста
- задания на прослушивание
- добавление видео с Youtube
- перетягивание правильного ответа
- задания на произношение
- открытые вопросы
- добавление mp3 файлов
- добавление ссылок.

Liveworksheets содержит интерактивные задания на 100 языках мира по разным предметам. Там можно найти как готовые задания, так и создать их самим. Liveworksheets пригодится учителю, когда нужно оживить обычную контрольную или тест. Сервис подойдет и тем, кому нужно сделать методичку или разработать собственную рабочую тетрадь по предмету или отдельной теме.

1. Match the words below with the corresponding logo
*Amazon	*Google maps	*Netflix	*Twitter
*Bittor	*Google photos	*Pinterest	*Uber
*Dropbox	*Cloud	*Pocket	*Waze
*Facebook	*Instagram	*Snapchat	*Whatsapp
*Gmail	*Messenger	*Spotify	*Youtube

Prof. Mario Coto

Week 8

1

LIVWORKSHEETS

Name: _____

Who Wrote That Book?

1. GREEN EGGS AND HAM	A. J.R.R. Tolkien
2. DRACULA	B. Lewis Carroll
3. THE WONDERFUL WIZARD OF OZ	C. F. Scott Fitzgerald
4. ABRAHAM LINCOLN'S AUTOBIOGRAPHY	D. L. Frank Baum
5. ALICE'S ADVENTURES IN WONDERLAND	E. Abraham Lincoln
6. PRIDE AND PREJUDICE	F. Wilson Rawls
7. MOBY DICK	G. Multiple Authors
8. THE ADVENTURES OF HUCKLEBERRY FINN	H. Bram Stoker
9. TO KILL A MOCKINGBIRD	I. Nicholas Sparks
10. GONE WITH THE WIND	J. Jane Austen
11. THE TORAH	K. Moses
12. WHERE THE RED FERN GROWS	L. Harper Lee
13. HARRY POTTER AND THE SORCERER'S STONE	M. Herman Melville
14. THE HOLY BIBLE	N. Mark Twain
15. A CHRISTMAS CAROL	O. Margaret Mitchell
16. THE GREAT GATSBY	P. J.K. Rowling
17. THE NOTEBOOK	Q. Dr. Seuss
18. LORD OF THE RINGS	R. Charles Dickens

LIVWORKSHEETS

Использование таких интерактивных заданий повышает интерес к изучаемому предмету, активизирует работу ребят на уроке и повышает качество обучения. Задания, созданные через этот веб-сервис яркие, красочные, разнообразные, что помогает привлечь внимание студентов, стимулирует изучение предмета и помогает вовлечь максимальное количество учащихся в учебный процесс. Кроме того, использование интерактивных упражнений и заданий создает связи между изучаемым предметом и новыми технологиями.

В целом, использование интерактивных инструментов в предметном обучении повышает способность учащихся запоминать и понимать материал, что приводит к более эффективному и осмысленному обучению.

Я используя этот сервис создавала викторины, игры или тесты, которые оцениваются автоматически. Интерактивные рабочие листы оказывают наиболее существенное влияние на развитие лингвистико-культурной личности и формирование иноязычного общения: активизация взаимодействия; поддержка независимости когнитивной деятельности; индивидуализация учебного процесса; обеспечение практической направленности занятий; создание условий для развития устной и письменной речи.

Liveworksheets помогает развлекать студентов захватывающими играми, в которые студенты могут играть индивидуально или в группах с помощью комнат для обсуждения в MS Teams. Если учитель готов быть творческим, мотивирующие игры, такие как кроссворды, поиск слов или даже головоломки, могут быть созданы очень быстро и легко. Эти игры лучше мотивируют учащихся и связывают их с онлайн-уроками, учителями и сверстниками. На Фиг. 3 показан пример головоломок, созданных на основе функции «перетаскивание» в Liveworksheets. Это упражнение можно использовать для обучения новым словам, подготовки к прослушиванию, а также для игры в группах или индивидуально.

Еще одним достоинством Liveworksheet является то, что он позволяет учителям создавать различные задачи, которые соответствуют интегрированным навыкам, таким как аудирование, говорение, чтение и письмо, а также языковым областям, таким как произношение, словарь и грамматика. Типы задач могут варьироваться от нескольких вариантов выбора, заполнения пробелов, сопоставления, перетаскивания, перестановки, действий на основе песен или фильмов

Кроме того, предположим, что учителя совмещают различные функции Liveworksheets. В этом случае они также могут создавать захватывающие игры, такие как поиск слов, кроссворды, аудирование и головоломки, привлекая значительное внимание учащихся. Еще одним преимуществом Liveworksheets является удобство использования и экологичность. Представьте, что в английском классе 45 учеников. Если класс находится на месте, необходимо подготовить 45 бумажных рабочих листов. В отличие от этого, Liveworksheets может сэкономить 45 листов бумаги, если класс онлайн. Чем больше задач будет выполнено в режиме онлайн, тем больше деревьев будет сохранено. Поэтому Liveworksheets выгоден и для окружающей среды на Земле.

Liveworksheets состоит из полезных интерактивных рабочих листов со многими преимуществами, такими как удобная доступность, инструмент своевременной формирующей оценки, разнообразные типы задач, экологичность и гибкость.

Исходя из своего опыта по применению Liveworksheets на своих уроках, я могу сказать что использование этого веб-ресурса позволяет мотивировать обучающихся на изучение предмета, позволяет улучшить вовлеченность и интерес учащихся, а также обеспечивает быстрый и удобный доступ к обучающим материалам и тем самым повысить качество обучения.

Список литературы:

1. file:///C:/Users/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%B5%D0%B2%D0%B0/Downloads/Le-Prabjandee2023.pdf

2. Kopniak, N. B. (2018). The use of interactive multimedia worksheets at higher education institutions. *Information Technologies and Learning Tools*, 63(1), 116–129. <https://doi.org/10.33407/itlt.v63i1.1887>

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Досмаганбетова Жанат Тургыновна,
преподаватель русского языка и литературы,
Учреждение «Костанайский высший колледж Казпотребсоюза»

Цифровые образовательные ресурсы - это представленные в цифровой форме фотографии, видеофрагменты, статические и динамические модели, объекты виртуальной реальности и интерактивного моделирования, картографические материалы, звукозаписи, символьные объекты и деловая графика, текстовые документы и иные учебные материалы, необходимые для организации учебного процесса.

Современные образовательные технологии позволяют любому учителю добиваться высоких результатов обучения. Диапазон возможностей цифровых технологий гораздо шире и зависит от фантазии, творчества и технической подготовленности учителя. Давайте разберёмся, зачем использовать цифровые технологии при изучении гуманитарных предметов.

Применение современных технологий в преподавании русского языка и литературы повышает мотивацию современного школьника к занятиям, стимулирует его познавательный интерес и повышает эффективность групповой и самостоятельной работы. Я убедилась, что использование современных образовательных технологий на уроках русского языка и литературы даёт высокие результаты:

- развивает творческие, исследовательские способности учащихся, повышает их активность;
- способствует интенсификации учебно-воспитательного процесса, более осмысленному изучению материала, приобретению навыков самоорганизации, превращению систематических знаний в системные;
- помогает развитию познавательной деятельности учащихся и интереса к предмету;
- развивает у учащихся логическое мышление, значительно повышает уровень рефлексивных действий с изучаемым материалом.

Возможности, которые дают цифровые технологии:

- автоматическая проверка (экономия времени преподавателя, возможность задавать на дом тренировочные диктанты) ЯКЛАСС, Лернингапс, Решу ЕГЭ, ОГЭ, ВПР, образовательная платформа Лекта, Единая коллекция ЦОР.
- мультимедийность (возможность вставить в учебник звук, видео, что помогает лучше запомнить материал).
- интерактивность (включение в активную работу одновременно всех учеников группы, что даёт экономию времени). Мы работаем в классе и дома.
- совместная работа группы над проектом (возможность совместно создавать документы, презентации, ментальные карты и т.п. исследовательской группой учащихся).
- статистика ошибок (экономия времени ученика при работе со словарём, экономия времени учителя при анализе ошибок).
- разнообразие (возможность быстро генерировать большое и даже бесконечное количество однотипных упражнений – экономия времени учителя, повышение качества образования для ученика).

В настоящее время создано множество различных коллекций цифровых образовательных ресурсов, включающих специально разработанные наборы разнообразных

ЦОР, тематические коллекции, инструменты, программные средства для организации учебного процесса. Мне бы хотелось остановиться на тех ресурсах, которые чаще всего используются на уроке.

Каковы же цели использования ЦОР на уроках литературы? Это, прежде всего:

- создание мотивации (ученики получают интересные разнообразные задания в том виде, к которому они привыкли);
- повышение качества образования для всех (возможность тиражировать и использовать в любой школе материалы лучших специалистов);
- доступность без посещения школы (возможность работать с классом во время карантина, возможность удалённо работать с группой детей, находящихся на домашнем обучении);
- экономия времени (использование упражнений, которые можно организовать без компьютера, но с большими временными затратами);
- эффективность (использование эффективных упражнений, которые невозможно организовать без компьютера);
- формирование универсальных навыков.

Что же можно сделать при использовании цифровых технологий на уроках русского языка и литературы? А вот смотрите:

- показывать быстро меняющиеся словарные слова для зрительного запоминания каждый урок,
- предлагать упражнения на сортировку слов, терминов, портретов писателей и т.д. с автоматической проверкой,
- предлагать упражнения типа "вставь букву" с автоматической проверкой,
- предлагать зрительные диктанты с автоматическим таймером и проверкой,
- предлагать задания на поиск соответствий (определений и терминов, предложений и схем, слов с одним признаком, названий произведений и писателей),
- создавать общие презентации,
- создавать профили литературных героев в соцсетях,
- создавать слайды с инфографикой по произведениям и авторам,
- создавать облака тегов (слова на одно правило, слова произведения, логические задачи),
- создавать читательские дневники в блогах,
- создавать видеоролики по стихам и коротким рассказам,
- анализировать тексты с помощью компьютерных программ, подсчитывающих частотные слова и выражения, выделяющих общие элементы в разных текстах и т.п. (очень помогает при анализе мотивной структуры),
- работать с электронными словарями,
- изучать лексикологию с помощью программ, дающих статистику употребления слова.

Использование цифровых образовательных ресурсов для активизации познавательной деятельности на уроках филологического цикла может происходить на различных этапах урока и типах уроков.

На вводных уроках литературы важен яркий визуальный ряд, который можно создать с помощью библиотеки электронных наглядных пособий или образовательных ресурсов сети Интернет. Интерес вызывают у школьников различные видеофрагменты, музыкальные отрывки в исполнении профессионалов. На уроках литературы использование цифровых образовательных ресурсов существенно решает проблему наглядности.

Аудиовизуальные и экранно-звуковые информационные объекты активизируют деятельность школьников. Учащиеся опираются на представленные образы, модели, знаки. Комплекс мультимедийных средств выступает как стимулятор, вызывает интерес к изучению произведений. Мною создана коллекция презентаций к урокам литературы с использованием материалов программы «19 век. Отечественная история, литература и искусство», «Большая

хрестоматия. Русская литература 20 века. Поэзия. Проза» (Презентации к урокам литературы из 2 папки).

На уроках закрепления это может быть информационная поддержка предмета в виде цифрового образовательного ресурса по русскому языку, электронного тренажера («Фраза», «Репетитор по русскому языку»), с помощью которого учащийся не только сможет применить свои знания в процессе практической деятельности, но и увидеть свой результат. Для индивидуальной работы во время опроса пройденного материала практически на каждом уроке русского языка использую материалы программы «Фраза», работу с которой мои ученики уже давно освоили. Интересны интерактивные тексты с заданиями, словарные разминки, задания с комментариями, зарядка для ума, диктанты с голоса. (Карточки, тесты, кроссворды по литературе)

Использование цифровых образовательных ресурсов на уроке контроля позволяет организовать проверочную работу, при которой ученик не только получает отметку и оценку своих знаний, но и анализ всего хода выполнения работы (количество правильных и неправильных ответов, на какие правила была допущена ошибка, какой материал необходимо повторить и т.д.)

С помощью цифровых образовательных ресурсов ребята получают возможность работать в различных режимах. В обучающем режиме учащимся предлагается материал для наблюдений и сравнений, даются задания, готовящие к самостоятельной формулировке правил, приводятся примеры и схемы.

Контролирующая часть компьютерных программ, включающая материалы для диагностики уровня компетенций учащихся, имеет ряд преимуществ: экономится время на выявление ошибок учеников за счёт анализа результатов выполнения упражнений с помощью компьютера. Контроль ведётся дифференцированно, с учётом индивидуальных возможностей и способностей учащихся (за учащимся остается право выбора варианта и уровня сложности, при получении низкой оценки появляется возможность выполнить задание повторно).

На уроках русского языка и литературы при составлении заданий часто использую платформы «Learningapps.org», «Wordwall». Ниже приведены задания на данных ресурсов. Пример: Тема: С Есенин. Выписать строки из стихотворений, содержащие цветные эпитеты.

1 группа – жёлтый, золотой

<https://learningapps.org/display?v=p7g4gdcqa23> выписать строки из стихотворений, содержащие цветные эпитеты.

2 группа – алый, багряный, красный

<https://learningapps.org/display?v=pou9hbwo523> выписать строки из стихотворений, содержащие цветные эпитеты.

3 группа – синий, голубой

<https://learningapps.org/display?v=p8qf58m9j23>

<https://learningapps.org/1475904>

<https://learningapps.org/1750093>

<https://learningapps.org/1459463>

<https://learningapps.org/6125785>

<https://learningapps.org/7553348>

<https://learningapps.org/27095842>

<https://learningapps.org/27095842>

<https://learningapps.org/13859724>

<https://learningapps.org/6839212>

<https://learningapps.org/1596818>

<https://learningapps.org/1349510>

<https://learningapps.org/4568917>

<https://wordwall.net/resource/57303595/%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B9-%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BD-%D0%BF%D0%BE%D1%8D%D1%82>

<https://wordwall.net/resource/45416095/%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B9-%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BD>

<https://wordwall.net/ar/resource/38436913/%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE->

<https://wordwall.net/ar/resource/38436913/%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE-%D0%B1%D0%B8%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D0%B8-%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0>

<https://wordwall.net/ruru/community/%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>

Цифровая грамотность, как и её составляющая медиаграмотность – это основное требование для реализации содержания отечественного образования в цифровом формате. Современный этап развития электроники и компьютерной техники позволяет использовать многофункциональные обучающие комплексы и автоматизированные обучающие системы.

Одно из преимуществ использования цифровых технологий в обучении обусловлено их потенциалом для активного вовлечения учащихся в учебный процесс и управления им. Так, во время проведения уроков по русскому языку и литературе можно активно использовать разные цифровые средства обучения: компьютер, интерактивная доска, проектор, фотоаппарат, видеоаппаратура. Вся эта техника позволяет непосредственно включить в учебный процесс информационные образы окружающего мира. Учебная информация полностью сопровождается графическими изображениями и рисунками по изучаемой теме, что способствует повышению наглядности в работе учителя, а также даёт возможность представлять учащимся результаты своей индивидуальной работы всему классу.

Отметим, что указанные цифровые средства также способствуют созданию эффективной коммуникативной среды для воспитательной работы, а в дальнейшем и тематического массового мероприятия (например, «День филолога», «День славянской письменности и культуры», День рождения писателя и др.).

Для наглядного представления информации по любой теме урока русского языка или литературы можно использовать интерактивные плакаты - «созданное с помощью цифровых инструментов наглядное средство представления информации, обеспечивающее взаимодействие пользователя с содержанием плаката». К примеру, интерактивный плакат по русскому языку может содержать кроссворды, словарные слова, электронные диктанты, тестовые материалы. Учащийся всегда может проверить свои знания и исправить ошибку.

В тексте, прикрепленном к интерактивному плакату в виде метки, можно создать краткое описание, привести интересную информацию в сжатом виде. Преимуществом такого плаката является его интерактивность: учащийся может самостоятельно знакомиться с информацией в любом удобном для себя порядке и открывать только нужные ему материалы. При выполнении заданий учащиеся сохраняют скриншоты, которые должны содержать название аккаунта или другую авторскую информацию (например, название статьи, книги, выдержки из журнала и т.д.). Отметим, что количество создаваемых работ не ограничено.

Также применять цифровые технологии учитель может и во время самостоятельных и контрольных работ (программа Excel позволяет создавать проверочные тесты со свободным и с выборочным ответом; программа «Интерактивный диктант»). После автоматической проверки ученик сразу увидит не только свою оценку, но и количество и процентное соотношение правильных и неправильных вариантов ответов. В данном случае повторное тестирование может стать продуктивной работой над своими ошибками. Но, заметим, не стоит забывать о том, что автоматизированная проверка иногда недостаточна для достоверной диагностики знаний учащегося.

Основные виды деятельности на уроках литературы – изложение, написание эссе /сочинения на заданную тему, стихосложение, анализ текстов, киноповествование и трансформация сказочных сюжетов, создание электронного портфолио о жизни писателя/ по изучаемой теме по русскому языку, участие в олимпиадах – используются для формирования лингвистических, социальных и культурных компетентностей. Цифровые технологии могут коренным образом изменить учебный процесс и расширить возможности учащихся. Так, выполняя групповую проектную работу, участвуя в викторине, появляется возможность конкурировать с другими группами, углублять изученный материал.

Стоит указать, что практическое использование в учебно-воспитательном процессе цифровых технологий предполагает создание специальной программы, которая включает в себя комплекс подготовительных и организационных мероприятий, позволяющих реконструировать и оцифровать содержание учебных дисциплин, подавая его в визуальной форме с помощью современной мультимедийной аппаратуры. Для учителя такая работа способствует актуализации умений и навыков методически грамотно и технически оптимально подбирать содержание учебного материала, уметь визуализировать основные части этого содержания, сформировать кейсы для индивидуальной работы учащихся, организовать интерактивную деятельность при изучении нового материала, применять инновационные методики.

В результате работы накоплен следующий материал с использованием ИТ:

1. Жизнь и творчество писателей и поэтов:

- А.С. Грибоедов
- А.С. Пушкин
- М.Ю. Лермонтов
- Н.В. Гоголь
- И.С. Тургенев
- Н.А. Некрасов
- А.Н.Островский
- Л.Н. Толстой и др.

Следующее направление моей работы - создание компьютерных тестов. Тестирование с использованием компьютерных средств является очень удобным и эффективным видом контроля.

Преимущества тестового контроля: объективность оценки, достоверность информации, надежность, дифференцирующая способность, реализация индивидуального подхода в обучении, сравнимость результатов для разных групп учащихся по разным программам, учебникам.

Обучение - многогранный процесс, и контроль знаний - лишь одна из его сторон. Однако именно в ней компьютерные технологии продвинулись максимально далеко, и среди них тестирование занимает ведущую роль. В ряде стран тестирование потеснило традиционные формы контроля - устные и письменные экзамены и собеседования. Применение автоматизированной системы контроля за развитием знаний, умений и навыков учащихся позволяет передать судейские функции от учителя компьютеру, а это снижает уровень накопления у учителя негативных эмоций, связанных с применением карательных мер по отношению к ученику. У ученика же снижается негативное восприятие учителя как человека, от чьего мнения зависит его судьба.

Таким образом, взаимное неудовлетворение ученика и учителя может быть снижено и частично решена проблема «синдрома сгорания учителя» и «синдрома сгорания ученика».

Особую актуальность для преподавателей приобретают программы для создания компьютерных тестов - тестовые оболочки. Подобных программных средств существует множество. В своей работе я использую тестовую оболочку Mu Test автора А.С. Башлакова и тестовую оболочку «ПоЗнание». Каждый учитель может создавать свои тесты с учетом индивидуальных особенностей класса и учащегося в отдельности. С помощью журнала тестирования

В результате работы созданы компьютерные тесты в двух вариантах.

По русскому языку:

- «Имя существительное»
- «Имя прилагательное»
- «Имя числительное»
- «Местоимение»
- «Служебные части речи» и др.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что систематическое и целенаправленное использование ЦОР на уроках русского языка и литературы повышает заинтересованность учащихся в обучении. Следовательно, будет повышаться и качество знаний по предмету.

Таким образом, еще раз хотелось бы подчеркнуть, что применение электронных обучающих средств на уроках обеспечивает:

- экономию времени при объяснении нового материала;
- представление материала в более наглядном, доступном для восприятия виде;
- воздействие на разные системы восприятия учащихся, обеспечивая тем самым лучшее усвоение материала;
- дифференцированный подход к обучению учащихся, имеющих разный уровень готовности восприятия материала;
- постоянный оперативный контроль усвоения материала учащимися.

Это в целом стимулирует разнообразие творческой деятельности учащихся, дает возможность увеличения объема информации, воспитывает навыки самоконтроля, повышает интерес к предмету.

Использование информационно-коммуникационных технологий при обучении на уроках русского языка и литературы целесообразно, поскольку они способствуют развитию инициативы, познавательной активности, самостоятельности, креативности, ценности родного языка. Урок, сопровождающийся техническими средствами обучения, более насыщен и в учебно-информационном, и в эмоциональном плане.

Широкий выбор интерактивных презентаций, электронных учебников и энциклопедий, учебных фильмов, виртуальных экскурсий, программ-тренажеров, видеоуроков, аудиозаписей, различных тематических цифровых и электронных образовательных ресурсов способствуют успешному учебному процессу. Предлагая работу с цифровыми образовательными ресурсами, учитель формирует у учащихся информационную грамотность, знакомит их с полезными сервисами, мотивирует к продуктивной работе на уроках. Цифровые технологии позволяют адаптировать учебную деятельность под уровень компетенций каждого отдельно взятого ученика, его интересов и потребностей. В то же время важно проследить за тем, что все учащиеся имеют равный доступ к цифровым технологиям и навыки работы с ними, обеспечивать доступность технологий для всех учащихся.

Список литературы:

1. Азимов, Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Бешпапошников Н.О. Цифровизация образования – новые возможности управления образовательными треками / Н.О. Бешпапошников, А. Г. Леонов, А. А. Прилипко // Вестник кибернетики. – 2018. – № 2. – С. 154–160.
3. Индустрия российских медиа: цифровое будущее [Академические монографии]. – М.: МедиаМир, 2017. – 160 с.
4. Лапчик М.П. Подготовка педагогических кадров в условиях информатизации образования: учеб. пособие / М.П. Лапчик. – М.: БИНОМ, 2013. – 182 с. – Режим доступа: <http://prof.notoproject.org/courses/formirovanie-informacionnoj-kompetentnosti-pedagoga-v-oblasti-razrabotki-cifrovyh-obrazovatelnyh-resursov/>

5. Низиенко Е., Шмелькова Л. Введение новых государственных образовательных стандартов общего образования // Образовательная политика. – 2010. – №1–2 (39–40). – С. 108-113.
6. Петренко Н.А. Особенности цифровизации российской системы образования / Н.А. Петренко, Е.А. Волошина // Формирование профессиональной компетентности филолога в поликультурной образовательной среде: сб. материалов IV Международной научно-практической конференции, 07-08 октября 2021 г., г. Евпатория / ред. кол. Ю. К. Картавая, И. Б. Каменская, М. А. Шалина, А. Н. Шевченко; под общ. ред. И. Б. Каменской. – Симферополь: ИП Корниенко А. А., 2021. – С. 183-189.
7. Ромадина О.Г. Особенности создания и использования интерактивных плакатов в обучении математике и информатике / О.Г. Ромадина, М.С. Соловьева // HumanitiesresearchesoftheCentralRussia – 2020. – № 4 (17). – С. 69-73.
8. Уваров А.Ю. Школы в развивающейся цифровой среде: цифровое обновление и его зрелость / А. Ю. Уваров, В.В. Вихрев, Г.М. Водопьян, И.В. Дворецкая, Э. Кочак, И. Левин // Информатика и образование. – 2021. – Т. 36. – № 7. – С. 5-28.
9. Yachina N.P. E-Teaching Materials as the Means to Improve Humanities Teaching Proficiency in the Context of Education Informatization / N. P. Yachina, L. A. Valeeva, A.F. Sirazeeva // International Journal of Environmental and Science Education. – 2016. – Vol. 11, Is. 4. – P. 433–442.

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛ САБАҚТАРЫНДА, ЖАҢА ТӘСІЛДЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ТИІМДІЛІГІ

Ерназимова Алма Дуйсенбаевна,
бастауыш сынып мұғалімі,
Кейкі батыр атындағы №4 жалпы білім беретін мектебі

Егеменді еліміздің ертеңгі тізгінін ұстар иесі – бүгінгі жас ұрпақ. Өркениетке бастар жолдың бастауы – мектеп десек, мектептің басты тұлғасы, жүрегі- мұғалім. Қазіргі заман мұғалімінен тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи-танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, саяси-экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етіледі. Ол жаңалыққа жаны құштар болып, шығармашылықпен жұмыс істесе, оқу мен тәрбие ісіне етене еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгергенде ғана білімі мен білігі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады. Менің ұстаздық жолымдағы алға қоятын мақсатым – жас ұрпақты заман талабына сай білім беру үрдісінде оқушылардың танымдылығын, функционалдық сауаттылығын, қисынды ойлауы мен дүниетанымын қалыптастыра отырып, отансүйгіштікке тәрбиелеу.

Қазіргі уақытта тың жаңа идеялармен әр сабақты түрлендіріп, жан-жақты жаңаша оқытудың тиімді жолдарымен оқыту – заман талабы. Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі –білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек. Неліктен енгізілген жүйе тіл мамандарынан бастау алды? Жаңартылған білім беру бағдарламасы тілдік қызмет дағдыларын дамытуға (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) аса назар аударылып отыр. Ұрпақ тәрбиесі – бұл болашақ тірегі, мемлекеттік маңызды іс. Адамзат ұрпағымен мың жасайды дегендей ұрпақ тәрбиесі қай кезде де халықтық мәселе болған.

М.Дулатов "Бастауыш мектепте алған тәрбиенің әсері күшті, сіңімді болуы қай халықтың мектебінде болса да, оқу кітапшасы ана тілінде өз ұлтының тұрмысынан һәм табиғатынан жазылып, баяндап оқытқанда, жас баланың ойына, қанына, сүйегіне керекті

мағлұмат алып шығады", - дегендей, егемен елдің тірегі боларлық білімді ұрпақты тәрбиелеу ұлы парыз екендігін естен шығармайық.

Қазақ тілін үйретудің екі жолы бар: жазбаша және ауызекі. Шығарма, мазмұндама жұмыстарында оқушылар өз ойларын, пікірлерін, әсерлерін мәтін түрінде жазбаша жеткізеді. Айтатынын дайындап, сұрыптап алады. Ал өз ойын ауызекі монолог немесе диалог түрінде жеткізу үшін тек қана тіл емес, мимика, ым, көзқарас қолданылады. Сабақта жетістіктерге бағыттайтын жұмыс түрлері көптеп қолданылады: жаттығу жұмыстары, грамматикалық, лексикалық тестер, өздік, ұжымдық, жұптық, топтық бақылау, сөздік жұмыстары, диалог түріндегі түрлі ситуациялық жұмыстар, мәтінмен жұмыстың көптеген түрлері.

Әр сабақта игерілген жаңа сөздер ауызша, жазбаша сөзде үнемі қолданылып отырғанда ғана сөздік жұмыстары нәтижелі болады. Сөздікпен жұмыс грамматикалық анықтамалар, жаттығу жұмыстарын, суретпен жұмыста, өлең, жұмбақ түсіндіргенде, сұрақтарға жауап бергенде де жүргізіліп отырады. Жаңа педагогикалық технологияларды оқып-біле келе бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін дамытуда әрбір сабақта «Конверттегі он сұрақ», «Жауапты қағып ал», «Ыстық орындық» тәрізді әдіс-тәсілдерінің маңызы өте зор. Осындай әдіс-тәсілдің нәтижесінде оқушылар бір-бірімен еркін пікір алмасады, өз ойларын ортаға салады, сабаққа қызығушылықтарын танытып, белсенділік көрсете алады. Логикалық дамуы және мейірімділік қасиеттері артады. Оқушыларда алғырлық, шапшаңдық, көшбасшылық қасиеттері одан әрі жоғарылайды.

Бастауыш сыныпта қазақ тілін қызықты және тиімді оқыту мақсатымен түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану өте маңызды. Осы мақсат-міндеттерді жүзеге асыру барысында қазақ тілі сабағында әр түрлі стратегияларды, тірек сигналдарды қолдану өте маңызды деп санаймын. Мақалада сабақтарымда нәтижелі қолданатын әдістермен бөлістім.

Мұғалім оқушының жеке тұлға ретінде сезіне білуіне мүмкіндік туғыза отырып, сабақта оқытудың жаңа әдістерін талапқа сай, тиімді қолдануы керек. Мұғалімнің алдында тұрған мақсат-міндеттер: оқушыны оқуға, білім алуға қызықтыру, қабілетін арттыратын жағдай туғызу, оқу үрдісін түрлендіру, жаңалықтар енгізу, оқушылардың оқудағы іс-әрекеті арқылы ойлау дағдыларын жетілдіру, өз бетінше білім алуға мүмкіндік жасау, балаларды бірлесе әрекет етуге үйрету.

Сабақ барысында бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, ынтымақтастық ахуалын қалыптастыру, көтеріңкі көңіл күй, жағымды жағдай жасау бағытында жұмыстар жүргізіледі. Мен күнделікті қазақ тілі сабағымда және ашық сабақтарда көптеген әдіс-тәсілдерді, дидактикалық ойындарды, АКТ ресурстарымен жұмыс жасаймын. Сол әдістерден біраз үзінді келтіріп кетейін.

Сабақта жиі қолданатын әдіс- тәсілдер, ойындар.

«Алдын-ала берілген атаулар»

Мұғалім сабақ басында жаңа тақырып бойынша тақтаға бірнеше атау (терминдер) жазып қойып (3-4 атау), оқушыларға олардың мағынасы, мазмұны және өзара қатынасы мен байланысы туралы ойлануын сұрайды. Бұл жұмысты оқушылардың жеке, жұппен немесе шағын топ ішінде ауызша яки жазбаша (соңғысы тиімдірек) орындауы ықтимал. Содан кейін мұғалім бірнеше оқушының ойы мен пікірін тыңдауына болады.

Бұл тапсырманы күрлендіруге де болады. Ол үшін алдын-ала берілген атаулардың ішіне сабақ тақырыбына қатысы жоқ бейтарап сөзді қосуға болады. Мәселен, биология сабағында «Фотосинтез, жасуша, хлорофилл, терезе» сөздерін келтіруге болады. Бұл жерде соңғы сөз оқшаулау және сабақ тақырыбына тікелей қатысы жоқ, сонда да оқушылар олардың өзара қатысы мен байланысы туралы өз ойларын келтіруі керек.

"Тұжырымдамалық карта»

Бүгінгі өтіліп жатқан тақырып бойынша тұжырымдамалық карта жасау (постер) тапсырылады. Карта тақырыпты ашатындай болу керек. Картаға сурет, кесте, ойдың түйінді идеясы, график т.б. салуға не дайын материалды жапсыруға болады. Тұжырымдамалық карта бергенде оқушыға оның қалай бағаланатыны жайлы критерийлер беріледі не айтылады. Соңында әр топтың жұмысы сол критерий бойынша бағаланады.

«Сурет бойынша әңгіме»

Топтарға тақырыпқа сай сурет беріледі. Сол суреттерге қарап оқушылар әңгіме құрастыру керек. Онда сурет қай уақытта түсірілген, нені бейнелейді, қай жерде, осы суретке қарап сол уақыт туралы не айтуға болады? Деген сияқты сұрақтар төңірегінде әңгімелеуге болады және оны өтіп жатқан тақырыппен байланысты өрбітуге де болады.

«Тақырыптық сөздер»

Лексикалық тақырыптарды пысықтау кезінде қолдануға қолайлы ойын түрі. Оқушылар шеңбер жасап, дөңгелене тұрады. Мұғалім басты тақырыпты айтады. Мысалы, мұғалім «Отбасы» деген тақырыпты айтады. Оқушылар осы тақырып бойынша сөздерді бір-бірден атайды. Осылайша шеңбер аяқталғанға дейін осы тақырып бойынша сөздер айтыла береді.

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында қазақ тілін оқытуда мынадай әдіс-тәсілдердің тиімділігі зор:

1. Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер.
2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету.
3. Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.
4. Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.
5. Талантты және дарынды балаларды оқыту.
6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту.
7. Білім берудегі басқару және көшбасшылық.

1. Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер.

Білім беру әдістері ішінде ерекше орын алатыны – диалог. Диалог оқушылардың сөйлесу әрекетін, сұрақты дұрыс қоя білуде, ақпарат алмасуда, жалпы тіл үйренуде таптырмас жұмыс түрі. Әр түрлі тақырыпта диалог құрғызу мынадай нәтиже береді:

- сабақта белсенділік жоғарылайды;
- сөздерді есте сақтау қабілеті дамиды;
- дұрыс сөйлемдер құрауға дағдыланады;
- оқуға қызығушылықтары артады.

2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету.

«Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту» технологиясын қолдану төмендегідей нәтиже

береді:

- білім алушының белсенділігін арттыру;
- пәнге қызығушылығын ояту;
- өзіндік көзқарасын білдіруге мүмкіндік беру;
- зерттеуге икемділігін дамыту;
- сөйлесім әрекеті белсенділігін арттыру;
- білім алушылар бір - бірімен қарым - қатынас жасай біледі;
- басқаларды тыңдауды, кез келген жауапқа сыйластық, түсіністікпен қарауға.

Жалпы, сыни тұрғыдан ойлайтын оқушылар белсенді болады, олар сұрақтар қойып дәлелдерді талдайды.

3. Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.

Бағалау — оқыту нәтижесін анықтау үшін қолданылатын тәсіл, оқушының берілген тақырыпты меңгерудегі кемшіліктерін жоюда, оның үлгерімінің нәтижелі болуына ықпал ететін фактор. мектеп тәжірибесіндегі бағалау баға қоюмен ғана шектелетін тәсіл емес, ол материалды меңгеру, меңгермеу фактісімен қатар оның себептерін анықтауға мүмкіндік беретін оқытудың маңызды құрамды бөлігі болып табылады. Формативті бағалау әр сабақта жүзеге асатын үрдіс. Формативті бағалау сабақ барысындағы барлық іс - әрекет бойынша оқушының білім, білік деңгейіне қоса дербес ойлауы, түсінігі, тіпті тәртібі т. б. бағаланады. Ал, сумативті бағалау немесе жиынтық бағалау оқушының белгілі бір кезеңдегі бақылаулар, білімді тексеру тестісі кезінде көрінетін білім деңгейінің өлшемі.

4. Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Білім беруде ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдалану. Ақпараттық - коммуникациялық технологияның тиімділігі – келешек ұрпақтың жан-жақты

білім алуына, іскерлігі мен шығармашылығын еркін дамытуға жол ашатын педагогикалық-психологиялық жағдай жасауында. Интерактивтік тақтаны қолдану барысында әдеттегі сабақ тиімділігі және сабақ қарқыны арта түседі, бейне әрекет, ақпаратты шұғыл алу мүмкіндігі ашылады. Интерактивтік тақта көмегімен оқыту дәстүрлі оқыту әдістерінен айтарлықтай ерекшеленеді, десек те, сабақты нәтижелі өткізудің негізі бірдей. Ең алдымен, кез-келген сабақтың, оның ішінде интерактивтік технологияларды қолдану арқылы өткізілген сабақтың анық жоспары мен құрылымы болуы, нақты мақсаттар мен нәтижелерге жетуі тиіс. Осының барлығы оқушылардың материалды жақсы меңгеруіне және оны өзінің осыған дейін білетіндерімен сәйкестендіруге көмектеседі. Сондай-ақ, интерактивті тақта арқылы әр түрлі грамматикалық тапсырмаларды орындау, мәтіндермен, жаңа сөздермен түрлі жұмыстар жүргізуде, сөздерге талдау жасауға, уақытты үнемді пайдалануға, оқушылардың ынтасын арттыруға қажетті әрі пайдалы құрал. Әр түрлі тест тапсырмаларын жүргізіп, оқушылардың білім сапасын бақылауда да компьютерлік технологияның үлесі зор.

5. Талантты және дарынды балаларды оқыту.

Дарындылық – адамның өз бейімділігі арқылы, шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет. Дарынды оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты – олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқа жету оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады. Еш нәрсеге бейімділігі жоқ, қабілетсіз бала болмайтыны педагогикада дәлелденген. Жалпы шәкірт бойына білім нәрін сіңіруде ең бастысы оқушының жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Ұжымдық, топтық, жұптық, өзіндік жұмыс немесе диалог барысында оқушының жас ерекшелігін ескере отырып жұмыстану – бұл мұғалімнің жан-жақты ойластырылған шеберлігін қажет етеді.

6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту.

Осы заманғы кез келген оқыту технологиясы оқу процесін ұйымдастыру кезеңінде технологияның бар мүмкіндіктерін үнемі шығармашылықпен пайдалану қажеттілігіне көңіл аударуда. Оқыту технологиясын оқыту процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау деп түсіну керек. Осы орайда өз тәжірибемнің негізінде оң нәтижеге қол жеткізу үшін алдыма мынадай мақсат қойдым:

- заман талабына сай білімді, білікті, дүниетанымы кең, шығармашылық қабілеті дамыған жеке тұлға қалыптастыру.

Осы мақсат негізінде алдыма қойған міндеттерім:

- жас ұрпақтың қабілеті мен талантын ашу;
- шығармашылық, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру;
- өз алдына мақсат қою арқылы оны жүзеге асыра білу;
- өз әрекетінің нәтижелерін бағалай білу.

7. Білім берудегі басқару және көшбасшылық.

Мұғалімнің көшбасшылық қабілеті ең бірінші сабаққа даярлықтан басталады, яғни, өтілетін сабақтың жоспарын құру, оны өткізу әдістемесі, оқушылардың қабілеттерін, жас ерекшеліктерін ескере отырып, иллюстрация, техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды пайдалану. Мұғалімнің осы шығармашылық әрекеті арқылы оқушының шығармашылық қабілеті қалыптасады. Ал көшбасшылық қабілеттер шығармашылық елес, шығармашылық ойлау арқылы жүзеге асады. Оқушыны шығармашылық ойлауға, жылдамдыққа, икемділікке, тапқырлыққа үйрету ол мұғалімнің әр сабағында қалыптасып отыратыны анық. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», – деген сөзі ізденімпаз, жаңашыл ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір мұғалім жадында сақтауы тиіс.

Қорыта келе, мынаны атап өткім келеді: мектептегі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында оқу-тәрбиелік үрдісті ұйымдастыруға жаңа көзқарас мәселесі қазіргі күн талабына сәйкес білім беру жүйесін жаңарту мен жетілдірудің аса маңызды кезеңінде үлкен мән беріліп отырған, көкейтесті тақырып деп есептеймін. Педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық

құралдарының жүйелі жиынтығы мен жұмыс істеу ретін әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушылардың мүмкіндіктерін ескере отыра, өзінің кәсіптік шеберлігіне сай таңдауы тиіс деп санаймын. Әдіс-тәсілдердің бәрін жүзеге асыру мүмкін емес. Ол үшін шығармашылық тұрғыдағы ізденіс, шыдамдылық, жүйелі жұмыс жасалуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қуанышбаева А.. «Жаңа технологиялық әдіс- тәсілдерді пайдалану».: Қазақ тілі: Әдістеме. Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал
2. Рақышова, Г.А., Игибаева, А.К. «Жаңаша оқыту- жетістік көзі»
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық, 2012
4. Қазақ тілі мен әдебиеті. №8 2015 ж.

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Закарина Гульбаршин Бағытовна,
Преподаватель русского языка и литературы,
КГКП «Аулиекольский сельскохозяйственный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Изменения в социально-экономической и культурной сферах жизни общества предъявляют сегодня серьезные требования к личности педагога.

Профессиональное становление и развитие учителя не заканчивается в стенах педагогического учебного заведения, оно продолжается на протяжении всего периода профессиональной деятельности. Непрерывность профессионального образования педагога является необходимой предпосылкой развития его творческих способностей, интегративным элементом его жизнедеятельности и условием постоянного развития индивидуального педагогического опыта. Использование современных образовательных технологий в процессе обучения – один из современных подходов к определению содержания образовательной среды. Современные педагогические технологии позволяют активизировать учебную деятельность учащихся. Учитель, используя инновационные методы обучения, добивается более высоких результатов.

Обновление содержания образования в Республике Казахстан ставит перед собой главную цель: совершенствование педагогического мастерства учителей в контексте обновления образовательной программы и внедрение системы критериального оценивания. Данная программа основана на развитие спиральной формы образования, основанной на когнитивной теории Д. Брунера. Спиральная форма обучения предполагает, что повторное рассмотрение материала, который будет усложняться на протяжении всего обучения, дает большее преимущество в развитии современного учащегося, нежели традиционные формы обучения. Так же развитие казахстанских учащихся будет проходить путем внедрения активных форм обучения, в ходе которых предполагается, что учащиеся будут самостоятельно развивать функциональную грамотность, активно «добывать» знания, с огромным желанием развивать коммуникативные навыки общения со сверстниками, и творчески подходить к решению проблем.

Процесс обучения построен на принципе сотрудничества и соучастия. Широко используются три вида обучения: учебное сотрудничество детей между собой, учебное сотрудничество с учителем, сотрудничество ученика с самим собой. Весь учебный процесс основан на радостных переживаниях познания, самоуправления и самореализации личности.

Структура новой модели образования должна развиваться в контексте вопроса «Для чего учиться?» вместо традиционного «Чему учить?».

Сегодня преподаватель должен быть не только источником знаний, но и активным участником учебного процесса. Вовлечь в процесс обучения, суметь выслушать его, сделать его своим ассистентом, посмотреть глазами учащегося на волнующую его проблему – вот задача учителя. Новое время потребовало от учителя владения современными активными технологиями и активного применения их на уроках. Сегодняшний учащийся хорошо владеет компьютером, разбирается в технике. А наша задача направить их умения в нужное русло, подсказать, как добыть знания, заинтересовать, добиться, чтобы их глаза загорелись интересом к познанию. Обучающиеся не являются носителями информации. Они знают способы приобретения знаний и умеют их успешно реализовывать. Уроки нового формата строятся на формировании самостоятельного исследования новых знаний. На таких уроках дается возможность саморегулироваться, самовыражаться. Уроки выстроены на формировании открытости обучающихся.

Цель современного урока - научить обучающихся добывать знания самостоятельно, а помогают в этом новые подходы в преподавании и обучении. Учителю необходимо создать образовательную среду, благодаря которой обучающиеся будут активно участвовать в учебном процессе, а не пассивно принимать информацию. Если раньше каждый урок начинался с приветствия и настроя на рабочий лад, то сейчас, используя идеи модуля «обучение тому, как обучаться», урок начинается с психологического настрой, который проводится для создания благоприятной рабочей обстановки в аудитории. Психологический настрой эффективно и динамично помогает начать урок, задать нужный ритм, обеспечить рабочий настрой и хорошую атмосферу в классе. Можно необычно начать урок, Учащимся, сидящем рядом, поочередно касаться одноименных пальцев рук, начиная с большого пальца и говорить: желаю (соприкасаемся большими пальцами); успеха (указательными); большого (средними); во всём (безымянными); и везде (мизинцами); Удачи тебе сегодня! (прикасаясь всей ладонью) Стратегии «Пожелания друг другу», «Поздоровайся локтями». Учитель просит учеников встать в круг. Затем он предлагает им рассчитаться на первый-второй-третий и сделать следующее: Каждый “номер первый” складывает руки за головой так, чтобы локти были направлены в разные стороны; каждый “номер второй” упирается руками в бедра так, чтобы локти также были направлены вправо и влево; каждый “номер третий” нагибается вперед, кладет ладони на колени и выставляет локти в стороны. Учитель говорит обучающимся, что на выполнение задания им дается только три минуты. За это время они должны поздороваться с как можно большим числом одноклассников, просто назвав свое имя и коснувшись друг друга локтями. Через пять минут ученики собираются в три группы так, чтобы вместе оказались соответственно первые, вторые и третьи номера. После этого они приветствуют друг друга внутри своей группы. Одним из интересных приемов для создания дружеской атмосферы использую метод «Пожелания друг другу» У. Начнём урок с добрых пожеланий друг другу.

В парах, стоя лицом друг к другу: - Я желаю тебе сегодня добра! (рука на своей груди) - Ты желаешь мне сегодня добра! (рука на груди соседа) - Мы желаем друг другу добра! (обнимаемся) - Если тебе будет трудно, (рука на груди соседа) - Я тебе помогу! (рука на своей груди). Для установления атмосферы сотрудничества и доверия проводила тренинг «Приветствие» обычно использую на первом уроке. - Доброе утро, солнце! (все поднимают руки, затем опускают). - Доброе утро, небо! (аналогичное движение). - Доброе утро, всем нам! (все разводят руки в стороны, затем опускают).

Методика развития критического мышления включает три этапа или стадии.

Это «Вызов – Осмысление – Рефлексия»

Первая стадия – вызов. Ее присутствие на каждом уроке обязательно. Эта стадия позволяет:

- актуализировать и обобщить имеющиеся у ученика знания по данной теме или проблеме;
- вызвать устойчивый интерес к изучаемой теме, мотивировать ученика к учебной деятельности;
- сформулировать вопросы, на которые хотелось бы получить ответы;

- побудить ученика к активной работе на уроке и дома.
Вторая стадия – осмысление.
Здесь другие задачи. Эта стадия позволяет учащемуся:

- получить новую информацию;
- осмыслить ее;
- соотнести с уже имеющимися знаниями;
- искать ответы на вопросы, поставленные в первой части.

Третья стадия – рефлексия. Здесь основным является:

- целостное осмысление, обобщение полученной информации;
- присвоение нового знания, новой информации учащимся;
- формирование у каждого из обучающихся собственного отношения к изучаемому материалу.

На стадии рефлексии осуществляется анализ, творческая переработка, интерпретация изученной информации. Работа ведется индивидуально, в парах или группах.

Синквейн позволяет учителю решить сразу несколько задач. Во - первых, этот прием изменяет атмосферу в классе, делая ее более творческой, во – вторых, не только способствует улучшению эмоционального состояния ребят, но и позволяет учителю проверить, как они запомнили текст произведения.

Кроме того, синквейны, написанные учащимися позволяют учителю выяснить, как ребята чувствуют себя на уроке, нравится ли им изучаемое произведение. Синквейны можно писать как одному ученику, так и в парах или в группах после прочтения произведения. Написанные в группах синквейны часто бывают интересней индивидуальных, потому что ребята стараются писать более строго, отбирая самые ценные идеи. Такое задание можно давать и в качестве домашнего.

Основной формой современного урока является групповая работа, где ребята раскрываются, показывают себя с другой стороны. Групповую работу надо проводить при изучении новой темы и при закреплении изученного материала, где они все вместе создают одну работу и потом презентуют её. Какие конкретно методы? Разделение на группы , работа в парах при изучении нового материала, закреплении и подведении итога урока.

Это подбор роликов, видео, презентаций на уроках русского языка и литературы.

Один из методов, который рекомендуют на уроках литературы это прием ПОПС

П -ПОЗИЦИЯ (Я считаю)

О- ОБОСНОВАНИЕ (Потому что)

П- ПРИМЕР (например)

С-СУЖДЕНИЕ (Я делаю)

Метод «Двухчастный дневник»

Цитата из произведения

Комментарии

Чем понравилась мне высказывание

Параметры могут быть различные .

Еще один из наиболее важных ингредиентов современного урока – это оценивание. На уроках новой формации обучающиеся учатся критическому мышлению, умению критически оценивать себя и свою работу, выполняя групповые, индивидуальные работы или работу в парах.

Формативное оценивание при помощи разных видов: - «Словесная оценка». Это устная обратная связь учителя и ученика, которая эффективна на любом этапе урока. - «Две звезды, одно пожелание». Этот вид работы способствовал видеть «минусы» и делать не только критические замечания, но и главное, что важно, в первую очередь, говорить о «плюсах» в работе. Можно проводить как устно, так и письменно, как коллективно, так и индивидуально. Метод «Светофор». Техника предусматривает использование сигнальных карточек: зеленый цвет означает «Мне всё понятно», желтый цвет – «Мне нужна консультация», красный цвет – «Мне нужна помощь». «Большой палец». «Смайлики».

«Инсерт». «Оцени цветом». В конце каждого урока обязательным этапом является рефлексия урока, где используются следующие стратегии: «Выбери утверждение». -Всё понял, могу помочь другим -Всё понял -Могу, но нужна помощь -Ничего не понял -«Незаконченное предложение». Учащиеся должны закончить предложение, например, Научился..... Было интересно..... Было трудно..... Мои ощущения..... «Моё настроение похоже на...

Век XXI- век открытий, век инноваций, новизны, Но от учителя зависит, какими дети быть должны.

Обновление содержания среднего образования является новой вершиной для современных педагогов, которую придется брать штурмом. Ведь перед педагогами стоит важнейшая задача: воспитать и обучить таких учащихся, которые смогут адаптироваться и реализовать себя в современном мире.

Успешное преподавание и компетентный учитель, работающий по-новому, изменит всю систему нашего образования в лучшую сторону.

Список литературы:

1. Абрамова С.В. Русский язык. Проектная работа старшекласников. –М.: Просвещение 2014.
2. Даутова О. Б. Крылова О. Н. Современные педагогические технологии в профильном обучении: С-Пб.: КАРО, 2006.
3. Калачихина О.Д. Создание личностно ориентированной образовательной среды на основе учебно-исследовательской деятельности учащихся. Школьные технологии. 2007. №4.
4. Клишова О.Г. Использование ИКТ на уроках литературы. Управление качеством образования. 2010. №3.
5. Коротаяева Е.В. О личностно развивающих технологиях в образовательном процессе. Русский язык в школе. 2008. №5.
6. Поздняк С.Н. Дифференциация на основе когнитивных стилей учащихся как способ повышения качества образования. Стандарты и мониторинг в образовании. 2010. №5.
7. Чередникова О. И. Информационные технологии в работе учителя русского языка и литературы. Русский язык. 1 сентября 2009 № 5. с.2-3.

ПРИМЕНЕНИЕ ИКТ НА УРОКАХ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ

Кожуховский Владимир Борисович,
мастер производственного обучения,
КГКП «Профессионально-технический колледж имени Камшат Доненбаевой»
Управления образования акимата Костанайской области

Использование современных образовательных технологий позволяет педагогам индивидуализировать обучение, учитывая особенности каждого студента. Такие методы, как дистанционное обучение, онлайн-курсы, интерактивные уроки, также помогают преодолеть географические и временные ограничения, что делает обучение доступным для большего числа людей. Важно помнить, что технологии – это лишь инструмент, который нужно уметь правильно применять. Они не заменяют учителя, а лишь дополняют его методику обучения.

Таким образом, важно не оставаться на месте и постоянно развивать образовательные методы, чтобы готовить специалистов, которые смогут успешно функционировать в современном мире и внести свой вклад в его дальнейшее развитие.

На уроках производственного обучения обойтись без наглядной презентации сегодня невозможно. Но это должна быть не просто наглядная информация, она должна активизировать мыслительную деятельность, развивать интерес к профессии и

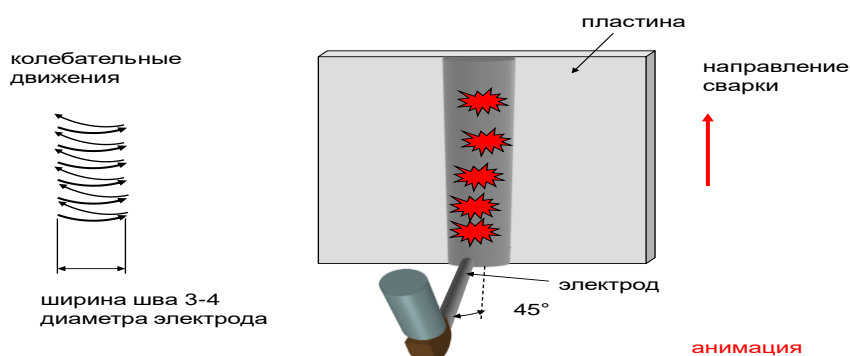
самостоятельно добывать знания. Часто на уроках производственного обучения даю задания по составлению кластеров, используя теоретический материал, разработать последовательность заданной операции. Предлагаю две инструкционно-технологические карты по теме, а обучающиеся должны, сравнивая их, найти более правильный подход к технологии проведения работы, найти недочеты и преимущества. Это отличный метод для обучения студентов анализу процессов и развитию навыков критического мышления. Составление кластеров позволяет студентам систематизировать информацию, выявлять основные этапы процесса и определять возможные проблемы или улучшения. Сравнение двух инструкционно-технологических карт позволяет студентам рассмотреть различные подходы к выполнению заданной операции и выбрать наиболее эффективный или оптимальный вариант. Такой метод урока производственного обучения способствует развитию аналитических навыков, умения работать с информацией и принимать обоснованные решения. Это также позволяет студентам лучше понять процессы производства, улучшить свои навыки планирования и оптимизации рабочих процессов. Методика составления кластеров и сравнения инструкционно-технологических карт является эффективным средством активизации учебной деятельности студентов и помогает им лучше усвоить теоретический материал, применить его на практике и развить умения критического мышления, что является важным аспектом в области производственного обучения.

Урок производственного обучения начинаю часто с повторения и обобщения теоретического материала, первоначально озвучивая тему и задачи урока. Студенты, вспоминая теорию, сами подбирают режим сварочных работ, марки электродов для данного вида сварки. Можно, конечно, дать и готовые схемы, но этот материал не так останется в памяти и не научит самому проводить подготовительные работы. Пользование справочниками также приносит свои результаты. Студенты учатся пользоваться таблицами, что поможет им в дальнейшей работе квалифицированного специалиста. Нужно научить работать не «на глаз», а грамотно, точно и с научным подходом.

Обязательное повторение техники безопасности- неотъемлемая часть урока производственного обучения. Мы не только повторяем, но и анализируем. Показывая видео с нарушениями техники безопасности, работаю вместе со студентами: делаем выводы о нарушениях, о причинах и, наконец, вносим предложения, что нужно было сделать, чтобы избежать этого. Не отказываемся при вводной части урока и от метода тестирования. Тесты учат быстро находить правильный ответ, то есть дают возможность держать в памяти основные цифры, теоретические данные. Этот вид деятельности экономит время и позволяет опросить как можно больше студентов. Таким образом, видно наглядно, что применение информационно-коммуникационных технологий в профессиональном образовании становится все более актуальным, так как позволяет средствами мультимедиа, в наиболее доступной и привлекательной, игровой форме развить логическое мышление обучающихся, усилить творческую составляющую учебного процесса.

Компьютерные технологии открыли новые возможности для создания мастером иллюстративного материала. Известно, что такие средства обучения во многом облегчают обучающимся понимание и запоминание учебного материала, пробуждают у них интерес к изучаемым явлениям. Яркие иллюстрации с первых моментов обучения не только привлекают внимание, но и оставляют отпечаток в памяти. А это очень важный момент. GIF-АНИМАЦИЯ. Часто использую при составлении презентаций анимации. Они не только интересны, но и дают возможность медленно проследить за проведением работы, за положением электрода, наклоном, а так же за правильностью его ведения:

Наплавка валиков на вертикальной поверхности с колебательными движениями электродом.

Используя презентацию с анимацией, даёт возможность самим обучающимся делать выводы о возникновении возможных ошибок. Это прием учит самоанализу, развивает мыслительную деятельность студентов и дает возможность самостоятельно находить правильные решения.

Возможные ошибки.

- Неравномерный сварочный шов. (рис №1)
- Неправильный угол наклона электрода.
- Неправильная ширина сварочного шва.

рис № 1

анимация

Восприятие информации – важный этап усвоения материала, от него зависит правильное формирование понятий, осознание их сути. В этой связи возрастает значение компьютера, графические возможности которого позволяют обеспечить наглядно-образную, графическую информацию.

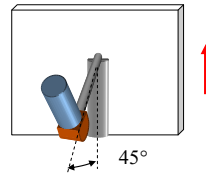
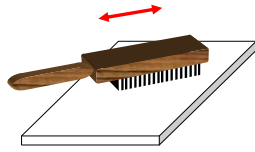
Ну а затем представляю инструкционно-технологическую карту, в графическом варианте.

Инструкционная карта

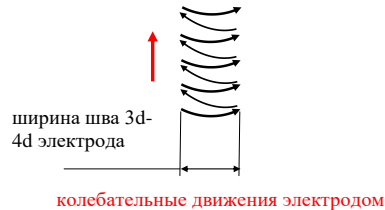
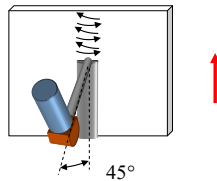
Тема: Наплавка валиков в вертикальном положении сварочного шва.

Оборудование и материалы: Сварочный выпрямитель ВДМ-1001, реостат балластный РБ-315, электроды МР -3, молоток-зубило, щетка металлическая, маска сварщика, костюм сварщика, рукавицы, пластины Ст3 50×200 толщина 5мм.

1. Зачистить пластину металлической щеткой то коррозии.
2. Наплавить валик на вертикальной поверхности «ниточный шов».

3. Наплавить валик на вертикальной поверхности с колебательными движениями электродом.
4. Зачистить сварочный шов от шлака.

Теперь осмыслив, повторив, проанализировав, студенты готовы к выполнению задания.

Личный показ выполнения задания неотъемлемая часть работы.

Но прежде, я часто показываю видео с моментами, где могут использоваться данные виды швов. Обучающиеся наглядно видят примеры применения компетенций на производстве.

Применяю не только готовые видео, но и видеоматериалы с производственной практики студентов-выпускников, с конкурсов профессионального мастерства. Это пробуждает у студентов интерес и стремление работать технологически грамотно, быть квалификационным специалистом.

ГРАФИЧЕСКИЙ РЕДАКТОР Adobe Photoshop. Опыт показывает, красочно иллюстрированный материал лучше усваивается и запоминается. Новые информационно коммуникационные технологии позволяют мне использовать такие замечательные устройства, как сканер, принтер, проекторы. Для обработки красочных изображений использую редактор Photoshop. Использую обязательные моменты работы:

1. Использование не менее 4-5 изображений из коллекции при составлении композиции;
2. Создание подписи, отражающей тему плаката;
3. Применение фильтров и эффектов слоя.

Примерное задание: используя возможности программы раскройте тему: Технология сварки металла толщиной 2 мм в вертикальном положении. Правильно выполненный шов и дефекты шва.

Internet Explorer Browser. Интернет сегодня заменяет целую библиотеку. Подключив компьютер к сети Интернет, обучающиеся могут получить практически любую информацию. Если забыта теория или усвоена недостаточно, используем интернет-уроки по данной теме, прослушиваем, останавливаемся на основных моментах и повторяем. Повторение - мать учения. Это правильный фразеологизм приемлем в любую эпоху обучения.

Информационно-коммуникативные технологии позволяют не только насытить обучающегося большим количеством готовых, строго отобранных, соответствующим образом организованных знаний, но и развивать интеллектуальные, творческие способности обучающихся, их умение самостоятельно приобретать новые знания, работать с различными источниками информации.

Подход к использованию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) на уроках выглядит очень целенаправленно и продуктивно. Вместо того чтобы просто предоставлять доступ к интернету, активно включаю его в процесс обучения, ставя перед учащимися конкретные задачи и цели для использования материалов из сети.

Выделение задач и целей для работы с интернет-ресурсами позволяет не просто получать информацию, а делать это осознанно и целенаправленно. Этот подход способствует лучшему усвоению материала, развитию навыков самостоятельной работы и самоорганизации, а также помогает учащимся понять значимость изучаемой темы для своей будущей профессиональной деятельности. Данная методика также подчеркивает важность сотрудничества между учителем и учениками. Совместная работа над постановкой задач и поиском ответов позволяет создать атмосферу взаимного уважения и доверия, а также развивает коммуникативные навыки учащихся.

Использование ИКТ в учебном процессе не только обогащает материалом, но и способствует развитию новых педагогических методов и приемов. Это позволяет приспособить обучение к современным требованиям и потребностям учащихся, повышает их мотивацию и активность в учебной деятельности.

Связь с другими предметами, такими как физика, материаловедение и химия, расширяет кругозор учащихся и помогает им понять взаимосвязь между различными областями знаний. Это важно для формирования комплексного и глубокого понимания предмета и его прикладных аспектов. В целом, данный подход к использованию ИКТ в учебном процессе является эффективным инструментом для стимулирования интереса к учебе, развития критического мышления и самостоятельности учащихся, а также для повышения качества образования в целом.

Использование игровых технологий в учебном процессе - отличный способ привлечь внимание учащихся и сделать обучение более увлекательным и интерактивным. Ваши методы, такие как кроссворды, чайворды, мозговой штурм и "Своя игра", замечательно подходят для этой цели. Кроссворды и чайворды помогают учащимся запоминать термины и понятия, а также применять их в контексте. Эти игры развивают логическое мышление и способствуют систематизации знаний. Мозговой штурм - отличный способ стимулировать творческое мышление и поощрять учащихся искать новые решения и подходы к решению задач. Игра "Своя игра" также может быть эффективным инструментом для проверки и закрепления знаний, поскольку она позволяет учащимся применять свои знания на практике и конкурировать с товарищами. Добавление блока "черный ящик" в игровые формы - отличная идея для того, чтобы учащиеся могли применить свои знания на практике и развить умение анализировать и принимать решения на основе описания технологий.

В целом, использование игровых технологий в учебном процессе не только делает обучение более интересным и увлекательным, но и способствует более глубокому и систематическому усвоению знаний учащимися. Этот подход к применению игровых форм отлично сочетается с вашей целью поощрения познания и систематизации знаний.

Преимущества применения ИКТ очень много, но хочу отметить основные, которые отмечены мной в процессе работы:

1. Дают яркую эмоциональную картину восприятия изучаемого объекта;
2. Способствуют расширению кругозора;
3. Дают возможность обучающимся наглядно представить результат своих действий, выявить достижения в процессе работы, зафиксировать моменты, на которых были допущены ошибки, для их исправления.
4. Эффективное использование времени и поставленных задач урока
5. Повышают качество проводимых уроков.

Можно сделать вывод, что применение ИКТ в образовании действительно открывает новые возможности для применения различных форм и методов обучения. Они не только делают учебный процесс более интересным и увлекательным, но и способствуют повышению качества обучения и развитию мыслительной деятельности студентов.

Использование ИКТ позволяет эффективно организовывать учебный процесс, предоставляя доступ к широкому спектру образовательных ресурсов и инструментов. Это помогает студентам систематизировать знания, проводить контроль за уровнем своего обучения и делать обобщения о качестве учебного процесса. Кроме того, ИКТ способствуют развитию навыков самостоятельной работы, критического мышления, творческого подхода к решению задач и коммуникации. Они открывают возможности для индивидуализации обучения, учитывая особенности и потребности каждого студента.

Таким образом, использование ИКТ в образовании имеет огромный потенциал для улучшения качества обучения, а также для развития у студентов широкого спектра компетенций, необходимых для успешной адаптации в современном информационном обществе.

Список литературы:

1. Новиков С.П. Применение новых информационных технологий в образовательном процессе / С.П. Новиков // Педагогика-2003- №9-С.32-38.
2. Миклушевский В. Основные направления развития и внедрения икт в сфере образования и науки до 2015 года. <http://mon.gov.ru/press/news/5501/>
3. Журнал «Техническое и профессиональное образование» Индекс 74465

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ МАТЕМАТИКИ

Мешкова Татьяна Николаевна,
преподаватель математики,
КГКП «Костанайский колледж сферы обслуживания»
Управления образования акимата Костанайской области.

Реальность вокруг нас резко изменяется, возникают новые направления, новые профессии. Такие изменения связаны с возрастающим потоком информации, с которой необходимо работать, усваивать, использовать. В наше время мы должны уметь мгновенно ухватывать самое главное в этом стремительном потоке, понять, как это главное можно использовать для решения различных задач стоящих перед нами. Именно поэтому информационно-коммуникативные технологии в образовании так важны, и им уделяют столько внимания.

Проблема внедрения в современную систему обучения информационных технологий актуально прежде всего потому, что работодатели повышают требования к выпускникам учебных заведений. Причем востребованы не просто документы о профессиональном образовании, а их подтверждение в виде конкретных компетенций. [1]

Поэтому, конечно, возникает вопрос, что из себя представляют информационные образовательные технологии? Это совокупность связанных между собой нескольких составляющих:

Прежде всего это содержание, которое должно соответствовать нашей жизни, быть направлено на развитие компетенций, без которых невозможно представить современного специалиста. Содержание должно быть упорядоченным, представленным в виде различных мультимедийных учебных материалов, которые можно передать с помощью современных средств коммуникации.

Вторая, важная составляющая информационных образовательных технологий, это активные методы обучения, которые позволяют студентам не только пассивно воспринимать новый учебный материал, но и активно взаимодействовать, вовлекаться в освоение темы, формировать новые компетенции.

Слово технология давно уже вошло в систему образования. Сначала оно конечно казалось не совсем уместным, резало слух, но ведь главное это не слово, а смысл, идея которая стоит за этим понятием. Сделать учебный процесс технологичным это значит сделать его полностью управляемым. С помощью технологии интеллектуальная информация переводится на язык практических решений. Технология — это и способы деятельности, и то, как личность участвует в деятельности. [2]

Образование не должно отставать от нашей реальной жизни, а в ней с самых ранних лет дети привыкли к использованию различных гаджетов. Как показывает практика, используют их больше всего для развлечения, либо для того что бы найти готовое решение заданий, даже не представляя что их можно использовать более эффективно, можно как дополнительное средство обучения.

Для примера смартфоны, их можно использовать на занятии не только как калькулятор, для ведения сложных расчетов, но и для выполнения различных заданий из интернета, сейчас существует огромное количество, различных программ, платформ, сайтов в интернете, которые можно очень эффективно вписать в занятие. Для примера могу привести learningapps.org.

Этот сайт создан для поддержки обучения и преподавания с помощью небольших, интерактивных общедоступных модулей. Данные упражнения создаются онлайн, и могут быть использованы в обучении, на разных этапах занятия. Для создания заданий на сайте предлагается множество различных шаблонов, что самое хорошее на этом сайте, так это то, что можно использовать не только свои задания, но и различные задания созданные другими преподавателями, и если что-то не устраивает, или не подходит можно легко поменять, на нужные тебе задания. Это конечно существенно упрощает работу преподавателя. На сайт можно заходить с ПК, ноутбука и смартфона. Эти задания использую на различных этапах урока, можно в начале занятия, если необходимо повторить какой-то пройденный ранее материал, можно как обычно провести математический диктант, или фронтальным опросом, а можно использовать интерактивные задания из интернета. Это очень быстро, позволяет всем студентам с самого начала включиться в работу на занятии. Так же можно использовать приготовленные задания и на других этапах, закрепления знаний, в конце урока, что бы оценить насколько хорошо ребята усвоили тему, т.е дает возможность применять задания в различных этапах, и для решения различных целей. Есть еще одно важное преимущество использование такой работы на занятии, это обучение студентов с особыми образовательными потребностями. В нашем колледже чаще всего обучаются студенты с нарушением слуха, в группах бывает по два, три или даже больше ребят с таким диагнозом, при подготовке к занятию надо всегда учитывать потребности таких студентов, готовить им задания, а использование интерактивных заданий позволяет таким студентам работать наравне со всеми, в таком же темпе. В нашем колледже есть и целые группы в которых обучаются студенты с диагнозом пониженная умственная способность к обучению, ребята из таких групп с большим удовольствием выполняют подобные задания, просят еще побольше такой работы на занятии.

К информационным технологиям относится и создание преподавателем учебных электронных пособий по своему предмету. Дистанционное обучение вошло в нашу жизнь очень стремительно и неожиданно, и сейчас это уже обычное, мы легко переходим на дистанционное обучение по каким-то погодным причинам, не прерывая учебный процесс, как раньше. Вспомогательным элементом, улучшающим такое обучение становятся электронные учебные пособия, которые создает сам преподаватель. У меня сейчас несколько таких пособий, по математической статистике и теории вероятностей, по математическому анализу, и сейчас я делаю пособие по алгебре. Создание электронного учебного пособия это всегда огромный труд, особенно по математике, где необходимо набирать все эти специальные символы, такая работа требует очень много времени, усилий, но такая работа всегда себя оправдывает, так как весь этот созданный материал, я использую не только для дистанционного обучения но и для создания презентаций к уроку, различных карточек,

тренажеров, тестов, конечно меня задания. В чем преимущество электронных учебных пособий созданных преподавателем, что они сделаны под конкретную, определенную программу по предмету, под нужды студентов, под свою конкретную работу. В электронных пособиях я не только включаю справочный и теоретический материал, но у меня к каждому занятию созданы тренажеры, которые позволяют студентам проверить правильно ли он понял материал занятия, приведены правильные решения тренажеров, на отдельных вкладках, т.е. я даю возможность сначала решить тренажеры, а потом сверяться верно решено или нет, или если студент не понял как решить может подсмотреть в подсказках, так же к каждому занятию привожу задания, и в конце каждого раздела еще можно пройти тест. Так же пособия можно использовать для СРС и СРСП. Электронное учебное пособие не основной, а просто еще один довольно эффективный источник информации для студентов при дистанционном обучении.

Если говорить об информационных технологиях в преподавании математики, то необходимо сказать об презентациях на занятиях. Использование на уроках презентаций позволяет решить сразу несколько задач. Так как значительная часть людей обладает наглядно образным мышлением, это значит легче воспринимает информацию в виде картинки, а не словесно, поэтому использование презентации позволяет студентам лучше понять и быстрее запомнить новый материал. Еще одним плюсом презентации является то, что материал структурирован, отклонится от изложения или пропустит какую-то деталь невозможно. При этом урок проходит в темпе, который соответствует студентам этой группы. И, конечно, студентам с нарушением слуха информация, поданная в презентации, усваивается лучше.

При изучении таких тем как: «Тригонометрические функции их графики и свойства», «Построение сечений многогранников», «Производная функции», «Определенный интеграл», «Изображение пространственных фигур на плоскости» требует построения чертежей. Раньше приходилось чертить на доске с применением мела, угольника что отнимало не мало времени. Не было возможности помочь ребятам делать чертежи в своих тетрадях без ошибок. Совершенно другое впечатление производят красочные чертежи, которые достраиваются с помощью анимации, позволяют мне помогать учащимся, отвечать на их вопросы, видеть, чем заняты ребята.

На этапе закрепления полученных знаний, я использую различные задания.

Для такой работы можно использовать презентации, слайды которых содержат различные устные упражнения и задачи на готовых чертежах.

Любое количество слайдов и быстрая их смена позволяют организовать студентов, не дает времени расслабиться, отвлечься от темы.

Диктанты по формулам, теоретические тесты с заданием «закончить предложение», или «вставить пропущенное слово», задания типа «Да – нет» (верно ли, что...), примеры, не требующие громоздких вычислений – такие проверочные работы позволяют быстро провести контрольный срез знаний учащихся. На слайде появляется одновременно задания для первого и второго варианта. Работа проверяется и оценивается учителем, другим учеником, иногда самим учащимся. При такой проверке ученик сразу видит свои ошибки и может получить консультацию по вопросам, которые вызвали затруднение или непонимание.

Эта работа полезна тем, что развивает умения сравнивать и находить чужие и собственные ошибки, вырабатывает такое качество, как критичность к себе. Преподавателю быстрый срез знаний помогает скорректировать дальнейшую работу по теме.

Математику считают сухой, абстрактной, многие студенты боятся ее. Чтобы изменить такое мнение о ней, можно делать презентации, содержащий различный материал: по истории математики, по применению в разных сферах деятельности. Можно связать математические понятия с предметами, которые окружают нас в жизни. «Многогранники и тела вращения в архитектуре и строительстве», «Симметрия в природе и архитектуре», «Конус в окружающем мире», «Тела вращения как основа жилища кочевых народов»,

«Изображение пространства в живописи» и т. д. Этот материал интересен для ребят и заставляет их другими глазами взглянуть на такой «скучный» предмет, как математика.

По сравнению с традиционной формой ведения урока, заставляющей учителя постоянно обращаться к мелу и доске, использование презентаций высвобождает время на уроке, которое можно употребить для дополнительного объяснения материала или решения большего количества задач. Создание презентаций требует много времени, но их можно использовать многократно. Сейчас я уже пользуюсь теми, которые создавала несколько лет назад, постоянно изменяя, дополняя их.

Информационно компьютерные технологии это и использование ПК в других целях, например тестирование учащихся. Это позволяет решить сразу несколько задач. Во-первых, очень быстро можно проконтролировать степень усвоения темы учащимся, во-вторых, ребята сразу видят результат, в-третьих, это возможность приучить наших студентов к тестированию на ПК, ну и наконец это позволяет разнообразить форму контроля. Конечно, есть свои проблемы, преподавателю необходимо сделать немалую предварительную работу, но это стоит затраченных усилий, ведь созданные тесты можно использовать многократно.

Системное применение в учебном году информационно-компьютерных технологий делает учебный процесс более динамичным, интересным и в конечном итоге более эффективным.

Для нас, преподавателей сейчас на просторах интернета придумано очень многое, что позволяет расширить наши возможности, разнообразить формы работы на уроках, активизировать работу студентов, дать возможность каждому проявить свои способности.

Информационные технологии в преподавании математики, это необходимость, сейчас невозможно представить себе урок без их использования, они позволяют повысить эффективность занятия, активизировать работу студентов на уроке. Конечно, информационные технологии требуют от самого преподавателя учиться чему-то новому, повышать свою информационную культуру, но ведь в этом и состоит особенность нашей профессии, не только учить других, но и постоянно учиться самому.

Список литературы:

1. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение учебное пособие для студентов ВУЗов М. «Академия», 2017 г.
2. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. М.: НИИ школьных технологий, 2005 г.
3. Дворецкая А.В. О месте компьютерной обучающей программы в когнитивной образовательной технологии. – Педагогические технологии. №2, 2007 г.
4. Пинаевская Т.А. Использование ИКТ-технологий на уроках математики материалы II Междунар. науч. конф. (г. Москва, декабрь 2012 г.).

ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ И ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ ОБУЧЕНИЯ

Молдабаева Тургай Алимгазиновна,
преподаватель,
Аркалыкский многопрофильный колледж Казпотребсоюза

*«Мы не потому перестаем играть, что постарели, -
мы стареем, потому что перестаем играть.»*

Джордж Бернард Шоу

Новые технологии в образовании продолжают изменять обучающую среду в нашей жизни. Мир меняется и меняются требования и подходы к обучению. Быстрый темп развития цифровых технологий требует от нас готовности к использованию новых инновационных методов обучения. Современные учебные процессы необходимо модернизировать. Студенты должны не только уметь изучать материалы, но и понимать значение своих действий: где и как можно применять полученные знания в дальнейшем. Это дает обучающимся мотивацию на изучение, использование и исследование своих возможностей в будущем. Когда мы говорим о трендах, то говорим о том, что является популярным именно сейчас и во всех сферах жизни. Существует много разнообразных трендов и в образовании: онлайн-обучение, гибридное обучение, мобильное обучение, нано-обучение и другие. Среди всех видов трендов хотелось бы особое внимание обратить на геймификацию - как одном из ведущих трендов в образовании. Перенос игрового формата в обучение и бизнес может ускорить процессы, повысить эффективность и мотивацию обучающихся.

Геймификация - это внедрение игровых форм в неигровой контекст: работу, учебу и повседневную жизнь. В этом образовательном подходе можно использовать различные игровые элементы: анимированные персонажи, таблицы лидеров, значки, видеоигры, очки и другие. При помощи геймификации удается повысить интерес и вовлеченность, улучшить внутреннюю мотивацию учащихся, упростить процесс донесения знаний. Использование геймификации в работе помогает увеличивать продажи, удерживать клиентов, повышать лояльность сотрудников и учиться с максимальной вовлеченностью.

Геймификация использует естественные склонности людей к конкуренции, соревнованиям, сотрудничеству и достижениям. Эта техника мотивирует к достижению целей и повышению производительности. Инструментами вовлечения могут стать уровни, которые необходимо преодолеть, вознаграждения и рейтинг.

Стоит различать геймификацию и игровое обучение. Игровой подход - это обучение в рамках конкретной игры, а геймификация - применение игровых методик в повседневных процессах ради повышения мотивации. Игровая индустрия превосходит по масштабам даже индустрию кино, потому что игры мотивируют и удерживают участников - скорее хочется победить и получить награду. При использовании геймификации в образовании, у студентов усилится мотивация учиться. Игровой подход в обучении уже успел доказать свою эффективность по сравнению с традиционными методами. Игры нравятся людям разных возрастов, поэтому их используют во всех сферах обучения - в школьном и высшем образовании, для обучения персонала в компаниях, для учеников в онлайн-школах. За счет игры скучные задания становятся интересными, а сложные - простыми. Игры вовлекают человека в процесс и облегчают восприятие информации.

Идея подобного подхода появилась давно, но набирает популярность лишь сейчас, поскольку старые системы мотивации постепенно перестают работать. Одна из самых привлекательных особенностей образовательных игр - свобода, которую получают студенты и преподаватели. Технология открывает пути для самовыражения, экспериментов, сильных эмоций - все это ограничено при традиционном обучении. Именно эмоции приводят к закреплению опыта, который студенты получают во время игры.

Геймификация полезна для образования, так как:

- повышает у студентов уверенность в собственных силах. Если что-то не получилось, можно попробовать снова и добиться успеха;
- позволяет раскрыться ученикам, которые сдерживают свой потенциал при традиционном обучении;
- объединяет и позволяет искренне радоваться достижениям;
- помогает исследовать разные характеры людей через персонажей и аватаров;
- создает комфортные условия, большинство учащихся ведут себя активно и открыто;
- за счет интриги повышает вовлеченность;

- дает возможность нестандартно мыслить;
- развивает чувство ответственности за результат, учит взаимодействовать в команде;
- помогает адаптироваться к изучаемому предмету;
- разбавляет монотонный процесс обучения;
- способствует формированию полезных привычек;
- учит нацеливаться на результат в любой работе;
- создает условия для применения теоретических знаний на практике.

Благодаря легкости и ненавязчивости образовательные игры формируют потребность в получении знаний и развитии. Такая необходимость объясняется с точки зрения физиологии. Предвкушение успеха, вознаграждения стимулирует выработку дофамина. При запоминании информации вырабатывается серотонин, который также отвечает за положительный эмоциональный фон. В игровом обучении важно создать здоровую конкуренцию. Можно сделать единый рейтинг для всех студентов, в котором каждый будет стремиться попасть на первые строчки, или составить несколько маленьких списков. Во втором случае стать лидером проще, что положительно влияет на мотивацию.

По мере того как новые технологии становятся более доступными, преподаватели стремятся понять, как они могут способствовать повышению увлекательности и насыщенности учебного процесса. Геймификация связана с красивым визуалом. Пользователей привлекают продуманный дизайн, понятный интерфейс и комфортное взаимодействие с контентом. Используйте привлекательные визуальные эффекты и приятный дизайн, чтобы пользователям было легко и комфортно взаимодействовать с контентом и они с нетерпением ждали новых уроков. Сочетайте яркие цвета и графику.

А чтобы студенты видели все свои награды в одном месте, можно использовать дашборды в профиле пользователя - это быстрая сводка по разным показателям на одной странице.

В сценарии обучающей игры есть несколько элементов: цель, правила, задачи, механики, награды и прочие. Разработчики объединяют их, чтобы создать увлекательную среду для пользователей. Приведем несколько примеров игровых сценариев, которые используются в педагогике.

- *Квесты.* Это цепь взаимосвязанных заданий (головоломок), которые нужно решать последовательно, чтобы дойти до цели. Педагогический метод можно использовать в онлайн-обучении и в реальности. Квесты вовлекают студентов, позволяют принять личное участие в судьбе персонажей, развивают способность работать в команде.
- *Конкурсы.* В конкурсах сильно развит соревновательный элемент. Студенты могут участвовать индивидуально или в командах.
- *Симуляции.* Популярны игры в образовании. Каждому участнику присваивается роль эксперта. Он решает задачи, которые часто возникают в реальной практике. Цель игрового сценария - создать увлекательный контекст, заинтересовать проектом на долгое время.

Образовательные курсы в рамках геймификации разбиваются на уровни: от простого к сложному. В результате обучающийся постоянно двигается вперед и может объективно оценивать свой прогресс. Игровое обучение можно построить на одной истории с определенными персонажами. Постепенное развитие сюжета увлекает пользователей, они становятся участниками интересного приключения. Учебно-методические комплекты оснащены электронным приложением к учебнику и в приложениях Play Market, App Store и других можно найти огромное количество обучающих игр.

После выполнения каждого задания персонаж переходит на новый уровень, открывается доступ к более сложным заданиям. Для наглядности можно показывать в процентах, какую часть пути прошел студент. При корпоративном обучении можно применять грейдовую (упорядоченную) систему должностей в игре. Хорошей мотивацией станут сертификаты по достижении каждого уровня. За выполнение заданий можно

начислять баллы в соответствии со сложностью решенной задачи. Эта система хорошо работает вместе с рейтингами. Так учащиеся могут оценивать свои успехи в сравнении с другими участниками. Это стимул прикладывать больше усилий. Дополнительно можно сделать магазин подарков, в котором обменивать баллы на бонусы. Рейтинги отлично подходят для создания здоровой конкуренции между студентами. Каждый стремится быть лучшим, видеть свое имя на вершине списка, поэтому учится активнее. Можно разбить всех пользователей на несколько групп и сделать отдельные рейтинги для каждой группы. Это усилит мотивацию студентов, поскольку у них появится больше шансов возглавить таблицу.

Для того чтобы технологии стали наиболее эффективными, необходимо применять их с учетом индивидуальных потребностей учащихся и с заботой о психологическом благополучии. Благодаря этому ученики смогут получать знания не только в колледже или университете, но и в любом месте и в любое удобное время.

Какие интерактивные технологии пригодятся в обучении?

- искусственный интеллект;
  - виртуальная реальность;
  - дополненная реальность;
  - облачные технологии;
  - интерактивные доски;
  - устройства сенсорного ввода;
  - интерактивные учебники;
  - онлайн-курсы и платформы для обучения в режиме реального времени
- использование устройств и приложений для решения задач и проведения экспериментов;
- использование социальных медиа для обучения и общения между учителями и учениками.

Нужно учитывать при геймификации образования, это то, что игровые элементы должны быть вписаны в контекст и цели обучения. Не стоит просто добавлять очки и бейджи к любому учебному материалу, а нужно продумать, как они будут способствовать достижению образовательных результатов. Для этого нужно понимать, что такое механики игры и как они работают.

Механики игры - это правила и процессы, которые определяют динамику и опыт игры. Они состоят из трех основных компонентов: целей, действий и обратной связи.

- Цели - это то, что игрок хочет или должен достичь в игре. Они могут быть явными или неявными, краткосрочными или долгосрочными, индивидуальными или коллективными. Цели дают игрокам направление и смысл.

- Действия - это то, что игрок может или должен делать в игре. Они могут быть пассивными или активными, простыми или сложными, одноразовыми или повторяющимися. Действия дают игрокам возможность и влияние.

- Обратная связь - это то, что игрок получает в ответ на свои действия в игре. Она может быть положительной или отрицательной, немедленной или отложенной, явной или неявной. Обратная связь дают игрокам информацию и мотивацию.

Нужно учитывать при геймификации образования, это то, что разные подходы к геймификации могут иметь разный эффект на студентов. Не стоит просто копировать геймификацию из других образовательных проектов, а нужно адаптировать ее под свою аудиторию и контент. Для этого нужно понимать, что такое подходы к геймификации и как они отличаются.

Подходы к геймификации - это способы применения игровых элементов к неигровым ситуациям. Они могут быть разделены на два основных типа: *структурный* и *содержательный*.

- *Структурный* подход к геймификации заключается в добавлении игровых элементов поверх существующего контента без изменения его сути. Например, можно добавить очки за выполнение заданий, бейджи за достижение целей, таблицы лидеров за соревнование с

другими игроками. Этот подход может повысить мотивацию и прогресс студентов, но также может вызвать стресс и соперничество.

- *Содержательный подход* к геймификации заключается в изменении контента и способа его представления с учетом игровых принципов. Например, можно создать сюжет или историю, в которой студенты являются героями, решающими проблемы и выполняющими миссии. Этот подход может повысить интерес и вовлеченность студентов, но также может отвлекать от основных целей обучения.

Нужно учитывать при геймификации образования, что уже существуют многочисленные примеры успешной геймификации в разных областях знаний и для разных возрастных групп. Не стоит изобретать велосипед, а можно посмотреть на то, что уже работает и адаптировать его под свои нужды. Для этого нужно знать, что такое примеры геймификации в образовании и как они могут быть полезны.

Примеры геймификации в образовании - это конкретные случаи использования игровых элементов в учебных материалах, курсах или проектах. Они могут помочь вдохновиться идеями, узнать лучшие практики, избежать типичных ошибок и оценить эффективность геймификации.

Вот некоторые примеры геймификации в образовании:

- [Minecraft Education Edition](#) - это игровая платформа для обучения, которая позволяет учащимся создавать и исследовать виртуальные миры с помощью блоков. Она может использоваться для изучения разных предметов, таких как математика, наука, история, география и программирование.

- [Classcraft](#) - это онлайн-платформа для геймификации классной деятельности для студентов среднего и старшего возраста. Она позволяет создавать команды студентов с разными ролями (воин, маг или лекарь), назначать им задания и награды, следить за их поведением и прогрессом, а также интегрироваться с другими образовательными приложениями³.

- [Duolingo](#) - это онлайн-сервис для изучения иностранных языков, который использует элементы игры, такие как уровни, очки, жизни, подсказки, бейджи и таблицы лидеров, для мотивации и обратной связи пользователей. Он также адаптирует уроки под индивидуальный уровень и скорость обучения каждого пользователя.

Геймификация в образовании - это интересный и перспективный способ сделать учебу более веселой и эффективной.

Однако, для того, чтобы геймификация работала, нужно учитывать разные факторы, такие как типы личности игроков, механики игры, подходы к геймификации и примеры геймификации в образовании. Только тогда можно создать гармоничное сочетание образования и развлечения, которое будет полезно и приятно для студентов.

Геймификацию можно использовать не только для обучения. Она подходит для любой цели или деятельности, в которой человеку не хватает мотивации. Например, на рабочем месте можно составить рейтинг менеджеров по результатам продаж.

Для внедрения игрофикации проще всего начать использовать специализированную LMS-платформу с подходящим набором инструментов.

Например, платформа [Skillspace](#) позволяет:

- Предоставить вашим ученикам удобный личный кабинет с видимым прогрессом и достигнутыми результатами
- Начислять баллы за прохождение занятий, тестов, практических заданий и посещение вебинаров
- Автоматически выдавать сертификаты ученикам по заданному шаблону после прохождения этапов обучения или целых курсов
- Организовать обучение в удобном интерфейсе с современным дизайном, что позволит выгодно представить ваш образовательный продукт и повысит желание проходить курсы

- Использовать встроенный онлайн-чат с каналами, индивидуальными и групповыми чатами для активной поддержки студентов на всех этапах обучения.

«Когда дело касается обучения, важнейшее значение приобретают ни оценки, ни тесты, а именно опыт, который вы приобрели в процессе. Окружающая среда крайне важна для образовательных процессов. К важнейшим потребностям я отнесу необходимость быть услышанным и увиденным, чувствовать поддержку и понимать весь свой потенциал», - говорил Кен Шелтон, почетный преподаватель Apple и эксперт в области инновационного обучения Microsoft Innovative Education Expert.

КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ . БЕЗОПАСНОСТЬ В ИНТЕРНЕТЕ

Сарсембаева Багжанат Мухамеджановна
заместитель директора по ИТ, магистр педагогических инноватики,
Торгайский гуманитарный колледж имени Н.Кулжановой

С развитием компьютерных технологий, коммуникационных сетей появляются новые термины которым не всегда могут дать исчерпывающее определение, в результате чего появляются некоторые пробелы в действующем законодательстве. Такими терминами являются «кибербезопасность» и «киберзащита», а также их соотношение с общеизвестными терминами, как «информационная безопасность» и «защита информации».

Кибербезопасность является набором средств, стратегий, принципов обеспечения безопасности, гарантий безопасности, подходов к управлению рисками, действий, профессиональной подготовки, страхования и технологий, которые используются для защиты киберсреды, ресурсов организаций и пользователей. Кибербезопасность подразумевает достижение и сохранение свойств безопасности у ресурсов организации или пользователей, направленных против соответствующих киберугроз.

Основными задачами обеспечения безопасности считаются: доступность, целостность, включающая аутентичность, а также конфиденциальность. Кибербезопасность является необходимым условием развития информационного общества.

С развитием информационных и компьютерных технологий проблемы правового регулирования вопросов связанных с информационной и кибернетической безопасностью набирают все большую популярность и актуальность.

Если раньше компьютеры и связанные с ними технологии не имели широкого распространения и использования, то в настоящее время они присутствуют повсеместно, с их применением построены системы управления различного назначения, состава и уровня, без компьютера немислима практически ни одна современная профессия.

Исследованию феноменов информации и управления посвящено большое количество научных работ, отражающих различные взгляды на их природу и соотношение [1; 2; 3; 4]. Однако работ, посвященных проблемам соотношения понятий «информационная безопасность», «защита информации» и «кибербезопасность», «киберзащита», в общем, так и по законодательству Республики Казахстан в частности, отсутствуют. А это, в свою очередь, создает некоторые проблемы в правовом регулировании общественных отношений связанных с использованием информации и киберпространства.

В этой связи, в рамках Фундаментального НИР МОН РК 1546/ГФ2: «Правовые основы борьбы с правонарушениями в глобальных коммуникационных сетях», мы посчитали необходимым рассмотреть вопрос соотношения таких понятий, как «информационная безопасность» и «кибербезопасность», а также «защита информации» и «киберзащита» в законодательстве Республики Казахстан.

На территории бывшего Советского пространства, для понимания кибернетической безопасности («кибербезопасности»), как правило, используют более широкое понятие

информационной безопасности, под которым понимают состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества, государства в информационной сфере от внешних и внутренних угроз, обеспечивающее ее формирование, использование и развитие.

В то же время, в демократических странах запада используют термин «кибербезопасность» под которым понимают надежность, устойчивость и неприкосновенность компьютерных сетей, какая бы информация по ним ни распространялась (за исключением детской порнографии и подобного уголовно-наказуемого контента).

В национальном законодательстве Казахстана отсутствуют понятия «кибербезопасность» и «киберзащита», в принципе, то есть, в действующем законодательстве применяются только понятия «информационная безопасность» и «защита информации».

Так, пункт 29 статьи 1 Закона Республики Казахстан «Об информатизации» [5] содержит в себе определение понятия «защита электронных информационных ресурсов», что по сути своей тождественно понятию «защита информации» и означает следующее: «защита электронных информационных ресурсов, информационных систем – комплекс правовых, организационных и технических мероприятий, направленных на их сохранение, предотвращение неправомерного доступа к электронным информационным ресурсам, информационным системам, включая незаконные действия по получению, копированию, распространению, искажению, уничтожению или блокированию информации».

Что касается определения понятия «информационная безопасность», то в пункте 2 статьи 1 Закона «О национальной безопасности Республики Казахстан» [6] «информационная безопасность – состояние защищенности государственных информационных ресурсов, а также прав личности и интересов общества в информационной сфере».

Закон РК «Об информатизации» не содержит как такового определения термина «информационная безопасность», но в пункте 11 статьи 1 данного Закона содержится отсылка к национальному оператору в сфере информатизации, которое представляет собой «юридическое лицо, созданное по решению Правительства Республики Казахстан, на которое собственником в лице государства возложены задачи по интеграции и обеспечению безопасности государственных информационных систем и государственных электронных информационных ресурсов».

Таким образом, проводя соотношение исследуемых терминов в законодательстве Республики Казахстан, мы можем ориентироваться только на имеющиеся в законодательстве Казахстана термины «информационная безопасность» и «защита информации», и отсутствующие в том же законодательстве, но имеющиеся в специальной литературе термины «кибербезопасность» и «киберзащита».

Информационная безопасность, может выражаться в двух вариантах, во-первых, представляет собой организационный элемент системы государственного управления, а во-вторых, представляет собой индикатор эффективности функционирования государственного управления. Это обусловлено тем, что реализация угроз свидетельствует о неэффективности функционирования системы государственного управления.

Кибербезопасность подразумевает под собой безопасность информации и информационных баз данных, а также различных программ входящих в компьютерные сети.

Следовательно, становится очевидным тот факт, что «кибербезопасность» и информационная безопасность – это совсем не одно и то же, так как безопасность критичных информационных инфраструктур хоть и связана с кибербезопасностью, но имеет лишь частичное к ней отношение. Кроме того, отсутствие определения термина «кибербезопасность» во многих государствах объясняется тем, что там испытывают некоторый дефицит демократии, предпочитая использование термина «информационная безопасность», поскольку помимо защиты компьютерных сетей они стремятся

предотвратить распространение информации, представляющую угрозу для их политической, экономической и социальной стабильности.

Что касается соотношения терминов защита информации и «киберзащита», то эти термины менее соотносимы.

Защита информации означает довольно широкий спектр деятельности, включающий в себя деятельность, направленную на предотвращение получения защищаемой информации заинтересованным субъектом (субъектами) с нарушением установленных собственником или владельцем информации прав или правил доступа к защищаемой информации.

Киберзащита подразумевает под собой защиту компьютерных сетей, компьютера от посягательств извне, способных привести к модификации, уничтожению или повреждению компьютерных программ, сетей и баз данных.

Однако и тот и другой термины практически не применяются в национальном законодательстве Республики Казахстан.

В этой связи необходимо принятие Закона «О борьбе с правонарушениями в глобальных коммуникационных сетях», в котором будут определены термины «кибернетическая безопасность (кибербезопасность)», «киберзащита».

Так, по нашему мнению, в статье 2 «Основные понятия» Закона «О борьбе с правонарушениями в глобальных коммуникационных сетях» одним из терминов будет «кибернетическая безопасность (кибербезопасность)», «киберпространство», которые мы можем определить следующим образом:

кибернетическая безопасность (кибербезопасность) – это защищенность жизненно важных интересов человека и гражданина, общества и государства в киберпространстве;

кибернетическое пространство (киберпространство) – среда, возникающая в результате функционирования на основе единства и по общим правилам информационных, глобальных телекоммуникационных и информационно-телекоммуникационных систем.

Также в качестве рекомендации необходимо отметить важность внесения дополнений в некоторые нормативные правовые акты по вопросам безопасности по части кибербезопасности.

Например, в пункт 3 статьи 5 Закона РК «О национальной безопасности Республики Казахстан» внести дополнения и изложить в следующей редакции: «... 3) ослабление обороноспособности страны, угроза неприкосновенности государственной границы и применения силы в отношении Республики Казахстан, агрессия, в том числе с использованием кибернетического пространства для подготовки и осуществления вооруженной агрессии против Республики Казахстан».

Список литературы:

1. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. – М.: Наука, – 341 с.
2. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике. – М.: Издательство иностранной литературы, – 832 с.
3. Косса П. Кибернетика. От человеческого мозга к мозгу искусственному. – М.: Издательство иностранной литературы, 1958. – 124 с.
4. Глушков В.М. Кибернетика. Вопросы теории и практики. – М.: Наука, – 448 с.
5. Закон Республики Казахстан от 11 января 2007 года № 217-III «Об информатизации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.07.2013 г.).
6. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан» (с изменениями по состоянию на 03.07.2013 г.).
7. Уникальная база нормативно-технической документации: ГОСТ, ГОСТР, СНИП, СП, ПБ, РД, ОСТ, СанПиН и другие стандарты
// http://moregost.ru/see/gost/oks/01/01040/gost_r_50922-96/index.html
8. Соколов М.С. Кибернетическая безопасность – понятие, значение и эволюция
// <http://lib.znate.ru/download/docs59946/59946.doc>

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАҒЫТТАҒЫ ҒЫЛЫМИ ОЙ-ӨРІСТІ КЕҢЕЙТУ ЖҮЙЕСІ

Смагулова Нургул Нурлановна,
арнайы пәндер оқытушысы,
Арқалық медицина колледжі
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Еліміздегі барлық оқу орындарының алдында тұрған негізгі міндет – білікті маман даярлау. Білім ордасындағы теориялық және тәжірибелік білімі келешекте білім алушының әрі қарай мол жетістіктерге жетуіне септігін тигізеді. Болашақ медицина мамандарын даярлайтын ұстаз ретінде білім алушыларға жүйелі білім беру біздің басты міндетіміз.

Білікті маман теориялық білімді жетік меңгере отырып оны тәжірибеде қолдана алуы қажет. Сонымен қатар білім алу барысында шығармашылық бағыттағы ғылыми ой – өрісінің кеңеюі өте маңызды. Себебі білім алушылар мамандандырылған саласымен қатар жан-жақтылықты яғни шығармашылығын шындай отырып қоғамдық жұмыстарға белсене қатысуы сол арқылы ғылыми ой-өрістері жүйеленіп, шығармашылық дағдыны мамандығына кірістіре алуы керек. Мақаланың маңызды жүйесі де осы. Яғни, шығармашылық бағытты дамыта отырып теориялық және тәжірибелік тұрғыдан білімін кеңейту.

Қоғамның интеллектуалдық, рухани-адамгершілік және экономикалық әлеуеті білім беру саласының даму деңгейіне байланысты. Сондықтан тұлғаның шығармашылық дамуы проблемасы оқу орындарының барлық түрлерінде кең таралған. Білікті мамандарды дайындауда шығармашылық, бастамашылдық, зерделілік, білімге деген қажеттілік сияқты құнды қасиеттер көрініп, дамиды. Шығармашылықты оқыту маңызды әлеуметтік аспектіге ие, өйткені техникалық немесе жоғары білім алған маман кәсіби міндеттерін тиісті деңгейде атқара білуі керек. Шығармашылық ойлауды дамыту және білім алушылардың оқу орнында оқу барысында әртүрлі мәселелерді шешуге шығармашылықпен қарау қабілетін дамыту олардың кәсіби дайындығының бір қыры болып табылады. Шығармашылық іс-әрекеттің таным әдісі ретіндегі артықшылығы – оқу процесінде дамытушы орта құрылады, сол арқылы оқушының жеке тұлғасы қалыптасады.[1]

Л.С. Выготский, П.Я. Галперина, Д.Б. Эльконин және басқалар жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамыту үшін табиғи алғышарттар ғана емес, сонымен қатар адамның шығармашылыққа құндылық қатынасының даму сипаты мен динамикасына әсер ететін қолайлы білім беру ортасы қажет екенін көрсетті. Оқу процесінде тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға келесі шарттар ықпал етеді:

- оқу үшін жеткілікті мотивацияны қамтамасыз ету, қызығушылықты оятуға және мәселені өз бетінше шешу үшін ақпаратты белсенді іздеуге қабілетті;
- белгілі бір қызмет түрлерінде студенттің өзінің бірегейлігін сезінуі;
- адекватты өзін-өзі бағалау, өзіндік рефлексия және өзін-өзі диагностикалау қабілеті;

- механизмдерді іске қосу арқылы әлемді қабылдаудың жеке тәсілдерін дамыту;
- психофизикалық өзін-өзі жетілдірудің ішкі ресурстарын меңгеру.

Э.Торренс оқытудағы шығармашылық әдістерді атап көрсетеді:

- қиял мен шындықтың мүмкін болатын жанасу нүктелерін іздеу;
- шығармашылық іс-әрекет процесіне араласудан аулақ болу;
- жобалар бойынша жұмысты ынталандыру;
- артта қалғандардың әлеуетін құрметтеу;

- хоббилерден, арнайы экстракциялардан және барынша көмек алу жеке бейімділік және т.б

Оқу орнының білім беру кеңістігінде студенттердің шығармашылық қызметі мүмкін ғылыми, практикалық және көркем шығармашылық арқылы жүзеге асырылады. Көркемдік және бейнелеу іс-әрекетіне қатыса отырып, білім алушы шығармашылық әрекет арқылы өзін-өзі танытуға және өзін-өзі тануға орасан зор мүмкіндіктерге ие болады.

Жеке тұлғаның шығармашылық дамуының айқындаушы критерийлері:

- шығармашылық әрекетті еркін таңдау;
- қанағаттанарлық іс-әрекетке деген ізденіс бастамасы;
- орындалатын іс-әрекеттің оң нәтижесіне ұмтылу;
- өмірлік белсенділіктің әртүрлі түрлеріне (психикалық, физикалық, проблемалық) қажеттілік.[7]

Шығармашылық іс-әрекетті жаңашылдығымен, дәстүрлі еместігімен, тұрақтылығымен және проблеманы қалыптастырудағы қиындығымен ерекшеленетін арнайы мәселелерді шешу әрекетінің түрі ретінде сипаттауға болады. Шығармашылықты қолдайтын тұлғалық қасиеттердің ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- Өз күшіңізге сенімділік;
- қуаныш сезімдерінің басым болуы;
- біртүрлі және ерекше болып көрінуден қорқудың болмауы.

Демек, шығармашылық әрекет – жаңа нәтиже, жаңа өнім алуға әкелетін әрекет. Шығармашылық ойлау кез келген әрекеттің тиімділігі мен нәтижелілігін қамтамасыз етеді. Ол студенттерде олардың осы әрекеттерді орындауға білім, білік және дағдыларды меңгеру фонында психикалық әрекеттердің әртүрлі әдістерін орындау нәтижесінде қалыптасады. Осының барлығы оқу орнындағы оқу-тәрбие үрдісіне жаңаша көзқарас қажеттігін көрсетеді. [2]

Қазіргі уақытта отандық білім беру бұрынғы күйден жаңа нұсқауларға көшу сатысында. Жаңа білім беру жүйесін құру процесі жүріп жатыр. Мәдениеттің қарқынды дамуы адамның қалыптасқан дәстүрлерді игеруімен емес, дайын тәжірибені жаңғыртумен емес, адамның мәдени шығармашылық қабілетінің дамуымен анықталады. С.И.Гессен дұрыс атап өткендей, адам мәдениетті құруға қабілетті болуы керек, әлемді алғаш ашуға дайын болуы керек және өзінің мәдени туындыларын жасауы керек. Мәдени шығармашылық принципі, А.Я.Данилюктің пікірінше, білім берудің қазіргі педагогикаға мәдени сәйкестік принципі қалпына келтіруге, сондай-ақ білім беру арқылы адамды мәдениетке қайтаруға бағытталған.

Біз жеке тұлғаның ғылыми әлеуетін мәдени көзқарас тұрғысынан қарастырамыз, бұл жеке тұлғаның мәдени генезисін ескере отырып, ғылыми әлеуеттің даму ерекшеліктерін ашуға мүмкіндік береді. Бұл жерде маңызды рөлді мәдени шығармашылық атқарады, ол бізді қоршаған әлемді, өзімізді және ондағы өз орнымызды шығармашылық тұрғыдан түсінудің құндылық критерийлері мен артықшылықтары мәдениеті болып табылады.

Білім алушының ғылыми әлеуеті – интегративті тұлғалық білім, зерттеу іс-әрекетінде табысқа жету мүмкіндіктері мен құралдарының жиынтығы. Ғылыми әлеует – адамның зерттеу мәселелерін шешуге және ғылыми қызметте нәтижеге жетуге пайдаланатын ресурсы. Білім алушының ғылыми әлеуетін кешенді, көп өлшемді ұғым ретінде сипаттай отырып, біз жеке тұлғаның ғылыми әлеуетін дамытудың мәдени-шығармашылық үлгісіне сүйенеміз, оның ішінде ғылыми дамудың механизмдері, психологиялық-педагогикалық жағдайлары, факторлары, принциптері, тенденциялары мен заңдылықтары бар. потенциал; мәдени-шығармашылық модель контекстіндегі мәдени-шығармашылық жағдайлардың, әдістер мен технологиялардың жүйелі синтезі мен ерекшелігі. [4]

Ғылыми әлеуетке танымның қажеттіліктері мен мотивтері, интеллектуалдық қабілеттер, эмоционалды-еріктік сфера, таным субъектісінің когнитивтік позициясы және оның танымдық ресурстары жатады. Жеке тұлғаның ғылыми әлеуетін ашу және дамыту

мәселесінің маңыздылығы Е.П.Белозерцев, В.А.Бухвалов, И.Ф.Исаев, Г.В.Макотрова, Л.Л.Тимофеева, Ю.В.Сенко, С.Ю.Степанов сынды шетелдік ғалымдардың еңбектерінде көрсетілген. Ғылыми әлеует мәселесін екі тұрғыдан қарастыруға болады: ғылыми әлеуеттің болуы (оны дамыту деңгейі) және ғылыми әлеуетті іске асыру дәрежесі (гранттарға, ғылыми үйірмелерге, конференцияларға және т.б.) қатысу. Осыған сүйене отырып, жеке тұлғаның ғылыми әлеуеті ішкі берілген және өзгермейтін динамикалық формация екенін түсіну маңызды. Бұл құбылысты жүзеге асыру мен өзекті етуде, бір жағынан, адамның өз іс-әрекетінің негізінің қайнар көзі ретінде өзінің ресурсын – интеллектуалдық, тұлғалық, адамгершілік және т.б. адамның өз белсенділігі, өзіндік әрекеті, өзін-өзі субъектілеуі қажет.

Зерттеу шеңберінде білім алушының ғылыми әлеуетін бірқатар критерийлер арқылы зерттедік. Олар: : зерттеуге мотивация, ғылыми ойлау стилі, зерттеуге технологиялық дайындығы, жеке тұлғаның ғылыми және шығармашылық қызметі. Бұл критерийлердің сипаттамалары респондент тұлғасының ғылыми әлеуетінің қазіргі жағдайы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Ғылыми іс-әрекет – күрделі танымдық әрекет, оның мақсаты жаңа білім алу. Оның үстіне соңғысы ғылыми негізделіп, дәлелденуі керек. Жаңа білімді бекіту үшін ғылымда бұрыннан бар білімді меңгеру қажет, ол студенттерге арнайы құрастырылған, талдауды, жүйелеуді, түсіндіруді және түсінуді қажет ететін ғылыми ақпарат түрінде көрінеді. Студенттердің ғылыми қоғамының (СҒҚ) негізгі мақсаты – студенттердің ғылыми шығармашылығын дамыту және оларды ғылыми және білім беру кеңістігіне тарту үшін жағдай жасау. Осыған сәйкес міндеттердің үш түрін бөліп көрсетуге болады:

1) студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын ғылыми-ұйымдастырушылық қамтамасыз ету;

2) студенттердің одан әрі ғылыми зерттеулерге деген ынтасын дамыту және оларды маңызды әлеуметтік-мәдени тәжірибеге біріктіру;

3) тікелей. зерттеу жұмысын жүргізу дағдыларын қалыптастыру.[8]

Студенттердің мотивациясы саласында да жалпы оң динамика атап өтуге болады. Қазіргі кезде білім беру жүйесінде болып жатқан барлық өзгерістерге байланысты ғылыми-зерттеу жұмыстарының практикалық нәтижелерге жетуге бағытталуы бірінші орынға шығады. Теориялық тұрғыдан бұл оқытудың құзіреттілікке негізделген тәсіліне көшуде, ал тәжірибеде жобаның практикалық нәтижелерге қол жеткізуін талап ететін конкурстар, гранттар, көрмелер санының көбеюінен көрінеді. Жаңа білім беру стандарты аясында студенттердің өзіндік жұмысына бөлінетін уақыт көлемін ұлғайту, сонымен қатар студенттердің жеке ғылыми қызығушылықтарын икемді түрде жүзеге асыру мүмкіндігі студенттердің шығармашылық, зерттеушілік әрекетін одан әрі дамытуға ықпал ететіні сөзсіз.[3]

С.Н.Бегидованың [6] пікірінше, жеке тұлғаның шығармашылық дамуының негізгі критерийі – белгілі бір кезеңдегі қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес келетін тұлғаның ішкі байлығы мен сыртқы көріністерінің өлшемі ретінде түсінілетін әлеуметтік және кәсіби дамуы. Ол келесі құрылымдық компоненттерді анықтайды:

- дивергенциямен сипатталатын шығармашылық ойлау – көптеген шешімдерді табу және қабылдау қабілеті;

- икемділік – бір ғана көзқараспен шектелмей, бір мәселеден екіншісіне оңай ауысу мүмкіндігі;

- түпнұсқалық – күтпеген, стандартты емес және әдеттен тыс шешімдерді шығару мүмкіндігі;

- моторлық шығармашылық – мотор мәселелерін шешу, жаңа мотор элементтерін жасау, техникалық және тактикалық дамыту тәсілі;

- кәсіби-педагогикалық шығармашылық – шығармашылық іс-әрекетке қабілеттілік – бұл өзінің кәсіби саласындағы жұмысқа бағытталғандығы. Бұл құрамдас бөліктің мазмұны жеке тұлғаның білімін, дағдысын және қасиеттерін ғана емес, сонымен

бірге оның оларды қалай жүзеге асыру керектігін білуін, өз қызметін қалай бағалайтынын қамтиды.

Біздің зерттеулеріміз шығармашылық белсенділікке әсер ететін жағымды және жағымсыз жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді.

- Объективті (ситуациялық): әлеуметтік, материалдық.
- Субъективті (тұлғалық): жеке қасиеттер – жеке тұлғаның білімі, қабілеттері, дағдылары, оң мотивациясы, шығармашылық қабілеттері.
- Объективті, жағымды жағдайлар: білім беруді ізгілендіру, тұлғаны дамыту тәсілі, міндеттерді жекелендіру және саралау;
- Объективті, жағымсыз жағдайлар: уақыт шегі, күйзеліс жағдайы, мазасыздықтың күшеюі, шешімді тез табуға ұмтылу, тым күшті немесе тым әлсіз мотивация, шешімнің нақты әдісіне тұрақты көзқарастың болуы, өзіне күмәндану, қорқыныш, өзін-өзі цензураның күшеюі, қате шешім жолын тудыратын тапсырманың шарттарын ұсыну тәсілі;
- Субъективті, позитивті жағдайлар: белгілі бір жағдайдан туындаған күйлерге әсер ете алатын адамның жеке басының немесе мінезінің ерекшеліктері, өзіне сенімділік, қуаныш сезімдерінің басым болуы, біртүрлі және әдеттен тыс болып көрінуден қорықпау, қиялдау мен болашаққа жоспар құруды ұнатады;
- Субъективті, жағымсыз жағдайлар: конформизм (келісім), өз-өзіне сенімсіздік (көбінесе өзін-өзі бағалаудың жалпы төмендеуімен бірге жүреді).

Қоғамның әлеуметтік, рухани-адамгершілік, интеллектуалдық және экономикалық әлеуеті білім беру саласының даму деңгейіне тікелей байланысты. Қазіргі кезеңде ақпараттың жаңаруы жеделдетілген қарқынмен жүріп жатқандықтан және әрбір адамның жетістігі оны ағымдағы операцияларға қолдану жылдамдығына тікелей байланысты болғандықтан, шығармашылық тұлғаны дамыту мәселесі оқу орындарының барлық түрлерінде танымал болуда.

П.П.Блонский студент кезінен бастап болашақ маманды дамыту қажеттілігіне бірінші болып назар аударды. Шығармашылық, ынталылық, есептеушілік, тапқырлық, білімге деген қажеттілік сияқты құнды қасиеттер ұйымдастырушылық кезеңде көрінеді және дамиды деп есептеді. Шығармашылыққа үйретудің маңызды әлеуметтік аспектісі бар. Ғалымдар шығармашылық белсенділік жеке тұлғаның қазіргі заманның қиын жағдайында неғұрлым табысты бейімделуіне көмектесетінін және өмірде тиімді дамуына ықпал ететінін дәлелдеді.[5]

С.Н.Бегидова, В.А.Магин, Г.М.Соловьев, С.Д.Смирнов, Ю.Г.Фокин, Н.Ю.Шумакова және т.б еңбектерінде білім алушы мұғалімнің педагогикалық әсер ету объектісінен белсенді субъектіге айналдыру қажеттігі айтылған. Шығармашылық іс-әрекеттің таным әдісі ретіндегі артықшылығы – оқу процесінде дамытушы орта құрылады, сол арқылы оқушының жеке даралығы қалыптасады. Шығармашылықтың көмегімен жеке тұлғаның танымдық және мотивациялық қатынасы арасында өзара әрекеттесу болған жағдайда оқу процесінің мұндай құрылысының мүмкіндігі болуы мүмкін.[10]

Қорытындылай келе, шығармашылық бағытта ғылыми ой-өрісті кеңейту жүйесі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Себебі арнайы ғылыми жұмыстар жазу кезінде білім алушыларға шығармашылық дағдыны ескеру маңызды. Сонымен қатар шығармашылықты дамыту арқылы мамандандырылған саласынан басқа да іс – шараларға қатыса алады. Теориялық білімді болсын, тәжірибелік білімді болсын шығармашылық дағдыны жүйелеу арқылы меңгерген өте тиімді.

Әдебиеттер тізімі:

1. “Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ”
2. Әбілова.Д.Е “Шығармашылық ойлау жүйесі”/ 2017
3. Дидаров. Д.Б “Студенттердің мамандықтарына жауапкершілігін арттыру”/2019
4. Серікбаев.Ж.А “Шығармашылық ойлау” ғылыми әдістемелік журнал/2021

5. Таласов.Т.К “Жаңартылған білім беру жүйесі”/2017
6. С.Н.Бегидова “ Основы дидактики для пре- подавателей системы дистанционного обу- чения: монография”/ 2006
7. Майданов. Д.Т “Ғылыми ой-өріс”/2019
8. Арманқызы.Ш “ Бағытталған ғылыми негіз”/мақала/2021
9. <https://t.me/pedagogykz>
10. <https://t.me/ulagat01>

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ – ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ БАСТЫ БЕЛГІСІ

Сулейменова Кымбат Кудайбергеновна,
қазақ тілі мен әдебиет пәнінің оқытушысы,
«Қазтұтынуодағының Қостанай жоғары колледжі» мекемесі

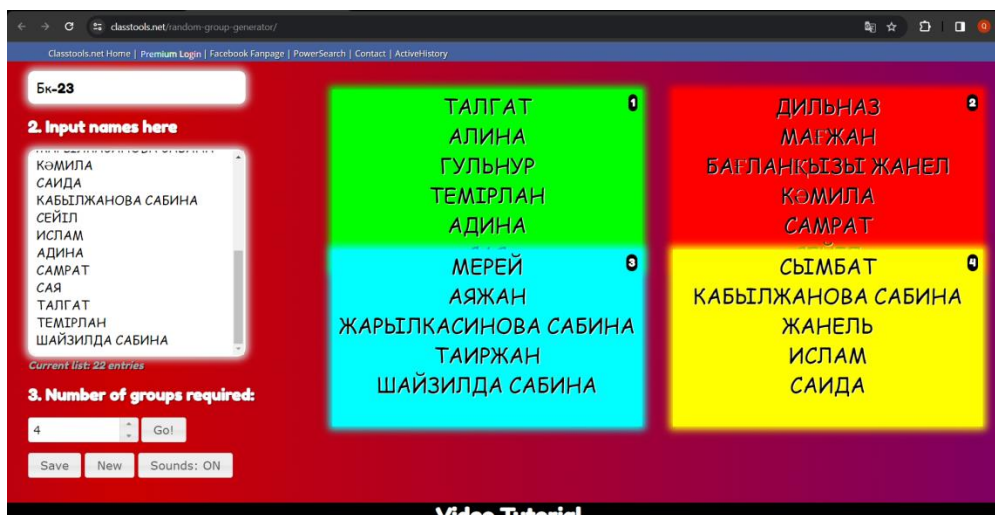
Ақпараттық технологиялардың дамуы мен қазіргі заманғы еңбек нарығы талаптарының өзгеруіне байланысты қазіргі таңда білім беру кеңістігінде цифрлық технологияларды қолдану мәселесі өзекті болып отыр. Бүгінгі жұмыс берушілер кәсіби қызметте электрондық технологияларды пайдалану дағдыларын еркін меңгерген мамандарға мұқтаж. Бұл технологиялар қоғам өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады, маманның құзыреттілігін қалыптастыру үшін кең мүмкіндіктер береді.

Қоғамның үздіксіз ақпараттандырылу жағдайында педагогтың құзыреттілігі маңызды мәселе болып табылады. Білім берудің барлық деңгейінің мазмұнын барлық мамандардың цифрлық дағдыларын дамыту арқылы толығымен қайта қарау қажеттілігі туындап тұр [1]. Олай болса, бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болашақ ұрпақты жаңа заман талабына сай, жан-жақты дамыған, цифрлы сауатты тұлға дайындайтын педагогтардың цифрлық құзыреттілігі маңызды рөл атқарады. Цифрлық құзыреттілік – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудағы түрлі мәселелерді шешу мүмкіндігі.

Қазіргі әлемде туындайтын жағдайлар, олардың белгісіздіктері педагогтардан жедел шешімдер қабылдауды, жаңа қызмет саласымен айналысуды, үнемі өзгеріп отыратын және барған сайын күрделене түсетін жұмыс міндеттері жағдайында ресурстарды басқаруды талап етеді. Электрондық мәдениеттің жаңа жағдайында педагогтың кәсіби шеберлігі білім беру үдерісін ұйымдастырудың қажетті шарты екендігі айқын көрінеді, ол басқалармен қатар студенттерге педагогикалық және ақпараттық қолдау көрсетуде көрінеді. Мұндай шындықтар педагогтың жаңа дағдыларды игеру дағдыларын жетілдіруге және тез игеруіне, олардың технологиялық әлеуетін, цифрлық құзыреттілігін кеңейтуге ықпал етеді.

Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында цифрлық технологиялардың түрлерін қолдану сабақтың қарқынын арттыруға, студенттердің іс-әрекеттерін түрлендіруге, зейінін және шығармашылық әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді. Әр түрлі электронды білім беру ресурстарын қолдана отырып сабақты қызықты дайындауға тырысамын.

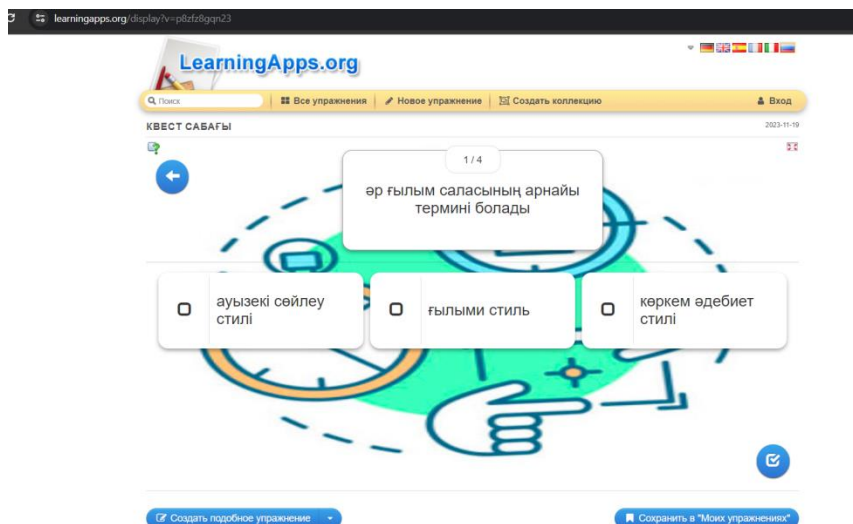
Мысалы, қазақ тілінен «Киіз үй – ғажап сәулет туындысы» тақырыбына квест-сабағын өткіздім. Ол үшін «Learningapps.org», «Tarsia Maker», «Wordwall», «Random Group Generator» ресурстарын қолданып, тапсырмаларды құрастырдым. «Random Group Generator» арқылы студенттерді 4 топқа бөлдім.

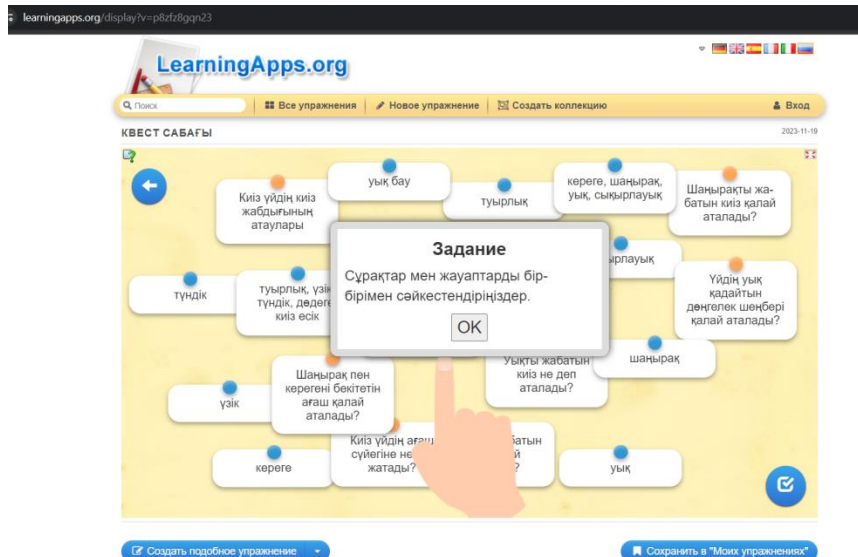
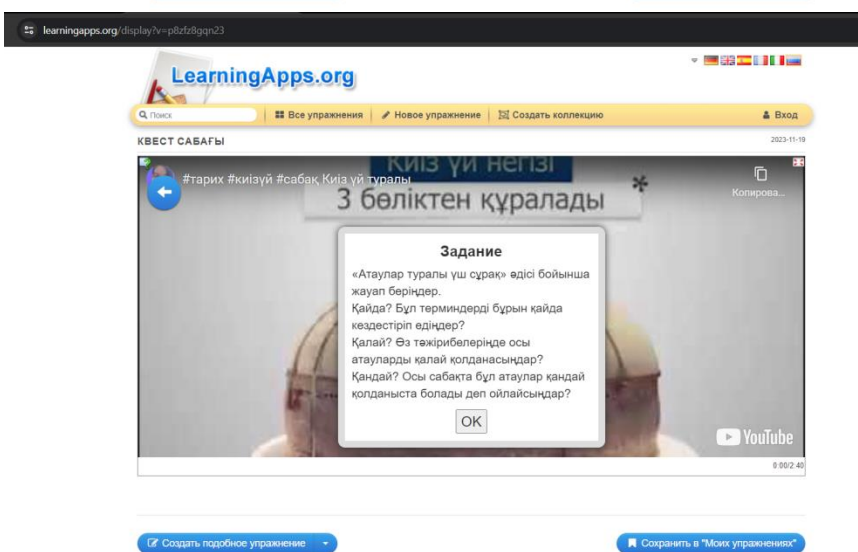
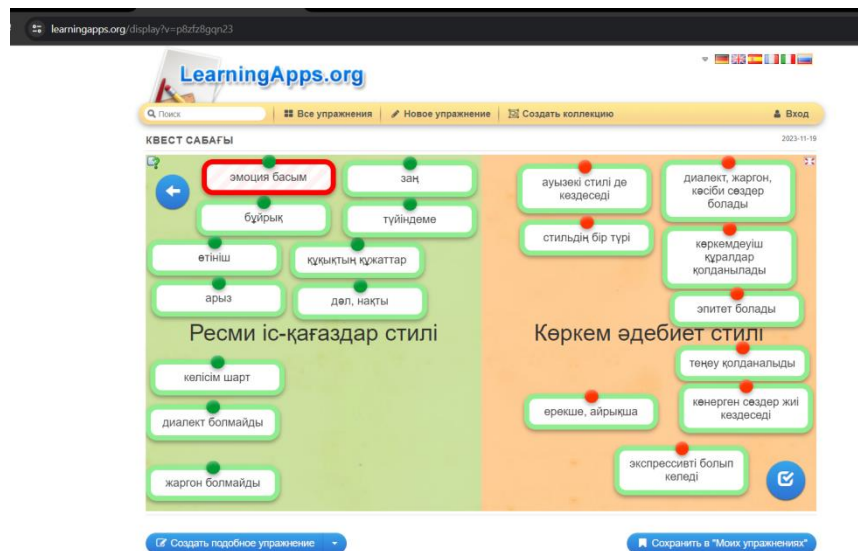
«Learningapps.org» платформасында квест сабағын құрастырдым.

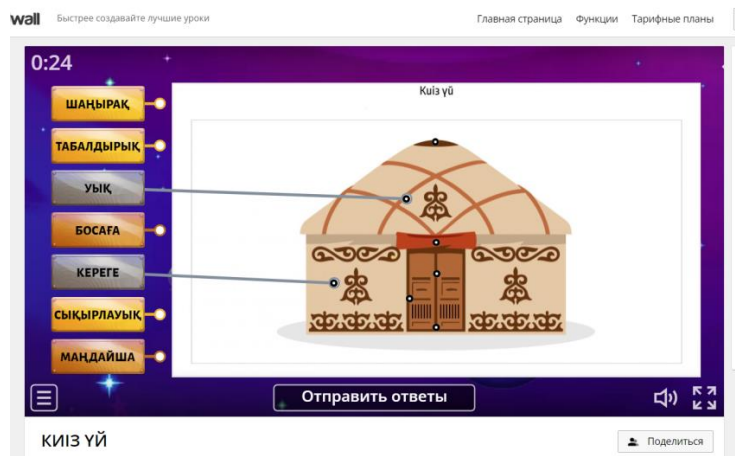
Өткенді қайталау, бейнематериал бойынша тапсырмаларды орындау барысында студенттер бір-бірімен жарысып, тапсырмаларды қатесіз мұқият орындауға тырысты, себебі әр тапсырма топ бойынша платформаның автоматты пайызымен бағаланды.

Жаңа тақырып бойынша білімдерін бекіту мақсатында «Tarsia Maker» (үшбұрышты құрастыру) және «Wordwall» ресурстарында құрастырған тапсырмаларымды қолдандым.

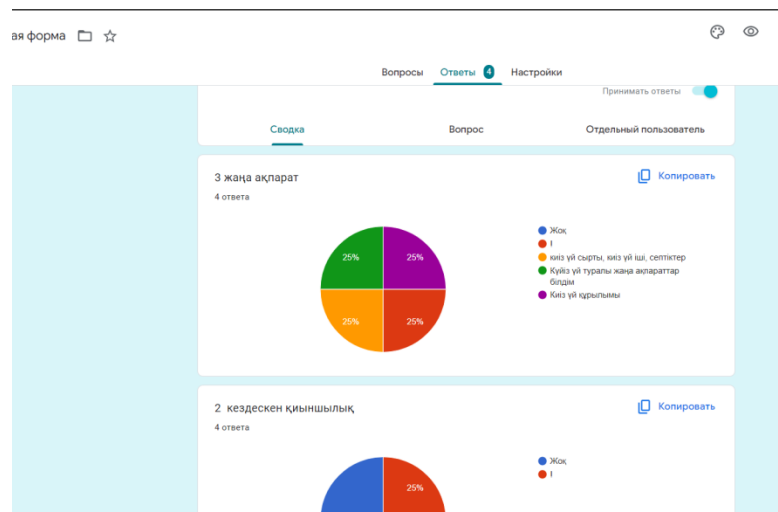

Кері байланыс жасау барысында студенттерге
 (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSePAdNIUR-OXER_47ajF1Vp-2Sm9yun6CeHwzUsA8PfGkv-A/viewform) «3-2-1» әдісі арқылы

3 – жаңа ақпарат

2 – кездескен қиыншылық

1 – ұнаған аспект, көзқарас, пікірді белгілеуді ұсындым.

Цифрлық білім беру ресурстары – бұл оқу процесін ұйымдастыруға қажетті және белгілі бір бағдарламаның мазмұнына сәйкес таңдалған, сабақ жоспарлауға «байланған» цифрлық түрде ұсынылған фотосуреттер, бейнематериалдар, модельдер, рөлдік ойындар, картографиялық материалдар және т.б. Оларды сабақта қолданбас бұрын келесі жағдайларды ескеру керек:

- сабақта ақпараттық технологияны қайда және қалай қолданған жөн екендігі туралы ойлану керек;
- цифрлық ресурстар студенттердің өзінен білім алудағы олқылықтарды жоюға көмектесуі керек;
- материал оқуға және қабылдауға жеңіл болып құрастырғаны дұрыс.

Қазіргі жағдайда педагогтар мүмкіндігінше тезірек білім алуы керек, заманауи технологияларды игеруі керек, оқыту мен өзара іс-қимылдың жаңа құралдарын игеру керек, сонымен қатар оқытудың барлық тиімді форматтарын күнделікті жұмысына енгізу керек. Мұғалімнің үздіксіз білім алуының заманауи жүйесі цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында, әрбір мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі мен қажетті цифрлық дағдыларын жылдам және қарқынды жетілдіруге бағытталған мұғалімнің кәсіби дамуының

мобильді, икемді құралына айналуы тиіс. Өйткені бұл әлем алдында тұрған цифрлық технологиялар негізіндегі үздіксіз білім беру. Бұдан былай тек осындай жағдайда ғана білімді, білікті, цифрлы салауатты жаңа ұрпақ дайындап, тәрбиелей аламыз.

Білім алушыларымыз парасатты да саналы адамгершілігі мол тұлға болып шығуымен қатар, нәтижелі білім алып шығуына бар күш-жігерімізді сарп етуіміз қажет. Ұстаз өзінің алдына нақты белгілі бір мақсатты қойып, соған жету жолында барынша талаптанса, жегістікке жетері сөзсіз. Білім кеңістігінде болып жатқан жаңалықтарды үнемі назардан тыс қалдырмай, жаңашыл мұғалімдердің іс-тәжірибесін мүмкіндігінше дұрыс пайдаланып, оқытудың ой елегінен өткен тиімді әдіс-тәсілін дұрыс таңдап, оны мейлінше меңгеру аса қажет болып табылады. Ұлтымыздың тағдыры – тәрбие, білім беретін ұстаздар қолында. Ендеше Абай атамыз айтқандай: «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға..» дегендей, шәкірт тәрбиелеп, оны ұядан баптап ұшырудан еш жалықпайық.

Әдебиеттер тізімі:

1. [1]. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы №827 қаулысы. Кіру режимі: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827/history> [Қаралған күні 17.09.2021]
2. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz)

НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ ПРОВЕДЕНИЯ МЕРОПРИЯТИЙ В КОЛЛЕДЖЕ

Терновая Ольга Валерьевна,
заместитель директора по научно-методической работе,
преподаватель специальных дисциплин,
Шаханова Марияш Орманбековна,
заведующая методическим кабинетом,
преподаватель общеобразовательных дисциплин
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Повышение качества образования – одна из приоритетных задач, стоящая перед организациями технического и профессионального образования Республики Казахстан. В колледжах области продолжается работа по расширению академической самостоятельности, совершенствованию и обновлению образовательных программ, где планируется предусмотреть модули, направленные на развитие ключевых гибких навыков (soft skills).

Эффективность работы организации образования напрямую зависит не только от содержания образовательных программ, но и от профессионализма педагогов, их способности к применению современных образовательных и инновационных технологий для эффективного использования в учебно-воспитательном процессе, использованию нестандартных решений для повышения качества, доступности и эффективности образования.

Как сделать так, чтобы каждый педагог стал более активным, заинтересованным, а не просто формальным участником подготовки и работы мероприятий? Как преодолеть пассивность отдельных педагогов? Как осуществлять совместную творческую деятельность педагогов, научить их отстаивать свои позиции, обосновывать собственное мнение и толерантно относиться к чужому, принимать ответственность за себя и команду?

Для управления профессиональным ростом педагогов и развития компетенций для эффективной педагогической деятельности, развития творческого потенциала и творческого взаимодействия, стремления к лидерству, в Костанайском строительном колледже широко

распространена практика применения нестандартных площадок для реализации творческих проектов.

Нестандартные площадки – это необычные места, организованные для проведения различного рода проектов, заседаний творческих групп, коллегиальных органов, творческих мастерских и мастер-классов. Нестандартные площадки – это эффективный способ, дающий удивительные результаты и способствующий сделать мероприятие по-настоящему эффективным, незабываемым и атмосферным.

Особенностью подхода административной команды колледжа к решению проблемы обновления форм работы с педагогами, является целенаправленная, творческая, на уровне инсайт-подхода работа по организации и проведению конкретных педагогических советов с использованием тематических локаций. Традиционные формы проведения педагогических советов, в ходе которых основное место отводится прямой передаче знаний (докладам, сообщениям) в настоящее время утрачивают своё значение именно из-за низкой эффективности и недостаточной обратной связи.

Для решения данной проблемы в концепции моделирования мероприятий на данных площадках методическая служба колледжа задействует: 3D mapping или видеомэппинг – проекционные шоу, создание и проецирование 3D изображений на рельефные, объемные поверхности: здания, специально созданные конструкции, практически любые движущиеся или неподвижные объекты; эффективные педагогические техники, используемые для развития «4К» (критического и креативного мышления, коммуникации и кооперации); концепции латерального мышления; социоигровую педагогику, персонализированное образование. Неординарный дизайн задействованных рабочих пространств и их элементов при проведении мероприятий способствует развитию созидательной деятельности, внутри которой рождается мощный познавательный мотив.

Форма проведения педагогического совета выбирается таким образом, чтобы привлечь к методической деятельности большинство педагогов либо на этапе подготовки, либо при проведении, так как приоритетные направления колледжа реализуются через коллегиальные органы, методические объединения, что способствует активизации деятельности коллектива колледжа, реализации творческих и профессиональных возможностей всех участников образовательного пространства.

Одной из форм заседаний коллегиального органа в колледже стал педагогический совет в формате *mastermind*. Ценность *mastermind* заключается в обмене опытом, как позитивным, так и негативным: каждый участник берет на себя определенные обязательства и имеет возможность проработать свой запрос на мероприятии и получить ответ на вопрос. Целью педагогического совета в формате *mastermind* стало обсуждение вопросов содержания, форм и методов образовательного процесса, планирования образовательной деятельности колледжа, проведение сопоставительного анализа решаемых задач в соответствии с результатами государственной аттестации колледжа. Педагоги моделировали свою деятельность в составе микрогрупп, каждая из которых представила одну из предложенных ролей по выбору: работодатели, педагоги, студенты, родители, руководство. В ходе педагогического совета участники проанализировали деятельность колледжа с трех сторон: как мечтатель, как реалист и как критик. Проведение педагогического совета в форме мозгового штурма сделало его проблемным, познавательным и позволило педагогам стать активными участниками процесса принятия решений. По итогам работы педагогического совета участники составили SWOT анализ реализации образовательных программ и выработали пути решения.

Не менее интересно и нестандартно проведен педагогический совет в форме интерактивной методической квест-игры «Детективы ищут стратегии улучшения качества преподавания в колледже». Разделившись на группы, педагоги отправились на поиски современных подходов к организации образовательной деятельности колледжа, следуя указаниям маршрутного листа. Шесть различных тематических локаций посетила каждая команда, где педагог мог проявить себя как командный игрок, так и индивидуально,

подтвердив свое достижение каким-либо статусом. За время поисков посещены «центр творческой индустрии, площадки формата лофт и коворкинг, мультиспортивная локация, онлайн-лаборатории».

По итогам проведения данных мероприятий создается видеоконтент. С целью диссеминации инновационного педагогического опыта применения современных подходов к организации образовательной деятельности медийный тейнмент-продукт размещается на официальном YouTube канале колледжа. Медиацентр обеспечивает информирование стейкхолдеров и широкой общественности о деятельности колледжа и реализации образовательных программ.

Таким образом, как показывает практика проведение обучающих, методических мероприятий колледжа с использованием нестандартных площадок улучшают работу педагогического коллектива, повышают их профессиональную мотивацию, улучшают качество образования, позволяют вести самостоятельный поиск путей и вариантов решения поставленных вопросов, способствуют установлению взаимодействия между всеми участниками образовательного процесса.

Список литературы:

1. Минцберг Генри. Менеджмент: природа и структура организаций глазами гуру. Перевод с английского. О.И. Медведь. Москва: ЭКСМО, 2009.
2. Н.А. Новикова, Г.А. Романова, И.В. Сульдинова. Нестандартные площадки как фактор повышения качества реализации творческих проектов. ISSN 1991-5497. Мир науки, культуры, образования. № 1 (74) 2019.
3. Томпсон А.А., Стрикленд А.Д. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа. Пер. с англ. А.Р. Ганиева, Э.В. Кондукова. Москва: Вильямс, 2013.

ТЕХНОЛОГИЯ МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Хайруллин Александр Исмагилович,
преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

«Знание только тогда знание,
когда оно приобретено усилиями
своей мысли, а не памятью».

Основная задача профессиональной подготовки студентов строительного колледжа – это подготовить квалифицированного специалиста, конкурентно способного, умело применяющие свои знания не только на практике, но и на производстве, в организации, где он будет в дальнейшем работать.

В связи, с этим очень важно строить свою работу преподавателя спецдисциплин таким образом, чтобы она включала в себя три основных этапа:

1. Подготовка к учебному году – реализуется в начале учебного года. Я определяю для себя группы, в которых буду вести профессиональные модули, узнаю количество часов и их специальность. Тщательно прорабатываю профессиональную карту и общеобразовательную программу. Сверяю с библиотекой перечень имеющейся у ней учебной литературы.

2. Подготовка уроков по содержанию тем программы – на этом этапе решаю, как построить систему уроков по разделам. Итогом этого этапа является тематический план.

3. Перед преподавателем колледжа стоит задача подготовить специалиста, который будет отвечать требованиям времени, формирования необходимых знаний, умений и

навыков, имеющих значение для избранной профессии и обеспечивающих им способность ориентироваться в социальной и профессиональной сфере.

В наш строительный колледж будущие студенты попадают, закончив 9 классов из различных школ города и области. Уровень знаний и умений у будущих студентов разноуровневый. Наверно, поэтому каждый преподаватель в своей работе сталкивается с такими ситуациями, когда студент:

- не может выделить главное из прочитанного или услышанного,
- не может сосредоточить свои мысли, высказаться правильно по данной теме,
- получив задание, прочитав его, даже не может понять, в чем его суть,
- не может применить свои знания, которым он обладает, теряется в нестандартной ситуации и т.д.

В модульном обучении, основная идея состоит в том, что студент должен учиться сам, а преподаватель управлять его обучением. Он должен: показать, организовать, скоординировать, проконсультировать, проконтролировать деятельность студентов.

Что такое модуль? Это объединение нескольких специальных предметов, в котором учебное содержание и технология овладения ими соединены в одну профессиональную группу. Модуль здесь выступает средством модульного обучения. Это программа обучения, индивидуальная по содержанию, методам обучения, уровню самостоятельности, темпу учебно – познавательной деятельности студентов.

Для успешной работы по технологии модульного обучения нужно продумать систему своих действий. Главное – это разработка модульной программы (тематическое планирование, темы курса). Содержание каждого модуля с методической точки зрения, обрабатывается, определяются знания и умения, необходимые для изучения, средства контроля. Задача преподавателя, состоит в том, чтобы как правильно и умело составить содержания модуля, поставить цели, которые бы способствовали лучшему усвоению знаний: восприятию, пониманию, осмыслению, запоминанию, применению, обобщению, систематизации. Последовательность работы над модулем должен включать следующие этапы:

1.Определение результата обучения по изучению при завершении темы в соответствии с программными требованиями, который показывает, что именно, студент должен уметь делать по окончании модуля: понимать, определять, составлять, охарактеризовать и т.д.

2.Выбор учебного материала в соответствии с программой и тематическим планом.

3.Предоставление выбранного материала для индивидуальной проработки в виде: опорного конспекта, таблиц, схем, презентаций, видео роликов и т.д.

4. В начале изучения модуля: это ознакомление студентов, с тем перечнем знаний, умений и навыков, которыми они должны овладеть.

5. Для каждого результата студентам описаны условия и уровень качества выполнения заданий. Они описывают поэтапное продвижение студента к достижению результата.

6.Заключительным этапом освоения знаний, умений, навыков является демонстрация студентами доказательства своей компетентности и эрудиции в вопросах данной темы.

Методы контроля и коррекции знаний, умений и навыков студентов.

В модульном обучении все заранее спланировано: последовательность изучения учебного материала, перечень основных понятий, навыков и умений, которыми необходимо овладеть, уровень усвоения и контроль качества усвоения.

Существует несколько видов профессиональных модулей:

ПМ - проблемный модуль. Изложение теоретического материала начинается с постановки определенной задачи и показывается возникшая проблема, которая привела к появлению нового понятия. Ввести в самом начале изучения тем этого модуля, необходимость показа изучаемого материала.

ИМ - информационный модуль. Основой этого модуля каждого блока является лекция. Такая система подачи материала позволяет изучать этот материал в целом, не дробя его как при обычной линейной методике обучения.

РМ - расширенный модуль. При работе в этом модуле происходит углубление и расширение теоретического материала, решение нестандартных и нетрадиционных задач. Проводятся в этом модуле: уроки закрепления изученного материала и уроки применения знаний и умений, на которых предлагается выполнить студентам сложные задания, охватывающие знания, навыки и умения по разделам всей изучаемой темы.

МС - модуль систематизации. В основном практикуется проведение таких занятий только после изучения важных разделов информационного блока. Огромную роль в этом модуле систематизации играют уроки обобщения и систематизации, которые предполагают следующую последовательность действий: от восприятия, осмысления и обобщения отдельных фактов к формированию у студентов понятий, категорий и систем, от них – к усвоению все более сложной системы знаний, к овладению основными теориями и ведущими идеями той или иной темы.

МКЗ - модуль коррекции знаний. Основная задача коррекционного модуля – это ликвидация пробелов в знаниях студентов. Ранняя диагностика пробелов в знаниях студентов с целью предупреждений отставаний и неуспеваемости отдельных студентов, реализуется посредством проведения консультаций, факультативных и дополнительных занятий, уроков работы над ошибками и т.д.

МК - модуль контроля. При работе в модуле контроля проводится в виде системы учет знаний и умений студентов по следующим признакам:

- 1) текущий контроль;
- 2) контроль выполнения домашних заданий;
- 3) тематический или итоговый контроль.

Для системы контроля: предлагаю задания на проверку понимания, умения применять знания по образцу; и задания требующие от студентов самостоятельной творческой деятельности. Перед началом изучения определенной темы, студентам рекомендуется изучить данный материал и спланировать уровень знаний и умений, который они получают по окончании изучения темы. Для проверки усвоения теоретического учебного материала использую различные типы заданий. Тесты для проверки уровня овладения теоретическим материалом систематизированы по темам, разработаны критерии оценивания.

При проведении контроля использую задания, которые носят индивидуальный, разноуровневый характер, которые выдаются для выполнения заданий на уроке и во внеурочное время, дома. Для подготовки к промежуточной аттестации применяю электронные версии вариантов заданий, набор тематических и итоговых тестов. Такая система контроля, позволяет мне выявить пробелы в знаниях у студентов, скорректировать работу по их ликвидации, а студентам осуществлять самоконтроль, самопознание, рефлексию своей деятельности.

Студент работает с модулем самостоятельно. Модуль позволяет студенту видеть цель урока, объем изучаемого материала. Новую тему он осваивает сам, пользуясь учебником, справочником, таблицей, распечатанным материалом, опорным конспектом и т.д. Пошагово под руководством преподавателя усваивает новые знания, осваивает и отрабатывает умения получения новых знаний.

Активный процесс обучения состоит из таких этапов:

- принятие цели студентом,
- подготовка к восприятию и осмысливанию подаваемого материала,
- практическая учебная деятельность,
- анализ содержания,
- подведение итогов,
- постановка новых целей.

Начиная работу с модулем, провожу первый контроль знаний, чтобы иметь информацию об уровне готовности к работе. Важно осуществлять промежуточный контроль (самоконтроль, взаимоконтроль, сверка с образом «Проверь себя» и т.д.). Каждый модуль обучения завершается проверочной работой. Выполнение каждого задания, рассчитано на определенный уровень обученности:

1-й уровень направлен на проверку усвоения материала и соответствуют низшему уровню обученности – запоминание.

2-й уровень - это тест, цель проведения которого – контроль теоретической базы, эта работа на понимание.

3-й уровень на применение. Она включает задания по решению задач, анализ ситуаций и ответы на проблемные вопросы.

Выходному контролю обязательно предшествует краткий обзор всей темы, обращая внимания на сложные вопросы, анализ их и совместное решение. Контрольные задания представлены тестами, включающими вопросы различной степени сложности.

Сегодня, я опробую отдельные модули, анализирую результаты работы, выясняю, что получилось, что требует корректировки, обращаю внимание на то, как реагируют студенты на новую методику обучения, влияет ли она на качество знаний.

Рефлексия осуществляется обычно методом незаконченных предложений. Чаще всего в письменном виде из-за различного темпа работы студентов. Некоторые предложения разрешается пропустить, если они вызывают затруднения у студентов.

Иногда в качестве завершения, используются вопросы с выбором ответов.

Например:

-Удовлетворён ли ты своей работой на уроке?

А) Да; б) И да, и нет; в) нет; г) затрудняюсь ответить.

-Каким образом ты собираешься устранить пробелы, затруднения?

А) Спрошу у преподавателя; б) спрошу у однокурсника; в) справлюсь сам; г) не знаю.

-Смог бы ты объяснить новый материал своему однокурснику?

А) Да; б) частично; в) нет; г) затрудняюсь ответить.

-Какую форму работы на уроке ты предпочитаешь?

А) Индивидуальную; б) парную; в) групповую; г) коллективную, когда участвует вся группа.

Таким образом, при использовании модульной технологии обучения реализуются все навыки «само» студентов: самообучение, самоопределение, самоконтроль, самооценка, самоанализ, самореализация.

В модульном обучении преподаватель выступает - как организатор обучения. Он управляет процессом обучения. Преподаватель здесь консультант, помощник студентам. Часть своих функций он передаёт студентам (взаимо- и самоконтроль) в процессе отработки материала по разработанным преподавателем критериям.

Это позволяет создать условия для аналитической творческой деятельности студентов, сформировать умения использовать технические термины, делать выводы, отстаивать свою точку зрения.

Опыт моей работы по модульной технологии позволяет сделать следующие выводы:

Изменяется отношения преподаватель – студент. Стало больше времени общаться, как индивидуально, так и по средствам модуля. Отношения стали между преподавателем и студентом более дружелюбные, исключая конфликты. Каждый студент получает в письменной форме как действовать, где найти ответ, как сформулировать мысль, поддержку преподавателя.

Изменяется роль преподавателя. Я готовлюсь не к тому, как провести объяснение материала, а к тому, как лучше преподнести этот материал, обучить студента, которая осуществляется через модули.

Разработка модулей требует от преподавателя много времени и сил. Необходимо хорошо ориентироваться в учебном материале, чтобы провести аналитическую работу по составлению программного минимума и содержания учебного материала, выделению базовых вопросов, преобразованию их в доступную для студентов форму, а также разработать последовательность их усвоения и разноуровневый контроль.

Благодаря внедрению в практику модульной технологии можно достичь главной цели профессионального образования – формирования качества обучения, которые необходимы нашим выпускникам для обеспечения их востребованности на рынке труда и помочь студентам в профессиональном становлении.

Происходит изменение индивидуальных стратегий учебной деятельности и переход от заучивания формулировок к поиску проверяемых фактов через постановку вопросов, выдвижению предположений, их подтверждение или опровержение;

Вырабатываются коммуникативные качества, создания презентаций студентами.

Список литературы

1. Учебный процесс в вузе в условиях интеграции педагогических технологий 2019 / Галияхметова Альбина Тагировна, Мамина Лариса Валентиновна.
2. Эффективность использования модульной технологии обучения в современном образовательном процессе, 2018 / Ермекбаева Г.Г.
3. Модульная технология обучения студентов -заочников в системе Moodle, 2010 / Мошкина Елена Васильевна, Смолянинова Ольга Георгиевна.

ЦИФРОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ-ОСНОВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА

Халыкова Гаухар Алтаевна,
преподаватель математики и информатики
КГКП «Торгайский гуманитарный колледж имени Назипы Кулжановой»
Управления образования Акимата Костанайской области

В условиях непрерывной информатизации общества важным вопросом является компетентность личности, в том числе педагога. В государственной программе "Цифровой Казахстан", утвержденной Постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года №827, определены следующие стратегические задачи:

- 1) цифровизация промышленности и электроэнергетики, транспорта и логистики, сельского хозяйства, внутренней деятельности государственных органов;
- 2) развитие электронной торговли и финансовых технологий и безналичных платежей;
- 3) государство – гражданам, государство-бизнесу; «умные» города; расширение сетей связи и инфраструктуры ИКТ;
- 4) обеспечение информационной безопасности в области ИКТ;
- 5) повышение цифровой грамотности в среднем, техническом, профессиональном, высшем образовании;
- 6) повышение цифровой грамотности населения (подготовка, переподготовка), поддержка площадок инновационного развития;
- 7) развитие технологического предпринимательства, стартап культуры и НИОКР;
- 8) привлечение "венчурного" финансирования и др. [1, с. 25].

В решении актуальности формирования спроса на инновации ведущую роль в обеспечении перехода к экономике знаний, осуществляемой в связи с развитием человеческого капитала, играет личностное развитие педагога в цифровом обществе.

Поскольку XXI век - это век цифровых технологий, мир, полный скорости и информации, меняет человека. Задача учителя в этот момент - умение подбирать именно этот скоростной, наиболее интересный и понятный ему учебный материал. Ведь детская психология разнообразна - кто-то склонен к научным исследованиям, кто-то к практической деятельности. Поэтому важно, чтобы учитель мог из имеющихся сейчас информационных ресурсов выбрать необходимые для конкретного ученика учебные ресурсы и создать им цифровую среду для самостоятельного обучения.

Основные понятия современных технологий и электронных услуг: цифровая грамотность, цифровое потребление, цифровая компетентность, цифровая безопасность. [2, с. 64].

Цифровая грамотность - это набор знаний и навыков, необходимых для безопасного и эффективного использования цифровых технологий и ресурсов интернета. К ним относятся: цифровое потребление, цифровая компетентность, цифровая безопасность.

Цифровое потребление - использование интернет-услуг для работы и жизни. К ним относятся: фиксированный интернет, мобильный интернет, цифровые устройства, интернет-СМИ, новости, социальные сети, государственные услуги, телемедицина, облачные технологии.

Цифровая компетентность - навыки эффективного использования технологий. К ним относятся: поиск информации, использование цифровых устройств, использование функций социальных сетей, финансовые операции, покупки в интернете, критическое восприятие информации, производство мультимедийного контента, синхронизация устройств.

Цифровая безопасность - основы сетевой безопасности. К ним относятся: защита личных данных, надежный пароль, юридический контент, культура поведения, репутация, этика, хранение информации, резервное копирование.

Понятие «цифровая грамотность» как средство информационной деятельности вышло за рамки простого использования компьютера и стало рассматриваться в ряде понятий, связанных с технологической грамотностью: компьютерной и ИКТ-грамотностью. Цифровая грамотность служит катализатором развития, поскольку способствует самообразованию и приобретению других важных жизненных навыков гражданина информационного общества, потребителя электронных услуг. Цифровая грамотность компьютерная грамотность включает в себя специальные и специальные технические навыки в области компьютеров. [3, с. 48].

ИКТ-грамотность включает коммуникационный компонент как набор пользовательских навыков для использования услуг и культурных предложений, поддерживаемых компьютером и распространяемых через Интернет, а также как информационный компонент, ориентированный на ключевые аспекты общества, основанные на знаниях: способность оптимально находить, извлекать, выбирать, обрабатывать, передавать, создавать и использовать цифровую информацию. [6, с. 13].

Для оценки цифровой грамотности педагогов используется подход, основанный на оценке показателей информационной, компьютерной, коммуникативной грамотности, медиаграмотности и отношения к технологиям. Каждый из перечисленных показателей оценивается по трем аспектам: когнитивный (знание), технический (навыки) и этический (отношение):

- когнитивный аспект описывает, как человек оценивает и создает информацию, критически относится к работе с ней, компьютером, медиа, как он взаимодействует с другими пользователями и как он относится к технологиям;

- технический аспект показывает умение находить необходимую информацию, медиа-материалы, а также понимание того, как работают цифровые устройства и новые технологии;
- этический аспект оценивает отношение людей к соблюдению норм, принятых при использовании инструментов цифровой среды. Например, осознание необходимости проверки достоверности информации и ее источников, соблюдение норм связи в сети и т. д. [4, с. 11].

В связи с изменением технологий, используемых в образовании, вопросу о роли учителя в образовательном процессе в последние годы уделяется все большее внимание. Кроме того, известно, что эта проблема напрямую связана с изменениями в цифровом обществе. Компьютерные или цифровые технологии можно использовать только в качестве дополнительного инструмента в руках опытного учителя. Известно, что без учителя не работает ни одна технология. Цифровые инструменты помогают вовлечь всех учащихся, в том числе застенчивых, неуверенных в своих способностях, которые обычно не проявляют инициативы, в процесс обучения. Онлайн-системы позволяют систематически получать обратную связь, в том числе ответы (мнения) учащихся о доступности учебных материалов и заданий. Анализ данных позволяет учителю легко и быстро выявлять трудности каждого обучающегося и оказывать своевременную помощь, определять места, где они соревнуются, то есть легко корректировать работу каждого учащегося в группе. Цифровые инструменты помогают педагогам достичь своих образовательных целей. Учитывая, что сегодня можно быстро получить доступ к информации, каждый учитель должен знать, что он несет ответственность за результат своей деятельности, исходя из своего опыта, видения жизни, своих приоритетов. У настоящего учителя есть качества, которые отличают его от других людей. Он видит лучшее в другом человеке, он оживляет мысли учеников и дарит им ум, доброту и любовь. Человек, который пришел в этот мир с одной миссией в этой профессии, примером которой он остается, – это человек, который помогает ему найти себя и свое место в быстро меняющемся мире.

С другой стороны, будущий педагог должен обладать компетенцией мягких навыков: обладать высоким уровнем эмоционального интеллекта, уметь работать в команде, эффективно строить отношения, демонстрировать лидерские качества и принимать оперативные решения. [5, с. 34].

У современного педагога много цифровых навыков. Среди них отметим 10 цифровых навыков:

10 цифровых навыков педагогов:

1. Поиск и оценка учебных онлайн материалов;
2. Создание визуально интересных материалов;
3. Создание виртуальных сайтов для своей работы: блоги, сайты, платформы;
4. Умение эффективно искать информацию в сети;
5. Использование возможностей социальных сетей для профессионального развития;
6. Предоставление и распределение учебных ресурсов;
7. Создание, редактирование и распространение цифрового портфолио;
8. Создание, редактирование и распространение мультимедийного контента;
9. Использование онлайн-инструментов для внедрения современных педагогических практик;
10. Установление контактов с другими педагогами.

Результаты оценки уровня цифровой грамотности показывают, что две трети педагогов обладают достаточными знаниями, навыками и придерживаются правильных взглядов. Тем не менее, развитие учителей необходимо:

- знания в области современной компьютерной техники и программного обеспечения, а также принципы их работы,

- навыки использования современных технологий (гаджетов и приложений),
- установки в области верификации информации из интернета и СМИ и польза современных гаджетов для повседневной жизни человека.

Данный шаг является необходимой предпосылкой для дальнейшего развития ИКТ-компетенций, применяемых в профессиональной деятельности педагогов. [7, с. 43].

Подводя итог, мы должны признать, что сегодня благодаря цифровизации меняется картина мира, меняются все сферы человеческой жизни, появляются новые сервисные технологии, меняющие инструментальные возможности роли педагога. Эти изменения, с одной стороны, устанавливают требования к нему, а с другой - предоставляют возможности для обеспечения непрерывности образовательного процесса. Они определяют новую парадигму информационного взаимодействия между субъектами образовательного процесса, основными направлениями которой являются расширение использования электронных и дистанционных образовательных технологий при осуществлении образовательного процесса; развитие методов и форм образования, направленных на развитие интеллектуального потенциала, формирование компетенций самостоятельного получения знаний, освоения новых технологий.

Список литературы:

1. Об утверждении государственной программы «Цифровой Казахстан». Казахстан Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. - Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827/history> [Дата обращения 17.09.2021].
2. Аксенова Г. И. Психологические особенности профессиональной подготовки учителя высшей школы-педагогические подходы: зарубежный опыт. Режим доступа: URL: [cyberleninka.ru/article/n/ ...](http://cyberleninka.ru/article/n/...) [Дата обращения 17.09.2021].
3. Бузаубакова К. Д., Амирова А. С., Маковецкая А. А. Цифровая педагогика: учебник. - Тараз: "ИП" Бейсенбекова А. Ж.", 2022 -314 С.
4. Хуторская А. В. Современная дидактика. Учебное пособие. 2-е издание, переработанное / А. В. Хуторской. - М.: Высшая школа, 2007-639 С.
5. Петрова Е. Обучение и его качество // Современное педагогическое образование. - 2018 –№ 4
6. Элен Битэм, Рона Шарп. Повторное изучение педагогики в эпоху цифровых технологий. Учебный дизайн в XXI веке. - Алматы: общественный фонд "Национальное бюро переводов", 2019-328 С.
7. Караулбаев С. К., Артюхина М., Жумабаева А. М., Муратова Г. И. Развитие интернетпедагогика // Педагогика и психология. Вестник Казахского национального педагогического университета имени Абая. - 2020 - №3. - С. 2-10

ПРОЕКТНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ – ОДИН ИЗ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Хасенова Айжан Жанбырбаевна,
преподаватель специальных дисциплин,
Учреждение «Аркалыкский многопрофильный колледж Казпотребсоюза»
Управление образования Костанайской области

В последнее время проблема качественного получения образования – одна из насущных проблем в современном мире. На рынке труда востребованы дипломированные специалисты, умеющие применять на практике полученные в колледже знания и умения.

Применение современных педагогических технологий позволяет не только получить знания, но и повышает их качество и эффективность.

Ни для кого не секрет, что возраст, в котором учащиеся приходят из школы в колледж считается «трудным» подростковым периодом. В этом возрасте у большинства обучающихся колледжей пропадает интерес к учёбе, происходит смена авторитетов и приоритетов. Именно поэтому, преподаватель должен выбрать из большого разнообразия такие методы, которые подходят к данным студентам данного направления.

Содержание современного образования постоянно обновляется. Как и любой социальный институт, образование является, прежде всего системой, направленной на поэтапное и эффективное решение задач, связанных с развитием умственных, физических и личностных качеств человека. Современные педагогические технологии позволяют использовать на занятиях видео, текстовую и звуковую информации. Использование информационных технологий позволяет активно привлекать студентов колледжей в исследовательский и образовательные процессы, повышая их интерес к выбранной профессии.

Одной из самых успешно применяемых технологий, дающей положительный результат, является исследовательский метод обучения, включающий в себя эксперименты и занимательные опыты, доклады, выполнение рефератов по собственным исследованиям. Несмотря на то, что студенты колледжа считают себя взрослыми людьми, в них живёт любознательность, которую необходимо направить в нужное русло. Это возможно только в случае сотрудничества между преподавателем и студентом. Необходимо сделать студента соратником, единомышленником, участником педагогического процесса.

Методика «Проектная технология» позволяет студентам проводить самостоятельную поисковую работу через интернет-ресурсы, проводить анализ, готовить презентации, в том числе, и для выпускной квалификационной работы. Говоря об особенностях каждой из используемых технологий в проектной методике, можно выяснить, какие именно грани они раскрывают у учащихся: – самоопределенческая — способность самостоятельно выбирать пути решения, способы, средства и цели; – коммуникативная — способность воспринимать обоснованную критику, общаться, вести конструктивный диалог в поисках решения; – имитационного моделирования (игровая) — способность моделировать ситуации и проблемы из жизни и решать их; – проблемно-поисковая — способность находить решения поставленных проблемных ситуаций; – деятельностьная — способность представлять конечный результат и осознавать пути достижения цели и средства, которые могут быть при этом использованными; – рефлексивная — способность проводить самоанализ собственных действий.

Технологию «Проектного обучения» можно успешно применять в практическом обучении. Её цель состоит в том, чтобы создать условия, при которых учащиеся: самостоятельно и охотно приобретают недостающие знания из разных источников; учатся пользоваться приобретенными знаниями для решения познавательных и практических задач; приобретают коммуникативные умения, работая в различных группах; развивают у себя исследовательские умения (умения выявления проблем, сбора информации, наблюдения, проведения эксперимента, анализа, построения гипотез, обобщения); развивают системное мышление. Работа над проектами всегда довольно трудоёмкая, но результат стоит того. Условно, всю работу можно разделить на несколько этапов. На начальном важно провести погружение в проект так, чтобы обучающиеся заинтересовались темой, замотивировать их на выполнение работы над проектом. Проекты на уроках делятся на групповые, индивидуальные и коллективные. При распределении на группы важно учитывать пожелания учащихся, но и их способности, возможности, и преподавателю важно на этой ступени поддержать возникший интерес к работе, развить его. Использование проектных технологий ставит перед собой определённые цели. Ряд исследователей под целями проектного обучения имеют ввиду следующее: Повышение самооценки, уверенности в своих силах у каждого учащегося, возможности

самореализоваться в процессе работы над проектом. Это становится доступным: через создание «ситуации успеха» во время работы над проектом осознать себя весомым членом группы, важным, успешным, умеющим справляться с различными проблемными ситуациями; – через самопознание себя, своего потенциала, своего вклада, а также индивидуального роста в процессе выполнения проектного задания.

Выполнения проекта делится на определённые этапы:

1. Подготовка включает в себя выбор темы и целей проекта. На этой стадии совместная деятельность учителя и студента заключается в постановке целей.

2. Планирование включает определение источников информации, определение способов сбора и анализа информации, определение способа представления результатов (формы отчета), установление процедур и критериев оценки результатов и процесса, распределение задач (обязанностей) между членами команды. На этой стадии студент под контролем преподавателя, вырабатывают план действий, формулирует задачи.

3. Исследование. На данной стадии проходит сбор информации, решаются промежуточные задачи, определяются инструменты исследования. Студент под контролем преподавателя проводит исследования, решая промежуточные задачи.

4. Результат и/или выводы. На этой стадии проводится анализ информации, формулируются выводы. Студент, под контролем преподавателя, анализирует полученную информацию.

5. Представление или отчёт. Студент, под контролем преподавателя и при его деятельном участии определяет формы представления результатов исследования.

6. Оценка результатов. На данной стадии проходит коллективное обсуждение результатов исследования, неиспользованного потенциала, креативность выполнения исследования.

Педагог перестает быть просто источником знаний, а становится организатором и координатором исследовательской работы. Он поддерживает учеников на каждом этапе работы над проектом, создает творческую среду, стимулирует постоянное личностное развитие и профессиональные качества.

Чтобы проектное обучение приносило пользу и отвечало поставленным задачам, необходима правильная подготовка как учителей, так и учеников. Это должен быть целостный системный подход. Если ученик способен справиться с работой над учебным проектом, можно надеяться, что в будущей взрослой жизни он окажется более стрессоустойчивым, предприимчивым, креативным, научится планировать собственную деятельность, ориентироваться в разнообразных учебных задачах, а также получит необходимые для работы в коллективе навыки, способствующие улучшению коммуникационных и других социальных навыков.

В образовании страны проектная деятельность студентов является обязательной и значимой частью профессионального образования, подготовки будущих специалистов к практической деятельности в разных сферах.

Технология проектного обучения - это педагогическая технология, в которой видна самостоятельная, познавательная, творческая работа учащихся над разрешением проблемы по желаемому изменению объекта или процесса, способствующая реальному вхождению субъекта в культурное и историческое пространство социума.

Список литературы:

1. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика. – Екатеринбург, Деловая книга, 1996г.
2. Лошакова, Ю. Ю. Проектные технологии в образовании Молодой ученый. — 2022. — № 4 (399).
3. Полат Е.С. Новые педагогические информационные технологии в системе образования – М., 2000 – с 38.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРНЕТ РЕСУРСОВ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сатыбалды Марияш Нурлановна, преподаватель общеобразовательных дисциплин, КГКП «Костанайский высший педагогический колледж» Управления образования акимата Костанайской области

«Сегодня революции в сфере IT и биотехнологии меняют человечество. Поэтому система образования нуждается в быстрой адаптации к новым реалиям. Ведущие школы мира всецело занимаются развитием креативного потенциала детей, обучают цифровым технологиям и точным наукам. Педагоги меняют методики обучения в сторону игровых форматов, находятся в постоянном поиске. Все мы едины в своем стремлении сделать Казахстан процветающей, развитой страной», - сказал Глава государства, выступая на августовской конференции в 2019 году. [4]

Современный этап развития образования связан с широким использованием современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в деятельность всех участников образовательного процесса и возможностей, предоставляемых глобальной сетью Интернет.

Есть несколько вариантов для использования ресурсов сети Интернет в образовательном пространстве:

- для организации учебно-образовательного процесса с использованием ИКТ (для создания предметных презентаций, тестовых оболочек, видеоконференций, фильмов и интерактивных игр);

- для организации внеурочной деятельности, вовлечение учащихся в проектную деятельность;

- методическая поддержка педагогов, в разработке образовательной документации и в поиске методических материалов (разработка уроков, тестов, учебных программ и планов и индивидуальных образовательных маршрутов).

По мнению экспертов, новые информационные технологии обучения позволяют повысить эффективность практических и лабораторных занятий по естественнонаучным дисциплинам не менее чем на 30 %, объективность контроля знаний учащихся — на 20-25 %. Успеваемость в контрольных группах, обучающихся с использованием образовательных ИТ, как правило, выше в среднем на 0,5 балла (при пятибалльной системе оценки). В частности, скорость накопления словарного запаса при компьютерной поддержке изучения иностранных языков повышается в 2-3 раза. [2, с.138]

Как информационная система, Интернет предлагает своим пользователям многообразие информации и ресурсов:

- электронную почту;

- телеконференции;

- видеоконференции;

- возможность публикации собственной информации, создание собственной домашней странички;

- доступ к информационным ресурсам;

- справочные каталоги;

- поисковые системы;

- разговор в сети.

В этой связи современные средства обучения существенно изменяют методы учебной деятельности благодаря тому, что имеют возможность показать явление в движении, развитии. Они несколько по-новому, организуют и направляют восприятие студентов, объективируют содержание темы, выполняют функции источника учебной информации, стимулируют познавательный интерес, создают при определенных условиях эмоциональное

настроение, позволяют проводить оперативный контроль и самоконтроль результатов обучения [1, с.449].

Ресурсы сети Интернет являются хорошей базой для создания информационно-предметной среды, образования и самообразования студентов, удовлетворения их личных интересов и потребностей. Интернет ресурсы на занятиях нужны как средство придания материалу наглядности и пространственной конкретики. Совместное использование ресурсов Интернета и традиционных средств делает занятия более интересными, наглядными и понятными и позволяет решить следующие аспекты в образовательном процессе:

- 1) углубленное изучение материала по дисциплине;
- 2) ликвидация пробелов в знаниях, умениях, навыках;
- 3) самостоятельный поиск информации студентами в рамках работы над проектом и другой исследовательской деятельностью;

- 4) формирование и развитие умений и навыков аналитического мышления при использовании материалов сети разной степени сложности; Занятие с использованием ресурсов Интернета требует тщательного планирования и продумывания видов деятельности студентов в ходе занятия. Применять ресурсы сети Интернет можно как на отдельных этапах урока, так и в течение всего урока. Интернет — это источник дополнительной и актуальной информации. Необходимо искать те информационные данные, которых действительно не хватает на уроке — фотопутешествия, статистические данные, онлайн-тесты, видео о процессах деятельности организаций и т. п. Тогда можно сделать процесс обучения более эффективным. Занятия с использованием Интернет-ресурсов открывают для студентов новые возможности, прежде всего для самообразования. Поиск информации в сети Интернет по грамотно поставленному заданию на занятии в настоящее время является необходимым условием для формирования информационной компетентности у студентов.

Анализируя опыт использования ИКТ на занятиях, могу с уверенностью сказать, что использование информационно-коммуникативных технологий позволяет:

- обеспечить положительную мотивацию обучения;
- обеспечить дифференцированный подход в обучении;
- повысить объем выполняемой работы на занятии;
- рационально организовать и повысить эффективность занятия;
- усовершенствовать контроль знаний;
- формировать навыки подлинно исследовательской деятельности;
- обеспечить доступ к различным справочным системам, электронным библиотекам, другим информационным ресурсам.

Все это способствует повышению качества обучения. Методика проведения занятий с использованием Интернет-ресурсов позволяет применять такие формы обучения, как беседа, самостоятельная работа с текстом, схемами, записи в тетрадях основных терминов, воспроизводство содержания схем. Поисковая работа побуждает студентов осознанно подойти к выбору информации, прививает навыки работы с образовательными Интернет-ресурсами, активизирует исследовательскую работу. Студенты могут принимать участие в тестировании, в викторинах, конкурсах, олимпиадах, проводимых по сети Интернет, переписываться со сверстниками из других стран, участвовать в чатах, видеоконференциях, получать информацию по проблеме, над которой работают в данный момент в рамках проекта. Глобальная сеть Интернет предлагает преподавателям специальных дисциплин множество полезных ресурсов. Сегодня можно сказать, что Интернет со всем богатством своих ресурсов реально способствует достижению основной цели изучения конкретной дисциплины. [3, с.313]

В учебной деятельности педагогами используется множество **информационно - коммуникационных технологий**: learningapps.org, kahoot.com, quizizz.com, triventy.com, quizlet.com, гугл-формы.

Существует много различных веб-инструментов, позволяющих обеспечить быструю обратную связь.

На своих занятиях использования онлайн портал quizizz.com является популярная и любимая технология для моих студентов.

Quizizz – это не только инструмент закрепления и проверки знаний студентов, но и прекрасная возможность дистанционного обучения, поскольку в отличие от Kahoot дает возможность студентам дома выполнить тест или опрос, как параллельно со всей группой, так и в любое удобное для него время. Благодаря этому можно использовать тесты, созданные в Quizizz, в качестве домашнего задания. Все результаты пройденных тестов отображаются в личном кабинете учителя и могут быть переведены в отметку. Еще один плюс использования сервиса - это возможность студентам отвечать на вопросы в своем индивидуальном темпе, поскольку на экране гаджета высвечивается и вопрос, и варианты ответов, и обучающий может переходить к следующему вопросу, не дожидаясь ответов других участников.

Студенты могут заниматься в своем собственном темпе. Использование данной программы очень мотивирует студентов, так как они видят результаты друг друга и стараются улучшить при этом свой результат (присутствует дух соперничества). По завершению выполнения задания студенты видят свой результат, вопросы, в которых сделали ошибки. Преподавателю же выдается отчет о проценте качества знаний группы, какие вопросы вызвали наибольшее затруднение, какие вопросы усвоились лучше, процент выполнения каждым студентом, количество ошибок и правильных ответов, что дает возможность оценить уровень знаний каждого студента по теме.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алёшина, О. Г. Использование интернет-ресурсов в преподавании специальных дисциплин / О. Г. Алёшина. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 23 (127). — С. 449-451. — URL:

2. Образование и 21 век. Информационные и коммуникационные технологии. М. 1999. С.138

3. Синельникова, Д. Д. Использование интернет-ресурсов педагогами в образовательном пространстве / Д. Д. Синельникова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 25 (211). — С. 313-315.

4. https://www.inform.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-sistema-obrazovaniya-nuzhdaetsya-v-bystroy-adaptacii-k-novym-realiyam_a3556979

III-СЕКЦИЯ: ЫБЫРАЙ МҰРАСЫ – АДАМЗАТ БАЛАСЫНЫҢ РУХАНИ АЗЫҒЫ

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ІЗБАСАРЛАРЫ

Айдаров Нұрхан Қаблахатұлы

Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасының

Арқалық қаласы білім бөлімінің

Б.Байқадамов атындағы балалар музыка мектебінің оқытушысы,

директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары

Балаға жастайынан дұрыс тәрбие беру дүниежүзіндегі педагог-ғалымдардың өткен замандардан бері үлкен көңіл аударып, айрықша көтерген мәселесінің бірі болса, XIX ғасырдың екінші жартысында қазақ даласынан оларға үн қосушы бірінші қазақ педагогі - Ыбырай Алтынсарин.

Ыбырай Алтынсарин қазақтың ағартушылық тарихында және ұлттық мектебінің қалыптасуында терең із қалдырды. Ыбырай бала кезінен бастап білімге және өз бетінше оқып білуге бейім екенін байқатты. Өзінің мінез-құлқы жағынан қарапайым әрі еңбексүйгіш еді, көп оқыды, өзге халықтардың қол жеткен табыстарын неғұрлым көбірек біле түссем деп армандады. Алған білімін өз халқының пайдысына асыруға талпынды. Ы.Алтынсарин ағартушылық-педагогикалық қызметімен кең байтақ даламызға ғылым-білімнің, шырағын жақты.

Қазақ жастары үшін арнайы оқытушылар мектебін ашу ісіне де Ыбырай Алтынсарин зор көңіл бөліп, көп мән берді. Талмай іздену, тиісті орындарға жалықпай өтініш жасаудың, сондай-ақ оқытушылар мектебінің елді мекендердегі ағарту ісі үшін айрықша қажет екендігін шебер дәлелдеудің нәтижесінде ол 1881 жылы Орск қаласынан қазақтың тұңғыш оқытушылар мектебін ашты. Бұл мектепке артқан үмітін және оның қоғамдық өмірі үшін маңызын Ыбырай өз сөзімен былайша сипаттайды: «Оқытушылар мектебі біздің оқушыларымыздың барып түсетін мектебі еді, бұлар сонда белгілі бір білім алып қазақ халқының тұрмысына, шынында да, пайдалы болған болар еді. Қазақ халқының ақыл-ойы мен экономикасының дами беруіне көмектесе алатын адамдар болар еді».

Қазақ қоғамы жағдайында бірден үлкен оқу орнын жасаудың бүкіл қиындығын жақсы түсінген Ыбырай осы жалғыз оқытушылар мектебі мен уездік, болыстық мектептер арқылы қазақ арасындағы оқу-ағарту ісін алғашқы кезде дұрыс жолға қоюға болады, келешекте не істеудің керектігін уақыттың өзі көрсетеді деп санады.

Ыбырай еңбек процесінің бала тәрбиеіндегі ерекше маңызын көре білді. Сондықтан, оның көптеген әңгімелерінің идеясы ұлы, дана Абай айтқандай, «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген қағиданың төңірегіне топтасқан. Әңгімелерінде балаларды тапқырлыққа, табандылыққа үйретіп, көп тұрмыс тауқыметі-еңбек екендігін, сол себепті оның болашағы жарқын, өмір сүруі адал болатындығын көрсете келіп, жастайынан еңбексіз өскен балалардың бос белбеу, болбыр болатынын барынша көрсетіп келемеждейді. Ыбырай Алтынсарин әңгімелерінде еңбек процесінің адамның сана- сезімін, психологиясын қалыптастыруда ерекше орын алатынын жақсы түсінген.

Ерлі-зайыпты Нұрғали Құлжанов пен Нәзипа Құлжанова Ыбырай жолын қуып, халық ағарту саласының дамуына үлкен үлес қосты.

Нұрғали Құлжанов 1877 жылы Жанкелдин ауданы Қошалақ ауылында дүниеге келді. Алғашқы білімді Ыбырай ашқан мектептен алды. Қостанай гимназиясын бітіріп, Орынбордағы мұғалімдер даярлайтын семинарияда оқыды. Оның болашағына Ахмет Байтұрсынов ерекше әсер етті. 1905 жылы мұғалім, Семейде мұғалімдер училищесінің директоры қызметін атқарды. Қ.Сәтпаев, М.Әуезов, С.Бегалиннің ұстазы болды. Ол өзінің саяси қызметкерлері қолынан қаза тапты.

Әдебиет, мәдениет, оқу-ағарту ісіне ерте араласқан Нәзипа Құлжанова 1887 жылы Торғай қаласында Сағымбайдың отбасында дүниеге келген. Сондағы Ыбырай Алтынсарин іргесін қалаған мектепте білім алды. Кейін Қостанайдағы қыздар гимназиясын үздік бітіріп, Орынбор мұғалімдер мектебінде оқыды. 1908 жылы Семей мұғалімдер семинариясында ұстаздық қызмет істеді. Оның ағартушылық қызметі Сәкен Сейфуллин назарына да іліккен. Ахмет Байтұрсыновпен екеуі бір жерде туып, бір өзеннің суын ішкен адамдар. Ізденімпаз, ізгі, еңбекқор, талантты жасты Ахаң қолтығынан демеп, үнемі қолынан келген жақсылығын аямады. Соның бір айғағы, оның 1923 жылы «Мектептен бұрынғы тәрбие» деп аталатын кітабына алғы сөз жазды. Нәзипа Ыбырай мен Абайдың өлеңдерін орыс тіліне аударды. Ол газет-журналдарға хабар-ошар жазып тұрған. Қостанай өңірінен шығып, есімі бүкілқазақ еліне танылған аяулы қыздарымыздың бірі—Нәзипа Құлжанова. Әкесінің аты бірде Сағыз бай делінсе, кейбір басылымдар-да Сегізбай болып жазылып жүр. Қазақстан ұлттық энциклопедиясында Нәзипа Сегізбайқызы (Сағызбайқызы) делініп, қатар көрсетілген.

Н.Құлжанованың мамандығы-мұғалім. Оның есімі педагог, қазақ қыздарынан шыққан тұңғыш журналист, этнограф, аудармашы ретінде қазақ тарихында мәңгілік қалды. Құлжанова Нәзипа Сегізбайқызы 1887жылы 27 шілдеде Қостанай облысының Жанкелдин

ауданында дүниеге келген. Ол әуелде Торғайдағы орыс-қазақ мектебінде білім алып, 1902 жылы Қостанай қаласындағы қыздар гимназиясын тәмамдаған. 1903-1904 жылдары Торғайдағы училищеде мұғалімдік қызмет атқарған. Кейін Орынбор мұғалімдер семинариясын бітіріп, Мұхтар Әуезов білім алған Семей мұғалімдер семинариясында 1905-1920 жылдары ұстаздық етеді.

«Ардақты Нәзипа деген ханым, газет, журнал жүзінде жұртқа мәлім.

Оқыса сондай әйел шығар деп, Оқығандар бағалар сөздің дәмін.

Неше күн қыдырсаң да таба алмассың, Семейдің одан өтер адал жанын.

Ақкөңіл, мінезі оңды, жүзі жарқын,

Ынтасы жеткізбекке әйел халқын» деп қазақтың атақты ақыны Сұлтанмахмұт Торайғыров жырға қосқан Нәзипа Құлжанова XX ғасыр басындағы қазақ мәдениетінің тарихында ерекше із қалдырған тұлғалардың бірі. Жастайынан өжеттігімен, қайсарлығымен танылған Нәзипа Құлжанова Семейде өзінің белсенділігін, қабілет-қарымын байқатып, 1914 жылы (ұлы Абайдың қайтқанына 10жыл болған уақыт) мәдениет қайраткері, өмірлік серігі Нұрғали Құлжанов екеуі Абай Құнанбаевты еске алу кешін ұйымдастырып, өткізеді. Қазақ, орыс тілдерінде баяндама жасайды.

Нәзипа Құлжанова Қырғыз (қазақ) АКСРОқу-ағарту халық комиссариатының қазақ тілінде оқулықтар, кітаптар шығарумен баспасөз істері жөніндегі арнаулы комиссия құрамында болған. Оқу комиссариатының арнайы тапсырысымен «Мектептен бұрынғы тәрбие» атты оқу құралын жазған. Бұл еңбегі 1923 жылы жарық көрді. Аталған кітапқа ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы: «Заман амалының жарысынан, заман көшінің қатарынан қалмай өмір сүру үшін бүгінде адамға көп өнер-білім даярлау керек» деп, алғысөз жазған.

Нәзипа Сегізбайқызы мектеп жасына дейінгі балалар тәрбиесіне ерекше көңіл бөліп, оларға айтылатын сөзінде, көрсетілетін іс-қимылдында орынды, тағылымды болуын ескерткен. Танымал педагог бала бойындағы білуге, ұғуға, көруге әуестікті тыйып тастамай, оларды бағыттап, дамытып отыру қажеттігін нақты мысалдармен түсіндіріп берген.

Н.Құлжанованың кейінгі ұрпақтарға қалдырған өшпес мұраларының бірі—«Ана мен бала тәрбиесі» кітабы. Бұл оқу құралы педагогтарға, тәрбиешілерге, ата-аналармен балалар дәрігерлеріне анықтамалық ретінде ұсынылған. Ол 1927 жылы 5000 данамен Қызылорда қаласында басылып шыққан.

Н.Құлжанованың өмірімен қызметі, мұрасы тереңірек зерттеуді қажет етеді. Оның журналистік, аудармашылық қырын ашу келешектің еншісінде деп сенеміз. Қазақтың қайсар, қайраткер қызының ғибратты ғұмыры, тағылымды мұрасы жастарға аманат..

1915 жылдың 13 ақпанында Нәзипа Құлжанова әскери губернатордың рұқсатымен қазақтың ұлттық ойындарының кешін өткізеді. Бұл кеш жай ғана әдеби кеш емес, сауық кеші еді. Яғни орыстардың балы іспетті. Әлқисса, осы сауық кеште Абай мен Ыбырайдың шығармалары оқылды. «Қазақ» газетінің 1915 жылғы 9 мамырында шыққан санында Нәзипа Құлжанова «Бір керек жұмыс» атты мақала жазады.

Нәзипа Сегізбайқызы 1887 жылы 27 шілдеде Қостанай облысының Жанкелдин ауданында дүниеге келген. Торғай қаласындағы приходская школада оқып, 1902 жылы Қостанайдағы пригимназияны тамамдайды да, 1903-1904 жылдар аралығында Торғайдағы әйелдер училищесінде мұғалімдік қызмет атқарады. 1905 жылы Семей қаласына келіп, оқытушылар семинариясындағы қызметін өмірлік серігі Нұрғали Құлжановпен бірге бастайды.

1903 жылы 1 шілдеде ашылған бұл семинария сол кездегі айтулы деген оқу орындарының бірі болатын. Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбаев, Әлкей Марғұлан секілді тұлғалардың осы семинарияда оқығаны сөзімізге дәлел бола алады.

1923 жылы Н. Құлжанованың «Мектептен бұрынғы тәрбие» атты кітабы жарық көреді. Бұл еңбек өз заманында жаңалық болғаны анық. Алғысөзін Ахмет Байтұрсынұлов жазған осынау кітап сәбидің өсіп-жетілуі, оны мектеп табалдырығына дайындау жөніндегі мәселелерді қамтыған еді. Теориялық тұрғыдан жазылған әдістемелік оқулық деуге де болатындай.

Ерлі-зайыпты Құлжановтар Ресей императорлық География қоғамына Батыс Сібір бөлімі Семей бөлімшесінің мүшелігіне сайланып, ғылыми-ағартушылық, мәдени-қоғамдық істерге араласқанын да айтпай кетуге болмас.

Нәзипа Құлжанованың айтарлықтай ерекшеліктерінің бірі ұлы ұстаз Ыбырай Алтынсарин ашқан мектептің түлегі болып қана қоймай, сонымен қатар өз бойына тұлғаға ұқсайтын шәкірттік мінезбен тәлімгерлік өнегені жете ұғынып, бар күш қуатын біліміне үздіксіз жұмсап, соңғы буынға орасан зор еңбек сіңірді.

Ыбырай Алтынсарин мектебінің буыны қатпаған шәкірттен, бүкіл ғұмырын ұрпақ тәрбиесіне арнаған ұстаз, ғалым, ағартушы дәрежесіне дейін көтерілген. 1903 – 1904 жылдары екі жылдай Торғай қаласындағы әйелдер училищесінде ұстаздық қызмет атқарған.

Нәзипа Құлжанованың «Мектептен бұрынғы тәрбие» кітабы нәрестенің өсіп, жетілуі, мектеп табалдырығын аттауға дайындау төңірегінде жаңа ойларды ұсынған алғашқы жаңалыққа толы еңбек.

Қорытындылап айтқанда, Нәзипа Сегізбайқызы Құлжанованың «Мектептен бұрынғы тәрбие» оқулығы педагогика тарихының ірі-мектепке дейінгі тәрбие саласы бойынша сол жылдардағы қазақ әйелдері үшін арнайы теориялық және әдістемелік нұсқау ретінде маңызды қызметтер атқарды. 1923 жарық көргеніне қарамастан, теориялық, тәжірбиелік маңызын, өзінің құндылығын жоймаған, бүгінгі күні де көкейтестілігін жоғалтпаған дүние болып қала бермек.

Халқы үшін жар құлағы жастыққа тимей, оқу-ағарту жолында аянбай еңбек еткен Ы.Алтынсариннің ғылыми және әдеби еңбектері – бүгінгі жастарға берер ғибраты мол, асыл мұра.

Әдебиеттер тізімі:

1. Г.А. Кәрібжанова «Нәзипа Құлжанова», Семей 2012 ж
2. Г.А. Кәрібжанова «Н.Құлжанова -ағартушы, қайраткер», Алматы-«Арна», 2004 ж.
3. С.Қалиев. Қ.Жарықбаев «Қазақ тәлім тәрбиесі» Алматы, «Жалын»

Ы.АЛТЫНСАРИН МҰРАСЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫ РУХАНИ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Булекова Айгул .Егинбаевна,
химия пәнінің оқытушысы

Байдешов Дарханбек Беркинбаевич,
география пәнінің оқытушысы

Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Ы.Алтынсарин аса талантты педагог, ағартушы, дарынды жазушы, тамаша ақын, қоғам қайраткері. Ы.Алтынсарин қазақ қоғамының мәдениет пен экономикалық жағынан мешеу кезінде өмір сүріп, халқымыздың демократиялық мәдениеті мен өнерінің бір сыпыра саласында жаңадан өсіп өркендеуіне айқын жол ашып, баянды негіз жасады.

Білім мәдениеттің бір бөлшегі ретінде тұлғаның рухани-адамгершілік тұрғыдан қалыптасуына қажетті жағдайларды жасайды. Осы әлеуметтік қатынастардың өзіндік көрінісі, қоғамның рухани дамуының басты көрсеткіші. Тұлғаның рухани-адамгершілік қалыптасуы шығармашылық бастамасыз мүмкін емес, ол бірегей әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде олардың әлеуметтік байланысы мен дініне қарамастан, жоғары әлеуметтік маңызды мақсаттарға жету процесінде біріктіру және қатыстыру қабілетіне ие. Мұның бәрі рухани-адамгершілігі жоғары мамандарды қалыптастыруға мүмкіндік беретін мақсатты жұмысты қажет етеді. Педагогикалық колледж студенттерін кәсіби даярлауда

интеллектуалды эмоционалды ерекшеліктерін, рухани-адамгершілік даму процесінде қалыптасатын шығармашылық қабілеттері мен бейімділіктеріне негізделеді. Мұның бәрі педагогикалық колледжде әр пәнді оқыту кезінде студенттердің жеке басын рухани-адамгершілік тұрғыдан қалыптастыру туралы теориялық және әдіснамалық зерттеулерді зерделеу мен рухани-адамгершілік әлеуеттерін ашатын тиімді әдіс-тәсілді әзірлеу қажеттілігін туындатады. Осы қажеттіліктер рухани және адамгершілік тетіктер арқылы жүзеге асырылады.

Әрбір халықтың өзінің рухани және адамгершілік тіректері бар. Қазақ халқының санасында осындай іргелі тіректерінің бірі - Ыбырай Алтынсарин шығармашылығы.

Ыбырай Алтынсарин зайырлы халық мектептерін құрып қана қоймай, олар үшін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің дидактикалық принциптерін ғылыми тұрғыдан әзірледі, оқу және әдістемелік құралдарды жазды. Алтынсарин бүкіл өмірін туған халқының ағартушылығына арнады. «Қазақ халқы білім алу үшін құнарлы негіз болып табылады», - деп жазды. Алтынсарин орыс және қазақ халықтары достастығының сенімді жақтаушысы болып, орыс әдебиетін насихаттады, орыс педагог-жазушылары К.Д. Ушинский мен Л.Н. Толстойдың тәжірибесін пайдаланды.

Алтынсарин ағартушы ретінде білімге табыну және қоғамның дамуы мен әрбір адамдық даралық үшін білімнің шексіздігіне деген сенімі зор болды. Ұлы ағартушы қазақ халқының ұлттық тәлім-тәрбиесі негізінде ұлттық мектептердегі оқыту ісінің әдістемесінің іргетасын қалады. Ол Қазақстандағы мектептердегі оқыту, білім беру ісін бір жүйеге келтіруді талап ете отырып, дұрыс жолға қоя білді. Педагогтың жаңашыл әдістерінің бірі - оқытудағы оқу үрдісін ана тіліне негіздеп, орыс тілін меңгерту, оқу үрдісіндегі жаңашыл идеялардың бірі – оқулықтар мен оқу құралдарын орыс графикасына сүйене отырып, жаңа алфавит негізінде жасау болды. Оның бұл ісі – ағарту саласындағы ұлттық тәлім-тәрбие мен білім мазмұнын сақтай отырып, күнделікті оқыту ісіне енгізу еді. Өзінің әдеби шығармашылығынан басқа, «Қырғыздарды орыс тіліне оқытудың бастапқы нұсқаулығы» және «Қырғыз хрестоматиясы» (1879ж) атты ана тілінде хрестоматия құрастыруда еңбегі зор болды. Бұл кітаптарда орыс графикасы негізінде жасалған жаңа қазақ әліпбиі. Алтынсарин «Қырғыз хрестоматиясына» кіріспе мақаласында былай деп жазды: «... Жалпы білім беретін кітаптар Азия тілдерінің ешқайсысында жоқ, біз жақын орыс тілінде осындай нұсқаулықтарды іздеуге мәжбүрміз. Нәтижесінде біз нақты оқулықты орыс әріптерімен басып шығаруды ыңғайлы деп таптық, ол мақсатына тікелей сәйкес келеді, яғни. ол өзінің мазмұнымен де, алфавитімен де қайшы келмейтін көптеген ғалымдар мен пайдалы кітаптарға тікелей нұсқаулық болды». [4]

Өзінің «Қазақ хрестоматиясы» арқылы қазақ халқының арасына алдыңғы қатарлы орыс жазушыларының, ағартушыларының және педагогтардың озық шығармалары мен идеяларының кеңінен таралуына негіз қалады, Қазақстанға орыс мәденетінің таралуына баға жетпес үлес қосты. Ол К.Д.Ушинскийдің «Балалар әлемі», Л.Н.Толстойдың «Әліппе және оқу кітабын», Б.Ф. Бунаковтың «Әліппе мен оқу құралын», Тихомировтың «Грамматиканың элементарлық курсы» оқу құралы ретінде ұсына отырып, кейін солардың үлгісімен өзі де «Қазақ хрестоматиясы», «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» атты екі оқу құралын бастырып шығарды [2].

Хрестоматияға ұлы педагог біріншіден, қазақ халқының батырлары, шешен-билерін, ертегілерді, аңыз-әңгімелерді енгізсе, екінші бөлімінде, дидактикалық әңгімелерді, үшіншіден, орыс, батыс классиктерінің тәлімдік-тәрбиелік мәні бар әңгімелерін енгізді. Ол өзінің хрестоматияға енгізген әдеби шығармаларының бәрін негізгі педагогтық ісімен тығыз байланыстыра білді. Ол хрестоматияға енгізген шығармаларды іріктеуде мына бағыттарды ұстанды: *Біріншіден*, әр халықтың тұрмыс-тіршілігі мен салт-дәстүрлерінен хабардар ету. *Екіншіден*, оқушыларды адалдыққа, қайырымдылыққа, еңбекке, тапқырлыққа, ұқыптылыққа, адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіру. *Үшіншіден*, бастауыш сынып оқушыларының оқып үйренуіне жеңіл және жатық әңгімелерді беруге тырысты.

Ұстаз «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» деген еңбегінде тіл үйренудің нақтылай әдісін көрсетті. Оқушыларға үйрететін сөзді таңдау, оның айтылу ырғағын айқын естіртіп, тілдерін жаттықтыру, жаттығу-дағдыландыру жұмыстарын жүргізуде пәндік және аудармашылық әдістемелерді пайдаланудың керектігін, ана тілін оқытуда жеке сөздерді оқи білуге, әр оқушының сөздің мағынасын терең түсіндіруге, сөздік қорды молайту тәсілдерін қолданудың әдістемелік нұсқаларын жасады. [4]

Ы.Алтынсарин еңбектерінде қазақ халқының салт-дәстүрлерінің ерекшеліктерін зерттеп, этнографиялық очерктерді де жазды. Соның бірі «Орынбор ведомствосы қазақтарының өлген адамды жерлеу және оған ас беру дәстүрлерінің очеркі» мен «Орынбор ведомствосы қазақтарының құда түсу, қыз ұзату және той жасау дәстүрлерінің очерктері» атты екі еңбегі. Ыбырайдың қазақ халқының салт-дәстүрлерін зерттеудегі мақсаты дәстүрлердің озығы мен тозығын ғылыми тұрғыда талдап, өзінің көзқарасын білдіре отырып, озық тәжірибелердің құралын жасау.

Бүгінгі таңда Ы.Алтынсариннің еңбектері мектеп тарихындағы білім беру ісіндегі бет ашары, ағарту саласына жаңаша сипат берген игілікті жұмыстарының төл оқу құралдарын дайындаудағы теориялық ізденістерінің бастамасы деуге болады. Олай болса, қазіргі уақытта Ыбырай Алтынсарин мұрасын оқу-тәрбие үрдісіне енгізе отырып, педагогикалық колледж студенттерін рухани-адамгершілікке тәрбиелеу несімен өзекті? Егер, біз Ыбырай атамyzдың өткен ғасырда қалыптасқан педагогикалық көзқарастарына жүгінетін болсақ, онда олар педагогикалық теория мен практиканың жалпыадамзаттық мәселелерін көрсетіне көз жеткізе аламыз. Яғни, педагогикалық көзқарастардың тұнып тұрған мол арнасы ұлы педагог мұрасында жатыр емес пе. Әр оқытушы өзінің пән сабақтарында Ыбырай мұрасын ұтымды қолданатын болса, онда қазіргі жас ұрпақтың, әсіресе болашақ педагогтардың рухани жан дүниесінің баюына, ой-сана тазалығының дамуы зор ықпал ете алады.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі талаптардың бірі - болашақ ұстаздардың бойында рухани-адамгершілік құндылықтар мен ой-сана тазалығының қалыптасуын, педагогикалық қабілеттер мен терең білім негіздерінің болуын міндеттейді. Ұлы педагогтың шығармашылығы пәлсапалық, этикалық, эстетикалық, психологиялық және педагогикалық ой-пікірлерге толы. Сондықтан да, ұстазға қажетті педагогикалық қабілеттер мен рухани-адамгершілік құндылықтарды Ыбырай Алтынсарин шығармашылығы арқылы қалыптастыруға болады.

Педагогикалық колледждерде оқытылатын негізгі пәндердің бірі – педагогика. Педагогика – адам тәрбиесі туралы ғылым деп бекер айтылмаған. Педагогика ғылымының басты міндеттерінің бірі оқыта отырып тәрбиелеу. Олай болса, Ыбырай Алтынсарин мұрасын педагогика пәнін оқытуда қолдану өте тиімді және қажет.

Педагогикалық колледждерде «Педагогика» пәнін оқытуда Ыбырай атамyzдың шығармашылығын пайдалануды қажет деу себебіміз, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» 1-мақсат «Қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту», -[5] деп көрсетілген. Яғни, өз сабағымызға Ыбырай шығармашылығын кіріктіру арқылы студенттердің бойында жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру, оларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу басты мақсаттарымыздың бірі болуы тиіс.

Ыбырай мұрасын қолданудың маңыздылығы:

- 1) педагогиканы оқытудағы рухани-адамгершілік білім берудің негізгі өзегі адам тәрбиесі болып табылатындықтан Ыбырай мұрасы арқылы тәрбиелеу өте ұтымды;
- 2) Ыбырай шығармашылығын оқыту үдерісіне енгізу барысында студенттердің адами ізгілік қасиеттерін қалыптастыруға, рухани дамуға ықпал етеді;
- 3) таным үрдісінің дамытады, өйткені оқытуда таным үрдісінің орны өте зор;
- 4) ұстанымдары мен принциптерін оқытуда ұлы педагог шығармаларындағы дидактикалық ой-пікірлерді пайдалану арқылы оқытудың маңыздылығын түсінеді;

5) оқыту әдістеріне қарай Ыбырай шығармасының түйінді идеяларын ендіру, сабақтарды түрлендіру, интеграциялық сабақтарды өткізудің тиімділігін меңгереді;

6) білімалушылар білім алу, оқу және оқытудағы мақсаттылықтың мәні, оның ұлы педагог шығармаларындағы сипаты мен сабақтастығын түсінеді;

7) оқыту мазмұнын жаңғыртуда ағартушының дидактикалық пікірлерін пайдалану арқылы студенттер шынайы болмысты іздеуге және бұл ізденіс өмірдің басты мақсаты екенін жете түсінетін болады;

8) білімалушыларды дұрыс әрекетке үйретуде ұлы ағартушы идеяларын қолдану арқылы білім алу, оқу, әдеп, тәртіп, мәдениеттілік, парыз бен ризашылық, дұрыс ой, дұрыс сөз айтуға бағыттауға болады.

Ыбырай атамыз адамдардың адамгершілігін өзгертудегі тәрбиенің рөлін жоғары бағалай отырып, тәрбие мен білімнің адамгершілік мақсаттарын анықтады. Ұлы педагог өзінің оқулықтарында, әдістемелік еңбектерінде жас ұрпақты тәрбиелеудегі оқыту мен тәрбиелеу мәселелерін жетік көтеріп, өзектілігін шешуге ұмтылды және қазақ халқына білім берудің рөлін, оның маңызын, әлеуметтік ортаны қайта жаңғыртудағы рөлін ерекше атап көрсетті.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикаға қосқан үлесі туралы жекелей қарастыратын болсақ, онда білімалушыларға «Ұлы педагогтың еңбектері» «Ұлы педагогтың ағартушылық мұрасы», «Ұлы ағартушының педагогикаға қосқан үлесі» тақырыптарында ақпараттық немесе зерттеушілік жобаларды қорғатуға болады. Мұндағы мақсат: Ы. Алтынсарин шығармашылығында ең алдымен халыққа білім берудің маңызын насихаттаудағы ерекшелігін, жастарды білім алуға шақыруын паш ету. Сонымен қатар, Ы.Алтынсариннің демократиялық, гуманистік, ағартушылық идеялары көрсетілген әңгімелері «Бай мен жарлы баласы», «Қыпшақ Сейітқұл», «Киіз үй және ағаш үй», «Надандық», «Өтіріктің зияны» және басқа да әңгімелеріндегі қоғамдық өмірдің маңызды мәселелерін көтергендігін студенттерге талдау жасату арқылы әлеуметтік теңсіздік, надандықтың зияны, білім мен ғылымның пайдасын түсіндіру. Мысалы: «Бай мен жарлы баласы» әңгімесін талдау арқылы ұлдардың әлеуметтік жағдайына, өмір салтына, тәрбиесіне, дағдылары мен әдеттеріне байланысты мінездеріне сипаттама бергізуге болады. Қорытынды ретінде кез-келген кедергілерді жеңе алатын нағыз адамды тәрбиелейтін еңбек, ал бекершілік-жамандықтың тамыры екенін түсіндіру. Яғни, «Бай мен жарлы баласы» әңгімесі педагогикалық мақсаттарды көздейді: үйретеді және тәлім береді.

Сонымен қатар, «Тәрбие теориясы» және «Дидактика» бөлімдерінде ұлы ағартушының шығармашылығын ұтымды қолдануға болады. Әрбір өтілетін тақырыпқа байланысты Ыбырай атамыздың шығармалары мен өлеңдерін таңдай отырып, оның аудиожазбасын тыңдатып немесе оқытып, содан кейін талдау жасатсақ студенттердің ой-өрісі мен шығармашылық қиялын дамытуға, рухани-адамгершілікке тәрбиелеуге, педагогикалық ұстанымын қалыптастыруға негіз болады. Мысалы: қазақ жастарын білім алуға, мәдениеттің жаңа дәстүрлерін игеруге, бойға сіңіруге шақырған «Кел, балалар, оқылық» өлеңінде ақын қазақ ауыз әдебиетінің дәстүрлерін шебер пайдаланып, білім мен надандықты, жақсылық пен жамандықты қатар алып, салыстырып отырды. Осы салыстыруда педагогика сабақтарында қолдануға да болады.

Оқысаңдар, балалар, шамнан шырақ жағылар.

Тілегенің алдыңнан, іздемей-ақ табылар.

Кел, балалар, оқылық!

Оқығанды көңілге, ықыласпен тоқылық! [1]

Өлеңнің әр шумағында оқудың әр жақты пайдасын айта отырып, ақын соңғы жолдарды ылғи қайталап отырады:

Мал, дәулеттің байлығы –

Бір жұтасаң, жоқ болар.

Оқымыстың байлығы –

Күннен күнге көп болар,

Еш жұтамақ жоқ болар. [1]

Сөйтіп, ақын, бір жағынан, жастарды оқуға, білім алуға үндесе, екінші жағынан, оқу, өнер, ғылым-білімге, оның жалпы халық үшін керектігіне еш мән бермейтін ескі көзқарасқа соққы береді. Осылай сабақтар студенттерге өмірдегі сарқылмайтын мол байлық – білім екендігін айтып, білімге адамның қолы жету үшін, ерінбей оқып, білімді толық меңгеруге, қажымай еңбек ету керектігін түсіндіруіміз керек.

Білімалушылардың бойында рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру күнделікті оқу-тәрбие үрдісіне жүйелі түрде енгізіліп, мақсатты түрде жүзеге асырылып отыруы тиіс. Мысалы: «Өнер - білім бар жұрттар» өлеңінде сол тұстағы ғылым мен техниканың ең басты жаңалықтары толық қамтылып, өнер мен білімге қолы жеткен халықтың экономикалық жағынан озықтығын әр салада көрсетіледі. Атап айтар болсақ, «Сарай салғызды», «Айшылық алыс жер», «Көзіңді ашып жұмғанша», «Құстай ұшу», «Балықтай жүзу», «Өнер- жігіт көркі», «Сіздерге бердім батамды» т.б тіркестер арқылы жақсы мен жаманды, білімділік пен надандықты салыстыра суреттеу әдісін қолданып, теңестірулер жасату, өлеңдердің көп тіркестерін мақал-мәтел ретінде пайдалануымызға болады. Сонымен қатар, студенттерге ұлы педагогтың жастарды осыған сендіруге тырысуын, тек білім адамды құдіретті, бақытты ете алады деген ой-пікірін түсіндіруіміз қажет.

Ыбырай Алтынсариннің бір алуан өлеңдері әлеуметтік мәселелерге арналған. Оған «Өсиет өлеңдер», «Әй, жігіттер» тәрізді өлеңдерін атауға болады. Мұндай өлеңдері биік адамгершілік тұрғысынан ұрлық-қарлықты, астамсу, әділетсіздікті сынап, еңбексіздікті, естілікті салттардың зияндығын көрсетіп, адал-еңбектің адамгершілік мінез- құлықтың артықшылықтарын бейнелейді. Ыбырай атамның мұндай өлеңдері бүгін де ескірмеді, мән-мағынасы көнерді деп те айта алмаймыз. Сондықтан да, болашақ педагогтарға ең бірінші орында ар-ождан тазалығын сақтауға, оқу-тәрбие үрдісінде өз жұмысына деген жоғары жауапкершілігін сезінуге, іс-әрекетіне түзетулер енгізе білуге, өз-өзін басқара алу қабілеттілігіне ие болуға, сын-пікірге және оны дұрыс қабылдай білуге тәрбиелеуіміз қажет. Ыбырай Алтынсариннің осындай зор мағыналы идеялары қазіргі таңда өте өзекті және біздің заманымызға дәлме-дәл келеді. Әрине, бай болуға және ақша табуға деген ұмтылыс жаман емес, бірақ көбінесе есеп пен пайда табу жолында шынайы рухани асыл қасиет ар-ожданыңды жоғалтып алудың қауіп де туады. Сондықтан, қазіргі білім рухани-адамгершілік тәрбиесімен байытылып, оқу-тәрбие үрдісінде ұлы педагог шығармашылығы арқылы ар-ождан тазалығы туралы түсіндіріп отыру өте маңызды.

Білімалушылардың көңілін табиғаттың сұлу көріністеріне аудару арқылы ел сүю, жер сүю, Отан сүюге тәрбиелеудің мол үлгісі десекте қателеспейміз. Табиғат туралы өлеңдері арқылы білімалушылардың бойында табиғатты, Отанды сүю сезімдерін тәрбиелей отырып, табиғат көрінісін жалаң алмай, адамдардың тіршілігімен байланыстыра салыстырту қажет. Сол арқылы табиғат пен адамның байланысын, табиғаттың адам ісіне, еңбекке, ой-сезіміне тигізер жанды әсерін сипаттатуға болады.

Еңбекті сүю және қадірлеу – Ыбырай әңгімелерінің негізгі тақырыбы. Оны жазушы шағын әңгімелерде үгіт-өсиет түрінде берсе, кей шығармаларында халықтың қоғамдық санасын тәрбиелейтін реалистік суреттер арқылы бейнелейді. Осы тұста «Еңбек тәрбиесі» тақырыбын өткен кезде «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесі арқылы ең кішкентай жәндіктердің өзі де тіршілік үшін тыным таппай еңбек етіп жүргендігін көрсетіп, үлгі ету, «Қарлығаш, өрмекші ғұрлы жоқпысың, сен де еңбек ет, босқа жатпа», – дегендей құр уақыттарын босқа өткізбей, ерінбек білім алуға, көп ізденіп оқуға жұмсау керектігін түсіндіруіміз керек. Сонымен қатар, «Атымтай жомарт» әңгімесі арқылы еңбек адамының үлгісін көрсету, ал «Әке мен бала» әңгімесі негізінде білімалушыларды бойкүйез, жалқау болмауға, еңбекқор болуға үндей отырып, олардың педагогикалық іс тәжірибелерден өту кезінде және оқу орнын бітіргеннен кейін дербес педагогикалық іс әрекетті ұйымдастыру барысында меңгерген теориялық білімдерін практикалық тұрғыда көрсете білу және

педагогикалық қызметтің нәтижесін көру еңбектенудің арқасында ғана келетінін түсіндіруіміз қажет.

Қорыта келгенде, Ыбырай Алтынсарин шығармашылығын пайдаланудың мүмкіншіліктері өте көп, Әр әңгімелерін идеялық нысанасы жағынан жүйелейтін болсақ, еңбекті сүю, қадірлеу, жақсы мінез-құлыққа бағыттау, халқын сүю махаббат-мейірім, парыз және т.б. өмірдің өзекті мәселелері қамтығанын көреміз. Мазмұны жағынан Ыбырай әңгімелері өз заманының келелі мәселелері. Оның шығармалары жас ұрпақты мейірімділікке, адалдыққа, ізеттілікке, ақылдылық пен білімділікке т.б. ізгі қасиеттерді үйретуге шақырады. Яғни, педагогикалық үрдісте Ыбырай Алтынсарин мұрасы арқылы студенттердің ғылыми дүниетанымын, мінез-құлқының бағалы негіздерін, оқуға, еңбекке, табиғатқа, өз-өзіне, басқа адамдарға дұрыс қатынасын қалыптастыру рухани тәрбиелік шарттардың бірі деп санаймыз. Сонымен қатар, рухани адамгершілік тәрбиенің шарты оқу-тәрбие жұмыстарының өмірмен тығыз байланыста жүргізу, жаңа нәрселерді дұрыс қабылдап, ескі нәрселермен күресуге да дайындау, ұлы педагог мұрасы негізінде саналы ой мен көзқарасты қалыптастыру болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Айтмамбетова Б. Ыбырай әңгімелерінің тәрбиелік мәні. -А., 1991.
2. Әбиев Ж. Ыбырай шығармашылығының педагогикалық мәні. –Алматы, 2000
3. Әтемова Қ. Ы.Алтынсарин әңгімелер жинағы. Қаз. мем. 1-1996.
4. Бержанов Қ., С. Мусин. Педагогика тарихы. -А.: Мектеп, 1984.
5. <https://adilet.zan.kz/>

Ы.АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫ –ТӘРБИЕНІҢ ҚАЙНАР КӨЗІ

Данекенова Жанар Гауезхановна,
қазақ тілі мен әдебиет пәнінің оқытушысы,
педагогикалық ғылымдардың магистрі,
«Қостанай қызмет көрсету саласының колледжі»ҚМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Қазіргі таңда білімнің басты мақсаты – бәсекеге қабілетті, кәсіби құзыреттілігі жоғары, жаңаша ойлайтын шығармашылықты мамандар даярлау және жасампаз іс әрекетті қалыптастыру. Олай болса, тарих көшінде өзіндік орны бар айрықша зиялы қауым өкілдерінің ұрпақ тәрбиесі туралы мәселелер ауқымындағы ой пікірлерін зерделеу, сипаттау, таразылау, жинақтау, оларды қоғамдық іс – тәжірибе шеңберіне енгізу.

Біз келешекте қуатты мемлекет, зиялы қоғам құрамыз десек, дәл бүгін бесікте жатқан бөбектерді, балабақшада жүрген балдырғандарды, мектеп шәкірттерін тектілікке, инабаттылыққа, имандылыққа тәрбиелеуді қазіргі уақыттың міндеті, талабы деп қарауымыз керек. Осы талап пен міндеттерді орындалудағы ең бір пәрменді құрал – оқу, тәлім – тәрбие жұмыстарында халықтық құндылықтардың алтын мұрасын пайдалану.

Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тағдырына ерекше мән берген ұлы ағартушы – педагог. Ы.Алтынсарин педагогикасының мұраларының негізгі идеяларының бірі – адамның өзара қарым – қатынасы, жастарды еңбекке баулу. Оның дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына әсіресе, қазақтың мәдениетін, өнерін терең білетін, ақыл – парасаты жоғары, сөзге шешен, елге сыйлы атасы Балғожаның ықпалы ерекше болды. Ыбырай бала жастан халықтық педагогикадан алған тәлім – тәрбиесін, үлгі – өнегесін көңіліне түйгендерін оқу ағарту істері арқылы қазақ балаларының бойына сіңдіре білді. Ы. Алтынсарин шығармалары халқымыздың салт – дәстүрі, әдет – ғұрыптарын сипаттайтын этнографиялық мәнде келеді. Ы.Алтынсарин қазақ жастарын оқуға үндеумен қатар адамгершілікке, махаббат, достыққа, еңбекке, жігерлілікке, тапқырлыққа, халқын сүюшілікке, қысқасын айтқанда, адам

деген ардақты есімді ақтай алатын кісі болып шығуға үндеді және жастарға бала кезінен бастап дұрыс тәрбие бергенде ғана бұл міндеттерді іске асыруға болатындығын жақсы ұғынды. Сондықтан жазушы өзінің оқытушылық, жазушылық, аудармашылық жұмыстарын осы мақсатқа бағындырды.

Жазушы әңгімелері еңбек сүюшілік, оқу, өнерге ұмтылушылық, Отанын – елін сүюшілік, талаптылық, жігерлік, іздемпаздық, кішіпейілділік, махаббат, қайырымдылық, адамгершілік, жинақтылық, тағы басқа осылар тәрізді жақсы мінез – құлыққа тәрбиелеуге керекті мәселелерді қамтиды. Бұларға жалқаулықты, қиянатшылдықты, надандықты, сотқарлықты қарсы қойып, жастардың мұндай әдеттерден аулақ болуына жол көрсетті. [7, 146.]

«Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесінде, ең кішкентай жәндіктердің де өмір, тіршілік үшін тыным таппай еңбек етіп жүретінін көрсете келіп, оларды балаларға үлгі етеді. Балаларды жастайынан – ақ бойкүйездікке, жалқаулыққа қарсы еңбекке тәрбиелеу мәселесіне Ыбырай ерекше көңіл бөлген. Жастарды еңбек етуге дағдыландыруды үгіттеген оның басқа да әңгімелері аз емес.

Жазушы «Атымтай жомарт» әңгімесінде еңбекті дәріптейді. Ешнәрсеге мұқтаждығы жоқ Атымтай еңбектен ұдайы қол үзбейді. Бұл ел аузында ертегі жыр болып кеткен, ежелгі араб жұртының әңгімесі болатын. Ыбырай осы ел аузындағы ертегіні балаларға арнап әңгіме етіп ұсынды. Әңгіменің идеясы да, кейінгілерге үлгі боларлық жағы да Атымтайдың сөзінен айқын көрінеді. Атымтай бір сөзінде: «Күн сайын өз бетімен тапқан пұлға нан сатып жесем, бойыма сол нәр болып тарайды. Еңбекпен табылған дәмнің тәттілігі өзгеше болады екен» - дейді. [6, 556.]

Алтынсариннің тәрбие жөніндегі негізгі тақырыбының бірі – талап. Талап етіп талпынбаса, адам баласы ешбір алға баспаған болар еді. «Талапты ерге нұр жауар», - деген халық мақалы да өмір тәжірибесінен туған пікір. Жастық шақ жігер, қайраттың толы кезі. Бойдағы жасырын талант, өнерлерін жарыққа шығарып қалатын кез де осы. Ол үшін талап керек. Әр нәрсені де жігермен істе, өзіңнің не нәрсеге қабілетің, ыңғайың бар, қолыңнан не келеді, соны жақсы біл, қай өнердің соңына түссең, әрі өзіңе, әрі қоғамға пайда келтіре аласың, талаптан да таңдап ал дейді. Кейде талаптың, жігердің жоқтығынан жап – жақсы өнердің жарыққа шықпай кетуі де мүмкін. Сондықтан өз талабың мен өрге шық дегенді айтады. Ыбырай жас ұрпақтарға дұрыс тәрбие беру, оларды жас кезінен дұрыс баулу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. «Баланы дұрыс күт, түзу тәрбиеле, қисығын түзе, адасса айқын жолға сал», - деді. Бұл жөнінде де елге үлгі болар әңгімелер жазды. Махаббат, мейірімділік туралы, әсіресе, «Мейірімді бала», «Шеше мен бала», «Аурудан – аяған күштірек» деген үш әңгімесін алуға болады. Ыбырай Алтынсарин балалар әдебиетіне тән көп шығармалар жазды. Бұл шығармаларды жазуда алдына үлкен мақсаттар қойды. «Мен қазақ балаларын ұқыптылыққа, тазалыққа, отырықшыл тұрмыстың қарықшылығына үйретудің өзі қазақ даласына тәрбиелік мәні бар жұмыс деп білемін», - дейді. Алтынсариннің барлық өлеңдері мен әңгімелерінің мазмұнында өзі айтқан осы идея баяндалып отырады. [2, 346.]

Халықты және олардың жас өрендерін оқуға, өнер – білімге шақыруда Ыбырайдың ұран салып, ту етіп көтергені, әрқашан жаңарып, түрленіп, құлпырып, оқыған сайын сүйсіндіріп отыратын, ескірмейтін еңбегі: «Кел, балалар, оқылық», «Өнер – білім бар жұрттар», «Әй, достарым», «Әй, жігіттер» деген өлеңдері. [3, 236.]

Ыбырай бұл өлеңдерінде алдымен сауат ашу, оқыту мәселесін бірінші орынға қояды, баланы оқыту барысында тәрбиелеу керектігін түсіндіреді. Оның өлеңдері мен әңгімелерінің қай – қайсысы болмасын балаға тәртіпті, үлгілі, өнегелі кісі болуды уағыздайды.

Баланы жан – жақты түсінігі бар, айтқанды тез ұғатын, қабілеті күшті азамат етіп шығару үшін, алдымен оқыту керек. Ол сонда ғана тәртіпке түсінетін, оған мойын ұсынатын саналы азамат болып қалыптасады. Оқудың пайдасы, оқу арқылы баланың көп нәрсеге жетілетіні жайында Ыбырай шығармаларында азайтылмаған. Оқыған, мәдениетті азаматтың өмір сүруіде, еңбектенуіде ана ғұрлым жеңіл және көңілді болатынын ескертеді. [5, 106.]

Ыбырай Алтынсариннің «Жаз», «Өзен» деген өлеңдері де өлкетану, айналадағы табиғат құбылысына құрметпен зер салуға бағытталған тәрбиелік орны бар, баланы әр алуан іске баулитын әсерлі шығарма.

Ағартушының өнегелі өмірі мен өрісі биік таланты бір кезде қандай – жарқында жанды қасиеттерімен көрініп, қазақ мәдениетінің тарихында айқын іздерін қалдырса, қазір де сол асыл да абзал ерекшеліктерін өз бойында сақтауда. Өйткені, әрбір ұлы адам адамзатпен бірге жасайтын мәңгі өшпес, ескірмес идеяларды көтереді. Сондықтан, олар арада бірнеше ұрпақтың өткеніне қарамастан әрбір жаңа ұрпақ, жас қауымға алыстан қол созып, «Жол болсын!» айтып тұрғандай болады, уақыт өткен сайын биіктеп, мән мағынасымен қадір – қасиеті арта түседі. Мәдениетіміздің тарихында Ыбырай Алтынсарин дәл осындай үркердей санаулы санлақтардың бірі. [1, 206.]

Ыбырай Алтынсарин қалдырған мәдени мұра бүгінгі өскелең қауымның қолына жеткенше талай кезеңді басынан кешірді. Бір ағартушы есімі қай кезде де халықтың көңілінен тыс болып көрген жоқ. Соның нәтижесінде оның жас ұрпақ, жаңа қауымға қалдырған мұрасы қандай жағдайларға душар болғанына қарамастан ескірмей, өшпей бүкіл асыл қасиеттерін өз бойында сақтап, уақыт, дәуір сынынан толық өтіп біздің бақытты заманымызға жетті.

Ыбырай Алтынсариннің еңбегі, әдеби шығармаларының бірден – бір жинағы, қазақ жазба әдебиетінің төл басы «Қазақ хрестоматиясы» екенін мақтанышпен айтамыз. Өзінің барлық педагогикалық теориясында жас жеткіншектердің ұлттық тәрбиесін қалыптастырып, жетілдіруде қазақ халқының ғасырлар бойы тәрбие саласында жинаған бай тәжірибесін негізге алу қажет деген пікірді ұстанғандардың бірі - Ыбырай. [2, 406.]

Ыбырай Алтынсарин — нағыз халықшыл жазушы, өмір шындығын озық идея тұрғысынан таныта білген кемеңгер суреткер, аса қажырлы қоғам қайраткері, заманының ең маңызды мәселесін көтеріп, жыр төккен азамат ақын, жаңашыл жазушы, сол жаңаның тынымсыз жаршысы. Өз бойындағы қуатын халық мақсаты үшін аямай жұмсаған адал жанды азамат. Оның қай шығармасы болса да, баланың тіл мәдениетін көркейтуге, дамытуға әсері мол. Өзі өшсе де сөзі өшпейді дегендей, өзі жоқ болса да біз үшін оның еңбектері мәңгі өшпейтін мұра болып қалмақ. Сол мұрадан сусындаған ұрпағымыз білімді де ойлы, зерделі де тәрбиелі болып шығатынына сенімдіміз. «Ақын бол, болма өз еркін, азамат болу міндетің» демекші, ұстаз міндеті әр баланың өз орнын тауып, үлкен азамат болуына үлесін қосу. Ұрпақ тәрбиесі-ұлттың болашағы. Ендеше сол ұрпақ үшін ұстаз қауымына артылатын жүк оңай емес. Жақсы оқушы, жақсы азамат тәрбиелеу-уақыт талабы. Қазақтың оқу-саласының апостолы Ы. Алтынсарин мұраларын жеткізе зерттеп, оны ұстаздардың ұстазы деп қастерлеу, қадір тұту біздің міндетіміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ы. Алтынсарин «Таза бұлақ» жин. Алматы, Жазушы, 1988ж.
2. Ы. Алтынсарин «Қазақ хрестоматиясы». Алматы, 2003 ж.
3. Ы. Алтынсарин «Өнер – білім бар жұрттар». Алматы, Жалын, 1991ж.
4. Ы. Алтынсарин «Екі томдық шығармалар жинағы». Алматы, 2003ж.
5. Ы. Алтынсарин тағлымы. Құраст.: Жармұхамедов М. Алматы, 1991ж.
6. Ы. Алтынсарин . Таңдамалы шығармалары.
7. Бес ғасыр жырлайды. Алматы, «Жазушы», 1989ж. I том

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН МҰРАЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ ЖӘНЕ АҒАРТУШЫЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ, АУДАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРІ

Есімхан Майнұр Дауылбайқызы
Игисина Шолпан Шаймерденовна,
«Қазтұтынуодағының Қостанай жоғары колледжі" мекемесінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушылары,

Қазақ даласында мәдениет пен оқу – ағартудың туын көтеріп, халыққа білім беру, мектеп ашу, оқулық жазу, мұғалім даярлау ісінде үлкен өнеге көрсеткен Ыбырай Алтынсариннің мұралары отызыншы жылдарға дейін арнайы зерттелмеген еді. Ол тек қырқыншы жылдардан бастап қана қолға алынды. Орта мектептерге арналған Қ.Жұмалиев пен С.Мұқанов, С.Исмаиловтың әдебиет кітаптарында Ыбырай Алтынсарин шығармалары талданып, олардың мазмұны мен мақсаты, идеясын ашып көрсетуге алғашқы талпыныстар жасалды. Тарихшылардың ішінен Ыбырай Алтынсариннің өмірі, ағартушылық, жазушылық қызметі мен жазысқан хаттары туралы архивтік деректерге сүйене отырып, дұрыс та дәйекті тағылым жаза бастаған Бекежан Сүлейменов еді.

Жалпы алғанда Бекежан Сүлейменовтың Қазан төңкерісіне дейінгі Қазақстанның мәдени дамуы және қоғамдық ойдың даму тарихы бойынша еңбектерін екі кезеңге бөліп қарастыруға болады. 1945 жылдан бастап 1957 жылға дейінгі аралықта бірінші кезеңде ғалым тақырыпқа байланысты 13 ғылыми – көпшілік еңбек жариялайды. Соның ішінде Ыбырай Алтынсариннің таңдамалы шығармалары жинағын қазақ (1955 жылы) және орыс тілінде (1957 жылы) дайындап шығарады. Екінші кезең 1957 жылы Ыбырай Алтынсариннің таңдамалы шығармалары жинағы жарық көргеннен кейін, Бекежан Сүлейменовтің осы тақырып бойынша зерттеуді тереңдетіп, түрлі қырларын кеңейткендігімен ерекшеленді.

Ыбырай Алтынсариннің шығармашылық мұрасы жөнінде Б.Сүлейменов 30 – ға жуық ғылыми, ғылыми – көпшілік еңбектер жазды. Ол ең алғашқы болып Ыбырай Алтынсаринді қоғам қайраткері ретінде танытқан зерттеушінің бірі еді. Сондай – ақ Б.Сүлейменовтың Алтынсаринтанудың деректік негізін қалап, баға жетпес үлес қосқанын. Профессор Ә.Ламашев ғалымның осы еңбегі жөнінде былай деп жазды: *«Алтынсариннің мұраларын іздеуге, табуға, жинауға, жариялауға тарихшы Бек Сүлейменов ерекше үлес қосты. Ол Ленинград, Москва, Қазан, Орынбор, Чебоксары және республикамыздың бірнеше қалаларындағы архивтерде, кітапханаларда болып, мол материалдар жинады. Солардың негізінде Ыбырай Алтынсариннің 1943, 1948 жылдары баспадан шыққан «Таңдамалыларын» қайта қарап, толықтырып, алғы сөзбен түсініктеме жазып, 1955 жылы ұсынды. Академиялық үш томдығын орыс тілінде жариялады.»* [1]

Бекежан Сүлейменов зерттеулері негізінде 1975 – 1978 жылдары Ыбырай Алтынсариннің толық шығармалар жинағы шықты. Бекежан Сүлейменовтің соңғы еңбегі 1980 жылы жарық көрді. Ол – «Ыбырай Алтынсарин – түрколог ғалым» мақаласы.

Ыбырай оқу – тәрбие процесін ұйымдастыруда дүние жүзі педагогика классиктері: Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, К.Д.Ушинский, Л.Н.Толстой тағы басқа педагогтардың гуманистік идеяларын басшылыққа алып, оларды қазақ даласында мектеп өміріне енгізген тұңғыш педагогтың бірі болды.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарасынан да бүкіләлемдік тәлім – тәрбиенің алтын дінгегі гуманистік көзқарас, яғни шәкіртке жылы жүректі болу, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық принциптерінің көрініс тапқаны байқалады. Мысалы, өзінің екі кластық мектептердің меңгерушілеріне жазған нұсқау хатында ол: «Егер балалар бірдемені түсінбейтін болса, онда оқытушы оларды кінәлауға тиіс емес, оларға түсіндіре алмаған өзін кінәлауға тиіс. Ол балалармен сөйлескенде ашуланбай, жұмсақ сөйлесуі, шыдамдылық етуі керек, әрбір нәрсені де ықыласпен, түсінікті етіп түсіндіру керек, орынсыз терминдерді қолданбау керек, мұндай сөздер оқушыларға түсініксіз болады да, жалықтырып жібереді...

Оқытушыларды бағалағанда олардың іске мәнді қатынасы жоқ сөздеріне қарап емес, олардың біліміне қарап бағалау керек» - деп жазған еді, ал Н.И.Ильминскийге жазған бір хатында: «Мен балаларды жазалауды сүйетін қатал адам емеспін. Бірақ тентек етіп өсірсен, балалардың адамгершілік қасиетін бұзып аласың», - деген Ыбырай Алтынсарин.

Ыбырай Алтынсарин мұғалімдердің бала оқытудағы орнын жоғары бағалап: «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, ол - мектептің жүрегі» - деген сөзі осы күнге дейін құнын жойған жоқ. [3]

Ыбырай Алтынсариннің төл туындыларымен қатар көптеген аудармалары да бар.

Халықты сауаттандыру, сана – сезімін ояту, рухани өмірін дамыта түсу мақсаттарында жазған хрестоматиясында Ыбырай Алтынсарин орыс тіліндегі әртүрлі оқулықтардан сырттай үлгі алумен тынған жоқ. Осы іздену үстінде ол орыс мәдениетінің қазақ арасына енуіне жол ашты: орыстың алдыңғы қатардағы жазушылары мен үлкен ойшылдарының, ағартушылары мен педагогтерінің еңбектерін қазақ даласына алып келді; оларды қазақ тіліне аударып, дала өміріне сіңістірді.

Ыбырай Алтынсарин И.Крыловтың «Егіннің бастары», «Қарға мен түлкі», «Қайырымды түлкі», Лев Толстойдан «Полкан деген ит», «Силинші», И.И.Дмитриевтен «Екі шыбын», орыс хрестоматияларынан, көбінесе Паульсонның хрестоматиясынан «Тәккаппаршылық», «Дүние қалай етсең табылады», «Талаптың пайдасы», «Үш ұры», «Алтын шеттеуік», «Аурудан – аяған күштірек», «Әке мен бала», «Білгеннің пайдасы», «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Жаман жолдас», «Мейірімді бала» сияқты көптеген шығармаларды аударды.

Бұл шығармалардың барлығы да әрі қысқа, әрі көркем, баланың жас ерекшелігі мен білім көлеміне сай, түсінуге жеңіл, тәрбиелік жағынан шебер құрылған шығармалар.

Аударманың тарихи категория екені мәлім. Халықтың мәдени өмірі мен рухани тілегінің өсуіне байланысты аударма да дамып отырады. Аудармаға қойылған белгілі бір дәуірдегі талап, халықтың мәдени өмірі өсіп, кемеліне келген екінші бір дәуірде қоғам тілегін қанағаттандыра алмауы мүмкін. Сондықтан әрбір аудармаға (демек, Ыбырай Алтынсариннің аудармаларына да) баға бергенде өз дәуірінің талап – тілек дәрежесі тұрғысынан қарауға тиістіміз.

Аударманың алдына қоятын негізгі мақсаты – сол тілде оқитын оқушыны басқа бір тілде жазылған шығармамен таныстыру. Бұл таныстырудың өзі әр кезде әртүрлі мөлшерде болған. Өсіресе, өткен ғасырда, халықтардың мәдени дәрежесі әр сатыда тұрған кезде, аударманың «дәл шығу мөлшері аудармашының негізгі мақсаты мен мәтіннің өзіндік ерекшелігіне және аударманың қандай оқушыға арналуына байланысты болған». Соның нәтижесінде ХІХ ғасырда көптеген аудармашылар шығарманың оқушыға жақын, тартымды шығуына көбірек көңіл бөлді.

Ыбырай Алтынсарин де осы принципті ұстады. Ол өз кезіндегі қазақ оқушыларының білім дәрежесі жағынан орыс оқушыларынан көп кейін екендігін ескермей кете алмады. Осының нәтижесінде ғана ол алғашқы кезде қазақ оқушылары үшін тәрбиелік күші басым, қысқа тартымды шығармалар пайдалы деп санады және осы мәндегі әрбір аудармалық шығарманың түсінікті, қарапайым түрде шығуын қадағалады. Бұл тұрасында хрестоматияның алғы – сөзінде ол былай деп жазған еді: «Кітапқа енгізілетін әңгімелердің басым көпшілігі қазақтар рухында болуын көздедім. Сондықтан да ол үшін әңгімелерді тандап алу аз қиындық келтірген жоқ. Әрбір жеке шығарма туралы жан – жақты ойлап қорытынды жасау қажет болды».

Ыбырай Алтынсариннің білім дәрежесі жағынан өте төменгі сатыда тұрған қазақ оқушыларына лайықты шығармалар іздеуі, басқа тілдегі кейбір шығармаларды олардың дүниетануы мен біліміне сәйкестендіріп аударуы дұрыс та еді. Ұлы сыншы В.Г.Белинский жастар үшін өзге тілден аударылған шығарманың оқушы өміріне жақын шығуын, оның дүниетанушылық ерекшелігіне толық үндесуін талап еткен болатын. Мұнсыз аудармаларды ол өлі еңбек деп санаған еді. [4]

Реакциялық бағыттағы педагогтердің еңбектерін аудармай, дүниежүзілік мәдениеттің көрнекті қайраткерлері мен белгілі педагогтерден аударма жасауы Ыбырай Алтынсариннің айқын прогресшілдік бағытта болғандығын өз - өзінен – ақ дәлелдей алады.

Ыбырай Алтынсарин бұл ағартушылардың еңбектерін педагогикалық жұмысында да кеңінен пайдаланды. К.Д.Ушинскийдің жастарды тәрбиелеудегі принциптерін Ыбырай

Алтынсарин қазақ даласында тұңғыш рет қолданды. Олар ағартушының аудармаларынан да анық байқалады.

Ыбырай Алтынсарин жас өспірімдерге адамгершілік рухында тәрбие бере алатын еңбектерді ғана аударды және осы аудармалары арқылы Ыбырай Алтынсариннің қандай нақтылы тәрбие мәселелеріне көңіл бөлгендігін де біле аламыз. Оның аудармаларының негізгі тақырыптары еңбек, адамды сүйе білу, кішіпейілдік, қарапайымдылық, үлкенді сыйлау, жолдасты қадірлеу т.б. болды. Бұл мәселелер Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеяларының озық сыйпатын танытады. [5]

Ыбырай Алтынсарин әр шығарманы аударарда, ең алдымен, оның тәрбиелік мәніне ерекше көңіл бөлді. Аудармашының бұл талабын кез – келген әңгіменің көтеретін мәселесінен – ақ байқауға болады, Л.Н.Толстой мен И.И.Паульсонның әлсіз шығармаларын аударуда да Ыбырай Алтынсарин осы біржақты талаппен келіп, ол шығармалардың жалпы мәнін байқай алмады, өйткені олар тәрбие мәселесін көтеруі жағынан бағалы да болатын: оқушыны әділдікке, қарапайымдыққа, тапқырлыққа баулуды көздейтін. Ыбырай Алтынсарин бұл әңгімелердің осы қасиеттерін жоғары бағалап, оларды қазақ тіліне аударды.

Ыбырай Алтынсарин Л.Н.Толстойдың шығыс аңыздары мен ертегілері негізінде жазған әңгімелерін аударды. Ол бұл шығармалардың қазақ оқушылары үшін қай жағынан да айрықша қиындық туғызбайтындығын ескерген тәрізді.

Ыбырай Алтынсарин аудармаларының тақырыптарына қарап, олардың түп нұсқаларын табу қиын, өйткені ол көптеген аудармаларының тақырыбын өзгертіп, өзінше алған. Оның бұл әрекеті шығарманың тақырыбын оқушының көңілін бірден аударарлықтай дәрежеге жеткізу талабынан туған және әңгіме идеясының тақырып арқылы айқын белгіленіп тұруын қадағалаған. Мысалы, ол И.И.Паульсонның хрестоматиясынан аударған «Вежливость украшает всякое состояние» деген әңгімені «Әдеп», «Первый русский гоф – малер» әңгімесін «Талаптың пайдасы», «Сапожные гвозди» әңгімесін «Білгеннің пайдасы», «Два друга и медведь» әңгімесін «Ақымақ дос» деп алды т.б. Осы келтірілген түп нұсқалар мен аудармалардың тақырыптарына қарағанда, аудармалардағы тақырыптар әлдеқайда жеңіл және оқушысын тарта алатындай дәрежеде шыққан. [6]

Атап айтқанда, бірінші әңгіменің түп нұсқадағы тақырыбы тым ұзақ, шұбалаңқы, ал аудармада керісінше. Бірақ соның өзінде ол ұтымды, әңгіменің негізгі мәселесін дәл және тартымды жеткізіп тұр. Екінші әңгімеде түп нұсқа кейіпкердің атымен аталған, ал аударма әңгіменің идеясына байланысты аталған. Мұның себебі: аудармашының негізгі мақсаты – орыстың бірінші суретшісінің өмірін дәріптеу емес, оның зор талап арқылы үлкен нәтижеге жеткенін ғана айту, сол арқылы оқушыны талаптылыққа шақыру.

Ыбырай аудармалары дала өміріне қазақ жазба әдебиеті қалыптаспай тұрған кезде келіп, сол әдебиеттің тууына және идеялық жағынан нығая түсуіне жан – жақты әсерін тигізді. Қазақ жазба әдебиетінің алғашқы негізі болып саналатын Ыбырай Алтынсариннің өз шығармаларының осы аудармалар арқылы, басқаша айтқанда, орыс әдебиетімен тікелей танысуының нәтижесінде туғандығы белгілі. Ол орыс әдебиетімен шығармашылық байланыс жасай отырып, одан идеялық сабақ алды, аударма жасау үстінде өзінің жазушылық шеберлігін жетілдіре түсті, сөйтіп аударма өнері қазақ жазба әдебиетінің дамуына әсер етті, яғни Ыбырай Алтынсариннің аудармаларынан қазақ жазба әдебиетінің қалыптасуына орыс әдебиетінің тигізген зор көмегін көреміз.

Шоқан Уәлихановтың, Ыбырай Алтынсариннің, Абайдың орыс әдебиетімен жалпы шығармашылық қарым – қатынасы арқылы, көркем аудармалары арқылы қазақ әдебиеті мен орыс әдебиетінің арасында көптен өмір сүріп келе жатқан дәстүрлі әдеби байланыс бар екенін көреміз. Мұның өзі ауыр күндерде қалыптасқан халықтар арасындағы тарихи достықтың бір сабағы ретінде қаралуға тиіс және өз алдына зерттеуді қажет ететін мәселе, өйткені орыс әдебиеті қазақ әдебиетіне тек Октябрь революциясынан кейін ғана ықпал етіп қойған жоқ, онан бұрын да тамаша әсерін тигізді, оның дамуына жағдай жасады. Сондықтан да бұл екі әдебиеттің арасында әлі толық зерттелмей келе жатқан бір ғасырға жуық әдеби байланыс тарихы бар деп білеміз.

Ыбырай Алтынсариннің аудармалары қазақ әдебиетінде аударма өнерінің де өзіндік тарихы, өсу жолы барлығын танытады; олар бүгінгі өскелең аудармамыздың басқышы болып саналады. Ыбырай Алтынсариннің аудармалары мен қазіргі аудармаларды салыстыра отырып, біз қазақтың тілі мен мәдениетінің, дүниетану парасатының дамығанын, сондай – ақ, аударма өнерінің де тарихи санат (категория) ретінде өсіп, жетіліп келе жатқанын анықтап білеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ламашев Ә. «Алтынсарин туралы естелік». Алматы, 1991ж.
2. Б.Сүлейменов. Ыбырай Алтынсарин – түрколог ғалым
3. Алтынсарин Ы. «Қазақ хрестоматиясы». Алматы, 2003 ж.
4. Дербісалин Ә. «Ы.Алтынсариннің жазушылық қызметі туралы». Алматы 1958ж.
5. Талжанов С. «Тұңғыш ағартушы және аудармашы». Бастауыш мектеп, №2, 266 – 267б.
6. Ә. Дербісалин Ы.Алтынсарин. Алматы, 1965 ж.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННІҢ РУХАНИ МҰРАСЫ НЕГІЗ РЕТІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ

Жаксалыкова Кунсулу Салыковна
теміржол пәнінің оқытушысы
«ҚИНЭУ кәсіпкерлік колледжі» ЖМ
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Ы. Алтынсариннің педагогикалық мұраға үндеу бүгінде бұрынғыдан да өзекті. Қазіргі уақытта білімнің тарихи негізіне жүгіну қажет, өйткені тарихи педагогикалық мұраны түсінусіз жас ұрпақты адам мұраттарымен таныстыру мүмкін емес. Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен шығармашылық жолы, өмірбаянының жеке беттері, философиялық және педагогикалық көзқарастарының жеке аспектілері ерекше қызығушылық тудырады және қазіргі тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына ықпал етеді.

Ыбырай Алтынсариннің тағдыры – одан кейін өмір сүріп, өмір сүргендердің барлығына өнегелі үлгі. Бұл-өз халқына риясыз қызмет етудің үлгісі.

Оның бүкіл өмірі мен қызметі Ы.Алтынсарин өз халқына қызмет етуге арнады. Қиын, кейде алғыссыз жолды – өз халқының ағартушылығын таңдап, Ұлы мұғалім бір хатта былай деп жазады: "...Мен өзімнің байырғы нанымдарымнан және туыстарыма Менің күшім жеткілікті болғанша пайдалы болуға ұмтылудан бас тартпаймын".

Көрнекті қазақ ағартушысы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тарихына жаңашыл педагог, этнограф-ғалым, ақын, фольклорист, прозашы және орыс классиктерінің аудармашысы ретінде енді.

Ыбырай Алтынсарин тек ұлы ұстаз ғана емес. Ол қазақ жазба әдебиеті мен әдеби тілінің негізін қалаушылардың бірі, кириллицаға негізделген қазақ грамматикасын жасаушы.

Бастамасы бойынша және тікелей қатысуымен Ы.Алтынсарин Қазақстанда Халықтық зайырлы мектептер желісі құрылды. Ол нақты шындық туралы сенімді білім бере алатын зайырлы білімге басымдық берді: "табиғи ақыл тек айналасындағыларды құшақтай алады, оны дамытып, тануға қабілетті етеді және ол көрмеген нәрсені тек зайырлы білім бере алады...

Мектептер – қазақтар білімінің басты серіппелері, оларға деген барлық үміт, олардағы халқымыздың болашағы". Маңызды мағынасы Ы.Алтынсарин оқушыларға адамгершілік тәрбие берді. Ол оқушыларда адамгершілікті, еңбекке адалдықты, Отанға деген

сүйіспеншілікті тәрбиелеуге тырысты. "Мен бар күшіммен тырысамын, – деп жазады ол, – олардың моральсыздығына әсер ету үшін, олар кейіннен пара алмауы үшін" [1, 221 -222].

Б.Алтынсарин зайырлы халық мектептерін құрып қана қоймай, олар үшін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің әдістемелік принциптерін әзірледі, оқу және әдістемелік құралдар жазды. Өзінің алғашқы оқулықтарын қазақ тілінде басып шығарумен: "Қырғыз оқулығы" (1879; 2-басылым., 1906) және "қазақтарды орыс тіліне үйретуге алғашқы басшылық" (1879) ол қазақ халқының рухани өміріне үлкен үлес қосты.

Б.Алтынсарин тіл өз тарихында халықтың өмір сүру процесінде жинақталған қазына деп есептеді, сондықтан халықтың өмірі мен оның "ең ұлы тәлімгер" ретінде дамуы үшін ерекше мәнге ие, рухани және адамгершілік тәрбиенің, балалар мен жастардың дамуының сарқылмас көзі болып табылады.

Ыбырай Алтынсариннің рухани мұрасы баға жетпес тәрбие-білім беру мазмұнын білдіреді, адамның жемісті және қиын өзін-өзі тануының үлгісі болып табылады.

Ойшыл, мұғалім ретінде Б.Алтынсарин адамның парасатты болмыс ретінде қоршаған әлемге қатысты танымдық қабілеті бар екенін түсінді. Жылы сұрақтың жауабын түсіндіру " бұл бүкіл әлемді қандай күш қозғалысқа келтіреді, әлем неге соншалықты әдемі және үйлесімді?"ол презентацияның қол жетімді түрін таңдады – өлеңдер мен қысқа әңгімелер түрінде. Олардың ішіндегі ең танымалы – " Кел, балалар, үйренейік!». Онда адамның өміріндегі білім мен ғылымның пайдасы туралы айтылады, ол адамның қолында ашық жанмен қоршаған әлемді ғана емес, сонымен бірге өзінің және айналасындағылардың рухани принциптерін де білуге мүмкіндік береді.

Ол адамдардың мінез-құлқы мен іс-әрекеттері басқаларға үлгі болуы керек, басқаша айтқанда, олар адал, әділ, қоғамға қызмет етуі керек деп тұжырымдады.

Сондықтан Б.Алтынсарин өз өмірінің мәні, өз халқының өмірі туралы жиі ойлайтын. Ол мақсатсыз емес, тек өзі үшін ғана емес, қоғам үшін де пайдалы өмір сүруге тырысты. Өз өмірінің мәнін анықтай отырып, ол "білім" іздейді, "отандастарына жақсылық" жасауды мақсат етеді, бүкіл өмірін халықты ағарту ісіне арнайды, олардың адамгершілігіне де әсер етуге тырысады.

Б.Алтынсарин адамның жағымсыз қасиеттеріне мақтану, адалдық сияқты әрекеттерді де жатқызады. Ол "байлықпен" мақтанбау керектігін жиі байқайды, өйткені егер сіз өмір сүрсеңіз, "сәттілік сізді кенеттен тастап кетеді" деген ақылға қонымсыз.

Өз ойларында ол адамның денесі, жүрегі мен ақыл-ойы еңбекті қажет ететінін түсінді, ал бұл жұмыс адамға қол жетімді және оның жалғыз лайықты бақыты.

Сондықтан оның көптеген әңгімелері "еңбекқорлық сияқты" адам бойындағы тәрбиеге арналды. Оның әңгімелерінің кейіпкерлері бақытқа тек еңбек арқылы қол жеткізеді, еңбек арқылы үлкен моральдық қанағат алады [4, б.157].

Сонымен қатар, ол еңбек тәрбиесін жүзеге асыру барысында отбасы руханият пен адамгершіліктің салауатты негізін қалыптастыратынын дұрыс байқайды. Еңбекте және еңбек арқылы тәрбиелеу, оның пікірінше, өмірге моральдық көзқарасты анықтайды, өйткені өмір адамды қарапайым қадір-қасиетінен оңай айырады.

Еңбек отбасында, деп мәлімдеді Б.Алтынсарин, өмірлік белсенділік пен тәуелсіздік, жерге деген сүйіспеншілік, жолдастарына өзара көмек сезімі, үлкендердің тәжірибесіне құрмет сияқты жеке тұлғаның адамгершілік жағымды қасиеттері қалыптасты, түсіністік пен тапқырлық, практикалық ақыл мен еңбек ептілігі дамыды.

Бұл оның "Қыпшақ Сейітқұл", "Киіз үй және ағаш саятшылық", "Байдың ұлы және кедейдің ұлы" әңгімелерінде айқын көрсетілген. Әңгімелер мен өлеңдер Б.Алтынсарин алаңдататын моральдық идеяларға жат. Батыр, ақылды, табиғатынан түсінікті, тапқыр, ол әрдайым еңбек адамдарының ортасынан шығарады, өткір және дәл сөздерді табады, бай ортадан адамдардың моральдық деформацияларын көрсете және мазақ ете алады.

Бұл өте үлкен мән берді Б.Алтынсарин бала тәрбиесі оның қолында екенін атап өтті.

Жоғары бағалайды Б.Алтынсарин қазақ отбасының үздік дәстүрлері: ол баланың ата-ананың сүйіспеншілігі мен сүйіспеншілігіне құқығы, балалардың ата-аналарға қатысты

міндеттері туралы терең сеніммен айтады. Құрметпен, тіпті құрметпен Ы.Алтынсарин "Ананың махаббаты" өлеңінде қазақ отбасының ғасырлық әдет-ғұрпы сипаттайды. Ананың бейнесі онда Отанның бейнесімен байланысты.

Нәрестені кім еркелетеді,

Түнде ұйқыдан ояну.

Кім баланы абайлап атқа отырғызады[3].

Тұлғаның рухани-адамгершілік дамуында әдеби шығармалардың баға жетпес мүмкіндіктері бар Ы.Алтынсарин және ол жинаған ауызша халық шығармашылығының үлгілері.

Оның шығармалары, сондай-ақ аңыздар, эпостар, ертегілер, мақал-мәтелдер, әндер, халық әншілерінің, әңгімешілерінің айтыстары балаларда адамдарға деген сүйіспеншілік пен адалдықтың жоғары сезімдерін, жанқиярлық сезімін, адамгершілік пен әділеттілікті, қарапайымдылық пен адамгершілік қатынасты тәрбиелейді.

Балаларды білімді игеруге шақырады: "Біліңіз: тек сауатсыз адам соқыр, қараңғыда жүреді", адалдық, жауапкершілік, әділдік, шындық, шынайылық сияқты жоғары адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады. Олардың айтуынша Ы.Алтынсарин, Құдайдың еркі емес, тұрақты және мақсатты тәрбие балалардағы ең жақсы адамгершілік және моральдық-этикалық қасиеттерді қалыптастырады [4].

Барлық рухани-адамгершілік ілімдер Ы.Алтынсарин адамға деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімімен, гуманизм сезімімен қаныққан. Оның айтуынша, тәрбие сананы жарыққа шығаруы керек, сондықтан жақсылық айқын көрінеді, өйткені жақсылық пен құрмет ерекше орын алады. Рухани-адамгершілік тәрбиесінің міндеті Ы.Алтынсарин балаларда халық алдындағы, мемлекет, қоғам, отбасы, ұжым алдындағы, өз алдындағы борыш пен жауапкершілік сезімі сияқты қасиеттерді қалыптастыруды қарастырды.

Мәселен, фольклорлық материалға негізделген "Қарабатыр", "Қара қылыш", "Қобаланды" әңгімелері патриоттық сезімдерді оятып, берік ерік-жігерді, берік мінезді тәрбиелейді.

Барлық осы қасиеттер Ы.Алтынсарин өзінің педагогикалық еңбектерінде бір-бірінен оқшауланған рухани-адамгершілік тәрбие объектілері ретінде емес, жеке тұлғаны рухани-адамгершілік тәрбиелеудің бірыңғай процесінің тараптары ретінде қарастырды.

Ы. Алтынсариннің есімімен Қазақстанда әйелдер білімінің басталуы да байланысты. Еңбекке деген құрмет, халыққа қызмет ету, өз ісіне деген сүйіспеншілік оның өмірінде, сондай-ақ әңгімелерінде ерекше көрінді. Ағарту жүйесін жақсарту туралы әрбір жаңа ой нақты сөздер мен әрекеттермен қолдау тапты. Бұл оның "Жомарт адам" әңгімесінде сипаттайтын шынайы көшбасшы ретіндегі қасиеттерін көрсетті [6].

Өзінің педагогикалық қызметінде Ы.Алтынсарина мектептердегі барлық оқу және тәрбие процесінің негізгі қозғаушы күші ретінде мұғалімнің рөліне зор мән берді. "Біздің ісімізде қырғыз мектептерінің болашағы зор, – деп жазды Ы.Алтынсарин, көп жағдайда қазір қалыптасқан бастамаға байланысты; осыны ескере отырып, мен қазір жақсы мұғалімді бәрінен де қымбат бағалаймын. Халық мектептері үшін мұғалімдер бәрін құрайды" [7, Б. 107].

Ы.Алтынсарин өз Отанының нағыз патриоты болды. Оның қазақ халқына деген сүйіспеншілігі шексіз болды. Ол өз халқының азабын жан-тәнімен сезінді және оған пайдалы болған кезде қуанды. Адамгершілікті қалыптастыру жолы да күрделі.

Ы.Алтынсарин нағыз шығармашылық қиғас және оның титаникалық күш-жігері қазақ халқын ағартуда орасан зор оң рөл атқарды. Оның тәрбие мен ағартудағы еңбегі баға жетпес сипатқа ие.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ильминский Н. Алтынсарин туралы естеліктер. - Қазан: ТжКБ-литография В.М. Ключникова, 1891. – 396 б.

2. Коменский Я. А. Ұлы дидактика (таңдалған тараулар)/ Педагогикалық мұра. - М; Педагогика, 1989. – 416 б.
3. Алтынсарин И.Собр. 3 томдық оп., Т.1. - Алматы: Ғылым, 1975. – с. 65.
4. Жұмағұлов К.Т. Ыбырай Алтынсарин және қазақ халқының мәдениетін дамыту. - АлмаАта: Қазақстан, 1984. – 204 б.
5. Ситдыков А.С. Ы.Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі. - Алматы: Мектеп, 1968, - 148б.
6. Адамзаттың рухани мұрасы (5-11 сыныптар). Мұғалімдерге арналған әдістемелік құрал.- Алматы, 2014.
7. Иырай Алтынсаринді білеміз бе? 50 сұрақ және 50 жауап. - Қостанай, 2016.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННІҢ ОҚУ ҮРДСІНДЕГІ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫ

Жумабаева Кулбарам Ембергеновна,
«Кәсіби қазақ тілі» пәнінің оқытушысы
КММ «Қостанай жоғары медициналық колледжі»

«Мен келермін, кетермін, артта жазған сөз қалар», - деп қазақтың кемеңгері, біртуар перзеттерінің бірі әрі бірегейі Шәкәрім айтқандай әр пенде жалғанда жаратылған адамдық ісімен мәңгі болып қалмақ. «Даланың күмбірлеген қонырауы» аталып кеткен Ыбырай атамның қазақ кемеңгер ойшылдарының арасында шоқтығы биік, алар орны ерекше екеніне ешкім де шүбә келтірмесі хақ. Сахараны батысынан шығысында, түстігінен терістігіне дейін көшіп-қонып жүрген сол заманғы қазақ халқы діни наным, ғасырлар бойы қалыптасып қақталған ұлттық салт-сана, дәстүр, кең даланың дара да дана түсігінен өзгірісінен мақрұм еді. Қонсы қонған көрші елдер білім-ілімнен іліп алып, алға шапқанда, қараңғы қазаққа шыңайы түрде қауіп төнген еді. Жалғыз даңғыл жол-ғылымның етегіне жармасып, халықты ағарту еді.

Батыстық үлгідегі білім, діни нанымға айтарлық түрде қарсы келетін жаңа танымды қазақ санасына сіңіру оңай болмағалы анық. Осы жолда тыңбай еңбек етіп, ат дүбірі, күй күмбірінен өзге дыбыс естілмеген кең байтақ қазақ даласына шамшырақ болып, қонырау үнін күмбірлеткен, « Кел, балалар, оқылық!», деп барша қауымға жар салған жалғыз тұлға. Ыбырайдың атқарған айтуы жауыр болды деушілер қатты қателеседі, неге десеңіз, Ыбырай атамның айтылмаған тарих қатпаларында ашылмаған талай қырлары баршылық, сол тұрғыда зерттеу жүргізіп, оны жас ұрпақпен таныстыру бүгінгі күннен еншісіндегі іс болмақ.

Ағартушылық идеяларымен жігерлендіріген ол ауыл-ауылды аралап, жергілікті халыққа білім алудың маңызы мен қажеттілігін түсіндіруге күш салды. Осындай өткізілген орасан жұмыс арқасында қазақ балаларына арналған интернаты бар мектеп ашылды. Халық ағартушысы жүргізген үгіт жұмыстары нәтижелі болды. Бұл ретте ол былай деп қуана жазды: « Аш қасқырдың қойға ұмтылғаны сияқты, мен балаларды оқытуға қызу кірістім және мені өте қанағаттандыратыны- бұл балаларды үш айдың ішінде оқуды, тіпті жазуды үйреніп алды». Қазақстанда қыз балаларға білім берудің бастауы да Ы. Алтынсариннің есімімен байланысты. [1, с. 145]

Аса көрнекті халық ағартушысының басшылығымен қыз балаларға арналған бірнеше мектеп ашылды. Ол мектептердің жанында интернаты болды. Ыбырай Алтынсарин мектепті халық ағарту ісінің маңызды буыны санады. Білген үстіне біле түссем деген құмарлық пен өз халқыма неғұрлым көбірек пайда келтірсем деген абзал арманға ұмтылмас Ыбырайдың өмірлік ұстанымына айналды.

Жас ұрпақты тәрбиеулеуде аса маңызды болып рухани, адамгершілік, патриоттық, азаматтық тәрбие екені бәрімізге аян. Осы маңызды тәрбие негіздері қазақ халқының ірі тұлғарын да ойландырған. Атап айтатын болсақ, Ыбырай Алтынсарин шығармаларында өз тереңділігі жатыр. Ы.Алтынсариннің педагогикалық идеяларының оқытылуы қазіргі заманда

да өзекті мәселенің бірі болып отыр. Болашақ медициналық қызметкерлерге Ыбырайдың адамға аяушылықпен қарау, қай кез болмасын адам өз адамгершілік қасиеттерін жоғалтып алмауы, өскелен ұрпаққа із қалдырып, өз ісімен тәрбиелеу сияқты идеялары аса маңызды.

Ыбырай қазақ жастарын оқуға үндеуімен қатар, адамгершілікке, махаббат, достыққа, еңбекке, жігерлікке, тапқырлыққа, халқын сүюшілікке, қысқасын айтқанда, адам деген ардақты есімді ақтай алатын кісі болып шығуға үндеді және жастарға бала кезінен бастап дұрыс тәрбие бергенде ғана бұл міндеттерді іске асыруға болантындығын ол жақсы ұғынды. Ыбырай өзінің оқушылық, жазушылық, аударшылық жұмыстарын осы мақсатқа бағындырды. Ыбырай жан-жақты білімді адам болған. Білімді адам ретінде ол прогреске, білімге ұмтылудың қазақ халқы үшін қаншалықты зор маңызы бар екенін айқын көре білді. Қазақ халқының болашағына, еліміздің өсіп-өркендеп, дамуы үшін қажетті мамандар даярлауға да ерекше мән берді. [2; с.149]

Ы.Алтынсарин қазақ балаларын білімдерін жетілдіруіне, оларға болашақ өміріне жол сілтеп, кәсіби бағдар беруіне де аса зор көңіл бөліп отырған. Осының дәлелі ретінде қазақ халқының алғашқы дәрігері біздің жерлесіміз Мұхамеджан Қарабаевтың Троицк қаласындағы ер балаларға бастамасын әрі қарай жетілдіріп, қазақ елі арасынан шыққан М. Қарабаев Қазан қаласындағы медициналық университетіне түсіп, ойдағыдай тәмамдады.

Алтынсарин қазақ халқын оқуға шақырып, елдерімен надандықтан арылтып, әңгімелері арқылы жан-жақты тәрбиелесе, ал М. Қарабаев сол кездегі аса қауіпті ауруларды емдеп, шалғай жерлерге барып, індеттерді жоюға қатысқан. Қазіргі уақытта зер сала қарап отырсақ, Алтынсарин мен Қарабаевтың өмірдегі ұстамдылығы, адамға деген мейрімділігі, жақсылық жасауы, өз елінің патриоты болғанына күмәніміз жоқ. Осы тұрғыда Қостанай жоғары медициналық колледжінің оқытушылары кәсіби қазақ тілі сабақтарындағы Ы.Алтынсарин мен М. Қарабаевтың еңбектері мен шығармаларын үлгі ретінде қолданып, студенттерді отансүйгішлікке, мейрімділікке тәрбиелеуінің басты міндетінің бірі деп санайды.

Ы. Алтынсарин алғаш әдебиетімізге проза жанрының да негізін қалады. Балаларға арнап жазылған бұл әңгімелерін өзінің төл өлендеріне қосып сол Хрестоматиясына енгізді. Осы қысқа әңгімелерін ол жас шәкірттерді адамгершілікке, ізгілік пен бауырмалдыққа, адал еңбек пен әділдікке, әдептілік пен сыбырлыққа, зейінділік пен бідімді еркін игеруге шақырды. Ыбырай прозасының басты ерекшелігі неде дегенде, мынаны айтуға тиіспіз: қазақ халқының мәдени-әлеуметтік өмірін арқау ете отырып, жаңа буын жастардың өсіп жетілуіне қажетті үлес қосу еді. Жазушының «Аурудан аяған күштірек», «Асыл шөп», «Малды» атты әңгімелері қайырымдылық пен бауырмалдық, сабырлық пен шыдамдылық секілді ізгі қасиеттерді тәрбиелеуге арналған.

Сондай-ақ жазушының балаларды әдеп пен әділдікке, қанағатшылдық пен жомарттыққа, сақилық пен тазалыққа, ізеттілік пен бауырмалдыққа шақыратын әңгімелері де бір төбе. Ыбырайдың ендігі бір топ әңгімелерінде «Әке мен бала», «Баланың айласы», «Надандық» әңгімелерінде жазушы ойлы да ұтқыр ойларын оқырмандарға жеткізе отырып, мейрімділік пен келсе де айтыс не екенін түсіндіретін «Жан-жануарлардың дауласқаны», «Байұлы», «Сәтемір хан», «Жәнібек батыр», «Оқудағы балалардың үйіне жазған хаттары» тәрізді топтамаларында тапқырлық, шешендікке баулуды мақсат етеді. Ыбырай тазалық туралы, шалғай ауылдан келген қазақ балаларының интернатта жүріп-тұруы, күн тәртібін сақтау туралы, балаларды уақытылы егу жасалуы туралы өз ойларын отраға салып, жүзеге асырған. Айталық, ол «Салақтық» әңгімесінде салақтық, тазалық сақтамау салдарынан кейіпкер жанын тапсырды. Осы әңгімеде жазушы «Құдай тағала таза жүрмеген былғаныш кісіні сүймейді, тым болмаса жуынуды әдет етсең шикан, қотыр деген бәлелерге душар болмас едің», - деп кейіпкеріне ақыл-кеңес береді.

Қазіргі уақытта жиі көтеріліп жүрген өзекті мәселелердің бірі-салауатты өмір салтын сақталуын, сол кезде де Ыбырай атамыз қозғап, өз ой-пікірлерін ұрпаққа жеткізіп отырған. Сол заманда-ақ Ыбырай Отанына жасаған игі істерімен халқының болашағын ойлауы, дені сау ұлттың сақталуына көп көңіл бөліп, меңзеп отырғаны жас ұрпақты ойландыруға тиісті деп

ойлаймын. Ұлы ағартушы адамға деген сеніммен қарап, оның күш-жігеріне сенген. Оның ойынша білім мен тәрбие-бір тұтас ұғым. Адам шеніне, байлығына, кедейлігіне қарамай білім бәріне бірдей болуы керек деген ұстанымдылығымен белгілі. Ол өз ғұмырының соңғы кезінде былай деп жазды: «Мен түбегейлі терең сеніммен туған халқыма шамамның келгенінше пайдамды тигізсем дегент ниетіммен ешқашан бас тартпаймын». Ы.Алтынсариннің ұшаң-теңіз еңбегі қазақ халқының білім дамуына, білім көкжиегінің кеңеюіне, рухани және мәдени гүлденуіне игі ықпал етті.

Атқарған еңбегі мәуелі ағаштың жемісіндей мол болған тұлға Ыбырайды құрмет, өмірлік ұстаз тұту әр заман ұрпақтарының заңды парызы мен міндеті. «Жұпар қалтадан жұпар кетсе де, иісі қалар» демекші, бұл фәниден өзі озса да, сөзі, атқарған ісі тарих беттерінде мәңгілік қалғанда, Алтынсарин ұмытылмақ емес, былайым, солай болмақ.

«Тәрбие-тал бесіктен», «Ел болам десен бесігіңді түзе» бұл даналық сөздер бекерге айтылмаса керек. Ыбырайдың еңбектері тек білім, ғылым жайында емес, тәрбиелік мәні зор, адамгершілік, ізгілік, еңбек, ар-намыс, патриот болып қалыптасуға үлкен септігін тигізеді. Сондықтан, кеше, бүгін, ертең болсын оның қалдырған мұрасы өшпек емес. Оның қалдырған қазақ мектебі, оның қалдырған қазақ хрестоматиясы, оның шығармалары, кітаптары өшкен жоқ. Керісінше, заманмен бірге жасап, бірге жаңарып, бірге жасарды. И. Алтынсарин адамның мақтанш пен адалдық сияқты жағымсыз қасиеттерін білдіреді. "Қыпшақ Сейтқұл" әңгімесінде ол зорлық-зомбылық пен тонау арқылы алынған жақсылық болашаққа бармайды деген ойды баса айтады.

Ы. Алтынсариннің әңгімелерінің кейіпкерлері-байлықтың иелері, тек адамдарға жақсылық жасау арқылы ғана адамгершілік жағынан асқақ, ізгілікті болады.

Ыбырай Алтынсарин жомарттықты адамның ең құнды қасиеттерінің бірі ретінде ұсынады. Ол "жылу" қазақтарының ежелгі әдет-ғұрпын жомарттыққа жатқызады, онда адамдар өздерінің зардап шеккен тайпаларына шын жүректен және қамтамасыз көмек көрсетеді.

Ибырай Алтынсарин қазақ жастарын орыс халқының озық мәдениетін үйренуге және игеруге шақырды. Ол "қазақтардың жас ұрпағы орыс тілі мен сауаттылығына мәдениет пен білімнің жалғыз тілі ретінде қарайды, оларға тәуелді болады және орыс тілінде азды-көпті рухта дамиды" деп болжады.

Ы.Алтынсарин қазақ халқының келешегін мектеппен байланыстыра отырып, қазақтар оқитын мектептің моделі қандай болуы керектігін айқындайды және мектептердің белгілі бір мақсат бойынша жұмыс істеуін қолға алады. Ағартушының бұл тұжырымдары халық ағарту мәселелері жайындағы ой-пікірлері мен тапсырған есептерінде айқын жазылған. Ыбырай Алтынсарин мектептің басты мақсаты – баланың дұрыс тәрбие мен білім алып шығуы болуы керек деген принципті ұстанды. Бұл ағартушының губернаторларға, оқу инспекторларына жазған хаттары мен тапсырған есептерінен айқын аңғарылады. Сол кезеңдегі орыс билігінің қазақ жерінен мектеп ашудағы басты мақсаты – қазақ балаларына білім беруден гөрі қазақ қоғамын орыстандыру және орыс жазуын енгізу арқылы отарлау саясаты болғаны мәлім. Ы.Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметіне терең зерттеу жүргізген Ә.Сыдықов Ыбырай Ильминскийдің системасы бойынша қазақтарға құрылған мектептерден мүлде басқа типтегі мектептер құрмақшы болғанын атап көрсетеді. Осы мақсатпен Ы.Алтынсарин қазақ балалары оқитын мектептегі білім беру жүйесінің жобасын жасап шығады. Себебі халықтардың балалары оқитын мектептерде оқушылардың орыс тілі мен әдебиетін жетік меңгеріп шығуына ғана назар аударылып, жан-жақты терең білім алуына мән берілмейді. Ал ағартушы қазақ балалары оқитын мектептерде де таза орыс мектептері сияқты барлық пәндердің өтуін, қазақ баласының да толыққанды білім алып шығуын жан-тәнімен қалайды. Сонымен қатар, Ы.Алтынсарин қазақ балаларына арналған мектептердегі:

1. Оқу жұмысының жалпы жайын
2. Мектептердегі оқу жайын
3. Оқу құралдарының жайын

4. Оқу және тәрбие жұмыстарын

5. Мектептердің шаруашылық жағын үнемі өзі бақылап, қазақ баларының сапалы білім алуын, дұрыс, жайлы жерде тұруын қадағалап отырған.

Салыстырту, өз тәжірибесіне сүйене отырып қорытынды жасату тәрізді әдістері «Жаратылыстану», «Дүниетану» пәндері тапсырмаларында жүйелі беріледі. Бұл Ыбырай Алтынсариннің бір ғасырдан астам уақыт бұрын айтып кеткен методикалық әдіс-тәсілдері бүгінгі жаңартылған білім мазмұнындағы оқулықтарда әлі күнге дейін сақталып келе жатқанының айғағы. Ы.Алтынсариннің ғылым мен техниканың жетістігін балаларға ұғындырған, ізденуге, еңбек етуге, заман талабына бейімделуге шақырған өлеңдері, баланы еңбек пен адалдыққа тәрбиелейтін, ұлы жаңалықтар мен өнер табыстарын суреттейтін әңгімелері күні бүгінге дейін оқу-тәрбие жұмыстарының өзегі болып келе жатыр.

Балалардың мектеп бітіріп шыққанда белгілі бір мамандыққа қарай бейімделуін қамтамасыз ету мақсатында Ы.Алтынсарин сабаққа қажетті қосымша құралдар, атап айтқанда, Гестерманның техникалық коллекциясын (зығыр, мақта, жүн, жібек, былғары, қағаз, әйнек сияқты заттарды өндіру және пайдалану үлгілері, бал арасын ұстау жайы т.б.), ұзындық, ауырлық өлшеу коллекциясын, таразылар, барометрлер, микроскоптар, компастар, электр-магнит, істейтін телеграф пен сиқырлы фонарьларды арнайы қаржы жұмсап мектептерге алдырып отырған. Бұлардың не үшін қажеттілігін Ы.Алтынсарин Торғай облысындағы халық мектептерінің 1883 жылғы жайы туралы тапсырған есебінде былайша түсіндіреді: «Менің бұларды керек деп тапқан себебім, біріншіден, мысалы, электр сияқты заттарды жалаң кітаптан түсіндіру оқушыларға олар жайында толық түсінік бермейді, ал екіншіден, қазақтар мүмкін болғанынша ғылым мен өнердің үлгілерін де көрсін деген ой еді».

Бұдан Ы.Алтынсариннің мектептің материалдық техникалық базамен қамтамасыз ету мәселесіне аса көңіл бөле отырып, теориялық материалды практикалық әрекет арқылы игеруіне жағдай жасауды көздегенін көреміз. Қазіргі таңда сол заманда ой елегінен өткізген Ыбырай атамиздың ойын қазір де педагогикалық салада озық қолданылуда. Бұдан Ы.Алтынсариннің «Мектеп зат пен құбылыс жөнінде, айналадағы өмір мен табиғат туралы дәл де анық ұғым беруге тиіс. Ол үшін оқулықтармен ғана шектелмей, әр тақырып ерекшелігіне қарай аспаптар, коллекциялар арқылы т.б. көрнекі құралдар арқылы түсіндірілгені жөн», - деген ұстанымының күні бүгінге дейін өз маңызын жоймағанын көреміз.

Сонымен, Ы. Алтынсариннің ағартушылық –педагогикалық идеяларын жүйелеуде мынадай белгілерін түйіндеуге болады:

Ағартушылық – педагогикалық идеялары:

- мектеп жүйесін құрастыру;
- гуманистік көзқарасы;
- қазақ баларын сауаттандыру;
- ана тілінде оқыту;
- білімді саналықпен игеру;
- дидактиканың ғылымилық принципіне сүйену;
- халықтық педагогикаға сүйену;
- орыстандыру саясатына қарсы күресу;
- дінді оқуға өзгеше көзқарас.

Ы. Алтынсариннің білім беру үрдісіндегі ағартушылық идеялары:

- ана тілін үйрету;
- орыс тілін үйрету;
- математика;
- жаратылыстану;
- тарих және жағрапия;
- еңбек сабақтары

Қорыта келе қараңғыда қарманған халқын жарыққа жетелеген, қазақтың санасын жайлаған дерттің емін тап басып, көре білген Ыбырай ұстаз қазақ қоғамына жаңалықтың дәнін себуші қарлығаш. «Адамның ең маңызды күш-жігері-адамгершілікке ұмтылу. Біздің ішкі тұрақтылығымыз және біздің өміріміз оған байланысты. Біздің іс-әрекеттеріміздегі мораль ғана өміріміздің сұлулығы мен қадір-қасиетін береді. Оны тірі күшке айналдыру және оның маңыздылығын анық түсінуге көмектесу –білім берудің басты міндеті», - деп атап өтті әлемге әйгілі ғалым, Нобель сыйлығының лауреаты А.Эйнштейн.

Атамыз сияқты патриот, елін, жерін, Отанын қорғайтын, білімді, дарынды жастарымыз көп болса екен дегіміз келеді. Біздің медициналық колледжінің студенттеріне білімнің кәусарын, медицинаның жаңа жетістіктерін, бәсекеге қабілетті тұлға болуға тәрбиелеудеміз.

Қорыта келе: Ұлы ұстаз өмірі, қызметі кейінгі ұрпаққа үлгі болады.

Мәңгі есте сақталады деген ойдамыз. Ыбырай ісі жалғаса береді. Шығармаларының тәрбиелік мәні, өмірге деген құштары, әңгімелері арқылы болашақ ұрпақты адамгершілік қасиеттеріне тәрбиелеу, сол ізгілікке деген ойлары ешқашан ескірмейді. Ы.Алтынсарин балаларға арналған әңгімелерінде тәрбие, тәлім берерлік мақсаттар қойып, олардың бойына ізгілік ұрығын себуге тырысады. Ыбырай сезімтал психолог, әрі тәжірибелі педагог болғандықтан балалардың жас ерекшеліктерін орынды ескере отырып, олар әлі танып білмеген, бірақ қызыға қарайтын жана дүние есігін ашып, айтар ойын түрлі көріністер арқылы әсерлі етіп көрсете білді.

М. Хакімжанова ұстаз атасына арнаған ойын былай түйіндейді:

Жаның сала ұмтылды.

Болашақтың таңына.

Қиялдап қана қойған жоқ.

Май тамызып, от берді.

Ой-сананың шамына.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ы.Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. I том. Алма-ата, 1975.-145 б.
2. Ы.Алтынсарин және қазақ халқы мәдениетінің дамуы. Алма-ата, 1984.-149 б.
3. 3.Әңгімелер. Алма-ата, 1980ж.
4. 4.Алтынсарин Ы. Таңд. шығарм. жинақы. – Алматы, 1955. – 118 б.
5. Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы. / Құр. Қалиев С. – А., 1994. – 122-129 б.
6. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақтың тәлім-тәрбиесі. – А., 1995.-128-135 б.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН - АҒАРТУШЫ, АҚЫН, ЖАЗУШЫ

Кенаралова Шинар Баязитовна,
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қызмет көрсету саласының колледжі» КМҚК

Ыбырай Алтынсариннің қазақ балаларының оқуға деген көз қарасын оятып, ұлттық сана сезімдерінің ашылуына зор үлесін қосты. Алтынсарин қалдырған өсиеті өзекті болып табылады.

Ыбырай Алтынсарин – ғасырлар өтсе де, заман өзгерсе де өзі өмір сүрген заманы мен өмірінде қазақ балаларына “*Кел, балалар, оқылық*” деп жар салудан тынбаған. Оның осы қанатты сөздері әлі де өз күшін жойған емес. Сондықтан, *Ыбырай атамыздың ісін жалғастыратын, арманын орындайтын біздер үшін осы жолдан өту үлкен құрмет және зор міндет.*

«Ыбырай .Алтынсарин – аса көрнекті ағартушы, ақын, жазушы» тақырыбын таңдаған себебім, аталардан қалған еңбектері ешқашан өлмейді, ескермейді, яғни ол өміршең тақырып, сондықтан да ақын аталарымыздан қалған сөз маржандарын оқып білуді өзіме міндет санаймын. Ыбырай Алтынсаринның шығармаларының, соның ішінде әңгімелерінің және өлеңдерінде айтылған мәселелердің әлі күнде өзекті екендігін дәлелдегім келеді. Ақын «Өнер, білім бар жұрттар» атты өлеңінде оқу, білім алудағы мақсатты аша түседі. Жастарды өнер-білім, техниканы игеруге үндеуі. Ыбырай шығармалары арқылы өз кезеңінде адам сенгісіз армандай болып жырланған ұғымдар бұл күндері шындыққа айналды, ол адамды құстай ұшырды – ұшақ. Отынсыз тамақ пісірді – газ отыны, айшылық алыс жерлерден жылдам хабар алғызды – телефон, тастан сарай салғызды – көп қабатты үйлер, теңізде жүзді балықтай – деп, кемелерді атағандай. Былайынша айтқанда, адам деген ардақты есімді ақтай алатын кісі болып шығуды насихаттап, жастарға дұрыс тәрбие бергенде ғана бұл міндеттерді іске асыруға болатындығын ол жақсы ұғынды. Ыбырай шығармаларындағы түйінді ойлар, бұл күндері оқу, білім, еңбек салаларында еркін қолдануға арналған қанатты сөздерге айналған. Олардың бірнешеуіне тоқталып өтсек: «Атымтай Жомарт» әңгімесінде «Еңбекпен табылған дәм тәтті» деп бір ауыз сөзбен жеткізуі шығарманың түйінін шешкендей. «Әке мен бала» оқиғаның шешімі: Аз жұмысты қиынсынсаң – көп жұмысқа тап боласың. Азға қанағат қылмасаң – көптен құр қаласың. «Бақша ағаштары» әңгімесінде баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады .

Ыбырай әңгімелерінің оқиғалары - қазіргі таңдағы сабақ барысында қолданылып жүрген жағдаяттар. Ыбырай шығармаларындағы түйінді ойларын талдау арқылы оқушының өзіндік сыни көзқарасын дамытуға, ой пікірін ашық айтуға, қоғам орта туралы пікірін дәлелдей білуге пайдасы зор деп ойлаймын. Ол оқушыны ойлауға, ойлануға, таптырмас материал болатыны анық. Ыбырайдың айтқан нақыл сөздерінің кейбіреуі халқымыздың мақал-мәтелдерімен де ұқсас тұстары баршылық екен. Мысалы, оның «еңбекпен табылған тамақ тәтті әрі сіңімді болады» деген нақыл сөзі – «еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген мақалмен ұқсас. «Әр нәрсенің сыртына қызықпа, асылы ішінде» — «Жылтырлағанның бәрі алтын емес» деген мәтелге сәйкес. Демек, Ы.Алтынсарин шығармаларының түйінді ойларын, нақыл сөз ретінде қолдануды жолға қою керек.

Қазір әлеуметтік желідегі парақшаларына қабырғаларымызға Ыбырай секілді данышпандарымыздың айтқан нақыл сөздерін немесе кішкентай ғана әңгімелерінде айтылған терең ойларының мазмұнын алып кетсек болар еді. Бір жағынан өзіміздің қазақ тілінде жазылған, екінші жағынан өзіміздің Отандық тұлғамыздың айтқан ойлары. Ал үшіншіден, елі үшін ерең еңбек еткен, келесі ұрпақтың күні қараң болып қалмасын деп, білім көзін ашып берген данышпанымызды ұмытпай, оны кеңінен насихаттау.

Ыбырай Алтынсарин — нағыз халықшыл жазушы, өмір шындығын озық идея тұрғысынан таныта білген кемеңгер суреткер, аса қажырлы қоғам қайраткері, заманының ең маңызды мәселесін көтеріп, жыр төккен азамат ақын, жаңашыл жазушы, сол жаңаның тынымсыз жаршысы. Ыбырай жас ұрпақтарға дұрыс тәрбие беру, оларды жас кезінен дұрыс баулу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. «Баланы дұрыс күт, түзу тәрбиеле, қисығын түзе, адасса айқын жолға сал», — деді. Бұл жөнінде де елге үлгі боларлық әңгімелер жазды. Оның осы тақырыпқа жазған «*Бақша ағаштары*» әңгімесінде: «Жаздың бір әдемі күнінде бір кісі өзінің баласымен бақшаға барып, екеуі де егілген ағашты көріп жүрді. «Мына ағаш неліктен тіп – тік, ана біреуі неліктен қисық біткен?» — деп сұрады баласы. «Ата – ананың тілін алсаң ана ағаштай сен де түзу болып өсерсің. Бағусыз кетсең, сен де мына қисық ағаштай болып бағусыз өсерсің. Мынау ағаш бағусыз өз қалпымен өскен», — деді атасы. «Олай болса бағу – қағуда көп мағына бар екен ғой», - деді баласы. «Бағу – қағуда көп мағына барында, саған да күтім керек. Мен сенің қате жеріңді түзеп, пайдалы іске үйретсем, менің айтқанымды ұғып, орнына келтірсең, жақсы, түзу кісі болып өсерсің. Бағусыз кетсең сен де мына қисық біткен ағаштай қисық өсерсің», — деді. Бала тәрбиесіне жастайынан көңіл бөлу керектігін жас

шыбықтарға теңей отырып, астарлы оймен нақты жеткізеді. Бұл тұжырым осы күннің өзінде өзіндік құндылығын жоғалтпаған.

Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Рухани -адамгершілік тәрбие- екі жақты процесс. Бір жағынан ол үлкендердің, ата-аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан- тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыра, адамгершілік ықпалдың әр түрлі әдістерін пайдалана отырып, педагог істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиелеушілерінің жетіктістерін зер салып талдау керек. «Талаптың пайдасы»- деген әңгімесінде өзінің осы пікірін, негізгі идеясын жеткізіп бере алды. Әңгіменің мазмұны мынадай: «Даңқты І Петр шіркеуге барып ғибадат етіп тұрғанда, сурет салып жатқан бір баланы көреді де, оның не жасап жатқанын сұрайды. Бала: «Сіздің суретіңізді салып жатырмын», — дейді. Петр суретті көрсе, мәз еш нәрсесі жоқ екен. Бірақ ақылды Петр патша ол баланың суретке талабы бар екенін аңғарып, сурет салуға үйрететін орынға бергізеді. Кейін сол бала үлкен суретші болады». Жазушының бұл арадағы көздегені — Петрдің ақылдылығын көрсету ғана емес, жас баланың талабын, сол талаптың арқасында неге қол жеткендігін көрсету, кім талап етсе, сол мақсатына жететіндігін дәлелдеу. «Мейірімді бала»-әңгімесінде 13 жасар қыз патшаның үкімі бойынша қолы кесілуге бұйырылған әкесі үшін патшаға арыз етіп, өз қолын кесуге ұсынады. Қыз: «Тақсыр, жұмыс жасап, бала-шағаларын асырайтын атамның қолын қалдырып, мына менің қолымды кесіңіз», — дейді. Мұнда жас қыздың тек қана атасы емес, анасы мен бауырларына деген де махаббаты суреттеледі. Ананы қандай түрде бағалап, қалай сүюдің айқын үлгісін жазушы «Аурудан аяған күштірек» деген әңгімесінде айқын көрсеткен. Бұл әңгімеде аяғы сынған Сейіт деген бала жанына аяғының ауруы қанша батса да, анасын ренжітпеу үшін қабақ шытпағандығы айтылады. Автор бұл көріністі былай суреттейді: «Сейт орам-ораммен жүгіріп бара жатқанда, бір арбалы келіп, аңдаусыз соғып кетіп, аяғын сындырыпты. Ойбайлап жылап жатқан баласын көріп, шошынғаннан шешесі талып қалыпты. Мұны көрген соң Сейіт жыламақ түгіл, сынған аяғын орнына салып таңып жатқанда да дыбысын шығармай, қабағын да шытпай жатты. Сонда сынықшы кісі: «Аяғың ауырмай ма, қабағыңды шытпайсың?» — деп сұрайды. Сейіт шешесі шығып кеткен соң, демін алып, сынықшыға сыбырлап: «Ауырмақ түгілі, жаным көзіме көрініп тұр, бірақ менің жанымның қиналғанын көрсе, әжем де қиналып жыламасын деп жатырмын», — деді. Сейіт шын мәнінде мейірімді бала болып суреттеледі. Мұндай жастарда жалпы адамды сүйетін жақсы мінездің біртіндеп өсетіндігі сөзсіз. Бала кезінен әлпештеп өсірген анасының қадірін білген жас, алақанына салып аялап, тәлім-тәрбие беріп отырған ұлы анасы — Отанын сүйетін, ол үшін де өз жанының ауырғанына ыңқ етпейтін нағыз отаншыл болып шығады. Ыбырайдың бұл әңгімесінің идеясы — осы. Бұл әңгімені осылай түсінсек қана Сейіттің мейірімді мінезін дұрыс түсіне аламыз. Адамгершіліктің негізі мінез-құлық нормалары мен ережелерінен тұрады. Олар адамдардың іс-қылықтарынан, мінез-құлықтарынан көрінеді, моральдық өзара қарым-қатынастарды басқарады. Отанға деген сүйіспеншілік, қоғам игілігі үшін адам еңбек ету, өзара көмек, сондай-ақ қоғамға тән адамгершіліктің өзге де формалары, бұл-сананың, сезімдердің, мінез-құлық пен өзара қарым-қатынастың бөлінбес элементтері, олардың негізінде қоғамымыздың қоғамдық-экономикалық құндылықтары жатады. Ыбырай шығармаларындағы мәселелер — күні – бүгінге дейін өзекті.

Ыбырай Алтынсариннің мемориалдық кешені жаңартылды. Қостанай қаласынан жеті шақырым жерде, Тобыл өзенінің бір иінінде болашаққа мұра еткен даналықтың рухындай биіктеп, Ыбырай кесенесінің ақ күмбезі көрінеді. Ыбырай Алтынсарин — нағыз халықшыл жазушы, өмір шындығын озық идея тұрғысынан таныта білген кемеңгер суреткер, аса қажырлы қоғам қайраткері, заманының ең маңызды мәселесін көтеріп, жыр төккен азамат ақын, жаңашыл жазушы, сол жаңаның тынымсыз жаршысы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова Ә. «Қазақ балалар әдебиетінің кітапханасы» Алматы, 1992ж.
2. Дербісәлин Ә. Ж. «Ы.Алтынсариннің жазушылық қызметі туралы» Алматы 1958ж.
3. 3.Қазақ әдебиеті, энциклопедиялық анықтама, Алматы 2005 жылы
4. Ы.Алтынсарин. Қазақ әдебиеті: Алматы: Ғылым, 1979.-110-129 бет.
5. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы.-Т.1-121 –671.
6. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы. – Алматы: № 11, 2004. 109 – 112 б.
7. Ә.Сыдықов «Ы. Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі» Алматы, 1969ж.
8. Мұхамедрахым Жармұхамедов «Ыбрай Алтынсарин тағлымы» Алматы, 1991ж.
9. Қ. Жарықбаев., С.Қалиев «Қазақ тәлім – тәрбиесі» Алматы, 1995
10. Ә. Ламешов. Ы.Алтынсарин Алматы, 1991 ж.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Клшинбаева Куралай Шайхыновна
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Арқалық қаласы білім бөлімінің №8 негізгі орта мектебі» КММ

Біз келешекте қуатты мемлекет, зиялы қоғам құрамыз десек, дәл бүгін бесікте жатқан бөбектерді, балабақшада жүрген балдырғандарды, мектеп шәкірттерін тектілікке, инабаттылыққа, имандылыққа тәрбиелеуді қазіргі уақыттың міндеті, талабы деп қарауымыз керек. Осы талап пен міндеттерді орындалудағы ең бір пәрменді құрал – оқу, тәлім – тәрбие жұмыстарында халықтық құндылықтардың алтын мұрасын пайдалану. Қазіргі таңда білімнің басты мақсаты – бәсекеге қабілетті, кәсіби құзыреттілігі жоғары, жаңаша ойлайтын шығармашылықты мамандар даярлау және жасампаз іс әрекетті қалыптастыру. Олай болса, тарих көшінде өзіндік орны бар айрықша зиялы қауым өкілдерінің ұрпақ тәрбиесі туралы мәселелер ауқымындағы ой пікірлерін зерделеу, сипаттау, таразылау, жинақтау, оларды қоғамдық іс – тәжірибе шеңберіне енгізу.

Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тағдырына ерекше мән берген ұлы ағартушы-педагог. Ы.Алтынсарин педагогикасының мұраларының негізгі идеяларының бірі- адамның өзара қарым-қатынасы, жастарды еңбекке баулу. Өзінің барлық педагогикалық теориясында жас жеткіншектердің ұлттық тәрбиесін қалыптастырып, жетілдіруде қазақ халқының ғасырлар бойы тәрбие саласында жиған бай тәжірибесін негізге алу қажет деген пікірді ұстанғандардың бірі Ыбырай.

Оның дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына әсіресе, қазақтың мәдениетін, өнерін терең білетін, ақыл- парасаты жоғары, сөзге шешен, елге сыйлы атасы Балғожаның ықпалы ерекше болды. Ыбырай бала жастан халықтық педагогикадан алған тәлім-тәрбиесін, нәлігі -өнегесін көңіліне түйгендерін оқу ағарту істері арқылы қазақ балаларының бойына сіңдіре білді. Ы. Алтынсариннің ұлттық эстетикалық тәрбие проблемаларын қозғайтын арнайы еңбектерін жазып қалдырмағаны белгілі, бірақ Ы.Алтынсариннің ұлттық- эстетикалық тәрбиеге қатысты оның педагогикалық қызметінен көрініс тапты. Ы. Алтынсарин шығармалары халқымыздың салт-дәстүрі, әдет-ғұрыптарын сипаттайтын этнографиялық мәнде келеді. Ы.Алтынсарин жастарды оқу-білім, өнерге ніндегенде құрғақ насихатқа ұрынбайды, айтпақ пікірін оқушы зердесіне сіңіру үшін әр түрлі ұстаздық амал тәсілдерді қолданады.

Бір аллаға сыйынып Кел, балалар, оқылық, Оқығанды көңілге Ықыласпен тоқылық! – деген өлеңінде білім алуға нндесе, екінші жағынан , өмірдің бір қызығы тек байлықта деп ұғатын, оқу, өнер, ғылым – білімге мін бермейтін кертартпа көзқарасқа соққы береді. Өмірде сарқылмас мол байлық – білім екендігін айта келіп, оған қол жеткізу үшін

ерінбей-жалықпай еңбектенудің керектігін тнсіндіреді. Өнерді нйрен, нйрен де жирен деп санаған халқымыз ұл қыздарының оң қолынан өнер тамған шебер болуына да мән берген. Ы.Алтынсарин өзінің төл туындыларында тәрбиелік, нақыл – насихаттық мәніне ерекше көңіл аударып отырды. Сол арқылы жас буынды адамгершілік пен ізгілікке, еңбек пен зейінділікке, өнер – білімге баулуды көздейді. Ол ел жұртқа қажет білім мен өнерді игерудің төте жолы тұрақты мектептер арқылы жнзеге асады деп санады. Ы. Алтынсарин қызметінде балаларды оқыту мен тәрбиелеу жұмысы ерекше орын алады. Мектептегі оқыту мен тәрбие процесін жнргізуші мұғалім деп таниды. Ы.Алтынсарин надандықтың зиянын, ғалымның қоғамдық маңызын тнсіндіреді.

Шығармаларында оның өнерге деген ықылас – ілтипаты анық байқалады. Өзінің өлеңдері мен әңгімелері арқылы жастарды табиғаттың әсемдігін, адам сезімін қабылдап, тнсіне білуге тәрбиелейді, оның өлеңдері мен ғибрат әңгімелері жас ұрпақты тәрбиелеу мен оқытуда кнні бнтінге дейін өз маңызын жойған жоқ. Ол аймақта мектептер мен кәсіптік училищелер ашу арқылы жалпы және кәсіптік білім беру ісінің негізін қалады.

Сиса көйлек нстінде,

Тоқуменен табылған.

Сауысқанның тамағы,

Шоқуменен табылған,- деп педагогтік тәсіліменен балаға еңбек атаулыдан хабар аңғартады. Мектеп- қазақтарға білім берудің басты құралы. Біздің барлық нмітіміз, қазақ халқының келешегі осында, тек осы мектептерде ғана деп жазған болатын.

Ы.Алтынсарин- қазақтың салт-дәстнрін зерттеумен айналысқан ғалым этнограф. Еңбек тақырыбы-Ыбырай әңгімелерінің арқауы. Ол техниканы меңгерген адам зор игілікке ие болады, жаратылыстың тілін біледі, оны өзінің айтқанына көндіреді, халықтың жалпы мәдениетін көтерумен қатар негізінен олардың тұрмысын жақсартады дейді. XX ғасырдың басында бір кезде Шоқан, Ыбырай, Абай көтерген ағартушылық қозғалыстың туын А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатовтар жалғастырды.

Сонымен Ыбырай өзінің бнкіл саналы өмірін қазақ халқының жаңа буынын тәрбиелеп, олардың озық мәдениетті елдерден нлгі ала отырып, білімді де саналы азамат болып жетілуіне айтарлықтай нлкен нлес қосты. Ыбырайдың бұл тарихи қызметі кезінде өзінің замандас достары Н.И.Ильминскийдің, А.А. Мазохиннің, Ф.Д.Соколовтың, А.В.Васильевтің, А.Е.Алекторовтың, Ғ.Балғымбаевтың естеліктерінде жылы ілтипатпен аталып жоғары бағаланды. Алайда ұлы ағартушының сан қырлы педагогикалық, ғылыми зерттеулері, сондай – ақ өлеңдері мен прозасы, аудармалары біздің заманымызда ғана терең зерттеліп, өзінің тиісті, әрі байсалды бағасын алды. Қоғамдық ой-сананың дамуына өзіндік нлес қосқан ұлы тұлғалардың қатарында Ыбырай Алтынсарин есімі де тұрады.

Ұлы ғалым – педагог Ы.Алтынсариннің «Қазақ хрестоматиясы» және «Таза бұлақ» деген оқу– әдістемелік еңбектері қазақ халқының рухани мәдениетінің даму тарихында аса зор оқиға болып бағаланады. Және болашақ ұрпақтың ақыл ойы мен жеке тұлғаны қалыптастыруда адамгершілік, эстетикалық еңбек дағдылары мен қасиетін тәрбиелеудің негізі болып есептеледі. Жеке тұлғаны оқу мен өнерге, мәдениетке, адамгершілікке тәрбиелеуде Ы.Алтынсарин аса бағалы, бай қор – қазақ фольклорына ерекше назар аударды.

Кім сендерді, балалар тербететін,

Еркелетіп, ойнатып, сергітетін ?

Жалқау болсаң, балалар, жаман болсаң,

Қамқор анаң көз жасын көлдететін,- деген, ақын бұл өлең шумақтарынан отбасындағы ата-ана тәрбиесі мен баланы снйіп, еркелететіндігін және ата-ана баланың алғашқы табиғи тәрбиешісі, балажандық қасиеті мен ерекше мейірімдігін көреміз.

Ы. Алтынсарин еңбек процесінің бала тәрбиесіндегі ерекше маңызын көре біледі. Сондықтан оның көптеген әңгімелерінің идеясы Абай айтқандай «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген қағиданың төңірегінде топтасқан.

Мәселен. «Бай баласы мен жарлы баласы». Асан мен Үсен әңгімесі шындық реалистік әңгіме.

Осы әңгімесінде Алтынсарин бәлкіл ағартушылық еңбегінің негізгі сырын, әлеуметтік тенденциясын айқын ашып береді. Үсен арқылы еңбекші бұқараның жас ұрпағының еңбек сүйгіштігін, әр нәрсенің ретін таба білетіндігін көрсетеді. Ал Асан бейнесінде мұндай қасиет байқалмайды. Үсен бейнесінен тек еңбексүйгіштіктен басқа дәрменсіз Асанға көмегі оның адамгершілік жағынан бейнесін сомдай тнседі. Мұнда қазақ өміріндегі Асанға лайық ұқсас мінездерін айқын көрсетіп береді. «Ол жастайынан сұрағанын әперетін, дегенін істейтін кісі болғандықтан жатып ішер болуға әрекеттенеді». ... «Ол еш нәрсе істеуге әдеттенген жоқ, демек, өзінің не істей алатынын, несі жоқ екенін жақсылап айыра алмайды».

Ол жастарды ізгілікке, бауырмалдыққа, мейірімділікке, және достық қасиеттерге баулуды көздегені жайлы өзінің өлеңдері мен әңгімелерінде айтып мұра еткен. Ұлы педагогтың «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім-мектептің жнрегi», - деп айтқан сөзінің орыны орасан зор және әрбір ұстаздың мәртебесін көтеріп қазіргі білім беруде педагогтарды шабыттандырады.

Ы.Алтынсарин осы іспеттес әңгімелерінде еңбек процесінің адамның сана-сезімін, психологиясын қалыптастыруда ерекше орын алатынын жақсы тнсінген. «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілесің» дегендей жасөспірімдердің басында кездесетін түрлі жаман мінездерді отбасындағы тәрбиемен терең астастырады. Адамның жеке басының мінез-құлқын қалыптастыру, оның бойынан жойылып бара жатқан адамгершілік қасиеттерді сіңіру, иманжнзді етіп тәрбиелеу ата-ананың тікелей әсерімен отбасынан басталып, мектепте жнзгеге асатынын ескерген жөн. Ыбырай келешегінен нміт кнткен, өз халқын жан тәнімен снйген, халқының мәдени көркейіп өсуі үшін бойындағы бар күш жігерін аянбай жұмсаған нағыз патриот азаматтар еді. Өз заманының ақыл ойшылдары ірі қоғам қайраткерлері, олардың дарқан бейнелері мен іс әрекетінен қазақ халқының мәдени экономикалық дамуын, қазақтың ұлт болып бірігуін, жаппай сауатты, мәдениетті, оқыған ел болуын көксеген біртуар асыл азаматы.

Қазақ педагогикасының дамып, өркендеуіне белсене ат салысып мынандай нлес қосты: қазақ балаларына алғаш мектеп ашты, Ырғыз қазақ қыздарына арналған мектеп- интернат ашты, «Қазақ хрестоматиясын», «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралын» жазды. Қоғамның заңды тіршілік етуі тек қана халықтың ағартушылық деңгейі қоғамдық және дара санының дамуы арқылы мнмкін болатын ын тарихи іс тәжірибе көрсетіп отыр.

Әлемдік деңгейдегі балық құқықтық мемлекеттерде азаматтық қоғам ғасырлар бойы жинақталған құндылықтар негізінде қалыптасқаны белгілі. Сондықтан да, Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлының «Тарихты танып зерделеу керек, тарихты таразылау керек, сонда тағдырыңды, бнтінгі тұрпатыңды танысың, келешегіңді бағдарлайсың, алдағы жнрер жолыңның сілемін табасың» деген сөздерінде тарихтың шексіз тағылымы да ақиқаттың құдіретті мейлінше айқындала тнседі.

XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың бас кезіндегі демократиялық бағыттағы қазақ зиялыларының ең ірі, ең беделді көшбасшысы қазақ ғылымы мен мәдениеті, оқу тәрбие ісі тарихына сіңірген орасан зор еңбектерінің тарихтан өшпес орын алатынын бнтінгі демократия мен әділеттілік салтанат құрған дәуірде өмір шыңдығы дәлелдеп отыр. XXI ғасырда білім сапасы жалпыға ортақ, рухани – этикалық басымдылық негізінің мән құраушылық және шығармашыл, жаңашыл сипатына ие, сонымен қатар ғылыми негізде шынайы құрылған, сан қырлы, адамзат пен мемлекеттің мәдени ескерткіштеріне сай негізделген, этномәдени, әлеуметтік – кәсіптік және профессионалды топтардың жан – жақты қажеттіліктерін, сондай – ақ жеке тұлғалардың рухани сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған болуы қажет. Осы бағытта Ыбырайдың игілікті ісін ықыласпен қолдап, оны егемен елдің білім беру жнйесінде оқыту мен

тәрбиенің озық нобайы ретінде жандандырып, инновациялық сипатта әр бере отырып, тиімді қолдану оқыту міндеттерінің талабы болған абзал.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ы.Алтынсарин тағылымы. Алматы 1991 ж
2. «Қазақ тілі мен әдебиет» журналы. 2008ж, № 4,5
3. Бес ғасыр жырлайды. Алматы, «Жазушы», 1989 I том
4. Ы. Алтынсарин «Өнер білім бар жұрттар» Алматы, 1989ж
5. Ы.Алтынсарин, Таңдамалы шығармалары.320 бет
6. Ы.Алтынсарин, тағылымы. Құрастырған М.Жармұхамедов

РОЛЬ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ В ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Мамитанова Лаззат Калижановна,
Жолдыбаева Сауле Батырхаировна,
преподаватели общеобразовательных дисциплин
ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»

Жизнь и деятельность Ыбрая Алтынсарина - выдающегося просветителя, общественного деятеля, педагога-новатора, ученого, писателя - яркий образец служения Родине, истинного патриотизма. Его вклад в развитие науки, литературы, педагогики-это часть национальной культуры, одна из ведущих сил формирования национального самосознания.

В наше время особое внимание уделяют формированию у молодежи духовно-нравственных основ и патриотизма и поэтому с каждым разом особое значение приобретают произведения, факты из личной жизни великого писателя.

При проведении воспитательных мероприятий в колледже особое внимание нужно уделить жизни и деятельности великого просветителя, его личности, стихотворениям.

Так, у нас в колледже, в период проведения декады «Общеобразовательных дисциплин» стало традицией проводить экскурсии в мавзолей Ы.Алтынсарина, в музей Ы.Алтынсарина.

Преподаватели предметно-цикловой дисциплины готовят литературный монтаж «По стопам Ы.Алтынсарина», где участвуют студенты первых и вторых курсов. В ходе экскурсии студенты поделились интересными фактами из жизни выдающегося просветителя, рассказали его стихи.

Мудрые слова педагога не утратили своей актуальности и в наши дни. Великий просветитель безгранично верил, что только образование способно пробудить в людях все самое лучшее, способствовать духовному развитию каждого человека. Алтынсарин – поэт стремиться убедить молодежь, что знания-истинная жизненная ценность.

Ученье даст вам счастье
Оно озарит, как свет,
Каждое ваше желание,
Яркий оставит след.

Рисунок 1 – Главный вход

Рисунок 2 Памятная стелла

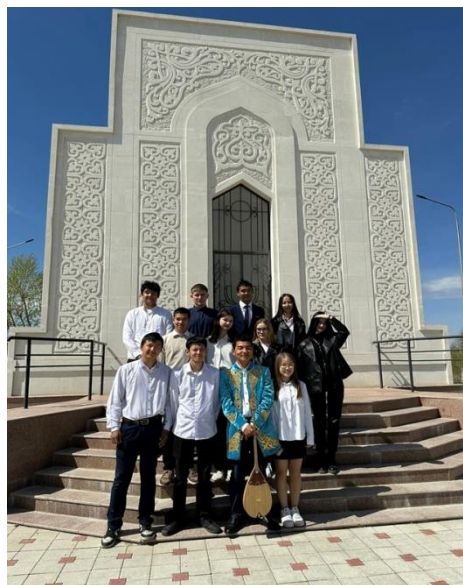

Рисунок 3 У мавзолея

К 180-летию великого педагога организовали экскурсию в Костанайский областной мемориальный музей. Цель экскурсии познакомить с домом – музеем выдающегося казахского просветителя, педагога, писателя, этнографа, общественного деятеля Ыбрая Алтынсарина, воспитать чувство патриотизма у подрастающего поколения и воспеть жизнь просветителя.

Рисунок 4 Кадры из музея Ы.Алтынсарина

Но и сегодня произведения Ы.Алтынсарина не утратили своего воспитательного значения. И сегодня их необходимо включать в школьную программу, проводить внеклассные мероприятия, кураторские часы. И если с раннего возраста он начнет осознавать заложенные в произведениях поэта уроки нравственности, научиться сопереживать и сострадать. То им будет легче в непростых жизненных ситуациях делать правильный выбор.

Список литературы:

1. Джумагулов К.Т. Ибрай Алтынсарин и развитие культуры казахского народа. - Алма-Ата. Казахстан.1984.-204с
2. Алтынсарин Ибрагим. Сборник сочинений в 3-х т. Том III- Алма-ата «Наука»,1975-360с.
3. Алтынсарин Ибрагим. Сборник сочинений в 3-х т. Том I- Алма-ата «Наука»,1975-360с.

ҰЛТ ШАМШЫРАҒЫ - ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН

Мырзагалиева Айнур .Балгабаевна,
қоғамдық пәндер оқытушысы
Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

«Бұл кітапты құрастырғанда мен, біріншіден, осы біздің ана тілімізде тұңғыш рет шыққалы отырған жалғыз кітаптың орыс-қазақ мектептерінде тәрбиеленіп жүрген қазақ балаларына оқу кітабы бола алу жағын, сонымен қабат, жалпы халықтың оқуына жарайтын кітап бола алу жағын көздедім..»
Ыбырай Алтынсарин

Кез-келген мемлекеттің даму күші білім мен ғылымның деңгейіне келіп тіреледі. Білім мен ғылымдамудың қозғаушы күші, өркениетке апарар сара жол. Білім мен тәрбие қатар жүрген елдің болашағы жарқын екендігі де даусыз. Данышпан әл-Фараби айтқандай: тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы. Әрбір ұлт өзінің төл құндылықтары, төл мәдениеті арқылы дамудың дара жолына түсе алады. Әлемде әрбір ұлт, әрбір халық дамудың даңғыл жолына түскенде ғана, адамзаттың басына төнетін қауіп-қатерлердің де азаятындығы белгілі. Сондықтан да, ұлттық құндылықтарды дамыту, ұлттық білім беру мәселелеріне ақыл көзімен қарау ісі де замана тадабы болып отыр. Себебі, жаһандану құрдымына жұтылмаудың төте жолы -төл мәдениетті сақтап, келер ұрпаққа табыстау. Төл мәдениет ұлттық білім беру ісі арқылы өміршең болмақ. Ұлттық білім беру ісі тарихи тұлғаларымыздың өмірлік мақсаты болды десек-те артық айтпаған болар едік.

Қазақ тарихы саналы ғұмырларын халқының даму жолына арнаған тұлғалардан кенде емес. Сондай тұлғалардың бірі- Ыбырай Алтынсарин. Қазақ халқының ғалым, педагог-ағартушыларының ірі өкілдерінің бірі Ыбырай Алтынсаринның тарихи бейнесі туралы М.Әуезов, С. Мұқанов және өзге де тұлғалар ғылыми - зерттеу мақалаларын, құнды монографияларын арнады. Алайда, рухани кеңістікте Ыбырай Алтынсарин тұлғасына қатысты қарама-қайшылықты пікірлердің де орын алғандығы ешкімге жасырын емес. Осыған орай, «Кел, балалар оқылық» даналығымен сауат ашқан тұтас ұрпақ ғалым Ыбырайды жан-жақты тани алды ма?-деген заңды сауал туындайды.

Қазақ мүддесі үшін ұлттық білім берудің үлгісін жасап кеткен ғалымның баға жетпес еңбегі болашақта да талай құнды зерттеулердің нысаны болары сөзсіз. Ыбырай, Шоқан заман ағымына сай орысша білім алып халқына қызмет еткен тұлғалар. XIX ғасырдағы қазақ даласының саяси жағдайы азаттыққа ұмтылған жанкешті күресті, ал халықтың

экономикалық және әлеуметтік ахуалы патша отаршыл саясатының пәрменін айқындайтын еді. Ал, Ыбырай Алтынсарин сынды орысша оқыған ұлы тұлғалар орыс тілі арқылы еуропалық өркениетті қазақ даласына таратуға ұмтылды. Замана ағымына сай көшіп-қонған салттың өмірге икемі жоқтығын пайымдап, оқу-ағарту ісі арқылы қазақ баласының қатарынан қалмауына қам жасады. Бір қарағанда Ресей патшалық билігіне қызмет жасаған секілді көрінгенімен, шын мәнісінде ұлттық білімнің өркендеуі үшін, қазақ баласының дәстүрінен, мұсылманшылық тұтқасынан ажырамауы үшін қызмет етті. Сондықтан да, Ыбырай Алтынсаринді қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері деп атаймыз. Ғалымның педагогикалық мұрасын, әдіснамасын талдау оны басқа этно-педагогикалық жүйелермен салыстыруды қажет етеді. Ыбырайдың қазақтың ағартушылық тарихында және ұлттық мектебінің қалыптасуында өзіндік ізін қалдырды. Ол көп оқып, Ресей қоғамының білімді адамдарымен жиі араласты. Орынборда оқып жүрген кезінде шығыстанушы ғалым В.В. Григорьевпен жақын араласып, білімге құштар жас бос уақытының бәрін кітапханада өткізді. Ыбырай Григорьевтің кітапханасынан орыс жазушыларының шығармаларын, орыс және дүние жүзі ағартушы-педагогтерінің еңбектерін, ұлы адамдардың өмірі жайындағы кітаптарды, мерзімдік басылымдарды оқыған. Өз бетімен көп ізденіп, білім қорын молайта келе, Ыбырай тілмаш болуды емес, туған халқына пайдалы қызмет істеуді мақсат етеді. Ағартушылықпен айналасады. 1860 жылы Жайықтың шығысында қазақ балаларына арналған төрт бастауыш мектеп ашылғанда, Ыбырай өзі сұранып, Торғай мектебіне мұғалім болып келеді. Алайда, мектеп бірден ашыла қоймағандықтан, Ыбырай ел ішінде мектепке бала оқытудың пайдасын түсіндіріп, біраз баланы өз үйінде оқытады. Торғай мектебі 1864 жылы ашылады. Ыбырай Алтынсарин осы бір тарихи оқиға туралы шығыстанушы, профессор Н.И.Ильминскийге жолдаған хатында: «Осы жылы қаңтардың 8-і күні көптен күткен ісім орныма келіп, мектеп ашылды. Оған 14 қазақ баласы кірді. Бәрі де жақсы, есті балалар. Қазақ даласын үш жылдай аралаған Сіздің қазақ халқы ұғымтал, ақылды, дарынды, бірақ оқымаған халық дейтініңізге мен сенемін. Қазақ халқы қарапайым, өнері жоқ халық, бірақ біз қарапайымдылықтың өзінен де көп жақсылық табамыз» [1, 15б.], -деп жазады. Ыбырай мектебі орыс мектептері үлгісінде құрылғанымен, сабақ қазақ тілінде жүргізіліп, балаларға орыс тілін үйретуді, пән негіздерінен білім беруді мақсат етті. Ыбырай ашқан мектепте еліне қызмет ететін адамгершілігі мол ұрпақ тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлінді. 1879 жылы Ыбырай Алтынсарин Торғай облысы мектептерінің инспекторы қызметіне тағайындалып, ағартушылық қызметпен кеңінен айналысты. 1879-1883 жылдар аралығында Торғай облысының төрт уезінде (Торғай, Ырғыз, Троицк, Ақтөбе) еуропалық үлгідегі мектептер ашады. 1883 жылы Торғай қаласында тұңғыш техникалық мектеп қолөнер мектебі ашылады. 1887 жылы Ырғызда қыздар мектебін ұйымдастыруы қазақ оқу-ағарту ісі тарихындағы елеулі оқиғалардың бірі болады. 1881 жылы Омбы қаласында тұңғыш мұғалімдер даярлайтын мектебі ашылғандығы тарихтан белгілі. [1, 40б.]

Оқулық мазмұнының ұлттық мүддеге сай болуы мемлекетшіл санамен қаруланған тұлғаларды қалыптастырды. Ыбырай Алтынсарин 1876 жылдан бастап «Қазақ хрестоматиясын» жазуды қолға алып, оны 1879 жылы Орынборда бастырады.

Елдіктің іргетасы үшін- кітап жазып, бала оқытып, шәкірт тәрбиеледі. Ыбырай мектебінен өткен тұлғалар қазақ даласында білім мен ғылымның шамшырағына айналып, сан мыңдаған шәкірт тәрбиеледі. Ыбырай Алтынсарин қиын қыстау заманда білім бұлағының көзін ашқан тарихи тұлға. [2, 5б.]

Тұңғыш ұстаздың шәкірттерге ғылымның әр саласынан тыңғылықты білім беретін пәндік оқуды енгізуді ойластырғанын көреміз. Ыбырай қазақ халқының жаңа әдебиетіне, яғни, еуропалық стильдегі әдебиетіне негіз салды, қазақ халқы әдебиетінің тарихында жаңа сарын туғызды. Бұл сарын жігерлен, тіршілікке ұмтыл, өмірге төзімді бол, талапты іске кіріс, «атаңның баласы болма, адамның баласы бол» деп жырлаған еді, бұл сарын заман ағымына қарай халықты өнер- білімге, мәдениетке шақыру, жаңалыққа бой ұрғызу, алдыңғы қатарлы елдердің мәдениет белесіне теңестіру, Батыс, орыс елдерінің мәдениетіне жақындату,

жетілдіру мақсатын көздеген еді. Бұл сарын біздің ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы әдебиетіміздің негізгі сарыны болды.

Қорыта келе айтарымыз, Ыбырай Алтынсаринның еңбегі мен оның мұрасы бүгінгі ұрпаққа, әсіресе педагогикалық мамандықта оқитын болашақ ұстаздарға өнеге болатыны күмән келтірмейді. Сондықтан оны білім беру мекемелерінің оқу-тәрбие үрдістеріне әр түрлі формада енгізу құнды.

Заманауи талаптар мен құндылықтарға сәйкес жаңарудың ерекше маңызды бағыты – қазақтың көрнекті ойшылдарының, академиялық оқытушыларының, ағартушыларының және белгілі қоғам қайраткерлерінің үлесін зерттеу. Өткен жылдар ішінде республикада тарихи өткеннің міндеттерін ғылыми, теориялық және педагогикалық тұрғыдан ұғындыру бойынша көптеген жұмыстар атқарылды.

Ыбырай Алтынсаринның есімі халқымыздың ұлттық мақтанышы болып саналатын аса көрнекті қайраткерлердің қатарында. Әйгілі ағартушы, тамаша педагог, белгілі жазушы Ыбырай Алтынсарин өзінің бүкіл шығармашылық өмірін ұлы мақсатқа арнады. Ол мақсат қазақ халқын білімді, мәдениетті елдердің қатарына қосу еді.

Ыбырай шығармаларының қасиеттері олардың жастарға да, үлкендерге де бірдей арналған ортақ еңбек екендігін дәлелдейді. Олар кімге болса да түсінікті. [3]

Ыбырай Алтынсариннің еліне, жеріне деген патриоттық сезімі, халқының алдындағы жауапкершілігі, оны алға тартып, білім нәрімен сусындату үшін қазақ балаларын ешқандай мүмкіншілік жоқ кезде оқытып, білім беру мекемелерін ашуы болашақ жас ұстаздар үшін орасан зор өнеге.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дарынды педагог //Қазақстан мектебі- 2010 -№1-20-8866.
2. Б.С.Көбеев «Таңдамалы шығармалары». Алматы, 1989-250б.
3. Қ.Қ. Құнантаев Қазақстанда халыққа білім беру ісінің дамуы (1917-1990 ж.ж.). Алматы:Ы.Алтынсарин атындағы Қазақтың білім академиясының Республикалық баспа кабинеті, 1998. -137 б.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Нургазиева Бакытира Акансериевна
арнайы пәндер оқытушысы,
директордың оқу өндірістік жұмысы жөніндегі орынбасары
Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі
Қостанай облысы, Арқалық қаласы

Ыбырай Алтынсарин — нағыз халықшыл жазушы, өмір шындығын озық идея тұрғысынан таныта білген кемеңгер суреткер, аса қажырлы қоғам қайраткері, заманының ең маңызды мәселесін көтеріп, жыр төккен азамат ақын, жаңашыл жазушы.

Ыбырай Алтынсарин қазақтың ағартушылық тарихында және ұлттық мектебінің қалыптасуында терең із қалдырды. Өз бойындағы қуатын халық мақсаты үшін аямай жұмсаған адал жанды азамат.Қазақ даласында тұңғыш рет орыс үлгісіндегі пәндік білім беретін мектептер ашып, оған орыс алфавиті негізінде оқулықтар жазды, өзі сабақ беріп, жаңа талапқа сай келетін мұғалімдер дайындауға күш салды.

Ыбырай жасаған оқулық ең алдымен, орыстың қала берді Еуропа оқымыстыларының педагогикалық көзқарастары мен оқыту, тәрбиелеу әдіс - тәсілдеріне негізделіп жасалды, бірақ ұстаз оларды талғам-талдаусыз, сол күйінше ала салған жоқ керісінше, оған енетін материалдарды қазақ балаларының түсінік -танымына сәйкес етіп алды, өзі де осы талапқа орай әңгіме, өлеңдер жазып қарастырған хрестоматиясына қосты. Сөйтіп, ұлы ағартушы — ұстаз халқымызды білім бұлағынан сусындатып, өзге мәдениетті елдердің қатарына қосуға

бойындағы бар күш-қуатын, білімін сарқа жұмсады. Бұл бағытта тыңнан жол салып, соған бүкіл саналы өмірін арнады.

Ыбырай ауыл шаруашылық, қолөнер мектептерін ұйымдастырды. Ол қазақ жерінде алғаш қыздар мектебін ашқан.

Талай дана – данышпан, дарабоз тарихи тұлғаларды дүниеге келтірген дархан Қостанай топырағында ұлтымыздың алғаш білім қоңырауын соққан ұстаз Ыбырай Алтынсарин да туған.

Ыбырай (шын аты Ибраһим) Алтынсарин 1841 жылы 20 қазанда Қостанай қаласындағы Затобол ауданында дүниеге келген. Ыбырай үш жасқа келгенде әкесі Алтынсары қайтыс болады. Оны Кенесары шапқыншылығында өлтіріп кетеді. Ыбырайды әкесінің досы Жетібай Өтемісұлы құтқарып қалады. Әкесі қайтыс болғаннан кейін тәлім-тәрбиені атасы Балғожа биден алады. 1846 жылы Балғожа би Орынбордағы Шекара комиссиясы жанынан ашылатын мектепке Ыбырайды жаздырып қояды. 1850 жылы 22-тамызда сол мектепке Ыбырай алғашқы 30 баланың бірі болып қабылданады. Ол уақытын жан-жақты білім алуға ерекше ынтамен кіріседі.

XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап патша үкіметі қазақ даласын бағындырудың, билеп-төстеудің тағы бір жаңа әдісін қолдана бастады: қазақ балаларына арнап мектептер ашуға кірісті. Сонымен бұл мектеп 1850 жылы 22 тамыз күні Орынбор қаласында ашылды. Оған қазақтың 30 баласы алынды, солардың бірі 9 жасар Ыбырай болды.

Ыбырайдың нағашылары – елін, жерін жатжерлік басқыншылардан қорғауға белсене қатысқан, әскери «Тархан» атағын қазақта тұңғыш алған асқан батыр, мәмілегер Жәнібек Қошқарұлының ұрпақтары.

1860 жылы Орынбор өлкесінің басқару орыны Орынбор бекінісінен «Торғай қаласы» қазақ балалары үшін бастауыш мектеп ашуға рұқсат алған Ыбырай Алтынсарин Торғай қаласына барады. Ондағы мақсаты мектеп ашу еді. Бірақ жергілікті органдардың жәрдемі жеткіліксіз болып, мектеп ашу ісі ұзаққа созылады.

Ыбырай Алтынсариннің армандаған мектебі 1864 жылы 8 қаңтарда бекіністің барша адамдарымен 200-ден астам сыйлы қазақтардың қатысуымен салтанатты түрде ашылады.

Қыркүйек айларында Торғайға оралып, Орынбор, Қазан, Петербург қалаларынан қажет деген оқулық методикалық т.б. кітаптарды мол әкеліп, жұмыстарына қызу кіріседі.

1879 жылы қыркүйек айының 1-ші жұлдызында Ыбырай Алтынсарин Торғай облысындағы мектептердің инспекторы болып тағайындалады.

1881 жылы қараша айында Бөрте болысында бір кластық орыс-қазақ училищесі ашылады. 1882 жылы Ыбырай Алтынсарин барлық мектептеріне ән-күй сабақтарын енгізеді. Жергілікті, ауқатты ел азаматтарынан ақша жинап, кітапхана ашады. 1883 жылы 15 қарашада Торғай қолөнер мектебін ашты.

1887 жылы 15 қарашада Ыбырай Алтынсарин Ырғыз қыздар училищесін ашады. 1888 жылы 28 қазанда қазақ қыздарына арналған 12 орындық мектеп интернат ашылды. Тамыздың 21-ші жұлдызында Қостанайда 1-ші кластық ер балалар үшін орыс мектебі ашылды.

Ыбырай Алтынсарин демократиялық-ағартушылық бағыты оның педагогикалық көзқарасының үш бірдей саласынан көрініс тапты. Біріншіден, бүкіл өмір жолын мектеп ашуға, қазақ балаларын оқуға тартуға, дүние ғылымдарын үйретуге және соған оқу құралдарын жазып шығаруға арнаса, екіншіден, өнегелі ұстаз тәлімгер даярлауға, оларға күнделікті ғылыми-әдістемелік басшылық жасауға көңіл бөлді. Үшіншіден, шығармаларында қазақ халқының XIX ғасырдағы қоғамдық өмірінде болған саяси әлеуметтік мәселелерді жан-жақты қамтып жазуға жұмсады. Ол кез келген шығармаларында шәкірттерді адал, шыншыл, еңбек сүйгіш, өнерлі азамат болуға, жат мінезден бойын аулақ ұстауға шақырды. Қазақ халқының келешегі тек өнер-білімде деп түсінген Алтынсарин өз ойын іске асыруда түрлі тосқауыл кедергілерге кездесті, бірақ оларды табандылықпен жеңе отырып, өз мақсатын іске асыра білді.

Қазақ халқының сауатсыздығынан, қазақ тілінде басылған бір де кітаптың жоқтығынан, оқу орындарының мұғалімдері қазақ балаларын оқытқанда амалсыздан қазақ тілінің орнына татар тілін пайдаланды. Сондықтан көзге көрінер ешқандай пайдасы болмаса да, шәкірттерге амалсыздан татар тілінен ешқандай кемшілігі жоқ ана тілін тастап, татар тілін үйренуге тура келеді. Екінші жағынан, татардың кітап тілі, бұл тілді татарлардан шыққан оқымыстылардың өздері де менсінбегендіктен араб, парсы сөздеріне лық толған; сондықтан қазақтарға түсініксіз.

Жалпы бастауыш оқу құралдары, хрестоматиялар сияқты кітаптар шын білім беретін, пайдалы мәліметтер беретін ғылыми, күрделі оқу құралдарына жол салып беретіндігін, ал мұндай жалпы білім беретін кітаптардың Азия халықтарының ешбірінде жоқ екенін еске алып, біз мұндай жетекші оқу құралдарын жақын жердегі орыс тілінен іздеуге мәжбүр болдық, сондықтан бұл шығарғалы отырған кітабымыз көздеген мақсатына сәйкес болып, орыстың ғылыми және жалпы пайдалы кітаптарына тікелей жол салып беру үшін және сол орыс кітаптарына мағынасы жағынан да, әрпі жағынан да қайшы келмеуін көздеп, осы кітапты орыс әрпімен бастырды.

Жоғарыда айтылған қолайсыздықтарды оқу ведомствосының көптеген білімді қайраткерлері бұрын да көрсетіп келген болатын, сондықтан сол білімді адамдардың ақылын алып, осы хрестоматияны құрастыруға кіріседі.

Бұл кітапты құрастырғанда біріншіден, осы біздің ана тілімізде тұңғыш рет шыққалы отырған жалғыз кітаптың орыс-қазақ мектептерінде тәрбиеленіп жүрген қазақ балаларына оқу кітабы бола алу жағын көздеді, екіншіден, бұл кітапта келтірілген әңгімелердің қазақтар үшін ұнамды болу жағын көздеді, сондықтан бұл кітапқа енгізген әңгімелерді тергенде көп қиыншылықтарға кездесті, әрбір мақаланы әр жағынан ойлап барып қосу керек болды.

Бұл хрестоматияны екі кітап етіп шығаруды ойлады. Бұл басылып отырған бірінші кітаптағы мақалалар мынадай төрт тарауға бөлінді:

1. Балалар өмірінен алынған әңгімелер, бұлар түрлі орыс хрестоматияларын, көбінесе Паульсонның хрестоматиясынан алынды, мысалдар мен халық әдебиеті, балалардың туғандарына жазған хаттары.

2. Әр түрлі жастағы адамдардың өмірінен алынған әңгімелер.

3. Ең жақсы қазақ ақындарының өлең-жырларынан үзінді.

4. Қазақтың мақал-мәтелдері.

Екінші кітапта қазақтың төл әңгіме, аңыздарынан басқа, табиғат тарихы мен жалпы тарих жөнінен, география, өндірістехникасы жөнінен және кеңсе ісін жүргізу үлгілері жөнінен мақалалар қосты. Ы.Алтынсарин көптеген өлеңдерді жазған. Өз шығармаларында Отанын, халқын сүйуге, оқып білім алуға шақырды.

Ыбырай қазақ жастарын оқуға шақырумен қатар, адамгершілікке, махаббат-достыққа, еңбекке, жігерлілікке, тапқырлыққа, халқын сүйушілікке шақырды. Адам деген ардақты есімді ақтай алатын кісі болып шығуды насихаттап, жастарға дұрыс тәрбие бергенде ғана бұл міндеттерді іске асыруға болатындығын ол жақсы ұғынды. Сондықтан өзінің оқытушылық, жазушылық, аудармашылық жұмыстарын осы мақсатқа бағындырды.

Біздің Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжіде Ы.Алтынсаринге арналған топ сағаттары, түрлі әдеби кештер, ғылыми-тәжірибелік конференциялар ұйымдастырылуда.

Сонымен қатар, колледж білім алушылары Республикалық, облыстық ғылыми-практикалық конференцияларға қатынасып жүлделі орындарға ие болуда.

Ыбырай Алтынсарин — нағыз халықшыл жазушы, өмір шындығын озық идея тұрғысынан таныта білген кемеңгер суреткер, аса қажырлы қоғам қайраткері, заманының ең маңызды мәселесін көтеріп, жыр төккен азамат ақын, жаңашыл жазушы, сол жаңаның тынымсыз жаршысы. Өз бойындағы қуатын халық мақсаты үшін аямай жұмсаған адал жанды азамат.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы. – Алматы, 2004 ж.
2. Оспанұлы С. Алтынсариннің айналасындағы адамдар. Қостанай: «Шапақ», 2006
3. Сарбаева А.М. «Қазақ мәдениетінің ұлы қайраткерлері. Оқу – әдістемелік құрал.
4. Көкшетау: «Келешек 2030», 2011 ж
5. Ы.Алтынсарин. Қазақ әдебиеті: Алматы: Ғылым
6. Ы.Алтынсарин. Елтұтқа.-Астана: Күлтегін, 2001.
7. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы.

ЫБРАЙ АЛТЫНСАРИН – ҰСТАЗҒА САЛҒАН САРА ЖОЛ

Нургазина Гулим Сейлбековна

қоғамдық пәндер оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі,

Н. Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Қостанай облысы, Арқалық қаласы

Мен сөзімді ұлы ойшыл, дана Әл – Фарабидің сөзімен бастасам деймін. Осыдан сан ғасырлар бұрын Әл-Фараби айтқан екен: «Адам дүниеге келгенде таза мектеп тақтасындай болады. Тақта бетіне әр адам өз қолжазбасын жазып қалдырғандай кішкене нәрестенің де санасына өсе келе әр нәрсе жазылады. Міне, сондықтан ұстаздық мінез – құлық нормалары мынадай болуы тиіс: ол тым қатал да болмауы тиіс, тым ырыққа жығыла бермеуі керек. Өйткені тым қатал шәкіртті өзінің ұстазына қарсы қояды, ал тым ырыққа көне беру ұстаздық қадірін кетіреді. Оның берген білім, ғылымына шәкірт селқос қарайтын болады. Ұстаз тарапынан барынша ынталық пен табандылық қажет, өйткені бұлар жұрт айтқандай тамшысымен тас тесетін бейне бір су тәрізді» деген. Ұстаз жаратылысынан өзіне айтылғанның бәрін жете түсінетін, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадына сақтайтын, ешнәрсені ұмытпайтын, алғыр да, аңғарымпаз ақыл иесі. Мейлінше шешен, өнерге құштар, аса қанағатшыл, жаны асқақ, ар – намысын ардақтайтын, жақындарын да, жат адамдарына да әділ, жұрттың бәріне жақсылық пен ізгілік көрсетіп, қорқыныш пен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек. Адамның адамгершілігі жақсы ұстаздан, ал мен үшін жақсы ұстаз бәрінен де артық, өйткені мұғалім мектептің жүрегі.

Бүгінгі өркениетке өркендеу кезеңінде жастарды имандылыққа, ізгілікке тәрбиелеудің аса қажеттігі пайда болған кезде Ыбырайдың ізгілік жөніндегі ойларын шәкірттердің жүрегіне ұялатудың және келешек ұрпақты Ыбырай дәстүрі негізінде тәрбиелеу қажеттігі туды.

Ақын «Өнер, білім бар жұрттар» атты өлеңінде оқу, білім алудағы мақсатты аша түседі. Балғожа бала оқытқандағы арманы «ата-ананы асырау» болса, Алтынсарин оқушылардың білімді адам болғандағы мақсат-міндеттері өз халқының бір керегіне асу, оның прогрестік жолмен ілгерілеуіне жетекшілік жасау, мәдениет жағынан салыстырғанда, басқалардан бірнеше ғасырлық кейін қалған өз елін, «Тастан сарай салдырып, айшылық алыс жолдардан, көзінді ашып-жұмғанша хабар алдыратын» елдердің қатарына жеткізу деп білді. Радио, телеграф, телефон, самолет, электр, т.б. техника тетіктері қазақ тілінде көп тарламаса да, ақын сол сөздерді ұғындыруға тыңнан жол салып, үлкен шеберлік танытады. Оқып білім алудағы мақсат халықтың қажетіне жарау, өз еліңді өркениетті елдер қатарына қосу деп түсіндіреді.

Ыбырай Алтынсариннің оқулықтары

Ыбырай Алтынсарин демократиялық-ағартушылық бағыты оның педагогикалық көзқарасының үш бірдей саласынан көрініс тапты. Біріншіден, бүкіл өмір жолын мектеп ашуға, қазақ балаларын оқуға тартуға, дүние ғылымдарын үйретуге және соған оқу құралдарын жазып шығаруға арнаса, екіншіден, өнегелі ұстаз тәлімгер ретінде, оларға күнделікті ғылыми-әдістемелік басшылық жасауға көңіл бөлді. Үшіншіден, шығармаларында

қазақ халқының XIX ғасырдағы қоғамдық өмірінде болған саяси әлеуметтік мәселелерді жан-жақты қамтып жазуға жұмсады. Ол кез келген шығармаларында шәкірттерді адал, шыншыл, еңбек сүйгіш, өнерлі азамат болуға, жат мінезден бойын аулақ ұстауға шақырды. Қазақ халқының келешегі тек өнер-білімде деп түсінген Алтынсарин өз ойын іске асыруда түрлі тосқауыл кедергілерге кездесті, бірақ оларды табандылықпен жеңе отырып, өз мақсатын іске асыра білді.

1) «Қазақ хрестоматиясының» дүниеге келуі

Қазақ халқының сауатсыздығынан, қазақ тілінде басылған бір де кітаптың жоқтығынан, оқу орындарының мұғалімдері қазақ балаларын оқытқанда амалсыздан қазақ тілінің орнына татар тілін пайдаланып жүр. Сондықтан көзге көрінер ешқандай пайдасы болмаса да, шәкірттерге амалсыздан татар тілінен ешқандай кемшілігі жоқ ана тілін тастап, татар тілін үйренуге тура келеді. Екінші жағынан, татардың кітап тілі, бұл тілді татарлардан шыққан оқымыстылардың өздері де менсінбегендіктен араб, парсы сөздеріне лық толған; сондықтан ол сауатсыз қазақтарға түсініксіз. Бұл тілде басылып шыққан кітаптардың бәрі де тек дін туралы жазылған кітаптар, сондықтан олар осы жағынан алып қарағанда да мақсаттарды көздейтін орыс-қазақ мектептерінде пайдалану үшін, мысалы, орыс тіліне аудартып жаттықтыру үшін қолайсыз. Осылармен қабат бір ескертетін нәрсе — қазақ халқы азбаған халық, оның талабы біреу салып берген тар шеңбердің қыспағына сыя алмайды, оның ой-пікірі еркін, оның келешегі үшін оған тек сана-сезім жағынан жалпы білім мен пайдалы өнерді үйрену керек болып отыр. Ал осы айтылған мақсаттарға жету жолында, мен білсем, осы күнге дейін ешқандай жетекші құрал болған жоқ. Жалпы бастауыш оқу құралдары, хрестоматиялар сияқты кітаптар шын білім беретін, пайдалы мәліметтер беретін ғылыми, күрделі оқу құралдарына жол салып беретіндігін, ал мұндай жалпы білім беретін кітаптардың Азия халықтарының ешбірінде жоқ екенін еске алып, біз мұндай жетекші оқу құралдарын жақын жердегі орыс тілінен іздеуге мәжбүр болдық, сондықтан бұл шығарғалы отырған кітабымыз көздеген мақсатына сәйкес болып, орыстың ғылыми және жалпы пайдалы кітаптарына тікелей жол салып беру үшін және сол орыс кітаптарына мағынасы жағынан да, әрпі жағынан да қайшы келмеуін көздеп, біз осы кітабымызды орыс әрпімен бастырғанды қолайлы деп таптық.

Жоғарыда айтылған қолайсыздықтарды оқу ведомствосының көптеген білімді қайраткерлері бұрын да көрсетіп келген болатын, сондықтан мен сол білімді адамдардың ақылын алып, екінші жағынан, өзім де осылай етуді қажет деп тауып, осы хрестоматияны құрастыруға кірістім. Бұл кітапты құрастырғанда мен, біріншіден, осы біздің ана тілімізде тұңғыш рет шыққалы отырған жалғыз кітаптың орыс-қазақ мектептерінде тәрбиеленіп жүрген қазақ балаларына оқу кітабы бола алу жағын көздедім, екіншіден, бұл кітапта келтірілген әңгімелердің қазақтар үшін ұнамды болу жағын көздедім, сондықтан бұл кітапқа енгізген әңгімелерді тергенде көп қиыншылықтарға кездестім, әрбір мақаланы әр жағынан ойлап барып қосу керек болды.

Бұл хрестоматияны мен екі кітап етіп шығаруды ойладым. Бұл басылып отырған бірінші кітаптағы мақалалар мынадай төрт тарауға бөлінді:

1) Балалар өмірінен алынған әңгімелер, бұлар түрлі орыс хрестоматияларын, көбінесе Паульсонның хрестоматиясынан алынды, мысалдар мен халық әдебиеті, балалардың туғандарына жазған хаттары.

2) Әр түрлі жастағы адамдардың өмірінен алынған әңгімелер.

3) Ең жақсы қазақ ақындарының өлең-жырларынан үзінді.

4) Қазақтың мақал-мәтелдері.

Екінші кітапта қазақтың төл әңгіме, аңыздарынан басқа, табиғат тарихы мен жалпы тарих жөнінен, география, өндірістехникасы жөнінен және кеңсе ісін жүргізу үлгілері жөнінен мақалалар қоспақшымыз.

Тұңғыш рет шыққалы отырған еңбек болғандықтан, бұл хрестоматияның кейбір кемшіліктері де болуы мүмкін, бірақ сонда да болса бұл кітап ізсіз қалмас, тұңғыш оқу кітабы ретінде көздеген мақсатына жетер деген үмітпен өзімді жұбатып отырмын. Оның бер

жағында осы күні халқымыз өз тіліндегі ғылыми оқу құралдарына аса сусап отырғанына, надан жатқан; бірақ әлі азғындық жолға түспеген, пайдалы нәрсенің бәріне жаны құмар халқымыздың шамасының келгенінше қызмет ету біздің әрқайсымыздың да борышымыз екеніне, бәлкім, басқа да менен білімдірек елдестеріміздің де санасы жетіп қалар.

2) «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» — орыс графикасына негізделіп жасалған ең алғашқы оқулық. 1879 жылы Орынбор қаласында шыққан. Бұл орыс тілі грамматикасы қысқаша курсы қамтитын оқу құралы. Оқулықта жеті бөлім бар: 1) Нәрселердің аттары (зат есім). Имя существительное; 2) Зат-қасиетінің аттары (сын есім); 3) Есеп аттары (сан есім). Имя числительное; 4) Местоимение деген сөздің бөлімі (есімдік); 5) Ақыры өзгерілмейтін сөздер (үстеу, демеу). Наречие и союз; 6) Предлог деген сөздің бөлімі (жалғау); 7) Глагол деген сөздің бөлігі (етістік). Қазақшадан орысшаға кешіруге арналған сөздер. Оқулықтың алғы сөзінде оқу құралын қалай оқыту жөнінде әдістемелік нұсқау берілген (оқыту әдісі белімдерден кейін де көрсетіліп отырады). Әрбір бөлім сөздіктен тұрады. Әрқайсысынан кейін орыс грамматикасының негізгі, басты ережелері ұсынып отырады (мысалы, септік жалғаулары, көпше, жекеше түр, род, реңк мәнді жұрнақтар, зат есімнен жасалатын сын есімдер, шырай түрлері, етістіктің шақтары, райлары т. б.). Ережелер қабылдауға оңай нұсқауда келтірілген. Сөздердің тізбесін, грамматикалық ережелерді беруде арнайы әдістемелік мақсат көзделінген: оқушы әдебиеттік оқуды меңгермес бұрын, жекелеген сөздердің тобымен, бастапқы, негізгі ереже түрлерімен таныс болады, жүйелі дайындық курсынан өтеді. Оқулық бірде-бір орыс сөзін білмейтін қазақ баласына тіл үйрену неден қалай басталуы керек деген мәселені қояды. Бұл- сол кезеңдегі орыс грамматистері мен әдістемешілері де қолға ала қоймаған күрделі жұмыс. Тіл үйрену үстінде бала екі бірдей дағдыны қатар игереді.

Оқулықта орыс тілі мен қазақ тілі грамматикасын салыстыра оқыту қажеттігі басым айтылған. Бұл оқу құралы сол кезең үшін де және қазіргі талап тұрғысынан да терең негізгі лингвистикалық-әдістемелік еңбек болып табылады. Мұнда шет тілін жаңадан бастап үйренуге арналған оқу құралының сипаты қандай болуы керек деген мәселе шешімін тапқан. Сонымен бірге екі тілдің грамматикасы үйлестіре оқыту мәселесі де алғаш рет Алтынсарин заманында қолға алынған. Шет тілінде дұрыс жазуға үйрету, тіл ұстарту мәселелері көтеріледі. Алтынсариннің оқу құралы тіл үйренудің лингвистикалық негізгі тілдің лексикалық жүйесіне негізделуі керек деген қортындыға әкелді.

2) Ыбырай - жазушы

Ы. Алтынсарин жазба әдебиетке тән проза жанрының да негізін қалады. Ол - тұңғыш рет балаларға арнап әңгіме жазған жазушы. Ыбырай әңгімелерінің басты ерекшелігі-жақсы мен жаманды салыстыра отырып әңгімелеу арқылы балалардың санасына ой салу, тәрбиелеу. Еңбекті сүйу және қадірлеу – Ыбырай әңгімелерінің негізгі тақырыбы. Оны жазушы шағын әңгімелерде үгіт, өсиет түрінде берсе, кей шығармаларында халықтың қоғамдық санасын тәрбиелейтін реалистік суреттер арқылы бейнелейді. "Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш" әңгімесінде Ыбырай ең кішкентай жәндіктердің өзі де тіршілік үшін тыным таппай еңбек етіп жүргендігін көрсете келіп, оларды балаларға үлгі етеді. Ы.Алтынсариннің «Екі жолдас», «Бір уыс мақта», «Қисық ағаш», «Таза бұлақ», «Шеше мен бала», «Ақымақ дос», «Тазша бала», «Қыпшақ Сейтқұл», «Киіз үй мен ағаш үй», «Талаптың пайдасы», «Бақша ағаштары», «Асыл шөп», «Байұлы», «Мейірімді бала», «Дүние қалай етсең табылады», «Жиренше шешен», «Бай мен жарлы баласы», «Әке мен бала», «Мақта қыз бен мысық» және т.б. әңгімелері бар.

3) Ыбырай - ғалым, этнограф

Ы.Алтынсарин этнография саласындағы еңбектері халқымыздың салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарын қарастырады. Оның бірі өлген адамды жерлеу және оған ас беру, екіншісі құда түсу, қыз ұзату салттары туралы айтылады.

Лингвистика, тілтану саласында қазақ тілінің тазалығына зор мән берді. Қазақтың әдеби тілі, оның қалыптасуы мен дамуы, ана тілінің тазалығы Ы.Алтынсариннің негізгі бағыты мен қызметі болып табылады.

Қазақ ауыз әдебиетін зерттеп, қазақтың жұмбақтары, дастандары, мақал-мәтелдері жөнінде ғылыми мақалалар жазды. «Қобыланды батыр», «Қара батыр», «Жәнібек батыр» эпостарынан, қазақ халқының тарихынан үзінділері баспа бетіне жариялады.

Ол орыс географиялық қоғамы Орынбордағы бөлімінің толық мүшесі болды.

Практикалық бөлім:

Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжінде Ыбырай Алтынсариннің даталы күндеріне орай колледжішілік тәрбие сағаттары, конференциялар, пікірталастар, «Ұлы ағартушы, ұстаз – Ыбырай Алтынсарин» тақырыбында шығармашылық жұмыстар сайысы ұйымдастырылды. Ұлы ағартушымызды дәріптеу мақсатында өткен іс – шаралар өз нәтижесіне жетті деп ойлаймын.

Қорытындылай келе, білімге деген құштарлық, халқына қалтқысыз қызмет ету Ыбырай Алтынсариннің негізгі ұстанымы болды. Қазақ даласында тұңғыш рет орыс үлгісіндегі пәндік білім беретін мектептер ашып, оған орыс алфавиті негізінде оқулықтар жазды, өзі сабақ беріп, жаңа талапқа сай келетін мұғалімдер дайындауға күш салды. Ыбырай Алтынсариннің жұмысы жастарды үш тілді игеруге, сауатты және жоғары білікті маман болуға шақырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы. – Алматы: № 11, 2004.
2. Оспанұлы С.Алтынсариннің айналасындағы адамдар. Қостанай: «Шапақ» 2006 ж.
3. Сарбаева А.М. «Қазақ мәдениетінің ұлы қайраткерлері. ІХ-ХІХ ғасырлар. Ғұлама тағылымы»: Оқу – әдістемелік құрал. Көкшетау: «Келешек 2030», 2011ж.
4. Ы.Алтынсарин. Қазақ әдебиеті: Алматы: Ғылым
5. Ы.Алтынсарин. Елтұтқа.-Астана: Күлтегін, 2001.
6. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы.-Т.1

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН–БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНІҢ АТАСЫ

Ыбырай Сағыныш Қонысбайқызы,
қазақ тілі мен әдебиет пәні оқытушы
«Арқалық медициналық колледжі» КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа адамгершілік-рухани тәрбие беру. Қай заманда болмасын алдында тұратын ұлы мұраттың ең бастысы – өзініңісін, өмірін жалғастыратын сауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ал саналы ұрпақ қоғамда өзінің білімі мен қатар адамгершілік қасиеттерімен, қайырымдылығымен, адалдығымен ардақталатыны бәрімізге аян. Міне, осындай адами қасиеттерді бала бойына қалыптастыруды негізге алып, сол жас жеткіншектерге қаламтербеген ағартушы-педагог Ыбырай Алтынсариннің шығармашылығында білімділік пен адамгершілік, еңбекқорлық пен қажыр-қайраттылық бір тұтас өріліп отырады.[1] Ұлы орыс халқының ХІХ ғасырда жасалған классикалық мол әдебиеттерімен танысқан Ыбырай Алтынсарин балаларды тәрбиелеуде, оқытуда, олардың ой-сансына қозғау салып жетілдіруде өзінің педагогикалық идеясын іске асыру үшін, алдымен балалар әдебиетін жасауға бет бұрды. Балалар әдебиеті тақырыбына жазылған орыс классиктерінің шығармаларын қазақ тіліне аударды, оларды жас ұрпақтарымызға үлгі етіп ұсынды. Бұл қазақ халқы үшін, әсіресе, оның жас ұрпақ балалары үшін аса игілікті іс, жаңа бастама еді. Ыбырай Алтынсарин И.Крыловтың «Егіннің бастары», «Қарға мен түлкі», «Қайрымды түлкі», Лев Толстойдан «Полкан деген ит», «Силинші», И.И.Дмитриевтен «Екі шыбын», орыс хрестоматияларынан, көбінесе Паульсонның хрестоматиясынан «Тәкаппаршылық», «Дүние қалай етсең табылады», «Талаптың пайдасы», «Алтын шеттеуік», «Аурудан-аяған күштірек», «Әке мен бала», «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Мейрімді

бала» сияқты көптеген шығармалар аударды. Бұл шығармалардың барлығы да әрі қысқа, әрі мазмұнды, әрі көркем, баланың жас ерекшелігі мен білім көлеміне сай, түсінуге жеңіл, тәрбиелік жағынан шебер құрылған шығармалар. [2]

Баланы жан-жақты түсінігі бар, айтқанды тез ұғатын, қабілеті күшті азамат етіп шығару үшін, алдымен оқыту керек. Ол сонда ғана тәртіпке түсінетін, оған мойынұсынатын саналы азамат болып қалыптасады. Оқудың пайдасы, оқу арқылы баланы көп нәрсеге жетілетіні жайында Ыбырай шығармаларында аз айтылмаған. Оқыған, мәдениетті азаматтың өмір сүруі де, еңбектенуі де анағұрлым жеңіл және көңілді болатынын ескертеді. «Өнер білім бар жұрттар» деген өлеңінде өнер-білім, техниканың пайдасын айта келіп, балаларды, жас өспірімдерді мәдениетті ұлы орыс халқының қатарына қосылуға, соған жетуге, солардан үлгі-өнеге алуға шақырады. Ғылым табыстарын мадақтайды. Ал «Ананың сүюі» деген өлеңі бала жанын тебіренерліктей мұнан да күшті, мұнанда әсерлірек жазылған. Әдебиет адам тану құралы дейміз ғой, Ыбырай Алтынсарин ана құдыретін, ана образын жас өспірімдерге әдебиет арқылы танытып отыр. Алтынсариннің «Жаз», «Өзен» деген өлеңдері де өлке тану, айналадағы табиғат құбылысына құрметпен зер салуға бағытталған тәрбиелік орны бар, баланы әралуан іске баулитын әсерлі шығарма. [3]

Жазушы әңгімелері еңбек сүюшілік, оқу, өнерге ұмтылушылық, Отанын – елін сүюшілік, талаптылық, жігерлік, іздемпаздық, кішіпейілділік, махаббат, қайырымдылық, адамгершілік, жинақтылық, тағы басқа осылар тәрізді жақсы мінез – құлыққа тәрбиелеуге керекті мәселелерді қамтиды. Бұларға жалқаулықты, қиянатшылдықты, надандықты, сотқарлықты қарсы қойып, жастардың мұндай әдеттерден аулақ болуына жол көрсетті.

«Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесінде, ең кішкентай жәндіктердің де өмір, тіршілік үшін тыным таппай еңбек етіп жүретінін көрсете келіп, оларды балаларға үлгі етеді. Қарлығаш, өрмекші ғұрлы жоқпысың, сен де еңбек ет, босқа жатпа», - дейді.

Кейде сәл нәрсені қомсынып, оған көңіл бөлмеушілік, «аз жұмысты қиынсынып» бойкүйездікке салынушылық өмірде көп кездеседі. Бұл жақсы әдеттің нышаны емес. Сондықтан балаларды жастайынан – ақ бойкүйездікке, жалқаулыққа қарсы еңбекке тәрбиелеу мәселесіне Ыбырай ерекше көңіл бөлген. Жастарды еңбек етуге дағдыландыруды үгіттеген.

Жазушы «Атымтай жомарт» әңгімесінде еңбекті дәріптейді. Еш нәрсеге мұқтаждығы жоқ Атымтай еңбектен ұдайы қол үзбейді. Бұл ел аузында ертегі жыр болып кеткен, ежелгі араб жұртының әңгімесі болатын. Ыбырай осы ел аузындағы ертегіні балаларға арнап әңгіме етіп ұсынды. Әңгіменің идеясы да, кейінгілерге үлгі боларлық жағы да Атымтайдың сөзінен айқын көрінеді. Атымтай бір сөзінде: «Күн сайын өз бетімен тапқан пұлға нан сатып жесем, бойыма сол нәр болып тарайды. Еңбекпен табылған дәмнің тәттілігі өзгеше болады екен.» - дейді.

Алтынсариннің тәрбие жөніндегі негізгі тақырыбының бірі – талап. Талап етіп талпынбаса, адам баласы ешбір алға баспаған болар еді. «Талапты ерге нұр жауар», - деген халық мақалы да өмір тәжірибесінен туған пікір. Жастық шақ жігер, қайраттың толы кезі. Бойдағы жасырын талант, өнерлерін жарыққа шығарып қалатын кез де осы. Ол үшін талап керек. Әр нәрсені де жігермен істе, өзіңнің не нәрсеге қабілетің, ыңғайың бар, қолыңнан не келеді, соны жақсы біл, қай өнердің соңына түссен, әрі өзіңе, әрі қоғамға пайда келтіре аласың, талаптан да таңдап ал дейді. Кейде талаптың, жігердің жоқтығынан жап – жақсы өнердің жарыққа шықпай кетуі де мүмкін. Сондықтан өз талабыңмен өрге шық дегенді айтады.

Ыбырай жас ұрпақтарға дұрыс тәрбие беру, оларды жас кезінен дұрыс баулу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. «Баланы дұрыс күт, түзу тәрбиеле, қисығын түзе, адасса айқын жолға сал», - деді. Бұл жөнінде де елге үлгі боларлық әңгімелер жазды. Оның осы тақырыпқа жазған бір әңгімесінде:

«Жаздың бір әдемі күнінде бір кісі өзінің баласымен бақшаға барып, екеуі де егілген ағашты көріп жүрді. «Мына ағаш неліктен тіп – тік, ана біреуі неліктен қисық біткен?» - деп сұрады баласы. «Ата – ананың тілін алсаң ана ағаштай сен де түзу болып өсерсің. Бағусыз кетсең, сен де мына қисық ағаштай болып бағусыз өсерсің. Мынау ағаш бағусыз өз қалпымен өскен», - деді атасы. «Олай болса бағу – қағуда көп мағына бар екен ғой», - деді баласы. «Бағу – қағуда көп мағына барында шек жоқ, шырағым, бұдан сен өзің де ғибрат алсаң болады, сен жас

ағашсың, саған да күтім керек. Мен сенің қате жеріңді түзеп, пайдалы іске үйретсем, менің айтқанымды ұғып, орнына келтірсең, жақсы, түзу кісі болып өсерсің. Бағусыз кетсең сен де мына қисық біткен ағаштай қисық өсерсің», - деді.

Бұл әңгіменің оқушылар үшін де, оқытушылар үшін де үлкен тәрбиелік мәні бар. «Баланы жастан», - дегендей, оған жас күннен түзу тәрбие беру, оның болашақ өмірі үшін керек. Есейіп кеткен соң қисығын түзеу қиынға түседі. Кейде сол қисаюмен барып мерт болады. Ыбырайдың бұл әңгімесі қазіргі мектеп балаларын тәрбиелеу үшін де үлгі бола алады.

Махаббат, мейірімділік туралы, әсіресе, «Мейірімді бала», «Шеше мен бала», «Аурудан – аяған күштірек» деген үш әңгімесін алуға болады. Махаббат, мейірімділік ата мен ананың үй ішіне деген махаббатынан басталады. Адамгершілікті туғып көтерген ұлы адамдар да алдымен өз атасын, өз туғандарын сүйеді, олардың кейбіреулері өсе келе, тек «атасының баласы болмай, адам баласы» бола біледі. Тек өзіме ғана болсын деген мешандық көзқарасты аттап өтіп, адам деген ардақты атқа ие болушылардың шын бақыты үшін де қол созады.

«Мейірімді бала» әңгімесінде, 13 жасар қыз патшаның үкімі бойынша қолы кесілуге бұйырылған әкесі үшін, патшаға арыз етіп, өз қолын кесуге ұсынады. Қыз: «Тақсыр, жұмыс жасап, бала – шағаларын асырайтын атамның қолын қалдырып, мына менің қолымды кесіңіз», - дейді. Мұнда жас қыздың тек қана атасы емес, анасы мен бауырларына деген де махаббаты суреттеледі.

Ананы қандай түрде бағалап, қалай сүюдің айқын үлгісін жазушы «Аурудан – аяған күштірек» деген әңгімесінде айқын көрсеткен. Бұл әңгімеде аяғы сынған Сейіт деген бала жанына аяғының ауруы қанша батса да анасын ренжітпеу үшін қабақ шытпағандығы айтылады. Автор бұл көріністі былай суреттейді:

«Сейіт орам – ораммен жүріп бара жатқанда, бір арбалы келіп аңдаусыз соғып кетіп аяғын сындырыпты. Ойбайлап жылап жатқан баласын көріп, шошынғаннан шешесі талып қалыпты. Мұны көрген соң Сейіт жыламақ түгіл, сынған аяғын орнына салып таңып жатқан да дыбысын шығармай, қабағын да шытпай жатты. Сонда сынықшы кісі: «Аяғың ауырмай ма, қабағыңды шытпайсың?» деп сұрапты. Сейіт шешесі шығып кеткен соң, демін алып сынықшыға сыбырлап: «Ауырмақ түгіл жаным көзіме көрініп жатыр, бірақ менің жанымның қиналғанын көрсе, әжем де қиналып жыламасын деп жатырмын», - деді.

Сейіт шын мәнінде мейірімді бала болып суреттеледі. Мұндай жастарда жалпы адамды сүйетін жақсы мінездің біртіндеп өсетіндігі сөзсіз. Бала кезінен әлпештеп өсірген анасының қадірін білген жас алақанына салып аялап, тәлім – тәрбие беріп отырған ұлы анасы - Отанын сүйетін, ол үшін де өз жанының ауырғанына ыңқ етпейтін нағыз отаншыл болып шығады. Ыбырайдың бұл әңгімесінің идеясы осы. Бұл әңгімені осылай түсінсек қана Сейіттің мейірімді мінезін дұрыс түсіне аламыз.

Балаларға арналған шығармалар ең алдымен уақиғалы, қысқа, қызықты, тартымды болуы қажет. Мейлінше түсінікті, балалардың ұғымына жеңіл, тілі жатық және әдеп - өркен, оқу, өнер адамгершілікке жетектейтін тәлім – тәрбие берерлік болуы шарт. Балаларға ешбір зорланбай, қызыға отырып оқумен қатар, көздеген нысана, ойлаған мақсат іске асуы керек. Яғни, автор әңгімесіне қандай мақсат қойса, сол балалардың ой – санасында мәңгілік қалатын болсын. Сонда ғана әңгіме өз міндетін атқармақ. Ыбырай әңгімелері осы шарттардың барлығына дәл келеді.

«Бай мен жарлы баласында» ел көшіп кетіп, ойламаған жерден жұртта ұмытылып қалған екі баланың бастарынан кешірген бір тәуліктегі оқиғаны суреттеуге арналса да, тереңірек қараған адамға автордың ой түйінінде көптеген сыр жатқандығын аңғаруға болады.

Шығармасының бас кейіпкері етіп бай баласы мен кедей баласын алуының өзінде үлкен сыр жатыр.[4]

Ыбырай Алтынсарин – бүкіл Қазақ даласын оқу-білімге, білімдіүйренуге шақырып, соған өзі ұйытқы болып, Қазақ даласында бірнеше мектептер ашқан, дүниедегі байлық та, мал да, бақыт та тек оқу екенін болашақ ұрпаққа осындай өсиет еткен ұлы тұлға.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ыбырай Алтынсарин тағлымы. / Құраст.: Жармұхамедов М. – Алматы, 1991.

2. Ы.Алтынсарин.Өмірі мен шығармалары/ Құраст.: Ардақ Мұқышева.– Алматы, «Рауан»баспасы,2013.-384б
3. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. – Алматы, 1985.
4. Алтынсарин Ыбырай «Қазақ хрестоматиясы» Алматы, 2003.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ӘҢГІМЕЛЕРІ - ТӘРБИЕНІҢ ҚАЙНАР КӨЗІ

Қосылбек Құндыз Асқарбекқызы Қостанай облысы білім басқармасының Арқалық қаласы білім бөлімінің «Раушан» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Ыбырай Алтынсарин – қазақ халқының ұлы перзенті, оқу-ағарту ісін жүзеге асырған зиялы көшбасшы, халқымыздың ағартушысы, жазушы, этнограф, тарихта аты өшпес дара тұлға. Өз заманындағы ұлт мәселесін көтеріп қана қоймай, оны өз шығармаларына арқау еткен, шоқтығы биік дарын иесі. Ыбырай Алтынсарин қазақтың ағартушылық тарихы мен ұлттық мектебінің қалыптасуында үлкен із қалдырған. Оның шығармалары жас өскелең ұрпақты мейірімділік, адалдық, еңбекқорлық, білім алу сияқты ізгі істерге шақырды.

Қазақ жастары үшін арнайы оқытушылар мектебін ашу ісіне де Ыбырай Алтынсарин зор көңіл бөліп, көп мән берді. Талмай іздену, тиісті орындарға жалықпай өтініш жасаудың, сондай-ақ оқытушылар мектебінің елді мекендердегі ағарту ісі үшін айрықша қажет екендігін шебер дәлелдеудің нәтижесінде ол 1881 жылы Орск қаласынан қазақтың тұңғыш оқытушылар мектебін ашты.

Бұл мектепке артқан үмітін және оның қоғамдық өмірі үшін маңызын Ыбырай өз сөзімен былайша сипаттайды: «Оқытушылар мектебі біздің оқушыларымыздың барып түсетін мектебі еді, бұлар сонда белгілі бір білім алып қазақ халқының тұрмысына, шынында да, пайдалы болған болар еді. Қазақ халқының ақыл-ойы мен экономикасының дами беруіне көмектесе алатын адамдар болар еді». Қазақ қоғамы жағдайында бірден үлкен оқу орнын жасаудың бүкіл қиындығын жақсы түсінген Ыбырай осы жалғыз оқытушылар мектебі мен уездік, болыстық мектептер арқылы қазақ арасындағы оқу-ағарту ісін алғашқы кезде дұрыс жолға қоюға болады, келешекте не істеудің керектігін уақыттың өзі көрсетеді деп санады.

Ерлі-зайыпты Нұрғали Құлжанов пен Нәзипа Құлжанова Ыбырай жолын қуып, халық ағарту саласының дамуына үлкен үлес қосты.

«Қазақ» газетінің 1915 жылғы 9 мамырында шыққан санында Нәзипа Құлжанова «Бір керек жұмыс» атты мақала жазады. Осы мақалада мынадай жолдар кездеседі: «1915 жылы 13 ақпанда болған қазақша ойынның рұқсаты тым қиындықпен алынды. Бұл әдебиет кешінде тек екі Ыбырайдың (Ыбырай Алтынсарин) сөздері ғана базардан өтіп, басқа жақсы сөздер таңбасыз малдай бұл базарға кіре алмады». Бұл жолдардан сауық кешті өткізу Нәзипа Сегізбайқызына оңайлықпен келмегенін және қазақтың қос Ыбырайы сол кездің өзінде-ақ замандастарынан оқ бойы озып шыққанын байқай аламыз.

Нәзипа Құлжанованың осы бір сауық кештері жайлы жазған тағы бір жазбасына көңіл аударсақ: «Мұндай ойындар көбейсе, ақшасы – бір, екінші – жақсы сөздер жарысқа түсіп, әдебиетіміз ілгері басуға зор себеп болар еді. Сондықтан осындай жақсылық жолдарға ойын істейміз деп кезенген жерлерде жол бөгеу болмайтын қылып, тамам ескі, жаңа сөздерімізді – өлеңі бар, қара сөзі бар – жиып-теріп кітап (сборник) қылып драматическая цензурадан өткізіп алсақ, бір санаулы жұмыс біткен болар еді».

Енді өзі абайтанумен тұңғыш болып айналысқан, өзі аудармамен шұғылданған Нәзипа Құлжанованың негізгі қызметі не еді деген сұраққа келетін болсақ, бұл кісі бәрінен бұрын ұстаз болатын. Иә, ерлі-зайыпты Құлжановтар сол кездің ең білікті деген ұстаздары еді. Ыбырай- ең алдымен ағартушы. Сондықтан да ол нені сөз етсе де, қандай тақырыпты қозғаса

да сол ағартушылық көзқарасынан таймайды. Балаларға тәләм-тәрбие беру жағынан көбірек көңіл бөліп, жаман қылықтардан жирендіреді.

Ыбырайдың шығарма жазудағы негізгі мақсатының өзі балаларға пайдалы ақыл-кеңес беріп, ізгілікке, ізеттілікке, адамгершілікке баулу. Сол себепті оның сатиралық өлеңдерінде де мысқыл, әжуа, сай-сүйекті сырқыратар ащы сөз, кекесін кездесе бермейді. Ыбырайдың И.А.Крыловтан аударған мысалдары да сондай еркін.

Ыбырай кімнен қандай шығарма аударса да, бірінші оның тәлімдік-тәрбиелік маңызына назар аударып, ел көңілінен шығып, көзін ашатын, өзінің ағартушылық идеясына сәйкес туындыларды ғана тандаған. Яғни аударманы өз халқының ұғымына лайықтап, тәрбие құралы ретінде пайдаланған. Ұлы ағартушының осы дәстүрін оның ізбасарлары мен шәкірттері Асылқожа Құрманбаев, Ахмет Байтұрсынов, Спандияр Көбеев, Бекет Өтетілеуовтер жалғастырып, бала тәрбиесі құралына айналдырды.

Ұлы ағартушымыз Ы. Алтынсарин қазақ жерінде кәсіби білім беретін оқу орындарының көптеп ашылуын армандап еді. Сол асқақ арманның жүзеге асқан алғашқы жемістерінің бірі Меңдіқара педучилищесі болды.

Ол білім аңсаған жастарды бауырына тартып, үлкен өмірге қанаттандырып, сөйтіп талай түлектердің қазіргі жетістік –дәрежелеріне кәусар бұлақ көзіндей бастау алған, құт дарыған Қостанай өңіріндегі бірден-бір, әрі бірегей білім ошағы болған. Бұл сол өткен дәуірдегі Ыбырай ата армандаған мақсат-тілегінің шындыққа айналған көрінісі деп топшылаймын. 1860 жылы облыстық басқарма Ыбырай Алтынсаринге Орынбор бекінісінде (Торғай қаласында) қазақ балаларын оқытатын бастауыш мектеп ашуды жүктейді.

19 жасар Ыбырай Торғай келіп, мектеп ашу үшін үш жылдай қаражат жинайды. Қаражат жинау ісі әлбетте оңайға соқпайды. Оған атымтай жомарттық көрсеткен нағашысы Шеген би бастаған игі жақсы адамдар болды. Құрылыс материалын Аманқарағайдан тасыды. 1864 жыл 8-қаңтарда Торғай мектебі салтанатты түрде ашылып, ұлы ұстаздың, күллі Торғай жұртының армандары орындалғандай болды. Алғашқы ашылған мектепке 14 бала тартылды. Сөйтіп, Ыбырай бабамыз қиын –қыстау кезеңінде, сонау ХІХ ғасырда туған елін «өнер-білім бар жұрттар» қатарына қосылуға үндеп, осы жолда өмірінің ақырына дейін аянбастан тер төкті. Білім беру саласындағы қай мәселе болсын, Ыбырайдың назарынан тыс қалмады. Қиын жағдайда адам сенгісіз ауқымды жұмыс түрлерін уақытпен санаспай-ақ беріле атқарды. Бір өзі бір мекеме атқаруы тиіс, машақаты мол жұмыстарды тындырып жүрді.

Ыбырай Алтынсарин есімі қазақ балалары үшін мектеп ашқан ұлы ағартушы, орыс әдебиеті классиктерінің балаларға арнап жазған шығармаларын қазақ тіліне аударған аудармашы ретінде ғана емес, қазақ жазба әдебиеті тарихында тұңғыш прозаик ретінде де белгілі. Олай дейтін себебіміз, Ыбырайға дейін шын мәнінде көркем проза қазақ жазба әдебиетінде қалыптаспаған еді. Мазмұны жағынан Ыбырай әңгімелері өз заманының келелі мәселелерін қамтиды

Ы.Алтынсарин 1879 жыл алдыңғы қатарлы орыс педагогтарының оқу құралдарын басшылыққа ала отырып, қазақ ауыз әдебиеті мен салт-дәстүрлеріне негізделген екі төл оқу құралын «Қазақ хрестоматиясы», «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» жазып бастырып шығарды.

Хрестоматияда Ыбырай, біріншіден, қазақ халқының халықтық идеядағы Қара Батыр, Байұлы, Жиренше шешен, Тазша бала туралы ертегі, т.б аңыз-әңгімелерін енгізсе, екіншіден, өзінің «Бай баласы мен жарлы баласы», «Таза бұлақ», «Әке мен бала», «Аурудан –аяған күштірек», «Жеміс ағаштары», «Асыл шөп» т.б ғибратқа, өсиетке құрылған дидактикалық әңгімелері мен өлең дерін, үшіншіден, «Мейірімді бала», «Жаман жолдас», «Бір уыс мақта», «Алтын шекілдеуік» т.б орыс, батыс классиктерінің тәлімдік мәні зор әңгімелерін аударып енгізді.

Ол қазақ жастарын оқытып-тәрбиелеу ісін ең басты мәселе деп қарады. «Халық үшін қызмет ететін білімді адамдардың қатарын көбейту арқылы қазақ қоғамының мешеулігін жоюға болады, сондықтан жастарды оқытып тәрбиелеу ісінен артық ешнәрсе жоқ», -деп ой түйді. Адамның мінез-құлқымен жеке басының қалаптасуы тәрбиеге байланысты деп қараған

Ыбырай Алтынсарин өзінің осы пікірін «Бақша ағаштары» әңгімесінде өте көп орынды келтірген. Ыбырай «Ұлықпан әкім» әңгімесі арқылы ғылымның адам өміріне пайдасын насихаттауды мақсат етсе, Жиренше шешен, Тазша бала әңгімелерін ұсына отырып, оқушыларды тапқырлыққа тәрбиелеуді көздеген. Ыбырай өзінің «Таза бұлақ» әңгімесінде адам көңілінің таза болуын дәріптесе, «Қыпшақ Сейітқұл» әңгімесінде «Еңбекпен ер көгереді», мұратына жетеді, ал «Қарақшының басы жолда қалады», «Ұрлық түбі қорлық»-деген ойды қорытады. «Әке мен бала» әңгімесінде еңбекті дәріптеп, «Бай баласы мен жарлы баласында» жалқаулықты айыптап, аңғарымпаздықты, өнеге, еңбекке бейімділікті марапаттайды.

Ыбырай аударып, хрестоматияға енгізген орыс жазушылары Пауэльсонның, Ушинскийдің, Толстойдың әңгімелерінде қайырымдылық, еңбексүйгіш сияқты зор адамгершілік қасиеттер дәріптелеп, оған қарама-қарсы жауыздық, дүниеқорлық, т.б жексұрын мінез-құлықтарды әшкерлеу өзекті орын алады. Ыбырай осы арқылы жастардың пайдалы азамат болуын көздейді.

Алтынсаринның өз халқын оқуға, өнерге үндеуі, надандыққа, зұлымдыққа қарсы шығуы, сол кездегі әлеумет өміріндегі теңсіздіктің бетін ашып, өмір шындығын көрсетуі, жастарды жақсылыққа, адамгершілікке тәрбиелеуі оның творчествосының халықтық жағы десек, қазақтың қазіргі ержеткен проза жанрының және балалар әдебиетінің ең алғашқы негізін салушысы болды. Ыбырай Алтынсарин - жазба әдебиетіміздің төрінен берік орын алатын педагог-жазушы.

Нәзипа ханым екі тілде бірдей жүйріктігімен де көзге түсті. Оның орыс тіліне жетіктіінің арқасында орыс және Еуропа әдебиетінің кейбірі қазақ тіліне аударылды. Сонымен қатар, Абай, Ыбырай, Ғабиттердің шығармаларын тұңғыш рет орыс тіліне аударған да Нәзипа ханым еді.

Колледж қабырғасында оқып жүрген білім алушылар да педагогикалық тәжірибе барысында Алтынсариннің қалдырғын өнегесін жас ұрпақтың бойына сіңіру үшін өз сабақтарын да, сыныптан тыс іс-шараларында, тәрбие сағаттарында тиімді қолданып келеді. Баланы еңбекке тәрбиелеуде, еңбекке үйретуге үлгі-өнегелі Ыбырай шығармалары бір күш қуат беретіндей. Бұдан түйетін ойымыз балалар шығармалар арқылы өз бойларына жақсы әдеттерді сіңіре біледі, еңбектің пайдасын жете түсінетіндігін білдіреді.

Халқы үшін жар құлағы жастыққа тимей, оқу-ағарту жолында аянбай еңбек еткен Ы.Алтынсариннің ғылыми және әдеби еңбектері – бүгінгі жастарға берер ғибраты мол, асыл мұра. Ыбырайдың шығармалары көлемі жағынан кішігірім болғанымен үлкен тәрбиелік мәні бар, әрбір әңгімесі – тәрбиенің қайнар көзі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ы.Алтынсарин. Қазақ әдебиеті: Алматы;
2. Ы.Алтынсарин. Елтұтқа.-Астана: Күлтегін, 2001.
3. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы
4. Нәзипа Құлжанова. Г.А. Карібжанова. Семей 2012 ж
5. Н.Құлжанова -ағартушы, қайраткер Г.А. Карібжанова. Алматы «Арна» баспасы 2004 ж.
6. Қазақ тәлім тәрбиесі С.Қалиев. Қ.Жарықбаев Алматы «Жалын» 1986 ж.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ РУХАНИ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ

*Н. Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжінің оқытушылары
Хасенова З.Р., Ахметова А.Т.*

Әр заман, тарихи әр кезең әлеуметтік құбылыстар өзінің дарынды өкілдерін жарыққа шығарып отыратыны мәлім. Олар елдің мұң-мұқтажын көре біліп, халқының сол мұқтажына презенттік махаббатын арнаған, туған халқының халқының игілігі үшін бар күш жігерін

жұмсаған ардақты азамат ретінде халық тарихынан орын алып отырған. Мұндай азаматтардың игілікті дәстүрлері ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, елдің тарихи, мәдени өміріне елеулі ықпал етіп келген [1.236].

Қазақ халқының тарихында аса көрнекті орын алған сондай тұлғалардың бірі-Б.Алтынсарин. Ол жаңашыл, дарынды, ағартушы ғана емес халқымыздың теңіздей толқып тасыған інжу-маржан жырларын жақсы біліп еңбегіне арқау еткен. Ыбырай мұрасы адамзат баласының рухани азығы. Ендіше, өзі өмір сүрген дәуірдің мұрат -мүдделеріннің кәдесіне ұрпақ тәрбиесіне жарата білген тұлға.

Ал оның заманы тарихтың аумалы-төкпелі кезеңі болған еді. Өйткені Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұламадан кейін-ақ енді қазақ жерінде Ресей патшалығының сұғы қадалып, жаулауы басталған-ды. Қазақ халқы небір зорлық- зомбылық, зобалаңды басынан өткізіп жатты.

Намысқа шапқан қазақ батырларыбастаған азаттық жолындағы күрестер біріне-бірі жалғасқан еді.

Исатай-Махамбет, Кенсары-Наурызбай, Сырым батыр, Едіге, Есет пен Бекет Жанғожа, Сұраншы-Саурық тәрізді батырлардың есімі қазақ тарихында алтын әріппен жазулы...

Ауыр заманда білім алып, ат жалын таратып мінгесін-ақ Ыбырай Алтынсарин білім ұранын көтерді. Елді қорлықтан құтқаратын, игілікке бастайтын тек білім деп есептеді.бұл ретте ол болған жоқ. Байтақ Қазақстанның әр өңірінен ұлт басына төнген қауіпті терең сезініп, ұлттық құлдыраудан құтылудың жолдарын көрсеткендер болды.

Солардың ішінде ұлы Абайдың орны ерекше. Абай мен Ыбырайдың ақындық, ағартушылық еңбектері бірін-бірі толықтырып, үндесіп жатты. Олардың бұл үндестігін терең зерттеп дәлелдеген ғұлама жазушы Мұхтар Әуезов болды.

Ыбырай Алтынсарин өзі ашқан мектептерде ана тілінің таза оқытылуына көңіл бөліп, тілашар ретінде халықтың ауыз әдебиетін пайдаланып, өзі де ұрпақ тәрбиесіне арналған әдеби шығармалар жазды. Сол әдеби шығармалары арқала тіршіліктің өзекті мәселелерін көтеруге бет бұрды. Ол қазақтың жазба әдебиетінің, әдеби тілінің негізін қалаушылардың бірі болды. Әдебиетке тың тақырыптар әкеліп, озық ойлар негіздеді. Шиленіскен тартыстар, соны бейнелер, бұрын болмаған жанрлар арқылы әдебиетті мазмұн жағынан ғана емес, түр жағынан да дамытты [2.206].

Оның мазмұнды да мағыналы әсем лирикалық өлеңдері қысқа да әсерлі әңгімелері қазақ әдебиетінің тарихында өшпес орын алды. Ыбырайдың әдеби еңбектерінің жинағы «Қазақ хрестоматиясы» (1879) ағартушылық мақсатта жазған әйгілі екі өлеңмен ашылады. Ақын бұл өлеңдерді өз кезінде «Сөз басы» деген атпен алған. Қазір бұл өлеңдер «Кел, балалар, оқылық», «Өнер білім бар жұрттар» деген атаумен мәлім. Ол халық ағарту ісіне арнаған әдеби туындыларын да оқу- білімді насихаттаудың ұтымды әдісінің қажеттілігін көрсетті. Оқу білімнен кенже тұрған халық үшін ғылым мен техниканың жетістіктерін насихаттай алатын қысқа көлемдегі поэтикалық шығармалардың айрықша ұтымды екенін, әсерін терең сезінді, сенді. Қазақ жастарын білім алуға, мәдинеттің жаңа дәстүрлерін игеруге, бойға сіңіруге шақырады. «Кл,балалар оқылық» өлеңінде ақын қазақ ауыз әдебиетінің дәстүрлерін шебнр пайдаланып, білім мен надандықты, жақсылық пен жамандықты қатар алып, салыстырып отырды.

1) Істің болар қайыры

Бастасаңыз алдалап.

Оқымаған жүреді

Қараңғыны қармалап.

2) Надандықтың белгісі-

Еш ақылға жарамас...

Жөн білмеген адамға

Қыдыр ата дарымас...

«Бұл өлеңнің айрықша құндылық қасиеттерінің бірі – оның халық дәстүрі, халықтың ұғым өлшемі негізінде жазылғандығында», - деп атап көрсетеді ғалым Ә.Дербісалин «Ы.Алтынсариннің әдеби мұралары» деген еңбегінде. Мысалы, мал байлығын салыстыру, білімсіз, еңбексіз байлықтың баянсыздығы т.б.

Ал «Өнер-білім бар жұрттар» өлеңінде сол тұстағы ғылым мен техниканың ең басты жаңалықтары толық қамтылып, өнер мен білімге қолы жеткен халықтың экономикалық жағынан озықтығын әр салада көрсетеді. («Сарай салғызды», «Балықтай жүзу», «Өнер-жігіт көркі», «Сіздерге бердім батамды» т.б.)

Ыбырайдың «Жаз», «Өзен» өлеңдері көркемдік келісім жағынан (халық өмірімен байланыс, өлкетану т.б.) оқушының жан дүниесінде жайдары сазім туғызып, көңілді әсер қалдырады. Табиғат көріністерін суреттеу жағынан да Ыбырай мен Абайдың арасындағы үндестік бар. Бұлда бір қазақ балалары үшін рухани азық.

Ыбырайдың табиғат тақырыбындағы өлеңдерінен ақындық шеберлігі де көніп тұр. Зерттеушілер бұл өлеңдерінің халық арасына кеңінен таралғанын атап көрсетеді. Сондай-ақ ағартушы ғалым бала тәрбиесіндегі ананың еңбегіне ерекше мән беріп, ана махаббатын терең сезіммен жырлап, сол арқылы баланың ата-ана алдындағы перзенттік парызын есіне салып, ғибратты сөздер, пайымды ойларды мұра етіп қалдырды. Бұл өлеңдерді біз бастауыш сыныптардан-ақ жатқа айтып жүрміз. («Бұл кім?», «Ананың сүюі», «Балғожаның хаты»...)

Ыбырай Алтынсариннің мұрасының бірі-проза жанры болды. Оның «Бай баласы мен жарлы баласы», «Қыпшақ Сейітқұл», «Киіз үй мен ағаш үй», «Надандық», «Лұқпан хакім», т.б. бір сыпыра шығармалары қоғамдық өмірдің әр алуан жақтарын суреттеуге арналған. Бұл еңбектерінде өз дәуірінің елеулі мәселелерін көтере отырып, еңбекші халықтың қоғамдық санасын оятуды, тәрбиелеуді мақсат етеді [3.856].

«Бай баласы мен жарлы баласы» - Ыбырай шығармаларының биік шыңы. Ол, біріншіден, озық ойларының жемісі әңгіме оқушысын еңбек етуге өмір сырын ұғына түсуге бағытайды. Үсеннің іс-әрекетін жазушы сүйсіне жазады. Асан мен Үсенді салыстыра отырып, олардың адамдық қасиеттері еңбекке қатысына қарай бағалайды. Бұл әңгімектен сол уақыттағы өмір көріністерін, көшпелі тұрмыстың беймаза тірлігін көреміз. Қазақ энциклопедиясы жазушының бұл әңгімесіне орыстың сол кездегі озық ойлы адамдарының көңіл аударғанын Н.Иванов журналисттің орыс тіліне аударып, «Родник» журналының 1890 жылғы 6 – санында жарияланғанын атап көрсетеді.

Ыбырай Алтынсариннің айтулы шығармаларының бірі - «Қыпшақ Сейітқұл» . Сейітқұлдың іс әрекетінен оның өмірге жаңаша талаппен қарайтындығы байқалады. Жер шаруашылығымен айналысуы, бұл кәсіптің тиімді тәсілдерін қолдануы (шығыр салу, арық қазу т.б.) сөйтіп оның айналасындағылардың орташа тіршілік етуге жетуінің өзі бірліктің, еңбектің нәтижесі екенін сипаттайды. Әңгіменің тәрбиелік жағы – осындай жаңашылдық бағытында. Сол арқылы қоғамдық құбылыстарман жұртшылықты кеңінен таныстыру мақсаты көзделген. Әрі бұл әңгіме тарихи болған оқиғаның негізінде жазылса керек. Оны автордың өзі атап көрсетеді.

Ы. Алтынсариннің ұрпағына қалдырған мұрасы – ұлан-ғайыр. Небәрі жарты ғасырға жуық өмір кешкен ұстаздың өнегелі еңбегі жан – жақты зерттеліп, туған халқының керегіне жарауда.

Оның күні бүгінге дейін мектеп оқушыларының әнұраны «Біз болмасақ, Сіз барсыз, үміт еткен достарым», - деп өзі бастаған оқу – ағарту жұмыстарының алуан қырлы асқарлы істерін, бүкіл ұлт болашағын келер ұрпағына үлкен үмітпен жүктеп, келешектен қуаныш күткен ұлы ұстаздың тындырғаны көп болса да, түнек құрсауындағы қалың елінің білім нәрінен жаппай сусындатып, ғылым мен өнер үйренуінен армандауымен кеткен.

Көркем әдебиеттің күрделі жанры – әңгіме екені белгілі. Өйткені үлкен жанрдағы шығармаларға қойылатын талаптар әңгіме, новелла тәрізді (1-2 эпизоттан тұратын көркем қысқа әңгіме) шағын шығармаларға қойылады.

Бұл тұрғыдан алғанда Ыбырайдың әңгімелері түр мен мазмұн бірлігін сақтай отырып, негізгі мәселені жинақы, тартымды, әсерлі жеткізеді. Өзінің озық идеяларын жеткізуде

жазушы халық тілінің байлығын шебер пайдалана біледі. Оның шығармаларының бұндай қасиеттері олардың жастарға да, үлкендерге де ортақ екендігін көрсетеді.

Белгілі ғалым Қажым Жұмалиев: «Ыбырай Алтынсарин қазақ әдебиетінде көркем әңгіменің негізін салушы атасы болды. Көркем әңгімелердің композициялық құрлысының шебер етіп құруда да оның өзінше еңбегі бар», - деп жазды.

Бұл аталған ерекшеліктер жазушының барлық әңгімелеріне ортақ. Мектеп оқулықтарына енгізілген әңгімелерін идеялық нысанасы жағынан жүйелер болсақ, еңбекті сүю, қадірлеу, жақсы мінез-құлыққа бағыттау, халқын сүю махабат-мейірім (ана-бала) перзенттің парыз т.б. өмірдің өзекті мәселелері қамтылғанын көреміз[4.596].

Халықымыздың рухани өмірі аспанында, халықтар достығының қайнар бастауында мәңгілік жарқырап тұрған үш жарық жұлдыз бар. Олар: Шоқан, Ыбырай, Абай! Ыбырай қазақ даласының сол кездегі қараңғылықтағы, езілудегі халін, экономикалық саяси жағынан қатты күйзелудегі халін ұға білген және қалың бұқараның осындай ауыр жағдайдағы күн көрісін, тіршілігін өз шамасында жеңілдету үшін бойындағы қуатын, ойындағы ақылын аянбай жұмсаған адам. Ол өзінің ағартушылық, ақындық – жазушылық қызмет – еңбегін осы жолға жұмсаған қайраткер ғалым. Қазақтың ұлы демократтарының бірі.

Қорыта келгенде Ыбырай Алтынсарин – реалист жазушы, ағартушы, педагог. Қазақ балалар әдебиетінің негізін салушы, тіл тазалығы үшін күрескер, тұңғыш кемеңгер.

Ыбырай салған сара жол – бұл күндері қанатын кеңге жайған, тамырын тереңге жіберген, экономикасы мен мәдениеті дамыған тәуелсіз Қазақстан Республикасының білім шаңырақтарында жалғасын табуда.

Ы.Алтынсаринның шығармаларын зерттеу арқылы ол шығармалардың жеке тұлғаны қалыптастыруда алатын қаншалықты маңызды екенін көрсету.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Ә.Сыздықов Ы.Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі. А, 1969 ж.
2. М.Ақынжанов Қазақ ағартушыларының қоғамдық – саяси көзқарастарының қалыптасуы. А, 1955 ж.
3. Ә.Ламашов Ы.Алтынсариннің ізімен 1987 ж.
4. С.Өскенбаев Ы.Алтынсарин-балалар порзасының негізін салушы, 1966 ж.
5. С.Шайманов Ыбырай – жастар туралы, «Торғай таңы» 1971 ж.
6. Ахметова Ә. «Қазақ балалар әдебиетінің кітапханасы». Алматы, 1992 ж.

«НАСЛЕДИЕ ЫБЫРАЯ – ДУХОВНАЯ ЦЕННОСТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА»

Овчаров Михаил Владимирович, мастер производственного обучения

КГКП «Казахстанский агротехнический колледж» Управления образования акимата

Костанайской области

Человечество всегда стремилось к пониманию своего прошлого, к сохранению и передаче ценных знаний и опыта от одного поколения к другому. В этом стремлении особенно важную роль играет понятие "наследие". Оно не только представляет собой традиции, но и духовные ценности, которые формируют нашу культуру и идентичность. Одним из таких наследий, которое оказывает значительное влияние на человечество, является наследие Ибрая Алтынсарина.

Ибрай Алтынсарин – это имя, которое звучит как эхо в горах Центральной Азии, отражая богатую культурную и духовную историю этого региона. Наследие Ибрая Алтынсарина является неотъемлемой частью этой истории и представляет собой духовную ценность, которая оказывает влияние не только на жителей Казахстана, но и на всё человечество.

Ибрай Алтынсарин занимает почетное место в ряду исторических деятелей, составляющих национальную гордость казахского народа. Вся свою сознательную жизнь этот выдающийся просветитель посвятил делу борьбы за народное образование. Его деятельность, протекавшая в условиях крайней экономической и культурной отсталости казахского общества, стала замечательной страницей в истории культуры казахского народа. Первые свои шаги Ибрай Алтынсарин сделал на нашей кустанайской земле, которая дала вдохновение многим известным казахским литераторам и акынам, просветителям. Но именно Алтынсарин был тем первым и щедрым истоком просветительства, несущим казахскому народу образование, передовые педагогические идеи и культуры. [1]

Ибрай Алтынсарин был пламенным борцом за прогрессивное развитие казахского народа. Он заложил основы общего и профессионального образования в крае, открыв начальные школы, ремесленные и женские училища.

Ибрай Алтынсарин был настоящим патриотом своего народа, любил его всем сердцем и душой. Талантливый юноша, считавший целью своей жизни не погоню за карьерой и чинами, а просвещение народа, с 1860 года с увлечением занимается педагогической деятельностью, становится народным учителем. [2]

Обладая поэтическим даром, совершенным умом и бескорыстной душой он всегда останется в истории педагогической мысли Казахстана. Выбрав нелегкую стезю, порой неблагоприятную стезю - просвещение всего казахского народа, Великий учитель в одном из своих писем напишет: «...Я не отступлюсь от коренных своих убеждений и стремления быть полезным своим родичам, насколько хватит моих сил». Эти слова до конца дней стали его жизненным кредо. Его убежденность и подвижничество принесли большие плоды уже в начале XX века. [3]

Выдающаяся историческая заслуга Алтынсарина заключается в том, что по его инициативе при самом непосредственном его участии была создана в Казахстане сеть народных светских школ.

В педагогической деятельности Ибрая Алтынсарина важное место занимают вопросы воспитания и обучения детей. Он придавал огромное значение роли учителя как главного двигателя всего учебного и воспитательного процесса в школах. Он считал, что учителя должны любить своих учеников и быть любимы своими учениками и их родителями. И тогда можно будет достигнуть целей, стоящих перед воспитанием и образованием. По Алтынсарину школа должна давать реальные знания, помогать в умственном развитии и нравственном совершенствовании ребенка. Он считал, что естественные предметы должны составлять основу содержания школьного курса, считая, что знание их лучше всего способствует формированию у учащихся передового мировоззрения [4]. Физическое и трудовое воспитание он также рассматривал как важную составную часть общегуманистического воспитания.

Для достижения всеобщего образования немаловажное значение он придавал подготовке учительских кадров из числа коренного населения для организуемых им учебных заведений. Как и передовые русские просветители и педагоги, он придавал исключительно важное значение роли учителя в школе. Полагая, что результаты всей разносторонней деятельности школы зависят в первую очередь от учителя, от его знаний, педагогического мастерства и организаторских способностей, Алтынсарин всячески поощрял творческие

искания и отстаивал необходимость предоставления учителю известной свободы в его педагогической работе.

В образовании казахской молодежи, в воспитании ее в духе высокой человечности, а также в распространении в степи русской демократической культуры открытые им школы имели неоценимое значение. Оказавшие положительное влияние на всю общественную жизнь казахского народа, они в свое время были подлинными очагами культуры и заняли почетное место в истории культуры казахского народа. Таким образом, в условиях своего времени И. Алтынсарин совершенно на пустом месте закладывал систему казахских школ по примеру передовых русских, чем способствовал ее включению в мировой образовательный процесс.

Также мы не можем не отметить публицистическую деятельность Ибрая Алтынсарина. Публицистическое наследие представляет огромную художественную, историческую и познавательную ценность. Основную часть его составляет богатая переписка казахского просветителя с русскими друзьями, учителями и различного ранга представителями народного образования. Она проливает свет не только на личную жизнь автора, но и на действительность казахского общества того времени. В ней автор, выходя далеко за рамки частных и личных вопросов, постоянно затрагивает насущные социальные проблемы, в решении которых так остро нуждался казахский народ. Глубокое и масштабное понимание вопросов истории и современной ему жизни родного народа, верное прогнозирование его светлого будущего в содружестве с русским народом, а также принципиально новый, интернациональный подход к вопросу, когда он коснулся культурно-экономических отношений русского и казахского народов – вот что отличает статьи Алтынсарина. Их пронизывает вполне осознанное чувство патриотизма и народности. [5]

Если внимательно отнестись к документам, касающимся деятельности И. Алтынсарина можно открыть много интересного и полезного. Педагог-просветитель потратил немало сил и энергии на открытие ремесленных и сельскохозяйственных училищ, придавал исключительное значение подготовке из среды коренного населения специалистов, необходимых для экономического развития Казахстана [6]. Местные власти Торгайской области с большим пониманием отнеслись к предложениям Алтынсарина. Ему удалось убедить, начальство, что организация ремесленных классов в казахской школе не только необходимо, но и полезно. Он рассматривал возможность изучения различных ремесел по степени их полезности и необходимости для учащихся школ. На первое место было поставлено портняжное дело, которое может доставить заработок и быть полезным для семьи. Сапожное и шорное дело тоже необходимо, ибо ни один казах не обходится без сапог, сбруи и седла для лошади. Гончарное дело необходимо приветствовать, т.к. заменить деревянную посуду глиняной казахи не могли из-за ее дороговизны. Кузнечное дело также весьма полезно в жизни казахов, оно необходимо для изготовления седельного прибора, ножей и других предметов быта. Знающий это ремесло, найдет себе работу и в городе и в степи, где возрастающее с каждым годом земледелию требуются в большом количестве косы, серпы и телеги. В своих планах И. Алтынсарин отмечает, что учащиеся должны заниматься ремеслами два-три раза в неделю.

Таким образом, можно говорить о том, что Ибрай Алтынсарин положил начало профессиональному образованию в казахской степи. Начав дело с открытия ремесленного училища имени Я.П. Яковлева в Тургае, организовал первую женскую ремесленную школу, ремесленные классы при двухклассных училищах. Алтынсарин добивался организации в Костанае сельскохозяйственного училища. Поступления казахских детей в Красноуфимское промышленно-техническое училище. Особое внимание уделял организации учительских школ. Первая кузница для подготовки педагогических кадров была открыта в 1881 году в г. Орске. Немало сделал Алтынсарин и для того, чтобы помочь казахской молодежи продолжить образование. По его инициативе небольшой группе казахской молодежи, из

числа успешно окончивших волостные и уездные школы, были выделены стипендии и предоставлена возможность продолжать учебу в Троицкой и Оренбургской гимназиях, даже в Казанском университете, а также в Красноуфимском реальном училище и Кустанайской сельскохозяйственной школе. Далеко не всем планам Алтынсарина суждено было осуществиться.

В 1883 году им было создано Тургайское Яковлевское ремесленное училище со столярно-токарным, слесарно-кузнечным и портняжным отделениями. В дальнейшем на территории Казахстана появились первые средние и профессиональные учебные заведения, где выпускники имели возможность получать первоначальное профессиональное образование; а во-вторых, более талантливые учащиеся могли поступать в высшие учебные заведения.

Плоды неустанных трудов И. Алтынсарина чувствуются в созданной им системе. По имеющимся подсчетам, к началу 1917 года в Казахстане насчитывалось 32 ремесленных отделения при школах, где обучалось около тысячи детей. Примерно в 270 школах существовали классы трудового обучения.

Таким образом, можно считать, что именно ремесленные отделения явились основой становления профессионального образования в Казахстане. Профессиональная школа в Казахстане была представлена тремя направлениями: сельскохозяйственными, ремесленными и педагогическими училищами.

Одной из ключевых черт наследия Ибрая Алтынсарина является его поэтическое творчество. Его стихи проникнуты глубокими философскими мыслями, которые до сих пор вдохновляют и задумывают читателей. В его поэзии звучат универсальные истины о жизни, любви, вере и человеческих ценностях, которые остаются актуальными на протяжении веков.

Кроме того, Ибрай Алтынсарин был известен своими философскими взглядами, которые оказали значительное влияние на формирование менталитета казахского народа. Его идеи о мудрости, справедливости, искренности и гостеприимстве стали неотъемлемой частью культуры Центральной Азии и продолжают вдохновлять людей по всему миру.

Более того, наследие Ибрая Алтынсарина пронизано духом толерантности и взаимопонимания. Его творчество и мысли способствуют укреплению духовных связей между различными культурами и народами, поощряя уважение к различиям и стремление к миру.

Сегодня, в эпоху быстрого технологического развития и глобализации, наследие Ибрая Алтынсарина приобретает особую значимость. Оно напоминает нам о важности сохранения духовных ценностей, которые связывают нас с нашим прошлым и определяют нашу идентичность. Оно также призывает нас к сближению и взаимопониманию между различными культурами и народами, ведь в этом заключается ключ к гармонии и миру на нашей планете.

Таким образом, наследие Ибрая Алтынсарина является духовной ценностью человечества, которая олицетворяет в себе мудрость, красоту и богатство казахской культуры. Оно учит нас уважению к традициям и ценностям других народов, а также к стремлению к миру и взаимопониманию. Поэтому сохранение и передача этого наследия следует стать приоритетом для каждого из нас, ведь в этом заключается не только наше прошлое, но и будущее нашей планеты.

Ибрай Алтынсарин – талантливый сын своего народа, гордость нации. Он внес большой вклад в развитие культуры казахского народа, его труды и все его творчество вошло в золотой фонд нашей истории, оставив последующим поколениям неисчерпаемое богатое наследие. Таким великим он остался в памяти казахского народа. Мне бы хотелось, чтобы его произведения, переводы были доступны каждому читателю, редкие архивные материалы опубликованы, ну а молодое поколение с благодарностью изучало творчество

талантливого поэта и переводчика. Значение Алтынсарина в истории народного образования в Казахстане очень велико. Деятельность Алтынсарина представляет для нас огромный интерес с точки зрения развития общественной мысли и его места в истории народного образования и казахской литературы. Мы отдаем дань уважения Алтынсарину за его выдающуюся деятельность в качестве первого народного учителя, первого организатора народных школ в Казахстане и первого – теоретика, вышедшего из среды казахского народа.[7]

Список использованной литературы

1. Рыщанова У.М. Калинова С.Н. Кустанай Областной историко-краеведческий музей, 1991 г.
2. Иллюстрированная история Казахстана, том третий, Алматы 2005 г(с.38).
3. https://www.inform.kz/ru/nasledie-velikogo-uchitelya-ibraya-altynsarina-aktual-no-i-segodnya-zasluzhennyi-deyatel-kul-tury-rk-g-kasymzhanova_a2420663
4. Антология педагогической мысли Казахстана, Алматы, 2012 г.
5. История казахской литературы, том второй, 1979 г (с.113)
6. «Қостанай облысы» -историко – публицистический сборник материалов, Костанай, 2018 г.
7. Кусаинова К.А. Статья «Созвучие идей великого педагога с современностью» Костанай, 2017 г.

IV-СЕЦИЯ:ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҰРПАҚ АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

ӨСКЕЛЕН ҰРПАҚТЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Әбдірахман Алтынай Ерханқызы,
химия пәні оқытушысы,
«Арқалық медициналық колледжі» МКҚК

Өскелең ұрпақты патриоттық тәрбиелеу әрқашан қазіргі білім беру саласының маңызды міндеттерінің бірі болды, өйткені балалық және жастық шақ Отанға деген қасиетті сүйіспеншілік сезімін ояту үшін ең құнарлы кезең. Патриоттық тәрбие дегеніміз-оқушылардың туған өлкеге, елге, оның табиғатына, ұлттық және өзіндік мәдениетіне деген сүйіспеншілігін біртіндеп қалыптастыру. Қазіргі білім беру орындарында патриоттық тәрбие бойынша жұмыс бірдей маңызды және өзекті. Ол ұлттық мәдениеттің бастауларымен танысуға, өз елі үшін, өз халқы үшін сүйіспеншілік пен мақтаныш сезімін қалыптастыруға, оның жетістіктеріне, батырлық өткеніне құрметпен қарауға, туған өлкеге, табиғатқа деген сүйіспеншілік сезімін қалыптастыруға бағытталған.

Білімалушылардың патриоттық тәрбиелеу бойынша жоспарлы жұмыс оң нәтиже беретіні сөзсіз. Колледждегі сыныптан тыс іс-шаралар патриоттық тәрбиеде үлкен әлеуетті мүмкіндіктерге ие.

Қазақстан мемлекеті мен қоғамын дамыту жас ұрпақты тәрбиелеу саласында жаңа міндеттер қояды. Осы міндеттерді ескере отырып, мектептен кейінгі жалпы білім ордасында білімалушыларға патриоттық тәрбие берудің маңыздылығы артады. Тәрбиенің бұл бағыты лайықты азаматтарды қалыптастыру, білікті және мықты Отан қорғаушыларды даярлау ісіне елеулі, ал кейбір жағдайларда шешуші үлес қосуы тиіс.

Сондықтан патриоттық тәрбиені жаңғырту қажеттілігі бүгінгі таңда тәрбие жұмысының басым міндеттерінің бірі болып табылады, патриоттық тәрбие отандық дәстүрлерді, ұлттық-өңірлік ерекшеліктерді, қазіргі педагогикалық тәжірибенің жетістіктерін ескере отырып, тәрбие мәртебесі туралы сапалы жаңа идея негізінде жүзеге асырылуы тиіс.

Біздің әрқайсымыз үшін қарапайым, түсінікті және ең құнды шындықтар: отбасыларымыздың амандығы, қонақжайлылық пен еңбекқорлық, тұрақтылық, қауіпсіздік пен бірлік, ертеңгі күнге деген сенімділік. Біз мәңгілік елдің мызғымас жеті негізін нығайтуға, сақтауға және ұрпақтан ұрпаққа беруге шақырамыз:

«Мәңгілік Ел» идеясының негізінде шоғырландыратын құндылықтар-азаматтық теңдік; еңбексүйгіштік; адалдық; стипендия мен білімге табынушылық; зайырлы ел - толеранттылық елі.

Қазақстанның егеменді дамуының 33 жылында барлық қазақстандықтарды біріктіретін және еліміздің болашағының негізін құрайтын басты құндылықтар жасалды. Бұл құндылықтар-уақыт сынынан өткен Қазақстандық жолдың тәжірибесі.

Біріншіден, бұл Қазақстан мен Астананың тәуелсіздігі.

Екіншіден, біздің қоғамдағы ұлттық бірлік, бейбітшілік пен келісім.

Үшіншіден, бұл зайырлы қоғам және жоғары руханият.

Төртіншіден, индустрияландыру мен инновация негізінде экономикалық өсу.

Бесіншіден, бұл Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамы.

Алтыншыдан, тарихтың, мәдениеттің және тілдің ортақтығы.

Жетіншіден, бұл ұлттық қауіпсіздік және еліміздің жалпы әлемдік және өңірлік проблемаларды шешуге жаһандық қатысуы [1].

Бұл жағдайда азаматтық тұрақты және табысты мемлекеттің ең сенімді негізі болады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында білім беру жүйесі жаңғыртылуда. Отандық білім беруді жетілдіру қажеттілігі бірқатар басым мемлекеттік міндеттерден

туындады: әлемнің дамыған 30 елінің қатарына кіру үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды қалыптастыру, әлемдік нарықтық экономика мен ашық азаматтық қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің деңгейі мен сапасын арттыру, өскелең ұрпақта этномәдени және азаматтық бірегейлікті қалыптастыру бойынша тиімді тетіктерді, инновациялық технологиялар мен әдістемелерді енгізу, мемлекет тарихын, мемлекеттік тілді, Қазақстан халықтарының ұлттық мәдени құндылықтарын білуге негізделген, тәрбиеленушілерде патриоттық құндылықтарды қалыптастыру бойынша шет елдердің тәжірибесін пайдалану, қазақстандық патриотизм идеяларында ұлттық тәрбие жүйесін байыту.

Ұлттық тәрбиенің заманауи әдіснамалық негізі «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы болып табылады.

Азаматтық, патриотизм. Азамат болу нені білдіреді? Сұрақ қарапайым да, бос та емес, әсіресе жақын арада колледж бітіріп, ересек адам болатындар үшін. Ересек адам-ересек азамат, барлық құқықтарды пайдаланатын және мемлекет заңдарында белгіленген өз міндеттерін орындауы керек адам.

Біздің білімалушылар азамат бола ала ма? Бұл олардың қазір айналада болып жатқан оқиғаларға, өз әрекеттеріне қалай қарайтынына, адамға оның дұрыс емес әрекеттері туралы не ойлайтынын айта алатынына байланысты.

Қазіргі білімалушы не ойласа да, не істесе де, оның ойлары үнемі болашақ мамандыққа бет бұрады. Онда жас жігіт өзін азамат, патриот ретінде толық түсінуі керек. Бұл өзін-өзі анықтауда мемлекеттің жас мамандарына көмектесу үлкен рөл атқарады.

Қазіргі өскіннің, еліміздің болашақ сенімді азаматының ең өзекті және іргелі сипаты- бұл адамның еңбек қызметіне деген оң көзқарасынан тұратын еңбекқорлық. Еңбекқорлық өмірде өте маңызды - бұл қажет, өйткені адамның өзін қажет сезінуі, жақсы нәрсе жасағанын, жақсы нәрсе жасағанын, осы өмірде із қалдырғанын білу табиғи нәрсе. Еңбекқорлықты тәрбиелеу керек - оны қайта тәрбиелеудің қажеті жоқ, ол өзімізде, бұл біздің мәніміз. Еңбекқорлықты ерте жастан бастап сақтау керек және балаға жұмыс істеуге және бізге көмектесуге мүмкіндік беру керек, содан кейін оны қызықтыратын және шынымен ұнататын салада еңбекқорлық таныту керек.

Біздің бүгінгі қоғамның адамгершілігі бізге адамдар арасындағы шынайы адами қарым-қатынасты талап етеді: теңдік, жолдастық, өзара сыйластық және көршілерге қамқорлық. Дәл осы талаптар Қазақстанның педагогикалық қоғамы талқылайтын «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының негізі болып табылатын мінез-құлық ережелеріне негізделеді.

Әр түрлі халықтардың әдет-ғұрыптары әртүрлі. Айырмашылықтар тарихи және жергілікті жағдайларға, халықтың табиғатына және басқа факторларға байланысты. Сондықтан біз бір халықтың әдет-ғұрпын екіншісіне таңдамауымыз керек.

Тәрбиені дамыту мәселелері, сөзсіз, Қазақстанның ертеңгі күні, біздің қоғамымыздың жас ұрпақты тәрбиелеуде, шығармашылық дамытуда, азаматтық қалыптасуда тамыры бар елдің ұлттық қауіпсіздігі туралы құндылық бағдарлары туралы сөз болғанда ерекше назар аударуға лайық.

Бүгінгі таңда біздің елімізде қоғам мен тұтастай мемлекеттің заманауи қажеттіліктеріне бағытталған тұтас тәрбие жүйесі құрылды. Сондықтан соңғы жылдары Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінде тәрбиені дамыту ең басым бағыттардың біріне айналды. Білімді, адамгершілік, іскер, таңдау жағдайында өз бетінше шешім қабылдауға дайын, ынтымақтастық пен мәдениетаралық қабілетті адамды тәрбиелеуге мемлекеттің әлеуметтік тапсырысы [2].

Мәңгілік Ел - бұл біздің Қазақстан халқының ұрпақтары алдындағы жауапкершілігіміз, әлемнің бәсекеге қабілетті 30 елінің қатарына кіруге арналған лайықты және Ұлы Қазақстанды дамыту стратегиямыз. Біздің Мәңгілік Ел құруымыздың бастауы тәрбиенің жаңа құндылық моделі болып табылады, өйткені білім беруде, басқа салалардағы сияқты, бүкіл халықпен бірге ел тағдырын құруға тура келетін осындай балалар мен жастарды тәрбиелеу мен оқытуда үлгі болу қажет.

Қазақстандық патриотизм - бұл елді басқаруға, жалпыұлттық міндеттерді шешуге сүй және сындарлы қатысу қабілеті. Бұл бағыт гуманизмге, қазақ халқының тіліне, тарихы мен әдет-ғұрпына деген сүйіспеншілік пен құрметке негізделген азаматтық ұстаным мен патриоттық сананы, құқықтық және саяси мәдениетті, дамыған ұлттық сана-сезімді, ұлтаралық қатынастар мәдениетін, әлеуметтік және діни толеранттылықты қалыптастыруға, оның үздік дәстүрлерін сақтауға және дамытуға, басқа халықтардың мәдениеттерін зерделеуге, қабылдауға және игеруге бағытталған Қазақстан. Қазіргі жағдайда тәрбиеленушілердің құқықтық санасын қалыптастыру, балалар мен жастар ортасында заңсыз көріністерге қарсы тұруға дайын болу ерекше маңызға ие.

Азаматтық - бұл қоғам мен мемлекет дамуының әртүрлі деңгейлерінде әрекет етуші субъект және саяси-құқықтық белсенділік объектісі болуға мүмкіндік беретін әлеуметтендірілген тұлғаның интеграцияланған қасиеті.

Рухани - адамгершілік тәрбие адамның этикалық принциптерін, оның адамгершілік қасиеттері мен көзқарастарын қалыптастыру үшін жағдай жасауды, қоғам өмірінің нормалары мен дәстүрлеріне сәйкес келуді, адамның адамгершілік, әлеуметтік құнды мінез-құлыққа, оны әлеуметтендіруге мотивациясын қалыптастыруды көздейді. Өз міндеттерін түсінетін және қабылдайтын, өмірді және өзін, адамгершілік мінез-құлық нормалары тұрғысынан өз іс-әрекеттерін дұрыс бағалай алатын, өзін, қабілеттерін, рухани-адамгершілік өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жүзеге асыру және өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерін білетін тұтас тұлғаны тәрбиелеу.

Ұлттық тәрбие - Қазақстан Республикасының қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайларында сұранысқа ие жеке тұлғаның, азаматтың және патриоттың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың мақсатты процесі. Ұлттық тәрбие феноменіне үш компоненттің өзара әрекеттесуі арқылы қол жеткізіледі - балалардың ұлттық қадір-қасиетін, ұлттық мақтаншы мен ұлттық ар-ожданын қалыптастыру. Достық, толеранттылық және өзара түсіністік рухында тәрбиелеу, ғылыми және мәдени жетістіктерді тәрбиелік мақсатта пайдалану.

Зияткерлік тәрбие-бұл әрбір білім алушыға оның зияткерлік мүмкіндіктерін дамыту мақсатында жеке педагогикалық көмек көрсетуді қамтамасыз ететін оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың бір түрі. Тұлғаның зияткерлік әлеуетін дамыту мақсаты бәсекеге қабілетті ұлтты моральдық және зияткерлік тұрғыдан қалыптастыруға бағытталған. Оқушылардың белсенді ақыл-ой әрекетін дамытуды, олардың санасын сенімді, қарапайым біліммен байытуды, ақыл-ой қабілеттерін, қызығушылығын дамытуды көздейді [2].

Еңбек тәрбиесі еңбек ету дағдылары мен дағдыларын, жоспарлау қабілеттерін, материалдарды үнемді жұмсауды, жеке гигиена мен қауіпсіздік ережелерін сақтауды, болашақ мамандықты таңдауға саналы көзқарасты қалыптастыруды қамтиды. Балаларда, жасөспірімдерде және жастарда өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары мен дағдыларын, еңбек қызметінің әртүрлі түрлеріне адал, жауапты және шығармашылық қатынасты, ұжымда, командада жұмыс істеу қабілетін қалыптастырады; адамның қажетті ресурстарды жұмылдыра отырып, өз іс-әрекеттерінің мәні мен салдарын дұрыс бағалай отырып, олардың шынайы әсерін барынша арттыра отырып, өз бетінше, белсенді және жауапкершілікпен әрекет ету қабілеттерін, яғни жаңа өндіріс пен қоғам құру.

Дене тәрбиесі дене қабілеттерін дамытуға, дененің функционалдық мүмкіндіктерін кеңейтуге, моториканы қалыптастыруға, ерікті қасиеттерді тәрбиелеуге бағытталған. Адамның тұлға ретіндегі психологиялық даму деңгейі адамның қажеттіліктерінің санымен, әртүрлілігімен және үйлесімділігімен анықталады. Адамның қажеттіліктері неғұрлым көп болса, оның психологиялық даму деңгейі соғұрлым жоғары болады. Салауатты өмір салты денсаулыққа деген көзқараспен адамның ең жоғары құндылығы ретінде анықталады, оны адамның өмірлік мақсаттары мен міндеттерін орындауының оңтайлы алғышарты ретінде қарастырады.

Экологиялық тәрбие-табиғатқа ұқыпты жауапкершілікпен қарауды дамытуды қамтамасыз ететін экологиялық білім, Дағдылар, дағдылар, көзқарастар мен сенімдер

жүйесін қалыптастырудың мақсатты, ұйымдастырылған процесі. Бұл адамның табиғатқа және оған деген қарым-қатынас этикасына этикалық көзқарастарын қалыптастыру және қалыптастыруды, табиғи ресурстардың жай-күйі үшін жеке жауапкершілік сезімін және адамдардың олармен ақылға қонымды қарым-қатынасын тәрбиелеуді қамтиды.

Көпмәдениетті тәрбие жаһандану жағдайында әлемнің этникалық бейнесінің алуан түрлілігін қолдауға арналған. Бұл этникалық мәдениеттерді сақтау мен дамытудың, олардың құндылықтарын тәрбие мен оқыту практикасына енгізудің және білім берудің өзекті мәселелерін шешудің құралы болып табылады [3].

Көркемдік және эстетикалық тәрбие адамда шындыққа бағытталған эстетикалық қатынасты қалыптастырады. Тәрбие процесінде жеке адамдар құндылықтармен танысады, оларды ішкі рухани мазмұнға аударады. Көркемдік-эстетикалық тәрбие шығармашылықтың әртүрлі салаларында қажетті адамның барлық рухани қабілеттерін үйлестіреді және дамытады. Ол әдемілікпен таныстыру арқылы, көркем мәдениет арқылы, дәуірлердің және халықтардың әлемдік көркемдік құндылықтарымен таныстыру арқылы, ұлттық және жалпыадамзаттық объектив арқылы адамгершілік-рухани құндылықтарды қалыптастыруды көздейді. Өзін-өзі танудың жаңа, жоғары деңгейі, тұжырымдамалық ойлау қабілеті, әлемді тұтас көру қабілеті, ол туралы құндылық идеяларын өзінің шығармашылық қызметінде жүзеге асыру, ұжымда өмір сүру, мәдениет әлемімен және адамдармен қарым-қатынаста өзін көрсету қабілеті бар адамның өнерін қалыптастыру дамудың қазіргі кезеңіндегі маңызды міндет болып табылады.

Көшбасшы - бұл басқа адамдардың мінез-құлқына әсер ете алатын, жауапкершілікті өз мойнына алатын, нақты мақсаттарға дәйекті түрде баратын және команданы басқара алатын белгілі бір қоғамдастықтың мүдделерін қанағаттандыруға бағытталған бірлескен қызметті біріктіру мақсатында басқаларға әсер ете алатын адам. Бұл бағыт мінез-құлық принциптерін анықтайды, құндылықтар жүйесін, идеалдарды, нормаларды көрсетеді және қарым-қатынасты ұйымдастыруға, байланыс орнатуға, оларды дамытуға, үйлестіруге, шығармашылық қызметте өзінің даралығын білдіру үшін түзетуге көмектеседі.

Отбасылық тәрбие - адамгершілік, рухани және гуманистік құндылықтарды тәрбиелеуге басымдық беретін адамдар арасындағы эмоционалды және ұтымды қатынастардың әлеуметтік-тарихи тәжірибесін беру болып табылатын жеке тұлғаны қалыптастыру мен әлеуметтендіруде қажетті нәтижелерге қол жеткізу мақсатында ата-аналар мен отбасының басқа мүшелерінің балаларға әсер ету процесі. Балалар мен жастардың әлемдік және ұлттық мәдениет, халықтық дәстүрлер мен бүкіл қазақстандық қоғамның қажеттіліктері негізінде құрылған жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарға бағдарлануы бірінші орынға шығады [3].

Халқымыздың аяулы ұлы, зиялы азаматы Б.Момышұлы кезінде «Жаудан да, даудан да қорықпаған қазақ едім. Енді қорқынышым көбейіп жүр. Балаларын бесікке бөлемеген, бесігі жоқ елден қорқам. Немересіне ертегі айтып беретін әжелердің азаюынан қорқам. Дәмді, дәстүрді сыйламайтын балалар өсіп келеді. Оның қолына қылыш берсе, кімді де болса шауып тастауға даяр. Қолына кітап алмайды. Үйреніп жатқан бала жоқ, үйретіп жатқан әкешеше жоқ.»- деп мұнайған екен. Бауыржан атамыз бүгінде біздің арамызда жоқ. Осы атамыз көтерген мәселе бүгінде бәрімізді алаңдатуы тиіс. Бұл ата-анаға да, ұстаздарға да, балаларға да ой салады деп ойлаймын. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші, келешек ұрпақты тәрбиелеуде ата-бабаларымыздан келе жатқан ұттық құндылықтарымызды дәріптеуді ұмытпай, қолдана білейік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Президенттің үндеулері мен сөз сөйлеулері «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын жүзеге асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері".

2. «Мәңгілік Ел» Оқулық. М.Б. Қасымбеков, С.Ж. Пралиев, К.К. Жампеисова и т.б. – Алматы: Ұлағат, 2020.

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ НАСЛЕДИЕ КАК КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА

Бейсекеев Асет Хасенович ,
мастер производственного обучения,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области
Джваридзе Бека Борисович,
преподаватель физического воспитания,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Важной задачей педагога выделить и принять основные базовые направления воспитания личностей будущего народа, так как развитие высоконравственного поколения лежит на плечах каждого гражданина Республики Казахстан. Возможность разделять собственные взгляды является уникальной площадкой, позволяющей раскрыть новые образовательные идеи, тогда как следствие консолидирует педагогические начинания.

Одно из главных направлений конференции, сигнализирует о более углубленном изучении вопроса, поскольку культура личности играет основную роль в созидании и развитии полноценной модели независимого и здорового человека. Взаимная солидарность, поддержка и ответственность является совместной миссией по достижению духовно-нравственной составляющей страны.

Костанайский строительный колледж занимает особое место в истории. С 1956 года он выступал крупным поставщиком квалифицированных специалистов в сфере строительства, а также по сей день является духовно-образовательным центром для всех абитуриентов. Многие выдающиеся застройщики являются выпускниками колледжа, оставившие значимый след в строительстве современного Казахстана. Образовательное учреждение представляет собой оплот единства объединения строительных фирм и предприятий области, что накладывает особую ответственность на мастеров производственного обучения.

Вверяя судьбу гражданского строительства в руки своих лучших воспитанников, поддерживая их, отдавая часть собственного культурного наследия, мастера целенаправленно воспитывают уважение к национальным ценностям. Прививая особое отношение к этическим правилам, выделяя при этом соприкосновенность обучения с практической частью образования, в конечном счете личность приобретает глубину познания нравственных отношений.

Задача мастеров производственного обучения – сохранить и многократно усилить духовно нравственные качества обучающихся, однако основополагающую роль в развитии ребенка играет семья. Великий Абай говорил в своих Назиданиях, неоднократно напоминая, что нравы детей портятся из-за неправильного воспитания их родителями, а также пагубного влияния невежественных сверстников. Ведь не является тайной, что, не смотря на наличие литературы, связанной с воспитанием детей, мастер-классов по семейной и родительской педагогике, именно семья строит свое воспитательное влияние на ребенка. Взаимодействие родителей с педагогами дает эффективное воздействие на будущее ребенка.

Воспитание культуры личности на уроках производственного обучения является отправной точкой в общество труда, тогда как общее становление человека формируется на протяжении всей жизни. Безусловно, проводить воспитательную деятельность исключительно в учебных мастерских недостаточно, необходимо создавать условия

непрерывной коммуникации учебных учреждений с производственной базой. Ответственное отношение к работе и должное внимание к требованиям предприятия – это признак высоконравственной и квалифицированной личности. Ведь человек, добросовестно работающий и получающий свой доход честным путем, достигнет подлинного успеха и будет всегда пользоваться заслуженным уважением в обществе.

Разработав совместный алгоритм воспитания, возможно сотворить и собственную эпоху реформации дуального обучения.

«Духовность» и «Нравственность» – это два взаимосвязанных понятия, которые всегда должны рассматриваться в качестве незыблемых опор воспитательной деятельности. Выпуск квалифицированного духовно-нравственного специалиста утвердится только в том случае, если каждый преподаватель, учитель, родитель возьмет ответственность за воспитание патриотизма, гуманности и трудолюбия.[1] Превыше всего должно цениться одно из самых значимых качеств личности – трепетное отношение к своей специальности. Студента, олицетворяющего эти благородные качества, можно охарактеризовать одним глубоким словосочетанием – молодой специалист «Жас маман». Гражданские и промышленные здания сможет построить только ответственный и дисциплинированный профессионал.

Для укоренения ценностей и усиления общенациональной идентичности необходимо вести системную идеологическую работу, для этого стоит выделить важные направления:

– Уровень влияния духовно-нравственной деятельности во многом определяется воспитательной работой и осуществляется на основании плана воспитательной работы на учебный год, программ, положений и локальных актов, регламентирующих воспитательную деятельность в колледже, для эффективного продвижения которого, важно придерживаться единой стилистики и общих стандартов. Следует упорядочить систему разработки и утверждения студенческого самоуправления и студенческого актива, сделав ее единой для всех регионов. Внедрение во внеучебный процесс воспитательной деятельности духовно-нравственного направления, основанного на базовых национальных ценностях, преумножит важность развития личности. [2]

Для модернизации и повышения уровня образовательного учреждения необходимо создать современные условия. Одним из ключевых «индикаторов» общенациональной идентичности внутри страны и за рубежом станет создание специального фонда археологических строительных находок. Кроме того, следует определить единый ряд выдающихся строителей в истории нашего народа. Такой опыт широко распространен в мире.

– Многовековая история Казахстана – это предмет национальной гордости, важная составляющая культурного наследия народа. Большинство образовательных учреждений уделяют особое внимание формированию канонического образа своей истории. Воспитание исторического самосознания студентов дает свое начало с изучения планов градостроительства города или страны, посещения вековых зданий, исторически-важных сооружений, просвещения сознания в музеях и театрах, все это внесет большой вклад в укрепление духовно-нравственной деятельности человека. [3]

– Для усовершенствования студенческого общества необходимо эффективно использовать возможности дуального образования, в частности задать и рассмотреть вопросы, связанные с духовно-нравственной воспитательной деятельностью практиканта на предприятии. Одним из важных аспектов, является возможность наставника развивать в практиканте духовно-нравственные качества на производстве.

Как прогрессивное общество мы обязаны ценить, и уважительно относиться с особым почтением к стараниям и труду наших современников. Нет бесполезных профессий и специальностей, нужно услышать себя и найти свое предназначение. Каждый, кто прикладывает усилия, дисциплинируя себя в конечном результате – явит себя в качестве

квалифицированного специалиста. А воспитанная духовно- нравственная личность будет востребована во все времена.

В нашей стране существуют международное некоммерческое движение WorldSkills, которое повышает престиж рабочих специальностей. Каждый труд должен быть оплачиваем, однако зачастую, подготовка конкурсанта ведется без вознаграждения. На мой взгляд, следует оплачивать время конкурсанта и эксперта компатриота так как ведется совместная и кропотливая работа. Этот шаг будет способствовать утверждению культа труда в нашем обществе.

По сути, ведь очень важно какую работу выполняет человек, как он ее делает, и как она оплачивается. Будь это строитель, врач или учитель – главное, чтобы каждый добросовестно выполнял возложенные на него задачи, при этом своевременно выплачивались заработанные честным трудом ими средства себе на жизнь.

Мастер производственного обучения – не возвышенная фигура, которая стоит выше студента. В то же время, в нашем обществе должно быть уважительное отношение к преподавательскому составу. Духовно–нравственно зрелые, ответственные граждане должны помогать им полезными советами и конкретными предложениями. Таким образом сформируется высокая духовно нравственная культура, свойственная цивилизованным странам. В этом и состоит основная задача духовно-нравственного воспитания.

Список литературы:

1. Урунбасарова Э.А. Этика и культура общения педагога, Алматы 2017
2. Трубников Н.Н. Наука и нравственность. – М., 1990 – 254 с
3. Кубесов А. Педагогическое наследие Аль-Фараби. – Алмата: Мектеп, 1989

ЖАЛПЫ АДАМЗАТТЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМЫҒАН ТҰЛҒАНЫ ТӘРБИЕЛЕУ

Бимаганбетов Ерлангали Амиргалиевич,
алғашқы әскери және технологиялық даярлықтың оқытушы-ұйымдастырушысы
«Қостанай қызмет көрсету саласының колледжі» КМҚК,
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

**«Балаларда жалпы адамзаттық және
ұлттық құндылықтарды тәрбиелеу керек»
Қазақстан Республикасының Президенті
Қасым-Жомарт Тоқаев.**

Студенттер арасындағы тәрбие жұмысы Қазақстан Республикасының білім беру мекемелері қызметінің басым бағыттарының бірі болып табылады.

Халық даналығы: «Ең жақсы мұра – тәрбие» дейді.

Білім беру жүйесінің алдына қойылған басты міндеттердің бірі мемлекет елдегі қайта құруды жалғастырып, Қазақстанның және оның барлық азаматтарының өркендеуі үшін жасампаз жұмыс жүргізетін мәдениетті және білімді жастарды тәрбиелеуді қарастырады.

Колледждің әрбір студентін келесі міндеттер арқылы тәрбие процесіне тарту:

1. Студенттердің бойында азаматтық - патриоттық сананы, Қазақстан азаматының рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру.
2. Студенттермен сауықтыру жұмыстарын жетілдіру және салауатты өмір салтын қалыптастыру дағдыларын қалыптастыру.
3. Барлық қызмет салаларында студенттердің шығармашылық белсенділігін қолдау.

4.Отбасылық тәрбие жүйесін жетілдіру, ата-аналардың балаларды тәрбиелеу мен оқытуға жауапкершілігін арттыру.

Қазақстан халықтарының рухани және адамгершілік құндылықтары, тарихи тамыры мен ұлттық-мәдени дәстүрлері негізінде үйлесімді дамыған және әлеуметтік жауапты тұлғаны тәрбиелеу үшін база құру - білім беру сапасын одан әрі арттырудың қисынды жалғасы болып табылады.

Білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде рухани-адамгершілік тәрбие жас ұрпақты тәрбиелеудегі маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру бойынша табысты тәрбие жұмысы үшін дұрыс ұйымдастырылған тәрбие процесі үлкен рөл атқарады. Тәрбие процесінде мұғалімнің алдына студенттердің мотивациясын арттыруға ықпал ететін тәрбие жұмысының формалары мен әдістерін таңдау міндеті қойылады.

Тәрбиенің негізгі құралы-студенттерді әртүрлі іс-шараларға қосу және олардың дағдылары мен әдеттерін, патриоттық мінез-құлық тәжірибесін қалыптастыру. Патриоттық тәрбие колледждің алғашқы күндерінен басталады. «Қазақстан тарихы», «Алғашқы әскери технологиялық дайындық», «Қазақ және орыс әдебиеті» оқу бағдарламаларында еліміздің патриоттарын тәрбиелеуге болатын материалдар бар.

Сондай-ақ, әр түрлі, шығармашылық, эмоционалды бай іс-шаралар негізінде студенттердің құндылық бағдарларын дамытуға жағдай жасау. Студенттік өзін-өзі басқару кеңестерінің (Парламент) жүйесін дамыту, студенттердің құқықтық, экологиялық мәдениетін, айналасындағыларға төзімділікті қалыптастыру, салауатты өмір салты дағдыларын енгізу және әлеуметтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша бағдарламаларды іске асыру арқылы азаматтық белсенді ұстанымды қалыптастыруға, студенттің жеке басын әлеуметтендіруге, оның белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруға бағытталған колледждің тәрбие жүйесін жетілдіру.

Қойылған мақсаттар мен міндеттер білім беру қызметінің мынадай нысандары арқылы іске асырылуы мүмкін:

- тікелей ұйымдастырылған білім беру қызметі;
- жобалық қызмет;
- шеберлік кластары;
- педагогтердің шығармашылық бірлестіктері;
- үйірме қызметі;
- бос уақыт, ойын-сауық;
- экскурсиялар, конкурстар, көрмелер;
- спорттық және әскерилендірілген жарыстар;

Білім беру жүйесін дамытудың маңызды бөлігі білім беру мекемесінің дәстүрлерін қалыптастыру және нығайту болып табылады. Колледж оларды сақтайды және нығайтады, өйткені олардың тәрбиелік әлеуеті баға жетпес. Жыл бойы дәстүрлі іс-шаралар өткізіледі: Білім Күні; Денсаулық күні, Студенттерге арнау, Мұғалімдер күні, Қарттар күні, Республика күні, Қазақстан Тәуелсіздігі күні, Жаңа жылдық мерекелер, Кеңес әскерлерін Ауғанстан Демократиялық Республикасынан шығару, 8 наурыз, «Наурыз», Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің құрылуы, Жеңіс күні.

Колледждің тәрбие жұмысы оқу білімін, қосымша білім беру бірлестіктеріндегі сабақтарды, қалалық, облыстық және басқа да іс-шараларға қатысуды, сондай-ақ жастарды еріктілер қозғалысына тартуды біріктіре отырып, бүкіл педагогикалық процесті қамтиды. - студенттердің оқу орнына, бір-біріне және өзіне деген құрметпен қарауы, басқа адамның көзқарасына төзімділік, сезімталдық, жауаптылық сияқты жалпы адамзаттық құндылықтарды тәрбиелеу.

- достық пен серіктестіктің құндылығын тәрбиелеу, студенттерге азаматтық-патриоттық тәрбие беру;

- шығармашылық қабілеттерін көрсету және ашу үшін жағдай жасау, тұлғаның көркемдік эстетикалық әлеуетін дамыту, мерекелерді, шығармашылық істерді ұйымдастыру, үйірмелердің, спорт секцияларының жұмысы.

Үйірме жұмысының жетекшілері тәуелсіздікке деген ұмтылысты қолдайды. Әр студентке жеке көзқарас құрдастарымен мағыналы байланыс орнатуға жағдай жасайды, достық қарым-қатынас орнатуға деген ұмтылысты, мінез-құлқын басқара білуді қолдайды.

Жылы үйлесімді дамыған және әлеуметтік жауапты тұлғаны тәрбиелеу үлкен рөл тек оқу орнына ғана емес, отбасына да тиесілі. Бала өмірінің алғашқы жылдарынан бастап сіңірген отбасылық өмірдің құндылықтары кез-келген жастағы адам үшін тұрақты мәнге ие. Отбасындағы қарым-қатынастар қоғамдағы қатынастарға проекцияланады және адамның азаматтық мінез-құлқының негізін құрайды.

Барлық тәрбие жұмысы мұғалімдер мен ата-аналардың білімі, сенімі мен іс-әрекетінің бірлігі негізінде құрылуы керек. Ересектердің мысалы үлкен маңызға ие. Отбасы, туыстары, достары, табиғи орта және әлеуметтік орта арқылы «Отан», «кіші Отан», «Туған Жер», «Ана тілі», «менің отбасым және отбасым», «менің үйім» сияқты ұғымдар нақты мазмұнмен толтырылады.

Сондықтан қазіргі уақытта рухани-адамгершілік тәрбиенің қалыпты жұмыс істейтін жүйесін құру өте маңызды; дәстүрлі рухани мәдениеттің құндылықтарына негізделген, баланың жеке басының даму қажеттіліктеріне жауап беретін және дене, рухани сау адамды дамытуға бағытталған жүйе.

Ата - аналардың жеке мысалы-тәрбиенің негізгі шарты. Бала күнделікті отбасында не көреді, содан кейін ол міндетті түрде ересек өмірге ауысады.

Әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы Қазақстан жолы – 2050: «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 2014 жыл;
2. Патриоттық акт - «Мәңгілік Ел» Астана қ., 26 сәуір 2016 жыл;
3. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың жалпыұлттық құрылтайда сөйлеген сөзі. Атырау қ., 2024 жыл

МУЗЫКА – КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Бондаренко Римма Анатольевна,
преподаватель специальных дисциплин,
Маранова Наталья Владимировна,
преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Торгайский гуманитарный колледж им. Н. Кульжановой»
Управления образования акимата Костанайской области

«Музыка является самым чудодейственным, самым тонким средством привлечения к добру, красоте, человечности...» В.А. Сухомлинский[1]. Одной из самых актуальных проблем на сегодняшний день является воспитание будущего патриота своей страны. Что же такое патриотизм? «Патриотизм — преданность и любовь к своему Отечеству, к своему народу» [2]. В самом простом виде его можно охарактеризовать, как любовь к Родине.

Музыка - это тот вид искусства, который наиболее близок и понятен детям, поэтому именно в музыке заключаются большие потенциальные возможности патриотического воспитания и развития учащихся. Работая над развитием и воспитанием патриотических чувств у школьников посредством приобщения их к Прекрасному, урок музыки становится уроком искусства, нравственно-эстетическим стержнем, что позволяет учителю и ребенку

осмысливать музыку сквозь призму общечеловеческих ценностей. Выбранный современным образованием курс на гуманизацию, создает условия для формирования гражданственности, патриотизма, развития личности каждого школьника. Глубокое знакомство с музыкой, как и с историей, литературой, природой родного края способствует воспитанию истинного гражданина Республики Казахстан.

Цель урока музыки заключается в том, чтобы заложить основы музыкальной культуры школьника, как части его духовно-нравственной культуры, что предполагает единство личностного, познавательного, коммуникативного и социального развития учащихся, воспитания у них эмоционально-ценностного отношения к искусству и к жизни.

Для реализации поставленной цели на уроках музыки важно отметить, что значение музыки в воспитании ценностных качеств младших школьников велико. Музыка отражает действительность в звуковых образах, доставляющих слушателям эстетическое наслаждение. С особенной яркостью музыка раскрывает внутренний мир человека. Младший школьный возраст, в силу непосредственности душевных и эмоциональных реакций, в силу неутраченной открытости души, наиболее важен для формирования патриотических чувств. Младшие школьники очень эмоциональны, их психическая деятельность окрашена эмоциями. Они не умеют сдерживать свои чувства, контролировать их внешнее проявление, они непосредственны в выражении радости или горя, печали, неудовольствия. Значительно лучше в этом возрасте развито произвольное внимание. Всё новое, неожиданное, яркое, интересное само собой привлекает внимание учеников безо всяких усилий с их стороны. Они лучше, быстрее запоминают и сохраняют в памяти конкретные события, лица, предметы, чем описания и определения. В эти годы происходит формирование и закрепление новой системы отношения к людям, коллективу, к учению и связанным с ними обязанностям, формирует характер, волю, расширяет круг интересов, развивает способности, то есть закладывается фундамент нравственного поведения, происходит усвоение моральных норм и правил поведения, начинает формироваться общественная направленность личности. [3]

На протяжении всего изучения курса музыки учащиеся встречаются с героическими образами, с произведениями, посвященными темам воинского подвига, патриотизма, верности долгу, преданности, высоким идеалам гуманизма. Такие произведения понимаются и усваиваются благодаря тому, что на уроке раскрываются их характерные особенности, объясняющие причины их воздействия на слушателей, свойства и способности человеческой души.

Патриотическое воспитание на уроках музыки несёт в себе важные предпосылки для формирования музыкальной культуры, как неотъемлемой части духовной культуры школьников, что является общей целью массового музыкального образования. Уроки эстетического цикла, и музыка, в частности, имеют большое воздействие на подсознание (на эмоциональном уровне). Подбор соответствующего репертуара (отечественных, зарубежных композиторов, образцов народной музыки), воспитывает в ребенке любовь к родным местам, к людям, чувство гордости за историю страны, ее лучших представителей, оптимистическая вера в свои силы и в светлое будущее страны и своего народа.

Музыкальное искусство вызывает яркий эмоциональный отклик, воздействует на эмоциональную сферу сознания, помогает воспитывать школьников добрыми, жизнерадостными, преданными Родине, высококультурными, то есть гражданами и патриотами своей страны. Воспитание гражданско-патриотических чувств у детей – процесс сложный и длительный. Работа по развитию и воспитанию патриотических качеств на уроках музыки дает хорошие результаты: она способствует обогащению эмоционального и духовного потенциала личности каждого ребенка, раскрытию творческих способностей и потребностей, формированию эмоционально открытого, уважительного отношения к таким вечным проблемам жизни и искусства, как материнство, любовь, добро,

счастье, дружба, долг. Работа в этом направлении стимулирует учащихся к исследовательской деятельности в области музыкального искусства.

Концертная деятельность является важнейшим элементом вокального обучения. Она обогащает их мировосприятие, объединяет детей различной национальной принадлежности и воспитывает уважение друг к другу, а также чувство достоинства и гордости за Россию. Учащиеся школы активно принимают участие в конкурсах патриотической направленности, тематических концертах, общешкольных, поселковых, районных, городских, мероприятиях. Таким образом, проблема гражданско-патриотического воспитания на уроках музыки и во внеурочной деятельности на сегодняшний день очень актуальна и несет в себе важные предпосылки для формирования музыкальной культуры, как неотъемлемой части духовной культуры школьников, что является общей целью массового музыкального образования.

Список литературы:

1. Выдающиеся педагоги о музыкальном развитии ребенка: публикации Папкова Мария Викторовна. [Электронный ресурс]. URL: <https://papkovafdu2.edumsko.ru/articles/post/1980501> (дата обращения: 16.12.2022).
2. Толковый словарь Ожегова: [Электронный ресурс]. URL: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=20061> (дата обращения: 16.12.2022).
3. Музыка. Рабочие программы. Предметная линия учебников Г.П. Сергеевой, Е.Д. Критской. 1—4 классы: учеб. пособие для общеобразоват. организаций / Авторы- составители Г.П. Сергеева, Е.Д. Критская, Т.С. Шмагина. — 7-е изд. — М. : Просвещение, 2017. — 64 с.

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ О ТРАДИЦИОННОМ СЕМЕЙНОМ ВОСПИТАНИИ

Дрожено Галина Григорьевна

КГКП «Профессионально-технический колледж имени К. Доненбаевой»
Управления образования акимата Костанайской области
п. Боровское Костанайская область, Мендыкаринский район

Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі.
Что видел в гнезде, то и будет ловить, когда вылетит.
Народная казахская мудрость

Одной из величайших человеческих ценностей, то без чего не обошлась ни одна цивилизация и культурная общность, по праву считается – семья. Этот важнейший феномен сопровождает человека на протяжении всей жизни. Трудно переоценить значения семьи, ее влияние на развитие личности, социализацию, воспитание человека. Во многом это обусловлено тем, что человек значительную часть своей жизни находится в семье, поэтому по длительности воздействия семья не может сравниться ни с одним воспитательным институтом.

По данным Национального доклада «Казахстанские семьи-2022» одной из основ в процессе воспитания детей является поведение самих родителей, являющихся примером для детей. Это подтверждает и опрос: для 86,9% респондентов образцом семейной жизни являются родители [1].

Семья основа нации и будущего поколения, от ее позитивного развития, сохранения и упрочения зависит каким будет новое поколения казахстанцев, каким будет Новый Казахстан. Именно в семье сохраняется и передается из поколения в поколение национальный код. На преемствовании традиций, передаче культурного наследия и национальных ценностей покоится духовная архитектура государственных институтов.

Институт семьи сегодня проходит множественные корректировки, изменяются семейные ценности, происходит трансформация семейного уклада. По мнению социолога, одного из авторов Национального доклада «Казахстанские семьи – 2022» Ольги Николаевой, трансформация семейных ценностей в нашей стране происходит под влиянием целого ряда факторов. Среди них не только внутренние, но и внешние, что в условиях глобализации вполне объяснимо [2]. Но неизменным остается то, что формирование новой личности происходит в семье. От образа жизни семьи, от качества выполнения функции связующего звена между обществом и личностью зависит мышление, образ жизни, цели стремления нового поколения казахстанцев.

Поэтому важно формировать у подростков позитивное отношение к семье, выявлять приемлемые и желаемые черты и стили семейного воспитания. В этом контексте важность и актуальность данной работы не вызывает сомнений.

Цель данной работы – определить представление подростков о стиле семейного воспитания характерного для его семьи.

В эмпирическом исследовании приняли участие обучающиеся 1-3 курсов КГКП «Профессионально-технический колледж имени К. Доненбаевой» УО АКО. Выборка состоит из 55 участников, которые являются индивидами различных возрастных групп от 15 до 18 лет.

Под стилем семейного воспитания следует понимать наиболее характерные способы отношений родителей к ребёнку, применение определенных средств и методов педагогического воздействия, которые выражаются в своеобразной манере словесного обращения и взаимодействия [3].

А. А. Реан выделяет такие стили воспитания, как авторитарный, демократический, попустительский, хаотический, опекающий. При авторитарном стиле все решения принимаются родителями, они доминируют. Демократический стиль подразумевает поощрение родителями самостоятельности и личной ответственности детей в соответствии с возрастными и психофизиологическими особенностями. Попустительский стиль исключает запреты и ограничения со стороны родителей, родители не умеют или не хотят направлять детей и руководить ими. Хаотичный стиль – это отсутствие единого подхода к воспитанию, родители непредсказуемы в своих действиях, поощрении и наказании. Опекающий стиль характеризуется желанием родителей быть постоянно около ребенка, бдительно за ним следить и ограничивать в принятии самостоятельных решений.

Среди казахстанских психологов наиболее систематическое экспериментальное исследование в этой области осуществляли А.Д. Давлетова, М. Смаилова и др.

Так, А.Д. Давлетова отмечает, что применение одного конкретного стиля воспитания в традиционных казахских семьях невозможно. Выбор стиля детско-родительских отношений зависит от положения подростка среди братьев и сестер (старший, средний, младший). Так же и восприятие членов родительской семьи зависит от положения субъекта в структуре этой семьи. Это выражается в склонности восприятия своих позиций: старшими детьми – близко к позиции родителей, средними детьми – близко к позиции старших братьев (сестер), младшими детьми – близко к идеальным образам [5].

Опираясь на тип семейного воспитания, на отношение родителей к своим детям, на образ жизни который ведет семья подросток формирует собственные паттерны поведения и копинг-стратегии, которые он будет применять в дальнейшей жизни и перенесет их уже в свою семью.

Из всего разнообразия диагностических инструментов нам был использован комплексный подход из двухметодик: «Шкала семейной адаптации и сплоченности», «Подростки о родителях».

Методика «Шкала семейной адаптации и сплоченности» представляет собой стандартизированный опросник, цель которого – оценка семейной структуры. Испытуемым предлагается заполнить опросник два раза, оценить высказывание с позиции реальной семьи и с позиции идеального видения семьи.

Методика «Подростки о родителях» является адаптированной версией опросника «Поведение родителей и отношение подростков к ним». Она изучает установки, поведение и методы воспитания родителей так, как видят подростки, позволяет описать отношения с родителем по наиболее общим проявлениям: доброжелательность, враждебность, автономия, директивность и непоследовательность родителя.

Одной из главных проблем, возникающих у подростков считается проблема взаимоотношений с родителями. Происходит проверка всей семьи на личностную, семейную и социальную зрелость. Подростки пытаются доказать родителям, что уже взрослые, хотят больше самостоятельности, общения на равных. Родители же не всегда успевают вовремя перестроить стиль воспитания и общения, и зачастую продолжают взаимодействовать с подростком как с ребенком. Многие родители продолжая относиться к подростку как «к малышу» вызывают ответную реакцию в виде протеста и даже агрессии. Именно в этот момент происходит разобщение семьи, подросток отдаляется от родителей, пересматривает свои нравственные ориентиры.

В связи с этим вызывают интерес результаты исследования уровня семейной сплоченности по методике «Шкала семейной адаптации и сплоченности», представленные на рисунке 1.

В реальной семье среди большинства испытуемых выделяется разделенный тип взаимоотношений (35 из 55 испытуемых). Такой уровень семейной сплоченности характеризуется не критичной эмоциональной раздельностью. Для таких семей важно время, проводимое отдельно друг от друга, но при возникновении проблемы или общего дела они способны собираться вместе, оказывать взаимную поддержку и принимать совместные решения. Несмотря на разницу в интересах, разный круг общения в таких семьях все-таки находится компромисс, хоть и временный.

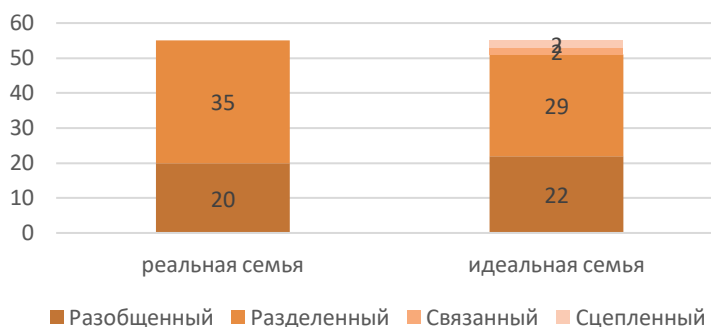

Рисунок 1 – Результаты исследования уровня семейной сплоченности по методике «Шкала семейной адаптации и сплоченности»

На наш взгляд, такой результат является нормальным т.к. подростки очень хотят самостоятельности, показать свою «взрослость», но при этом нуждаются в поддержке и заботе со стороны семьи.

Интересно, что при анализе идеальной семьи выделяется так же разделенный тип семейной сплоченности. Это можно объяснить тем, что юношеский возраст характеризуется стремлением к самостоятельности, но при этом не исключает потребности в общении со взрослыми.

Стоит отметить, что достаточно высокий результат имеет разобщенный тип взаимоотношений (20 и 22 из 55 испытуемых в реальной и идеальной семьях соответственно). Разобщенный тип семейной сплоченности характеризуется низким уровнем сплоченности, эмоциональная дистанция, практически отсутствует привязанность друг к другу. В таких семьях, как правило, отсутствуют общие друзья и интересы. По нашему мнению, этот результат получается из-за повышенной тяги подростков к сверстникам. В юношеский период появляются новые интересы и увлечения, подросток готов все свободное проводить в социальных сетях или с друзьями. Разумеется, родителей такое положение дел

не устраивает, как правило они озабочены учебой и выполнением домашних обязанностей. На этом фоне и происходит разобщение семьи.

Получение такого результата в идеальной семье, на наш взгляд объясняется стремлением подростка доказать, что он взрослый, самостоятельный и ему никто из домочадцев не нужен.

На рисунке 2 представлены результаты, полученные по методике «Подростки о родителях». Исследование проводилась по нескольким шкалам: фактор критики и близости, автономность, непоследовательность, враждебность, директивность и позитивный интерес.

Анализ результатов исследования показал, что по шкале позитивного интереса фиксируются высокие показатели. Это указывает на то, что подростки чувствуют любовь и заботу со стороны родителей. В таких семьях взаимоотношения строятся на доверии и принятии друг друга.

По шкале директивности преобладают низкие значения, что указывает на отсутствие жесткого контроля над подростком. С одной стороны, это означает отсутствие использования манипуляций и власти над подростком, а с другой на некоторое попустительство со стороны родителей.

По шкале враждебности мы видим, что в большинстве семьях испытуемых взаимопонимание и хорошо налаженная эмоциональная связь.

Высокие значения шкалы автономности свидетельствуют об отсутствии гиперопеки, снисхождению со стороны родителей. Это также указывает на отсутствие четких требований, редкие поощрения и наказания. Что может характеризоваться нами как попустительский стиль воспитания.

Интересные результаты получены по шкале непоследовательности. Ее высокий уровень означает, что в семьях нет четкой воспитательной линии. Возможно происходят колебания от авторитарного до опекающего стиля воспитания. Подросток в таких семьях испытывает постоянный стресс, т.к. не знает реакций родителей на то или иное действие.

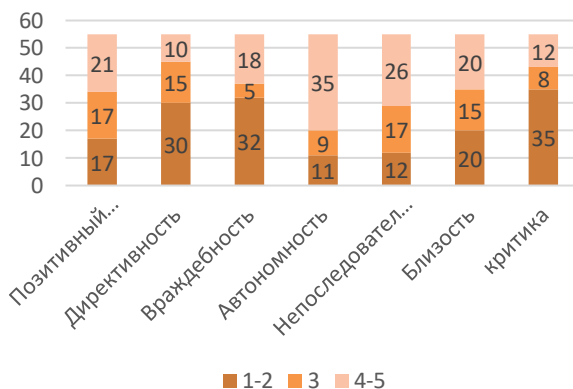

Рисунок 2 – Результаты исследования детско-родительских отношений по методике «Подростки о родителях»

Значения шкалы близости говорит о том, что подросток колеблется и не может четко определить нуждается ли он в эмоциональной близости с родителями. Это можно отнести к особенностям юношеского возраста, когда вместе с подчеркнутой самостоятельностью подросток все-таки нуждается в советах и поддержке близких.

А вот по шкале критики явно преобладающие низкие значения указывают на низкую заинтересованность в подростке, его желаниях и чувствах. Критика, так же может быть вызвана нежеланием принять ребенка таким какой он есть.

Проанализировав все шкалы методики «Подростки о родителях», можно сделать вывод, что родители по отношению к подросткам выбирают либо мягкий, либо строгий стиль воспитания. При этом стиль воспитания может колебаться в одной семье, что ведет к

увеличению уровня стресса как у подростка, так и у родителей. Обращаясь к рисунку 2, мы видим, что у нормальных (средних) показателей достаточно низкие значения. Это как раз и указывает на отсутствие четкой воспитательной линии и приверженности одному из стилей воспитания.

Список литературы:

1. Национальный доклад: Казахстанские семьи 2022, Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан, https://www.gov.kz/uploads/2023/1/11/4eb472b5c92d3d8224cdc410abfaba90_original.2821402.pdf
2. Как изменились семейные ценности у казахстанцев за последние 5 лет, Международное информационное агентство «Казинформ», 24.02.2023 https://www.inform.kz/ru/kak-izmenilis-semeynye-cennosti-u-kazahstancsev-za-poslednie-5-let_a4039144
3. Влияние стиля воспитания родителей на личностное развитие ребенка Методические рекомендации – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015.
4. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Питер, 2000.
5. Давлетова А. Д. Ориентировка личности в психологическом пространстве родительской семьи (на материале исследования казахской семьи), материалы автореферата – М., 2023, http://irbis.gnpbu.ru/Aref_2003/Davletova_A_D_2003.pdf

ЖАС ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Жумагулова Айнагуль Аманжоловна,
қазақ тілі мен әдебиет пәні оқытушысы
«Қостанай ауылшаруашылық колледжі» КМҚК

Қандай да бір елдің рухани мәдениеті, әдебиеті мен өнері, ғылым мен техникасы, әлеуметтік жағдайы, материалдық өндірісінің ең маңызды жетістіктері ұлттық құндылықтарының мәніне ие болады және өскелең ұрпақтың азаматтық, отаншылдық, рухани-адамгершілік жан-дүниесінің қалыптасуына белсенді түрде ықпал етеді.

Сондықтан жас ұрпақты жастайынан мейірімділік, ізгілік, қайырымдылық, адамгершілік секілді құнды қасиеттерді бойына сіңіре білу, сондай-ақ салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу, рухани бай адам баласын қалыптастыру — басты міндет.

Бүгінгі таңда оқушыларға әлемдік деңгейде өркениетті негізде білім мен тәрбие беру, ұлттық құндылықтарды олардың бойына сіңіру – ұстаз алдындағы үлкен міндет. Адамзат тарихында құндылықтар қалыптасуының негізгі ерте заманнан-ақ ойшылдар мен ғұламалардың назарында болды. Олардың тәрбиелік негіздері атадан балаға ұрпақтан-ұрпаққа ізгі қасиеттер мен сезім ниеттерден тұрады. Ұлттық құндылық белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе. Олай болса, ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізгі ізгілікті, ақылды адамгершілік, парасаттылық, имандылық міндеттерін ажырата біліп өзіне таңдау жасауы. Халықта «Баланды өз тәрбиенмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген мақал бар. Жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру саласында халықтық педагогиканы енгізе отырып, қазақ халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мінез-құлық мәдениетін меңгеруде оқушылардың бойына ұлттық имандылық, адамгершілік, сыпайылық қасиеттерін қалыптастыру. Ұлттық тәрбие біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. [1]

Ол болашақ ұрпақты өмір сүруге тәрбиелейтін үлкен тәрбие кітабы .Ал тәрбие тамыры тереңде-халық қазынасында ,оның қадір қасиеті мен бітім- болмысында. Бұл қазына ұлттық құндылықтар арқылы бала бойына сіңетіні даусыз. Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтқанда, ұлттық құндылықтар белгілі бір ұлтқа ұлт азаматына тән зат , адами қадір-қасиет, яғни ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Ол-тәрбие мен оқытуға бағытталған мұрағаттар. Оларға меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани байлық, махаббат сынды қасиеттер жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі – тілі, екіншісі – діні, үшіншісі – дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесінші – атамекені. Құндылықтар – шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады.Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Қазақ халқы баланы жамандықтан жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратынқұлықты болуын,сұлу сөз сйқырлы ұн.әдемі өң мен түрлі ләззат ала білетін, һәм байсалды ,ойламдышымыр болып өсуінұлт тәрбиесінің негізгі қағидасы етіп ұстаған. Ұрпақ тәрбиесіне кешігу дегеніміз мертігумен бірдей.Тәрбие бала тумай тұрып, дүниеге келмей тұрып берілуі тиіс. [2]

Моральдық-этикалық құндылықтар мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, оның сыртында қазіргі қоғамның дамуы мүмкін емес. Сондықтан қазіргі мектептің алдында тұрған міндеттер басымдыққа ие болады. Бұл жалпы педагогикалық міндет қазіргі уақытта белгілі бір дәрежеде барлық оқу пәндерінің, мектептің тәрбие жұмысының бүкіл жүйесінің көмегімен шешіледі. Қазіргі таңда өскелең ұрпаққа білім сапасын игертумен қатар тәрбиеге деп көп көңіл бөлу қажет. Баланың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру. Ыбырай идеясын ағарту саласындағы ұлттық тәлім-тәрбие мен білім мазмұнын сақтай отырып, күнделікті оқыту ісіне енгізу керек. Ал бүгінгі таңда Ы.Алтынсариннің бұл еңбегін мектеп тарихындағы білім беру ісіндегі бет ашары, ағарту саласына жаңаша сипат берген игілікті жұмыстарының төл оқу құралдарын дайындаудағы теориялық ізденістерінің бастамасы деуге болады. [3]

Педагог қазақ халқының өзіне тән ұлттық-тәрбие үрдістерін ағарту ісімен ұштастыра отырып, бүгінгі педагогика саласындағы бірнеше бағыттардың негізін салды. Халықтың ұлттық тәлім-тәрбиесі негізінде ол Қазақстандағы ұлттық мектептердегі оқыту ісінің әдістемесінің іргетасын қалады. Ол Қазақстандағы мектептердегі оқыту, білім беру ісін бір жүйеге келтіруді талап етіп, соны белгілі жолға қойды. Оның жаңашыл әдістерінің бірі - оқытудағы оқу үрдісін ана тіліне негіздей отырып, орыс тілін меңгеру болса, оқу үрдісіндегі жаңашыл идеясының бірі – оқулықтар мен оқу құралдарын орыс графикасына сүйене отырып, жаңа алфавит негізінде жасау болды.Ы. Алтынсарин өз шығармаларында адамның бойындағы ұлы қасиет - адамгершілік — рухани тәрбиенің маңыздылығын ең басты құндылық деп санады. Ыбырай әңгімелерінің құрылымы, мән-мағынасы, тәрбиелік мәні бала санасына ерекше әсер етіп, баланың қызығушылығын оятып, баланың бойына тереңнен тәрбие нәрін құйып, қоғамда адамгершілігі жоғары адамдар қалыптастырады.Қазақ халқының ежелден келе жатқан рухани қазынасының бірі. Ибалы ұл, инабатты қыз – өмір көркі. Әдептілік белгісі иіліп сәлем бергені деп келер ұрпаққа тәрбие беріп, адал ниет, ақ тілек білдіріп отырған. Әдебиет пәні білім беруді ізгілендіруде жетекші рөлге ие. Демек, оның басты бағыты, тиімді функциясы және түпкі мақсаты: білім берудің барлық құралдарының өзара байланысында сөз өнерінің күшімен нағыз адамды тәрбиелеу.Әдебиет сабақтары біздің балаларымыздың жанына әсер ететін, қоршаған ортаның жойқын әсеріне қарсы тұра алатын тәрбиенің көптеген аспектілерінің бірі. Қазақ тілін үйренуге көп көңіл бөлінсе де, қазақ әдебиетінің орасан зор әлеуеті жеткіліксіз пайдаланылуда. Бұл қазақ әдебиетін мазмұнды да, ұйымдастырушылық жағынан да оқыту оқушылардың қазақ халқының мәдениетіне немқұрайлы қарауына, олардың біліміндегі терең олқылықтарға, демек, тұлғаның толық дамымауына, Қазақстан жүріп өткен тарихи жолды объективті бағалауға алып келгендігіне байланысты болды. Белгілі фольклортанушы ғалым А. Затаевич

"қазақ халқының әндері мен күйлерін, оның алуан түрлі фольклорлық байлығын білмей, оның жан дүниесінің тереңдігін, дүниетанымының ерекшелігін түсіну мүмкін емес" деді. Жергілікті халықтың тілін, әдет-ғұрпын, қазақ жерінің барлық сұлулығы мен рухани байлығын білмей, осы аймаққа жататындығы туралы терең сананы, жоғары азаматтық және патриоттық борыш сезімін дамыта алмау керек.

«Әдебиет» арқылы жан - жақты дамыған, рухани адамгершілігі мол, ұлттық құндылықтарымызды құрметтейтін, бір - біріне сүйіспеншілікпен, құрметпен қарайтын, өмір сүруге деген құштарлығы жоғары жеке тұлға тәрбиеленеді.

Б. Алтынсарин өзінің барлық оқулықтарында, әдістемелік еңбектерінде жас ұрпақты тәрбиелеудегі оқыту мен тәрбиелеу мәселелерін көтеріп, өзектілігін шешуге ұмтылады және қазақ халқына білім берудің рөлін және оның маңызын, оның әлеуметтік ортаны қайта жаңғыртудағы рөлін көрсетеді.

Ағартушының өнегелі өмірі мен өрісі биік таланты бір кезде қандай – жарқын да жанды қасиеттерімен көрініп, қазақ мәдениетінің тарихында айқын іздерін қалдырса, қазір де сол асыл да абзал ерекшеліктерін өз бойында сақтауда.

Оның қай шығармасы болса да, баланың тіл мәдениетін көркейтуге, дамытуға әсері мол. [4].

Қазіргі жағдайда қазақ әдебиетіне оқу пәні ретінде Қазақстан Республикасының азаматы ретінде жоғары сана дәрежесіне ие рухани - адамгершілік тұлғаны тәрбиелеудің ерекше миссиясы жүктеледі. Бүгінгі күннің қоғамдық атмосферасында адамның рухани-адамгершілік жаңғыруы - бұл республиканың болашағы шешілуіне байланысты проблема. Қазақ әдебиеті әрқашан халықтың мақтанышы, ар-ожданы болды, өйткені біздің ұлттық психологиямыз жанға, ар-ожданға, жарқын және нақты сөзге көбірек көңіл бөлумен сипатталады. Мектептегі Қазақ әдебиеті өз мақсаттары мен міндеттері бойынша полифункционалды, мазмұны жағынан полифониялық: онда жыраулардың, ақындардың, тарихи дәуір жазушыларының дауыстары естіледі. Онда халық тарихының негізгі маңызды кезеңдері, оның рухани және материалдық мәдениетінің дамуы көрініс тапты. Халықтың тарихи тәжірибесін, оның рухани мәдениетінің қазыналарын, ғасырлар мен мыңжылдықтар арқылы өткен әдеби мұраны зерттеу және игеру қазіргі жас ұрпақ үшін өте маңызды. Қазақтар, әлемнің басқа халықтары сияқты, дамудың ең көне бастаулары бар ерекше, ерекше материалдық және рухани мәдениетке ие. [5]

Біздің халқымыз әлемдік дәуірге, өнер мен әдебиетке үлес қосты, әлемдік деңгейдегі ғалымдарды, жазушылар мен ақындарды тарихи сахнаға шығарды. Қазақ халқының бай, ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мәдениетінің маңызды қырларының бірі-оның әдебиеті. Оны әдебиеттану ғылымы халық тарихының ажырамас бөлігі ретінде қарастырады. Дәл осы позициялардан көркем шығармаларды құру, әдеби процесс, әдеби бағыттар мен бейнелеу құралдарының әртүрлілігі мен даму кезеңдері, әдеби процеске тікелей назар аударған шеберлердің шығармашылығы белгілі. Қазақ әдебиетінің тарихы Ежелгі заманнан бүгінгі күнге дейін қазақ халқы жасаған көркем туындыларды қамтиды. [6]

Қорыта келгенде, ұрпағымызды парасатты да білікті, мәдениетті де білімді етіп тәрбиелеп, рухани дүниетанымын жалпы адамзаттық деңгейде дамытамыз десек, бойында ұлттық және азаматтық намысы бар ұрпақ өсіргіміз келсе, бүкіл қоғамдық өмірдің өзегін келешек ұрпақ тәрбиесіне, соның ішінде ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеуге бағыттауымыз қажет. Әдебиет сабақтары оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға белсенді әсер ете отырып, олардың рухани және адамгершілік қалыптасуына ықпал етеді, қоғамдағы рухани дағдарысты еңсеруге байланысты мәселелерді шешуге және қоғамдық моральдың нормалары, ережелері мен талаптары өз көзқарастары, сенімдері, терең мағыналы және таныс формалары ретінде әрекет ететін адамды тәрбиелеуге белгілі бір үлес қосады жақсылыққа ішкі тарту арқылы алынған мінез-құлық. [7]

Әдебиеттер тізімі:

1. Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудағы сынып жетекшінің орны.
2. Ш.Елеуенов, Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Санат, 1977 ж.
3. Н.К. Сариева. Методика преподавания казахской литературы в школах с русским языком обучения. - Алматы. 2002ж.
4. Ыбырай Алтынсарин тағлымы. Құраст.: Жармұхамедов М. Алматы, 1991 ж.
5. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. Алматы, 1985 ж.
6. Әуезов М. Уақыт және әдебиет. Алматы, 1962 ж.
7. Нравственное воспитание. - Москва. "Мысль". 1979ж.

НАЦИОНАЛЬНОЕ НАСЛЕДИЕ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Жүніс Дархан Жақсылықұлы,
преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Согласно п.п. 1), 2) и 3) статьи 11 Закона Республики Казахстан «Об образовании», задачами системы образования являются:

1. создание необходимых условий для получения качественного образования, направленного на формирование, развитие и профессиональное становление личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики;

2. развитие творческих, духовных и физических возможностей личности, формирование прочных основ нравственности и здорового образа жизни, обогащение интеллекта путем создания условий для развития индивидуальности;

3. воспитание гражданственности и патриотизма, любви к своей Родине - Республике Казахстан, уважения к государственным символам и государственному языку, почитания народных традиций, нетерпимости к любым антиконституционным и антиобщественным проявлениям [1].

Эти задачи отражают свою актуальность также в реализации программы «Рухани жаңғыру», которая направлена на возрождение, сохранение и приумножение культурных и нравственных, национальных ценностей, **истоки этнического развития казахской культуры**, выраженные через художественно-эстетическое восприятие.

Таким образом, сегодня организациям образования необходимо формировать у молодежи чувство национальной гордости, патриотизма, гуманного отношения к людям, уважения к своей культуре, самобытности народа, нравственного поведения, которые позволяют достигнуть определенного уровня развития личности у молодого человека.

В этой ситуации, как никогда возникает необходимость основательного, более глубокого знакомства студентов с духовными ценностями своего народа, с его национальными народными традициями, обычаями, в рамках учебного процесса. Будущий специалист должен знать свои корни, любить свой родной край, в дальнейшем силой этой нравственной любви и культуры и определяется мера и способность трудиться на благо своей страны. Обновление системы образования с учетом общечеловеческих ценностей, исторического опыта, многовековых народных традиций и обычаев выдвигает новые требования к процессу подготовки будущего специалиста.

Сформировать нравственную культуру, вкусы в соответствии с современными требованиями, выработать у молодежи нравственные ценности, идеалы - это задачи всей системы нравственного воспитания студентов.

Остановимся на примере подготовки дизайнеров интерьера.

Так, в образовательных модулях специальности «Дизайн интерьера» студенты получают профессиональные навыки и знания по академическому рисунку, живописи, композиции, декоративно-прикладному искусству и др.

Живопись и рисунок играет важную роль в организации внутреннего пространства помещения и выполняет функции не только украшения, но и изменяет зрительное восприятие, обогащает интерьерное пространство и формирует неповторимый стиль, создает уникальную, индивидуальную атмосферу в интерьере.

Профессиональные дизайнеры часто обращаются к предмету ручной работы, такие вещи делают интерьер индивидуальным. Таким элементом декора является декоративная графика и живопись. Интерьерные картины способны обогатить пространство и поставить необходимый акцент в оформлении интерьера.

Связи с чем студенты выполняют задания по графическому изображению различными материалами.

При выполнении задания декоративного оформления, студенты первоначально работают над эскизами, основываясь правилами композиции и приемами стилизации. Поскольку стилизация делает объект искусства понятным то сейчас широко используется также и в дизайне интерьеров.

На первый взгляд стилизованные картины, могут выглядеть весьма примитивными. Но на самом деле вся суть стилизации в том, что через простые линии, формы, цвет передается суть композиции, стержень замысла.

Стилизация – это процесс придания творческому произведению черт другого стиля. В изобразительном искусстве при помощи данного приема предметы либо фигуры обретают упрощенные формы. Её также используют в музыке и литературе. Стилизация делает объект искусства понятным.

Более того, стилизация тесно переплетается с современным, передовым искусством – Авангардизм, главным признаком которого является изменение средств и форм изображения, при помощи других приемов.

Авангардисты в живописи исследуют новые формы, цвета, композиции и материалы, а также играют с восприятием и смыслом произведения искусства. Цитата Пабло Пикассо: «Я рисую предмет так, как представляю его, а не так как вижу», в полной мере говорит о сути стилизации.

В связи с чем, когнитивный труд студента в процессе стилизации, становится частью самообразования.

Самообразование студентов - это неотъемлемая часть учебного процесса. С помощью которого, обучающиеся могут дополнительно приобрести знания, умения, навыки и применить полученные знания в обучении, в процессе которого они расширяют круг своих знаний, кругозора из дополнительных источников, научных исследований, статей, публикации и др.

Важным воспитательным аспектом в данном образовательном контексте является самостоятельное изучение студентами народных традиций и обычаев, в результате которых молодые люди получают важные знания культурно-нравственных ценностей.

Ведь, работая над эскизом студент демонстрирует не только свои практические навыки и знания, но и закладывает в работу сюжет, образы, отражающие в себе сущность культурных традиций и обычаев. Тем самым, способствуя в формировании молодого человека, высоконравственную личность.

Так, например, выбрав тему древнейшей традиции «Бата беру» обряд благопожелания - «давать благословение». Он связан с верой в то, что благодаря доброму и искреннему пожеланию честного и праведного человека можно достичь поставленных целей и желаний.

В своей работе необходимо найти символический язык, опираясь в глубину традиции.

К примеру студент берет за основу круг (Рисунок 1.), «*дәңгелек*» –символизирующий солнце. Круг символизирует идею вечности. Не случайно в основу жилища казахского народа взят именно круг - Шанырақ.

Рисунок 1. «Бата беру»

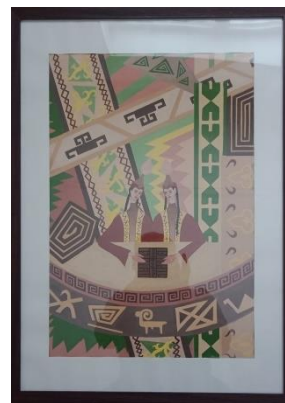

Рисунок 2. «Тоғыз құмалақ»

В центре композиции изображен главный элемент - слегка раскрытые ладони. В дополнение сюжета, студент дополняет стилизованными фигурами животных – звериный стиль, заимствованных с наскальных изображений. Тем самым, повествуя о том, что Бата беру, уходит своими корнями в незапамятные времена. Он связан с верой в то, что благодаря доброму и искреннему пожеланию честного и праведного человека можно достичь поставленных целей и желаний. Получить благословение у самого уважаемого и почтенного аксакала считали за честь.

На второй работе (Рисунок 2.) студент изобразил композицию посвященная древней национальной настольной игре «Тоғыз құмалақ», развивающая логику и смекалку, математическое мышление и выдержку (*В 2020 году ЮНЕСКО включило эту игру в репрезентативный [список нематериального наследия](#)*).

Цветовая гамма выбрана таким образом (пастельные), где отсутствуют яркие контрастирующие цвета, чтобы зрителя погрузить в атмосферу прошлого. Цвета, приближенные к природным, отражающие быт кочевого народа (изделия из кожи и кашмы, дерево и др.). Орнаменты намерено упрощены с прямоугольные формы, напоминающие о рунических письменностях кочевников в период Тенгрианства. В центре композиции две девушки в национальной одежде, олицетворяющие грацию мысли и красоту игры.

Важно отметить, что исходные материалы, студенты черпают из орнаментов, которые в символической форме отражает внутренний мир человека и то, что его окружает. Это узоры из ритмически упорядоченных элементов, которые гармоничны по рисунку, композиции, цвету.

Прообразом для казахского орнамента, служили предметы и явления окружающего мира, соединенные с магическими обрядовыми знаками.

Самые распространенные типы казахских орнаментов:

Зооморфные - стилизованные изображения животных, имеющих большое значение в жизни народа — лошадей, баранов, верблюдов, птиц. Это узоры «рога», «ступня», «птичье крыло», «горб верблюда», «гусиная шейка».

Растительные - стилизованные изображения цветов, тюльпанов, листьев, трилистников, веток, деревьев. Чаще всего такими вышитыми узорами украшали одежду.

Геометрические - состоящие из простых геометрических фигур — треугольников, квадратов, зигзагов. К ним относят клинообразные, бордюрные, узоры «крючок», «амулет». Такие элементы самые древние, ими украшали тканые ковры, их до сих пор используют в амулетах, тумарах.

Космогонические знаки (круги, спирали, кресты) - которые символизировали солнце, звезды, землю. Края ковров часто украшали элементом бесконечности [2].

Работы, выполненные в рамках темы «Стилизация в декорировании интерьера в этническом стиле» отражают в себе национальные орнаменты, т.к. символика до сих пор актуальна, потому что в ней культурная самобытность казахского народа. Образы

композиции переработаны, видоизменены, достигнутые художественным обобщением, отбрасыванием подробностей, упрощением линий контура. Объекты, герои становятся более выразительными, понятными и узнаваемыми для зрителя. Используется ассоциативное мышление, приёмы стилизации, создаются новые образы, передается характер и атмосфера. При всем этом, не теряется национальный колорит.

Удачно подобрав технику, материалы и цветовую гамму, легко улучшить атмосферу интерьера. Стильно и необычно выглядят картины, выполненные от руки, которые обладают способностью привлечь внимание своим благородным блеском, необычайным переливам, фантастическим орнаментом.

Данную парадигму необходимо популяризировать в воспитании молодежи, синтезируя ее с учебным процессом. Поскольку описанная концепция может применяться в разных направлениях (специальностях), поскольку этническое творчество находит свое отражение в народном танце, музыке, национальных украшениях, предметах быта, одежде и т.д.

Таким образом, студенты на занятиях не только изучают и применяют свои профессиональные знания и навыки, но и активно вовлекаются в воспитательный процесс, опираясь на Казахские национальные культурные традиции и обычай.

Для дальнейшего успешного развития страны большое значение имеет воспитание на основе духовных ценностей патриотов своей родины, которые в будущем смогут достойно решать стоящие перед ними задачи. В связи с этим концептуальные основы должны быть ориентированы на повышение воспитательного потенциала образовательного процесса, интеграцию обучения и воспитания, обновление методологии и содержания воспитания.

В заключении, как писал Чингиз Айтматов: «Использование положительных идей народной педагогики в учебно-воспитательном процессе – в настоящее время неотложная задача современного учителя. И в воспитании молодёжи мы должны сочетать прогрессивные идеи с бесценным опытом, накопленным народом» [3].

Список литературы

1. п.п. 1), 2) и 3) статьи 11 Закона Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III;
2. <https://www.nur.kz/family/school/1551418-kazakhskiy-ornament-ego-znachenie/>;
3. С.Г.Аслялиева. Значение традиций казахского народа в воспитании молодежи [Текст] Журнал: [Вестник Атырауского университета имени Х.Досмухамедова](#). – 2016.

ТӘРБИЕЛІ ҰРПАҚ – БОЛАШАҚ ТІРЕГІ

Каппасова Шамшырак Еркиновна
жаратылыстану ғылымдарының магистрі, педагог-зерттеуші
Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі,
Қостанай облысы, Арқалық қаласы

«Адамның жақсы болуы тегінде емес,
тәрбиесінде, ақылында, өнер, білімінде.
Адамға үш алуан адамнан мінез жұғады:
ата-анадан, ұстазынан, құрбысынан.
Әсіресе, олардың қайсысын жақсы көрсе,
содан көп жұғады
(Абай Құнанбаев)

«Тәрбие басы – тал бесік» деп халқымыз бекер айтпаған. Адамға бәрінен бұрын білім емес, тәрбие керек. Әл-Фараби атамыз айтқандай: «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы әрі апаты». Тәрбие мәселесінің тамыры тереңде жатыр. Білімді ұрпақ – мемлекеттің болашағы. Бүгінгі күннің басты талабы жас ұрпақты дені сау, санасы ояу, ақыл-ой қабілеті жоғары, мәдениетті, парасаттылық қасиетін бойына сіңірген іскер, т.б. тәрбиелеу болып саналады. «Адамды жан-жақты тәрбиелеп, тәрбиелеу үшін оны жан-жақты білу, тәрбиелеу керек!» – деп атақты педагог К.Д.Ушинский айтқандай, тәрбие мен білім егіз. Тәуелсіз елдің тірегі – білімді ұрпақ десек, соңғы кездері білім мен ғылымды дамыту мәселесі күн тәртібінде тұр. Сабақ пен білім өркениеттің өзегі саналғанына ешкім қарсылық білдірмейді. Рухани-адамгершілік тәрбиенің негізгі міндеті – студенттердің өмірінің қарқынды түрін, мәтіндер мен істердің тұтастығын қамтамасыз ету, жалпы қабылданған моральдық нормалардан ауытқулардың алдын алу. Топ жетекшісі мен ата-аналардың өзара әрекетінің ерекшеліктері – орыс педагогы айтқандай: К.Д.Ушинский «Мұғалім тек өз пәнінен сабақ беріп қоймауы керек, сонымен бірге мұғалім, тәрбиеші, адал, әділетті және шыншыл адам болуы керек!». Олай болса, оқытушы сабақта қойған үш мақсаттың үшеуіне де қол жеткізіп, білім мен тәрбиені ұштастыруымыз керек. Колледжде оқу жылының басында негізгі пәндер бойынша әр білім алушының білім деңгейі анықталады. Топ жетекшісі ата-ана, білім алушы, пән оқытушыларын байланыстырушы ғана емес, қарым-қатынастарын басқарушы, бақылаушы, кеңесші.

Бала өскен сайын, оның тәрбиесі де күрделеніп, оған қойылатын талаптар да күшейе түседі. Ақыл-ойының дамуы, ұнамды мінез-құлқын қалыптастыру ең негізгі міндетке айналды. Оның негізі отбасында мектепке дейінгі жаста қаланады.

Бала жақсы адам болып өсуі үшін ол күн сайын отбасы мүшелері арасындағы ең жарасымды, ең әділетті қарым-қатынастардың куәсі болуы керек. Отбасының негізгі міндеті – баланы еңбек етуге, жарқын сезімдер мен нұрлы мұраттарға тәрбиелеу және адамдар арасында өмір сүре білуге үйрету. Бұл қасиеттердің бәрі отбасы-ошақ қасында қалыптасып нығаяды. Мұнда әсіресе отбасындағы ересек адамдар өздерінің жеке бастарының өнегесі арқылы жас балалардың бойында сезімдерді қалыптастырады.

Қазіргі балаларды бұрынғылармен салыстыруға болмайды. Ертеректе балалармен жұмыс жасау бүгінгіге қарағанда әлдеқайда жеңіл болған. «Үлкенге құрмет, кішіге ізет» көрсетіп, айтқаныңды екі етпейтін. Қазіргі балаларымыз бір үйдің еркесі, бір үйдің жалғызы дегендей. Оларды тек «алдап» көндірмесең ештеңе істете алмайсың. Тағы да бір қынжылтатын мәселе – қазіргі балалар уақытын пайдалы істерге жұмсамай, компьютердің алдында өткізеді. Ол баланы еңбек етуден алыстатып, ойлау қабілетін төмендететіні сөзсіз.

Білім алушыларды колледжде берген соң ата-ана оқытушымен тығыз қарым-қатынаста болып, оны дұрыс тәрбие мен білім алуына бірлесе әрекет етуі тиіс. Еліміздің өркендеуі, дамуы, болашағы қазіргі жас ұрпағымыздың тәрбиелі, жан-жақты білімді болуына көп байланысты. Тәрбие басы әдептілік деп білген ата-ана әуелі баласына өздерін сыйлап-құрметтеуді, өзгелерге, әсіресе үлкендерге сыпайылық танытуды, ешкімді мұқатпауды үйреткен.

Кез келген халықтың алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – өз ісін, өмірін жалғастыратын дені сау, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Аға ұрпақтың қоғам алдындағы үлкен жауапкершілігі – қоғамның болашақ иелерін жан-жақты ересек, дана, мәдени-ғылыми салада озық етіп тәрбиелеу. Ал жастарды жан-жақты қабілетті шебер етіп тәрбиелеуде ұлттық әдет-ғұрыптардың тәрбиелік, тәрбиелік мәні зор. Қазақ халқы ұлы рухани байлықтың мұрагері саналады. Ежелгі ата-бабаларымыздың күміс көмейі, сырнайдың үні, жазған әсем әндері, ғашықтық жырлары, мақал-мәтелдері, тәтті тілді мәтіндері, шешендік өлендері өз ұрпағын сегіз қырлы, бір сырлы, өнерлі, көркем өнегелі санамен, жоғары намысқой азамат етіп тәрбиелеп келгені тарихи шындық.

Егеменді еліміздің туын желбіреткен егеменді еліміздің келешек ұрпағын тәрбиелеуде, олардың бойына өршіл, мейірімділік, кішіпейілділік, инабаттылық,

елжандылық сияқты ізгі қасиеттерді сіңіруде ата-бабамыздың салтын ұстанып, елін, жерін, Отан сүюшілік секілді ең асыл қасиеттерді бойымызға сіңірсек жақсы болар еді.

Енді жастар арасында мемлекеттік тәрбиені, заманауи адамгершілік әдет-ғұрыптарды, жомарт адамгершілік қасиеттерді дамытып, оларды ұтымды іске асыру маңызды міндеттердің бірі екенін жоққа шығару мүмкін емес. Соның салдары ретінде мемлекеттік мәдениеттің, әдебиеттің, тілдің, этникалық педагогиканың жағдайы мен болашағы жас ұрпақтың білім алуына тікелей байланысты. Бала тәрбиесінің алтын бесігі – отбасы. Бұл шағын әлеуметтік топ – бала үшін өмір мектебі..

Ата-ана баланың өмірлік ұстазы және тәрбиешісі. Балалардың болашағы олардың өмірден татар несібесі мен еншісінің үлес салмағы ата-ананың сіңірген еңбегіне, тәлім-тәрбиесіне байланысты болады.

Осының нәтижесінде ата-аналар өз балаларын еңбекқор, өз мемлекетінің жанашыр азаматы етіп тәрбиелеуге міндетті. Үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы кезеңі балабақшадан басталып, белгілі бір бағдарламалық негізге баса назар аудара отырып, ол мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі қиындықтарды жоспарлауға және отбасына педагогикалық қолдау көрсетуге бағытталды. Ата-ананың жоғары педагогикалық білімі олардың өз балаларының тәрбиесі үшін қоғам алдындағы жауапкершілігін арттырады.

Тәрбиенің жетекші мақсаты тәрбие тұжырымдамасында тұжырымдалған: «Әр адам ең алдымен өз халқының перзенті, өз Отанының азаматы болуы керектігін, мемлекеттің болашағы тек соған байланысты екенін есте ұстауы керек. Ұлттық әдет-ғұрыптар мен әдет-ғұрыптар оған осындай қорытынды жасауға көмектеседі, олар арқылы ол жалпы азаматтық мәдениетке енуге және өз халқының мәдени игілігін басқа халықтар үшін жақын және түсінікті етуге мүмкіндік алады. Соның нәтижесінде кез келген ұрпақ өз заманының, өткеннің тағдыры мен талабын бейтарап сәттер ретінде танытып, сол ұрпақты өмірге дайындап, бойына жинақталған дағды негізінде тәрбиелеп, ұландарының рухани мұрасын меңгеруі тиіс.

Қорыта айтқанда, қазір жастарды адамгершілікке, парасаттылыққа тәрбиелеу үшін ұлттық салт-санамызды, әдет-ғұрпымызды, дінімізді, ата-бабамыздан қалған үгіт-насихаттық мұраларымызды жастардың санасына сіңіре білу – басты міндетіміз болуы қажет. Өскелең ұрпақты өз Отанын сүйуге, қорғауға, оны аялай білуге баулу, білім алушылардың бойында отансүйгіштік пен адамгершілік сананы қалыптастыру – әрбір отбасының, егемен еліміздің иесінің парызы. Мемлекеттің келешек ұрпағы, мінсіз жердің иесі, жастарды тәрбиелеу – біздің және сіздердің басты міндеттеріңіз. Ата-бабамыздың тәжірибелік мәтіндері тәрбиенің қайнар көзі десек, осы үгіт-насихаттың тасымалдаушысы болып саналамыз. Бұл қоғам алдындағы үлкен міндет ретінде жауапкершілікпен қараған жөн.

Әдебиеттер тізімі:

1. М.Жұмабаев «Педагогика» Алматы 1993 ж.
2. «Бала тәрбиесі» журналы №7 2003 ж.
3. «Мектептегі психология» №8 2011ж.
4. Қ. Қабылова Халықтық педагогиканың бала тәрбиесіндегі рөлі 2005 ж
5. Қазақстан мектебі журналы №3 2014 ж.

ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІ

Кумарбекова Дамира Даниярқызы,
арнайы пәндер оқытушысы
«ҚИнЭУ кәсіпкерлік колледжі» ЖМ

Ұлттық құндылықтарға әр халықтың ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық, рухани және мәдени құндылықтары жатады. Осы құндылықтарды ұрпағымыздың бойына сіңіріп, оқу-тәрбие үдерісінде ұлтжандылыққа, отаншылдық пен салт-дәстүрімізді құрметтеуге баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеу –

оқытушылардың алдындағы басты міндет. Ұлтымыздың тұнып тұрған асыл мұра, рухани байлығын оқыту үдерісіне енгізу арқылы қазақ халқының құнды ойларын, даналық пәлсапасын, өмірлік тәжірибесін халық игілігі үшін қолдана алатын жан-жақты дамыған, білімді, өзіндік көзқарасы бар жеке тұлғаны қалыптастырамыз. Ұрпақ тәрбиесі — ұлт болашағы, келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу кезек күттірмейтін іс екені сөзсіз. Ұрпақтан-ұрпаққа берілетін рухани және ұлттық құндылықтар ұлттық сананы қалыптастырушы негізгі факторлардың бірі. Сондықтан да, сан ғасырлар бойы сұрыпталған ұлттық құндылықтарымызды оқу-тәрбие процесіне енгізу арқылы, ұлттың тұнып тұрған асыл мұрасын, рухани байлығын болашақта еліміздің тұтқасы болар балаларды отаншылдыққа баулу, халқына адал, отансүйгіш тұлғаларды тәрбиелеп шығару – жалпы ұлттың алдында тұрған міндет болып табылады. Әлемдік қауымдастықтың біртұтас білім кеңістігін қалыптастыруға бағытталған ортақ мүддеге барынша әрекеттенуіміз – жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген саналы да парасатты тұлғаны тәрбиелеу болып табылады.

Адамзат тарихында құндылықтар қалыптасуының негізгі ерте заманнан-ақ ойшылдар мен ғұламалардың назарында болды. Олардың тәрбиелік негіздері атадан балаға ұрпақтан-ұрпаққа ізгі қасиеттер мен сезім ниеттерден тұрады. Олай болса, ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізгі ізгілікті, ақылды адамгершілік, парасаттылық, имандылық міндеттерін ажырата біліп өзіне таңдау жасауы. Халықта «Балаңды өз тәрбиемен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген мақал бар. Жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру саласында халықтық педагогиканы енгізе отырып, қазақ халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мінез-құлық мәдениетін меңгеруде студенттердың бойына ұлттық имандылық, адамгершілік, сыпайылық қасиеттерін қалыптастыру. Оларға меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани байлық, махаббат сынды қасиеттер жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі – тілі, екіншісі – діні, үшіншісі – дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесінші – атамекені. Құндылықтар – шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Өз ұлтын қадірлеп, қастерлеген, ұлт қадірін білген азаматтың бірі Ж.Аймауытов: «Мен халыққа кіндігіммен байланып қалғанмын. Оны үзе алмаймын. Ұзу қолымнан келмейді» дейді. Сырым Датұлы: «Мен ағайынды екеумін: бірі – өзім, екіншісі – халқым»-дейді. Қазақ халқының осындай дәріптеуге, қастерлеуге, дамытуға тұрарлық ұлттық рухани материалдық құндылықтары туралы ұлағатты, құнды ойларын халық игілігіне келешек ұрпақты ел жұртқа ие болатын азаматтарды тәрбиелеуге неге қолданбасқа?

Қазақ халқы ежелден-ақ ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген. Тәрбие құралдарын таба білген. Батырлық та, даналық та осы тәрбиеден бастау алады. Өйткені, тәрбиенің өзі нағыз ұлттық құндылық! Қазақтың тарихы мен мәдениетінде, салт-дәстүрлерінде, ауыз әдебиетінде әлі де болса беті ашылмай жатқан тәрбие құралдары көп. Соларды ашып, зерделеп, қазіргі этнопедагогика, этнопсихология ғылымдарымен ұштастырып, бүгінгі ұрпақтың игілігіне жаратуымыз қажет. Мысалы, қазақтың нақыл сөздері мен мақал-мәтелдері — тұнып тұрған тәрбие құралдары. Халқымыз Көп сөз көмір, аз сөз алтын деп бекерге айтпаған. Азда болса, мәнді, мағыналы сөзбен ұрпағын тәрбиелеп, психологиялық ерекшелігін сақтап, бірлігін қорғап, нығайтып, дамытып отырған. Сондықтан, ең дамыған 30 елдің қатарына ұлттық құндылықтарымызды сақтай отырып еңсек, болашағымыз баянды бола түседі. Осы орайда Біртұтас тәрбие бағдарламасының маңызы мен берері мол деп сенемін. Себебі ұлттық тәрбие қазіргі таңда елімізде орын алып отырған көптеген оңтайсыз мәселелерді жоюдың және олардың алдын алып, болдырмаудың негізгі жолы деп ойлаймын. Жалпы адам баласы әрқилы. Сол әрқилылық жеке адам болмысын қалыптастырады. Соған орай біреу — өнерге жақын, екінші біреу — спортқа жақын, үшінші — саясатқа, төртінші — білімге, бесінші —

билікке, ... Осылай жалғатыра беруге болады. Осылардың ішінен жастардың спортқа деген қызушылығы зор.

Жалпы жастардың жат әдеттен бойларын аулақ ұстап, салауатты өмір салтын ұстануға үндеу студенттерге міндеті. Спорт және дене шынықтыру — біздің мемлекеттік жастар саясатының маңызды бағыты. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына кіруі жөнінде Мемлекет басшысы алға қойған міндетті жүзеге асыруда халықтың денсаулығы ең маңызды мәселе болып табылады. Қазіргі уақытта әлеуметтік жағдай, өмір сүру ұзақтығының төмендеуі және адам экологиясының қолайсыздығы бүкіл өркениетті әлем үшін көкейтесті мәселе болып отыр. Мен ойлаймын дене шынықтыру сабағына **Асық ойының бағдарламаға негізу керек.**

Асық ойыны – қазақ халқының ежелгі өте кең тараған ұлттық ойын түрлерінің бірі. Ойынның басты объектісі де, құралы да – асық. Аталған ойын, әсіресе, балалар арасында кең тараған. Оларды ептілікке, мергендікке, ұқыптылыққа, сергектікке баулитын тәрбиенің көзі. Тіліміздегі «қой асығы деменіз, қолайыңа жақса сақа қой» немесе «асығы алшысынан түсті», «бүге-шігесіне дейін анықтау» т.б. тіркестер тегін айтылмаса керек. Сондай-ақ қазақтар жақсы көрген жасты: «алтын асықтай» немесе «киіктің асығындай шымыр» деп атайтын үрдіс бар. Асық ойыны – әр өлкеде әртүрлі ерекшеліктерін сақтай отырып дамыған ұлттық ойындардың ішінде аса танымалы және қазақ халқының дәстүрлі ойындарының ең қызықты түрі. Сондықтан ғасырлар бойы халықтың зердесінде сақталып келген бұл ойын ұрпақ тәрбиелеудің құралы екені анық.

Одан кейін асық ату ұтыс ойынға жатады. Сол себепті, балалардың тез қимылдауын қалайды. Мергендігін арттырады, дәлдікке, есепке үйретеді. Қазақ баласының есепке жүйріктігі, міне осындай ойындарды ойнаудан қалыптасқан. Асықты ешкім қолдан жасап жатпайды. Табиғи нәрсе. Оның жақсы салмақты түрлерінен сақа жасайды. Бұл ойынды дамыту арқылы біріншіден, халқымыздың ежелгі дәстүрін жаңғырта аламыз, екіншіден генетикалық толық ойлау үрдісін қалыптастыруға сеп.

Ұлттық ойындар – педагогиканың дәстүрлі құралы. Ғасырлар бойы оларда ұлттық болмысымыз, халықтың еңбегі, ар-намыс, ер жүректілік, батырлық, ерік-жігер мен жеңіске деген ұмтылысы айқын көрініс тапқан. Ұлттық ойындардың өскелең ұрпақ арасында кең танылып келе жатқаны қуантады. Соның бір дәлелі ретінде, бүгін екі миллионға жуық оқушы еліміздің мәдени мұрасын сақтаудағы бірлігін тағы да көрсетті. Біз жас ұрпақты нағыз патриот ретінде тәрбиелеуіміз керек, – деп атап өтті министр.

Бұл ойын мазмұны жағынан ұтыс ойыны тобына жатады. Қазіргі ауыл және қала балаларының ойнап жүргені «асық ату» ойыны балалардың тез қимылдауын қалайды. Мергендігін арттырады, дәлдікке, есепке үйретеді.

Асықтың: алшы, тәйке, бүк, шік, омпа, шоңқа деген түрлері болады. Оның ішінде алшыны өте жоғары бағалаған. Өмірде жолы болған дәулетті адамдарды «Асығы алшысынан түсіп тұр» деп айтады. Асық ойыны балаларды ептілікке, мергендікке, ұқыптылыққа баулиды.

«Дәстүр мен мәдениет – ұлттың генетикалық коды. Біз өзіміздің ұлттық мәдениетіміз бен дәстүрлерімізді осы әр алуандығымен және ұлылығымен қосып қорғауымыз керек, мәдени игілігімізді бөлшектеп болса да жинастыруымыз керек!» деп Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев бір сөзінде айтқан екен. Мемлекет басшысы осындай жолдауларымен бастамашы топтарды қолдап жатқанда, біз тартынып қалмақ емеспіз. Ұлттық мәдени игілігімізді жаңғырту жолында аянбай тер төгуге әзірміз.

Қазіргі таңда, әсіресе компьютер мен интернетте күні бойы отыратын жастарды көз ауруынан құтқаратын, таза ауаға шығарып, қимыл-қозғалыс жасауға, денсаулықтарын шыңдауға көп пайдасын келтіретінін қазіргі медицина ғылымдары дәлелдейді. Менім жеке ойым өзіміздің ұлттық салт-дәстүрімізді, ұлттық құндылықтарымызды, ұлттық ойындарымызды, өскелең ұрпағымыз ұмытпаса екен, сол үшін ұлттық ойындарымызды оқыту бағдарламасына қосқан жөн деп.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ш.Елеуқенов, Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Санат, 1977 ж.
2. Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудағы сынып жетекшінің орны.
3. Әдеп және жантану/ хрестоматия/ Атамұра Алматы, 1996.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫ ӘРДАЙЫМ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕЙТІН, ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ НАСИХАТТАЙТЫН ПӘН

Мухамеджанова Мадина Альтаевна,
«Кәсіби қазақ тілі» пәнінің оқытушысы
КММ «Қостанай жоғары медициналық колледжі»

Ұлттық құндылықтарға әр халықтың ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық, рухани және мәдени құндылықтары жатады. Осы құндылықтарды ұрпағымыздың бойына сіңіріп, оқу-тәрбие үдерісінде ұлтжандылыққа, отаншылдық пен салт-дәстүрімізді құрметтеуге баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеу – ұстаздар алдындағы басты міндет. Ұлтымыздың тұнып тұрған асыл мұра, рухани байлығын оқыту үдерісіне енгізу арқылы қазақ халқының құнды ойларын, даналық пәлсапасын, өмірлік тәжірибесін халық игілігі үшін қолдана алатын жан-жақты дамыған, білімді, өзіндік көзқарасы бар жеке тұлғаны қалыптастырамыз. Ғасырлар шеруінде халқымыздың алақанына салып аялаған баға жетпес рухани мұрасы, даналық дариясы оның әдебиетінен көрініс табады. «Туған тілін сүюден басталатын махаббат, елжандылықтан адамзатты шексіз құрметтеуге дейін өседі. Жасынан туған халқының даналығымен сусындап, оның өсиетінен нәр алып, әдебиетті сүйіп, сол арқылы ұлтжанды азамат болып өсері хақ», - дейді аса көрнекті әдебиеттанушы Ш. Елеуқенов.

Адамзат тарихында құндылықтар қалыптасуының негізгі ерте заманнан-ақ ойшылдар мен ғұламалардың назарында болды. Олардың тәрбиелік негіздері атадан балаға ұрпақтан-ұрпаққа ізгі қасиеттер мен сезім ниеттерден тұрады. Ұлттық құндылық белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе. Олай болса, ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізгі ізгілікті,

ақылды адамгершілік, парасаттылық, имандылық мідеттерін ажырата біліп өзіне таңдау жасауы. Халықта «Баланды өз тәрбиенмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген мақал бар. Жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру саласында халықтық педагогиканы енгізе отырып, қазақ халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мінез-құлық мәдениетін меңгеруде студенттердің бойына ұлттық имандылық, адамгершілік, сыпайылық қасиеттерін қалыптастыру.

Ұлттық тәрбие біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Ол болашақ ұрпақты өмір сүруге тәрбиелейтін үлкен тәрбие кітабы. Ал тәрбие тамыры тереңде-халық қазынасында, оның қадір қасиеті мен бітім- болмысында. Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтқанда, ұлттық құндылықтар белгілі бір ұлтқа ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Ол-тәрбие мен оқытуға бағытталған мұрағаттар. Оларға меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани байлық, махаббат сынды қасиеттер жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі – тілі, екіншісі – діні, үшіншісі – дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесіншісі – атамекені

Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет:

- белсенді қарым-қатынас: оқушы мен мұғалімнің әрбір мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы;
- индивиттік: мұғалімнің әр жеке оқушының ерекшелігін дамыту, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы;
- өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды шешім қабылдауды үйрену;
- шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау. Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін;
- оқушылардың сана-сезімін қалыптастыру;
- жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту;
- ана тілі мен дінін, оның тарихын, мәдениетін, өнерін, салт-дәстүрін, рухани-мәдени мұраларды қастерлеу;
- жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездері қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана біз мақсатқа жете аламыз.

Жаңа Қазақстан үшін қазақ өркениетін дамыту, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін, т.б. ұлттық құндылықтар аясында кеңейту - өзекті мәселенің бірі. Сондықтан алдымызда тұрған үлкен мақсат – ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі таңның мәдени жетістітерімен үйлестіру. Жас ұрпақ тәрбиесінде үйлесімділік заңы салтанат құруы шарт. Тұлға бойындағы рухани құндылықтарды қалыптастырудың көзі, отбасы, әулет, әлеуметтік орта, мемлекет болса, ұлттық құндылық, ұлттық салт-сана, ұлт алдындағы міндет, парыз, намыс, ұлттық рух, ұлттық салт-дәстүр, тұлға бойындағы ұлттық құндылықтың жоғары көрсеткіші.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтары әрдайым рухани-адамгершілікке тәрбиелейтін, ұлттық құндылықтарды насихаттайтын пәндер болып табылады. «Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу» ұғымының астарында толыққанды тұлғаның қалыптасуы, оны қоғамға үйлесімді бейімдеу жатады.

Тұлғаны ұлттық құндылықтар негізінде рухани-адамгершілік құндылықтарға бағыттап оқытуда келесі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады:

- ойын-саяхат;
- сахналық қойылым;
- жағдаяттық әңгімелер;
- киелі жерлерге виртуалды экскурсиялар;

- мерекелік ойын-сауықтар;
- танымдық викториналар;
- сюжеттік-рөлдік ойындар, драматизация ойындары;
- моральдық-этикалық жағдайларды ойнату;
- тақырыптық әңгімелер, диалог негізінде пайымдаулар.

«Ауыз әдебиеті» тақырыбын өткен кезде ойын-саяхат, сахналық қойылым, жағдаяттық әңгімелер, киелі жерлерге виртуалды экскурсиялар, сюжеттік-рөлдік ойындар, драматизация, тақырыптық әңгімелер, диалог негізінде пайымдаулар әдіс-тәсілдерін қолданған тиімді. «Қазақтың классикалық музыкасы, ұлттық аспаптары», «Төрт түлік», «Төрт түліктің пайдасы», «Ұлттық тағамдар» тақырыптарын өту барысында мерекелік ойын-сауықтар, танымдық викториналар ұйымдастыру ұтымды.

Біздің алдымызда бабаларының игі дәстүрін сақтайтын, күллі әлемге әйгілі әрі сыйлы өз елінің патриоттары болатын ұрпақ тәрбиелеу міндеті тұр. Отаншылдық сезім – ұлт рухы деңгейінің айнасы, өлшемі. «Баланды өз тәрбиенмен емес, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген екен дана халқымыз. Сондықтан да сан ғасырлар бойы сұрыпталған ұлттық құндылықтарымызды оқу-тәрбие процесіне енгізу арқылы ұлттың тұнып тұрған рухани байлығымен өскелең ұрпақты сусындату – басты парызымыз. Тұлғаны ұлттық құндылықтар негізінде рухани-адамгершілік құндылықтарға бағыттап оқытуда әдіс-тәсілдерді келесі ұлттық ойындарға негіздеп қолдануға болады:

- «Арқан тартыс»;
- «Хан талапай»;
- «Құрақ құрау»;
- «Қыз қуу»;
- «Жаңарған дәстүр» ойындары.

«Хан талапай» ойыны асықпен ойналатын ойын. Асық нөмірленген. Нөмірге байланысты үлестірме алынады. Асық жерге шашылады. Студенттер талапайлап асық алып, нөмірлері бойынша сөйлем құрап, сұрақ қояды.

«Құрақ құрау» ойыны. Студенттер ұлттық ою-өрнектердің бейнелеу нақыштарының нені бейнелейтіні жайлы түсінік алады. Жапсырма қазақтардың бір бетіне ою-өрнек бейнеленеді, екінші бетіне сұрақтар жазылады. Сұрақтарға дұрыс жауап беру барысында құрақтар құрылып, толық бейне жиналады.

«Қыз қуу» ойыны. Әр топтан кезектесе бір қыз бен бір ұл ортаға шығады. Қыз бала 2 қадам алдыда тұрады. Сабақтың тақырыбы бойынша екеуіне кезек сөздерден сөз тіркесін құрау тапсырмасы беріледі. Әр сөз тіркесін құраған соң оқушы бір қадам алға адымдайды. Егер ұл бала белгіленген межеге дейін қуып жетсе, жеңіске жетеді. Жете алмаса, жеңіліс табады. Бұл әдіс «Ұлым- аспандағы жұлдызым», «Қызым – жағадағы құндызым» тақырыптарын өту барысында өте тиімді болып табылады.

Ұлттық құндылықтар – ұлттық идеяның негізгі өзегі, ұлт қалыптасуының басты факторларының бірі. Ұлттық идея – туған жер, өскен орта әсерлерінен қалыптасып, халықтың тілі, ауыз әдебиеті, салт-санасы, әдет-ғұрпы, ырымдары мен тыйымдары арқылы жүйеленген сезім. Ол – ұлттың болмысы, өзіндік ерекшелігі. Тұлғаны ұлттық құндылықтар негізінде адамгершілікке бағыттап оқытудағы негізгі мақсат – адалдық пен әділетсіздікті, жамандық пен жақсылықты, шындық пен жалғанды ажыратуға көмектесу, өмірге бейімдеу, елінің болашағын ойлайтын азамат тәрбиелеу.

Мәселен, мен өз жұмысымда сабақтың келесі түрлерін қолданамын:

1. Қайталау және жалпылау / «Адам денесінің бөліктері»/.
2. Түсіндірме-көрнекілік сабақ /«Ұлттық тағамдар»/.
3. Жаңа білімді бекіту сабағы. дағдылар. дағдылары /«Біздің Отанымыз»/.

Қазақ тілі сабағында қолданатын әдіс-тәсілдерім:

«Наурыз», «Ұлттық аспаптар» және т.б. тақырыптар бойынша кроссвордтар.

Мысалы, 1 наурыз «Алғыс айту күні» Бұл күні үлкендер мен балалар бір-біріне алғыс айтады, тіпті танымайтын адамдарға да алғыс айтады.

Бұл дәстүрді сабақтың ұйымдастыру кезеңінде өткізуге болады. Студенттер бір-біріне алғыс сөздерін айтып, жағымды энергиямен зарядталып, сабақ жақсы нотадан басталады.

Келесі «Шашу» рәсімі.

Қазақтар шаттыққа толы мерекелерде шаша тастайды. Әркім өз үйінде бірдей қуаныш болғанын қалайды. Үлкендер тәттілерді жинап, балалары мен немерелеріне апарды. Қазақтар мұның жақсы нышан, қуанышты оқиғаның оң энергиясы шаша арқылы таралатынына сенеді. Топты топшаға бөлу кезінде «Шашу» ырымын сабақта қолданамын. («Шашу» ғұрпы орындалады. Студенттер кәмпиттерді жинап, орауыштардың түстеріне қарай топқа бөлінеді. студенттердің көңіл-күйлері көтеріліп, рахаттана жұмыстарын жалғастырады).

Тарихқа көз жүгіртсек, киіз үйімізді мақтанышпен айтуға болады. Қазақтардың негізгі кәсібі көшпелі және жартылай көшпелі мал шаруашылығы болғаны баршаға мәлім, бұл көшпелілердің қазақ киіз үйінің түрін алдын ала анықтап берді. Сөздік жұмысын орындау кезінде киіз үйдің бөліктерінің аттары беріледі. Студенттер киіз үйдің бөліктерінің аттарын жазып алулары керек. Сөйлем құрау. Қатысушылар тапсырмаларды орындай отырып, киіз үйді құрастырады. Бірінші тапсырма: кереге орнату. (Кереге туралы мағлұмат беріледі) Киіз үйдің сырғымалы торлы негізі болуы керек (қанат деп аталады). Бұл негіз қанаттардан немесе бөлімдерден тұрады. Керегенің қанаты көп болған сайын киіз үйдің көлемі де үлкен болады. Студенттер киіз үйдің көлеміне қарай (кергелердің санына) қарай «Қоңыр үй», «Боз үй», «Ақ үй», «Ақ орда» т.б атаулары болатынын біледі. Оқушылар тапсырмаларды орындап, кереге орнатады. Сұрақтарға дұрыс жауап берген топ көп ұпай алады.

Рефлексия кезеңінде студенттер қай үйде өздерін шебер ретінде сезінгенін атап өтеді. Бұл әдіс психотерапевтік, денсаулық сақтау функциясын орындайды: өз сезімдері мен ойларын айта отырып, студент сабақта не болып жатқанын тағы бір рет жазады, бұл материалды қайталауға және бекітуге негіз жасайды. Ең бастысы, студенттерді өз пікірін, өзіндік ұстанымын білдіруге шақырамыз.

Жас ұрпақты тәрбиелеудегі басты мақсат – ұлттық игіліктер мен адами құндылықтардың сабақтастығын сақтау. Ал өскелең ұрпақтың бойында жанашырлық, сенімділік, талапшылдық сияқты ұлттық қасиеттерді дамыту сияқты тапсырмаларды орындау арқылы ғана жетеміз. Ал, ұлттық сана-сезімі жоғары, өз елінің салт-дәстүрін, тарихын, мәдениетін білетін, сүйетін тұлға тәрбиелеу үшін мұндай жұмыстар әр сабақта жүргізілуі керек деп есептеймін.

Ұлттық құндылықтар негізінде жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңіріп ұлттық болмысын жоғалтпаған, тарихын, мәдениетін меңгерген ұрпақ ой-өрісі кең жоғары интеллект иесі болары сөзсіз.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат-мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Тәрбиенің көзі ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. М.Ибрагимов, А.Елубаева, С.Смақов, Д.Қалық. QADAM (Бастауыш білім беру деңгейі). Астана-кітап, 2021.
2. М.Ибрагимов, А.Елубаева, С.Смақов, Д.Қалық. QADAM (Негізгі орта білім беру деңгейі). Астана-кітап, 2021.
3. М.Ибрагимов, А.Елубаева, С.Смақов, Д.Қалық. QADAM (Жалпы білім беру деңгейі). Астана-кітап, 2021.
4. Е.С.Сағындықов. Қазақтың ұлттық ойындары. Алматы: «Рауан» баспасы, 1991.
5. Ш.Елеуқенов, Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Санат, 1977 ж.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҰРПАҚ АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

Мұхамеджан Нұрым Сырымұлы,
биология пәнінің оқытушысы
«Арқалық медициналық колледжі» КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Қазіргі уақытта мемлекеттік саясаттың өзекті бағыттарының бірі ұлттық білім беру жүйесін жаңғырту болып табылады. Халықтық педагогика, оның шығармашылығы бүкіл адамзаттың демократиялық мәдениетінің ғасырлар бойы дамуының маңызды жақтарының бірі. Мыңдаған жылдар бойы білім беру туралы көзқарастар қалыптасып, бекітілді. Халық педагогикасының зерттеушілері К.Д. Ушинскийден кейін өзара ерудің, халықтық және ғылыми педагогиканың өзара байытылуының орындылығы туралы мәселені әділ қойды. Халықтық әлеуметтік-педагогикалық практиканың терең тарихи, әлеуметтік тамыры бар. Ол көптеген педагогикалық нормаларды, әдістерді, тәрбие дәстүрлерін дамытты, олар арқылы біздің ата-бабаларымыздың өмір сүруге деген ұмтылысы, адамдар қоғамында өмір сүре білу, кейінгі ұрпаққа қажетті өмірлік ақпараттың барлық кешенін тиімді жеткізе білу сияқты күрделі өмірлік міндеттерді шешті.

Біз Д.М. Бурхиновпен, Д.А. Даниловпен, С.Д. Намсараевпен халық балаларды өмірге қажетті қасиеттерді, іскерліктерді, дағдыларды сіңіре отырып, өз бетінше тәрбиелеп, оқыта алады деген көзқараста ынтымақтасамыз. Ғасырлар мен мыңжылдықтар бойы қоғамның табиғи күйі дамыды, онда ата – аналар жұмысқа барып, балаларын, әдетте, әкелер – ұлдарды, аналар-қыздарды өздерімен бірге алып жүрді. Мұндай қарым-қатынас процесінде аға буын жастарды оқытып, тәрбиеледі. Бірлескен іс-әрекет пен қарым-қатынас нәтижесінде халықтың жылтыратылған тәрбиелік дәстүрлері пайда болды [1]. Білім берудің халықтық дәстүрлерін В. Г. Белинский, Л. Н. Толстой сияқты көрнекті мұғалімдер зерттеді, Г. С. Сковорода, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинский және т. б.

В. Г. Белинский халықтардың педагогикалық мәдениетінің өзіндік ерекшелігіне қатты қызығушылық танытты. Белинский былай деп сұрақ қояды: «әр халықтың өзіндік ерекшелігі неде?» - және өз сұрағына жауап береді: «негізінен, оның біреуі діндегі, тілдегі және бәрінен бұрын әдет-ғұрыптағы объектілер туралы ойлар мен көзқарастар. Бұл әдет-ғұрыптар прототипі елдің климатында, үй және әлеуметтік өмір формаларында болатын киім үлгісінен тұрады, оның себебі халықтың сенімдерінде, ұғымдарында жасырылады. Бұл әдет-ғұрыптардың барлығы ата-баба ұрпақтарына мұра ретінде ұрпақтан-ұрпаққа жалғасады. Олар халықтың физиономиясын құрайды, ал оларсыз адамдар бет-әлпеті жоқ, арманы бұрын-соңды болмаған және орындалмаған» дейді [2].

Тәрбие мен білім беруде халықтық дәстүрлерді қолдану технологиялары ұсынылған, зерттеулерде З.З. Азашикова, Н.П. Едігова, Е. В. Кузнецова, И.О. Попова және т.б. ұлттық дәстүрлердің этномәдени ерекшеліктерін және олардың педагогикалық қолданылуын З.Х. Ионов, т.б. Кодзаев, А. Д. Койчуев, С. У. Пазов, В. Б. Тугов, К. К. Хурыз және т.б.

Ю. С. Тюнников, Ф. Ф. Харисов ұлттық дәстүрлер ұлттық сананы қалыптастыру процесінде үлкен рөл атқарады деп санайды. А. Зуннун, В. Г. Бальжиев, Г. И. Батурина, Ж. Г., Бешимов, Ф. В. Даминдарова және т. б. атап өткен адамгершілік тәрбиесіндегі ұлттық дәстүрлердің рөлі зор. А. К. Миноваров, Т. Романов, Т. У. Сәрсенбаева, Г. И. Батурина, К. Л. Лисова, Г. Ф. Суворованың еңбектерінде адамгершілік үлгілері талқыланады балаларды тәрбиелеу халықтық дәстүрлер [3; 4]. Г. С. Лисовенко халықтық педагогикалық даналықта тәрбие мен оқытудың формалары мен тәсілдерінің айқын дифференциациясы бар деп санайды. Олардың ішінде ерекше атап өтуге болады: табиғат, сөз, дәстүр, еңбек, дін және өнер [4].

Ұлттық құндылықтарға әр халықтың ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық, рухани және мәдени құндылықтары жатады. Осы құндылықтарды ұрпағымыздың бойына сіңіріп, оқу-тәрбие үдерісінде ұлтжандылыққа, отаншылдық пен салт-дәстүрімізді құрметтеуге баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеу – ұстаздар алдындағы басты міндет. Ұлтымыздың тұнып тұрған асыл мұра, рухани байлығын оқыту үдерісіне енгізу арқылы қазақ халқының құнды ойларын, даналық пәлсапасын, өмірлік тәжірибесін халық игілігі үшін қолдана алатын жан-жақты дамыған, білімді, өзіндік көзқарасы бар жеке тұлғаны қалыптастырамыз. Ғасырлар шеруінде халқымыздың алақанына салып аялаған баға жетпес рухани мұрасы, даналық дариясы оның әдебиетінен көрініс табады. «Туған тілін сүюден басталатын махаббат, елжандылықтан адамзатты шексіз құрметтеуге дейін өседі. Жасынан туған халқының даналығымен сусындап, оның өсиетінен нәр алып, әдебиетті сүйіп, сол арқылы ұлтжанды азамат болып өсері хақ», - дейді аса көрнекті әдебиеттанушы Ш. Елеуқенов [5].

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы міндет-өзінің өмірін жалғастырушы саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі - ұлт болашағы, келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу кезек күттірмейтін іс екені сөзсіз. Халық даналығында: «Бір баланы адам етіп өсіргенше, бір шаһар апат болады» деген сөз бар. Осы салыстырудың өзі-ақ баланың шын мәніндегі адам болып қалыптасуы қыруар уақыт пен тер төгетін еңбекті қажет ететін аумағы кең, жауапкершілігі мол күрделі іс екенін ұқтырса керек. «Ту жанында қисық ағаш жатпайды» дегендей, сом тараулы тәрбие жолының тоғысар тұсы халықтың өзінде, ата –баба салт санасында, дәстүрінде. Жас ұрпақты ұлттық мақтаныш пен ұлттық патриотизм рухына қалай тәрбиелесек, еліміздің халқымыздың болашағы, даналығы да солай айқын көрінеді [5]. Даналық білімнен нәр алады. Даналыққа апаратын жол ұзақ әрі қиын, сондықтан жастарға басты қиындықтарды көре білетін, әлеуметтік ақыл-ойға сәтті кіруге көмектесетін жақсы жолбасшы керек. Ғалымның ісі – ғаламдағы заңдылықтарды ашып, оны сөзбен формулаға айналдыру. Әдіскердің міндеті – ғалымның ашқан жаңалығын білімге айналдырудың құралын табу. Педагогтың міндеті - ғалым мен әдіскердің міндетін кең көлемде қоса отырып, оқушының тұтас ойлау қабілетін қалыптастыру. Бүгінгі таңда оқушыларға әлемдік деңгейде өркениетті негізде білім мен тәрбие беру, ұлттық құндылықтарды олардың бойына сіңіру – ұстаз алдындағы үлкен міндет. Адамзат тарихында құндылықтар қалыптасуының негізгі ерте заманнан-ақ ойшылдар мен ғұламалардың назарында болды. Олардың тәрбиелік негіздері атадан балаға, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін ізгі қасиеттер мен сезім ниеттерінен тұрады. Ұлттық құндылық белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе. Олай болса, ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізгі ізгілікті, ақылды адамгершілік, парасаттылық, имандылық мідеттерін ажырата біліп өзіне таңдау жасауы. Халықта «Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген мақал бар. Жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру саласында халықтық педагогиканы енгізе отырып, қазақ халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мінез-құлық мәдениетін меңгеруде оқушылардың бойына ұлттық имандылық, адамгершілік, сыпайылық қасиеттерін қалыптастыру. Ұлттық тәрбие біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Ол болашақ ұрпақты өмір сүруге тәрбиелейтін үлкен тәрбие кітабы. Ал тәрбие тамыры тереңде-халық қазынасында, оның қадір қасиеті мен бітім-болмысында. Бұл қазына ұлттық құндылықтар арқылы бала бойына сіңетіні даусыз. Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтқанда, ұлттық құндылықтар белгілі бір ұлтқа ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Ол-тәрбие мен оқытуға бағытталған мұрағаттар. Оларға меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани байлық, махаббат сынды қасиеттер жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі – тілі, екіншісі – діні, үшіншісі – дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесіншісі – атамекені.

Құндылықтар – шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Өз ұлтын қадірлеп, қастерлеген, ұлт қадірін білген азаматтың бірі Ж.Аймауытов: «Мен халыққа кіндігіммен байланып қалғанмын. Оны үзе алмаймын. Үзу қолымнан келмейді» дейді. Сырым Датұлы: «Мен ағайынды екеумін: бірі – өзім, екіншісі – халқым» - дейді. Қазақ халқының осындай дәріштеуге, қастерлеуге, дамытуға тұрарлық ұлттық рухани материалдық құндылықтары туралы ұлағатты, құнды ойларын халық игілігіне келешек ұрпақты ел жұртқа ие болатын азаматтарды тәрбиелеуге неге қолданбасқа? Қазақ халқы баланы жамандықтан жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болуын, сұлу сөз сйқырлы үн, әдемі өң мен түрлі ләззат ала білетін, һәм байсалды, ойламды шымыр болып өсуін ұлт тәрбиесінің негізгі қағидасы етіп ұстаған. Ұрпақ тәрбиесіне кешігу дегеніміз мертігумен бірдей. Тәрбие бала тумай тұрып, дүниеге келмей тұрып берілуі тиіс. Сондықтан қатардағы пендені нағыз толық қанды тұлғаға айналдыру үшін ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие берудің маңызы зор.

Бала бойына ұлттық құндылықтарды дамытудағы негізгі құралдарға мыналарды жатқызуға болады:

- сыныптағы тәрбие сағаттары;
- баспасөз және қабырға газеттері;
- бұқаралық ақпарат құралдары;
- тәрбие шаралары (пікірталас, тәрбие сағаты, кеш, дәріс, таным-өнеге сағаттары, т.б.)
- кітап оқу;
- мектептен тыс және сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру;
- шығармашылық жобалар қорғау;
- қоғамдық ұйымдармен байланыс жасау;
- саяхат жасау;
- үйірмелерге қатысу.

Жаңа Қазақстан үшін қазақ өркениетін дамыту, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін, т.б. ұлттық құндылықтар аясында кеңейту - өзекті мәселенің бірі. Сондықтан алдымызда тұрған үлкен мақсат – ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі таңның мәдени жетістітерімен үйлестіру. Жас ұрпақ тәрбиесінде үйлесімділік заңы салтанат құруы шарт.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат-мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Тәрбиенің көзі ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз. Бүкіл қоғам болып қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бурхинов, Д.М. Народная педагогика и современная национальная школа Текст. / Д.М. Бурхинов, Д.А. Данилов, С.Д. Намсараев. Улан-Удэ : Бэлип, 1993. Библиотека авторефератов и диссертаций по педагогике <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01>
2. Белинский, В.Г. избр. Пед. соч. М., 1970.14-15 б.
3. Сарсенбаева Т.У. Национальные традиции в семейном воспитании // Советская педагогика. 1984.№9. 28 б.
4. Лисовенко Г.С. Национальные традиции как средство духовно-нравственного воспитания школьников в условиях полиэтнического региона <http://www.dissercat.com/content/natsionalnye-traditsii-kak-sredstvo-dukhovno-nravstvennogo-vospitaniya-shkolnikov-v-usloviy>
5. Ш. Елеуқенов, Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Санат, 1977 ж.

ЖАС ҰРПАҚТЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕУ

Оралбаева Салтанат .Усербаевна,
арнайы пәндер оқытушысы,

Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Ұлттық құндылықтарға әр халықтың ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық, рухани және мәдени құндылықтары жатады. Осы құндылықтарды ұрпағымыздың бойына сіңіріп, оқу-тәрбие үдерісінде ұлт жандылыққа, отаншылдық пен салт-дәстүрімізді құрметтеуге баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеу – ұстаздар алдындағы басты міндет. Ұлтымыздың тұнып тұрған асыл мұра, рухани байлығын оқыту үдерісіне енгізу арқылы қазақ халқының құнды ойларын, даналық пәлсапасын, өмірлік тәжірибесін халық игілігі үшін қолдана алатын жан-жақты дамыған, білімді, өзіндік көзқарасы бар жеке тұлғаны қалыптастырамыз.

Ғасырлар шеруінде халқымыздың алақанына салып аялаған баға жетпес рухани мұрасы, даналық дариясы оның әдебиетінен көрініс табады. «Туған тілін сүюден басталатын махаббат, елжандылықтан адамзатты шексіз құрметтеуге дейін өседі. Жасынан туған халқының даналығымен сусындап, оның өсиетінен нәр алып, әдебиетті сүйіп, сол арқылы ұлтжанды азамат болып өсері хақ», - дейді аса көрнекті әдебиеттанушы Ш. Елеуқенов. [2, б. 12]

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы міндет-өзінің өмірін жалғастырушы саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі - ұлт болашағы, келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу кезек күттірмейтін іс екені сөзсіз. Халық даналығында: «Бір баланы адам етіп өсіргенше, бір шаһар апат болады» деген сөз бар. Осы салыстырудың өзі-ақ баланың шын мәніндегі Адам болып қалыптасуы қыруар уақыт пен тер төгетін еңбекті қажет ететін аумағы кең, жауапкершілігі мол күрделі іс екенін ұқтырса керек. «Ту жанында қисық ағаш жатпайды» дегендей, сом тараулы тәрбие жолының тоғысар тұсы халықтың өзінде, ата –баба салт санасында, дәстүрінде. Жас ұрпақты ұлттық мақтаныш пен ұлттық патриотизм рухына қалай тәрбиелесек, еліміздің халқымыздың болашағы, даналығы да солай айқын көрінеді [1]. Даналық білімнен нәр алады. Даналыққа апаратын жол ұзақ әрі қиын. Сондықтан жастарға басты қиындықтарды көре білетін, әлеуметтік ақыл-ойға сәтті кіруге көмектесетін жақсы жолбасшы керек. Ғалымның ісі – ғалымдағы заңдылықтарды ашып, оны сөзбен формулаға айналдыру. Әдіскердің міндеті – ғалымның ашқан жаңалығын білімге айналдырудың құралын табу. Педагогтың міндеті - ғалым мен әдіскердің міндетін кең көлемде қоса отырып, оқушының тұтас ойлау қабілетін қалыптастыру [2].

Бүгінгі таңда оқушыларға әлемдік деңгейде өркениетті негізде білім мен тәрбие беру, ұлттық құндылықтарды олардың бойына сіңіру – ұстаз алдындағы үлкен міндет. Адамзат тарихында құндылықтар қалыптасуының негізгі ерте заманнан-ақ ойшылдар мен ғұламалардың назарында болды. Олардың тәрбиелік негіздері атадан балаға ұрпақтан-ұрпаққа ізгі қасиеттер мен сезім ниеттерден тұрады. Ұлттық құндылық белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе. Олай болса, ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізгі ізгілікті, ақылды адамгершілік, парасаттылық, имандылық міндеттерін ажырата біліп өзіне таңдау жасауы. Халықта «Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген мақал бар. Жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру саласында халықтық педагогиканы енгізе отырып, қазақ халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мінез-құлық мәдениетін меңгеруде білім алушылардың бойына ұлттық имандылық, адамгершілік, сыпайылық қасиеттерін қалыптастыру. Ұлттық тәрбие біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Ол болашақ ұрпақты өмір сүруге тәрбиелейтін үлкен тәрбие кітабы. Ал тәрбие

тамыры тереңде-халық қазынасында, оның қадір қасиеті мен бітім- болмысында. Бұл қазына ұлттық құндылықтар арқылы бала бойына сіңетіні даусыз. Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтқанда, ұлттық құндылықтар белгілі бір ұлтқа ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Ол-тәрбие мен оқытуға бағытталған мұрағаттар. Оларға меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани байлық, махаббат сынды қасиеттер жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі – тілі, екіншісі – діні, үшіншісі – дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесіншісі – атамекені.

Құндылықтар – шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Өз ұлтын қадірлеп, қастерлеген, ұлт қадірін білген азаматтың бірі:

Ж.Аймауытов: «Мен халыққа кіндігіммен байланып қалғанмын. Оны үзе алмаймын. Үзу қолымнан келмейді» дейді.

Сырым Датұлы: «Мен ағайынды екеуім: бірі – өзім, екіншісі – халқым»-дейді.

Қазақ халқының осындай дәріптеуге, қастерлеуге, дамытуға тұрарлық ұлттық рухани материалдық құндылықтары туралы ұлағатты, құнды ойларын халық игілігіне келешек ұрпақты ел жұртқа ие болатын азаматтарды тәрбиелеуге неге қолданбасқа? Қазақ халқы баланы жамандықтан жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болуын, сұлу сөз, сыйқырлы үні әдемі өң мен түрлі ләззат ала білетін, хәм байсалды, ойламды шымыр болып өсуін ұлт тәрбиесінің негізгі қағидасы етіп ұстаған. Ұрпақ тәрбиесіне кешігу дегеніміз мертігумен бірдей. Тәрбие бала тумай тұрып, дүниеге келмей тұрып берілуі тиіс. Болашақ ұрпағымызды тәрбиелегенде, оларға жастайынан имандылық пен ұлттық қасиеттерді сіңіре білсек, сонда ғана біз ұлттық рухы дамыған, Отанының гүлденуіне үлес қоса алатын азамат өсіре аламыз деген болатын. Сондықтан қатардағы пендені нағыз толық қанды тұлғаға айналдыру үшін ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие берудің маңызы зор.

Жастардың бойында ұлттық құндылықтар негізінде ұлттық сананы қалыптастырудың маңыздылығы – бүгінгі күнгі өзекті мәселелердің бірі. Осы ретте Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжіде Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі әзірлеген «Біртұтас тәрбие бағдарламасы» бойынша әзірлеген біртұтас тәрбие бағдарламасы енгізіліп тәрбие бағдарламасының негізгі идеясы, құрылымы, принциптерімен жан-жақты таныстыра отырып, алдағы оқу жылындағы негізгі жұмыс бағыттары айқындалды. Ұлттық құндылықтар, әдеби мұра, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, мәдениет, өнер, тұрмыстық бұйымдар, ұлттық ойындар, т.б. өзгелерге ұқсамайтын қасиеттер қазақ халқын өзге ұлттан ерекшеленіп тұратыны анық. Тәрбие жұмысы біртұтас тәрбие бағдарламасы негізінде жүзеге асырылады. Бағдарлама жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде адал азаматты тәрбиелеуді көздейді.

Білім беру ұйымдарының барлық тәрбие жұмысының мазмұнында **ұлттық мүдде, ар-ұят, талап** сияқты құндылықтар аясында жұмыстар атқарылады. Ата-бабаларымыздың сан ғасырлар бойы ұрпағына азық болған ақыл-кеңес, өсиеттері, асыл мұрасы ұлттық рух, ұлттық мақтаныш, ұлттық намыс, ана тілі мен ұлттық мәдениетін қалыптастыру, сезімін ояту біздің басты мақсатымыз. Яғни, бірлескен жұмыстың нәтижесі болмақ. Ұлттық құндылықтарды, салт-дәстүрді сақтау дегеніміз ұлттық сананы сақтау.

Тәрбие – бұл көпжақты, үздіксіз, қоғамдық құбылыс. Сондықтан болашақ ұрпақ тәрбиесіне біртұтас ел болып ат салысу басты парызымыз! **Бұл ойдың растығы өмірлік тәжірибеде талай дәлелденді де. Балаға тәрбие беру – қоғамды қалыптастыру. Соның ішінде балаға ұлттық тәрбие беру – баға жетпес байлық.**

Ұлттық тәрбиемен сусындаған — ұрпақ ұлағатты болары хақ! Сондықтан да қадір-қасиет, ар-намыс, адалдық, патриотизм, жауапкершілік, әдептілік, мейірімділік, сүйіспеншілік, үлкенге ізет, кішіге құрмет сияқты қасиеттерге ие шығармашыл азаматты тәрбиелеу маңызды.

Біздің Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжіде осы бағытта тынбай жұмыс атқарып келеді. «Әр бала – жарық жұлдыз» - деген ұстанымды бетке алған оқытушылар қауымының, әр білім алушыны ұлттық тәрбие негізінде тұлға ретінде қалыптастырып, дамытуға бағытталған жұмыстарын атап өтуге болады.

«Қыз сыны», «Жігіт сұлтаны», «Жұлдызды сәт» салт-дәстүрдің ең үздік білгірі сайысы, «Бес нәрсеге асық бол» құндылықтар сағаты деген сияқты білім алушылардың жеке дара қасиеттерін ашатын, ұлттық тәрбие негіздерін бойына сіңіретін шараларға жете көңіл бөлінеді.

Оқу тәрбие жұмысын дұрыс жолға қоюда ата-аналармен жұмыстың орны орасан. Сондықтан біздің колледжімізде ата-аналармен жұмыстардың алуан түрлері іске асырылуда. «Ата- ұрпақтың тірегі, әже- ұрпақтың жүрегі» өнеге сағаты», «Өнерлі отбасы», «Мен және менің отбасым», «Спорт – өмір серігі» отбасылық сайыстар жиі өткізіліп тұрады. Ата-ананы тек ата-аналар жиналысына шақырып қана қоймай, оларды әр түрлі сайыстарға қатыстыру арқылы оқу орнының өміріне белсене қатыстырамыз. Мұндай шаралардың ұлттық педагогика негізінде өтуіне ерекше назар аударамыз. Сонымен қатар ата-аналарға арналған ашық сабақтар, ойын-сауық кештері, тренингтер т.б. басқа шаралар ұйымдастырылады. Әр ата-ананың колледжде болып жатқан іс-шараларға деген қызығушылығы әр қалай. Соған қарамастан, ата-аналармен жүргізілген әңгіме - кеңесте тәрбие мәселесінде ата-ананың жауапкершілігі зор екендігі, отбасы тәрбиесінің маңызы, ұяда көргенінен өнеге алатындығы өне бойы сөз болды.

Осы тұрғыдан өз ұлтымыздың дана да дара тұлғалары туралы өткізілетін шаралар ұтымды шешім болып табылады. Мысалы, «Төле би – төбе би», «Ғасыр адамы», «Ұлттық мерекемізді ұлықтайық!» семинарлар, тәрбие сағаттары, әр түрлі кештерді атап өтуге болады. Өйткені еліміз мақтан тұтар алып тұлғаларды танып білу, олардың тәрбиелік мәні зор сөздерін оқып-үйрену арқылы білім алушыға бойында өз ұлтына деген мақтаныш сезімдері оянып, ұлттық рух қалыптасады.

Жас ұрпақты саналы, сергек етіп тәрбиелеу отбасы мен оқу орнының қызметкерлерінің бірден бір парызы.

Жоғарыда аталған қағидаларды ұстана отырып, Қазақстанда ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибелерді, сан ғасырлық мәдени ұлттық дәстүрлерді ескере отырып, қазіргі білім мазмұнын жаңғыртуда, жаңа талаптар қоя отырып ұлттық рухта болашақ ұрпақты тәрбиелеу керек деп санаймыз.

Қазақ халқының кешкен тірлігі мен тұрмысы сонау көне ғасырдан бері жасасып келе жатқан бай ауыз әдебиетінде сақталған. Ұлттық құндылықтардың кең өрісті, келісті көрініс табуы – халықтың мақал-мәтелдерінде, шешендік сөздерінде, даналықтарында.

Қоғамның белгілі қайраткері, ақын **М.Шахановтың «халықта ең бірінші ұлттық рух болуы керек»** дегенін әр кез есте сақтап, еліміздің жарқын болашағы үшін атсалысуымыз қажет. Ол үшін біз, ұстаздар қауымы оқушыларға салт-дәстүрлерді жай ғана үйретіп қана қоймай, олардың тәрбиелік түп-тамырын, мәнін, алтын діңгегін түсіндіре білуіміз керек. Ұлттық тәлім тәрбиенің іргетасын дұрыс қалай білу мұғалімдердің ата-аналармен қосылып жүргізген шараларына байланысты болмақ.

«Ұяда не көрсең, ұшқанда соны аласың» демекші, ата дәстүріміздің қалыптаса беруіне отбасы тәрбиесінің ықпалы зор. Әйтседе, күнделікті тірлікте ортақ тәрбие құралы – бұқаралық ақпарат құралдарын баса пайдаланып келеміз.

Қазақтың айтулы қоғам қайраткері Мұстафа Шоқай былай дейді: «Ұлттық мәдениеттен жұрдай рухта тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жоқтайтын пайдалы азамат шықпайды».

Елдің туын көтеріп, тәуелсіздік талаптарын орындау ісіне батыл бетбұрыс жасаған бүгінгі таңда адамзаттық игіліктерді, халқымыздың ғасырлар бойы армандаған мәдени-рухани мұрағаттары мен ұлттық тәлім-тәрбие саласындағы, білім жүйесіндегі ізденістерін көрсету басты міндетіміз болып қала бермек.

Ұлттық тәрбие – біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Біздің ұлттық өнеріміздің, мәдениетіміз бен дәстүрлеріміздің алдыңғы қатарлы үлгілерін, тіліміздің орасан зор байлығын жас жеткіншектердің жан дүниесіне сіңіріп, сол арқылы әлемдік рухани өркениеттің өріне шығып, нәр алу – бүгінгі күн талаптарының маңыздысы. Ата-бабаларымыздың сан ғасырлар бойы ұрпағына азық болған ақыл-кеңес, өсиеттері, асыл мұрасы ұлттық рух, ұлттық мақтаныш, ұлттық намыс, ана тілі мен ұлттық мәдениетін қалыптастыру сезімін ояту – баршамыздың парызымыз. Сонда ғана ұлттық сана-сезімі толыққанды жетілген, туған тілін еркін білетін, ұлттық сипаты мен ұлттық рухын жоғалтпаған ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Жаңа Қазақстан үшін қазақ өркениетін дамыту, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін, т.б. ұлттық құндылықтар аясында кеңейту - өзекті мәселенің бірі. Сондықтан алдымызда тұрған үлкен мақсат – ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі таңның мәдени жетістігерімен үйлестіру. Жас ұрпақ тәрбиесінде үйлесімділік заңы салтанат құруы шарт. Яғни ол өзінің өсу, есею кезінде ақ сүт беріп асыраған ата-анасымен де, көкірек көзін ашқан ұстаздарымен де үйлесім таба білуі тиіс. Сонда ғана тұлға бойында ұлттық рухани қасиеттер бірте-бірте қалыптасары сөзсіз. Тұлға бойындағы рухани құндылықтарды қалыптастырудың көзі, отбасы, әулет, әлеуметтік орта, мемлекет болса, ұлттық құндылық, ұлттық салт-сана, ұлт алдындағы міндет, парыз, намыс, ұлттық рух, ұлттық салт-дәстүр, тұлға бойындағы ұлттық құндылықтың жоғары көрсеткіші. Тәрбиенің негізі болып саналатын адамзаттық құндылықтардың бірі тәрбиенің басқа адамға деген қажеттілігі, басқа адамдарды сүйе білу қажетілі болып табылады.

Сонымен қорытындай келе, осындай халқымыздың маңдайына біткен ұлттық құндылықтарымызды, сонау өткен ғасырлардан өшпес мұра болып қалыптасып келе жатқан дархан халқымыздың таратқан үлгі насихаты асыл мұраларымызды өздеріңіздің талмай, қажымай еткен еңбектеріңіздің арқасында дарынды да тәрбиелі оқушылардың бойына сіңіріп, ұлттық мәдениетімізді әлемдік деңгейдегі мәдениетке жеткізіп сақтауға деген патриоттық сезімді қалыптастыруға бір кісідей атсалысайық!

Әдебиеттер тізімі:

1. Ш.Елеуенов, Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Санат, 1977 ж.
2. Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудағы сынып жетекшінің орны.
3. Бастауыш мектеп журналы/ республикалық ғылыми-әдістемелік және педагогикалық журнал/ №7, 2007.
4. Бастауыш мектеп журналы/ республикалық ғылыми-әдістемелік және педагогикалық журнал/ №5, 2002.
5. Сынып жетекшінің анықтамалығы/ №1(01) 2009.
6. Әдеп және жантану/ хрестоматия/ Атамұра Алматы, 1996.
7. Б.И.Иманбекова. Тәрбиеге жетекші. Алматы, 2004.
8. С.Әбішқызы, Ж.Сарманов. «Ұлттық тәрбие – құндылығы мол дүние». 2008 ж.
9. Өтешова.Б.«Ұлт ұрпағының дүниетанымын халық тағылымдары арқылы дамыту»-2007 ж. /42-43 бет. 118-бет/. Алматы-/168 бет.С/
10. Оразбекова.К. «Ұлттық психология мен халық тәрбиесі болашақтың бастауы хақында»- Алматы.2000. 543 /б.Б.31-38,58-70,90-94,218-220;С./

РОЛЬ ПРЕДМЕТА «ОСНОВЫ ПСИХОЛОГИИ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ» В ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ И ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКОГО КОЛЛЕДЖА

Сулейменова Балдырган Кужановна,
преподаватель общепрофессиональных дисциплин

У великого Абая есть притча, которая заняла достойное место в знаменитых словах Назидания и станет лейтмотивом моего доклада.

Слово семнадцатое.

Воля, Разум и Сердце обратились однажды к Науке, чтоб разрешить спор: кто из них важнее. Воля сказала: «Наука, ты ведь знаешь, без меня ничто не достигает совершенства: чтобы познать тебя, надо упорно учиться, а без меня этого не сделать. Нельзя, если меня нет, добиться в жизни богатства, мастерства, уважения, карьеры. Разве не я оберегаю людей от мелких страстей и держу их в узде, не я ли предостерегаю их от греха, зависти, соблазнов, не я ли помогаю им собраться и в последнюю минуту удержаться на грани пропасти? Как могут спорить со мной эти двое?»

Разум сказал: «Наука! только я способен распознать, какое из твоих слов полезно и какое пагубно. Только мне дано постигнуть твой язык. Без меня не избежать зла, не найти выгоды, не постичь знаний.»

Сердце сказало: «Я — владыка человеческого тела. Кровь идет из меня, душа обитает во мне, без меня жизнь немислима. Но люди не стараются сберечь меня в чистоте и от этого страдают сами. Будь я чистым, не стал бы я делать различия между людьми. Я восторгаюсь добродетелью, я восстаю против зла и насилия. Самолюбие, совесть, милосердие, доброта — все исходит от меня.» Выслушав их, Наука ответила: «Воля, ты все верно сказала. Ничего нельзя достигнуть без твоего участия. Но ведь в тебе таится и жестокость, равная твоей силе. Ты тверда в служении добру, но не меньшую твердость проявляешь и в служении злу. Вот что плохо в тебе. Разум! И ты прав. Без тебя невозможно добиться в жизни чего-либо. Благодаря тебе мы узнаем о многих вещах в этом мире. Но это не предел твоих возможностей. Лукавство и коварство тоже творения твоих рук. И добрый, и злой опираются на тебя, ты верно служишь и тому, и другому. Вот в чем твой изъян. Моя задача — помирить вас. Хорошо бы повелителем и вершителем в этом споре явилось Сердце. Оно не станет препятствовать в деле благоразумном, но в деле ненужном повяжет вас по рукам. Вам следует объединиться и во всем повиноваться Сердцу. Если вы все трое мирно уживетесь в одном человеке, то прахом с его ног можно будет исцелять незрячих. Не найдете согласия, я отдам предпочтение Сердцу. Береги в себе человечность» - сказала Наука.

Развитие науки, техники и информационных технологий в нашем обществе достигло очень высокого уровня, но, к сожалению, наряду с этим, духовно-нравственные качества людей снижаются. Ситуация в мире становится все более и более опасной: мы становимся свидетелями межнациональных распрей, гражданских войн, актов терроризма, преступлений над незащитными детьми, женщинами и стариками.

Неоспорим тот факт, что знания без нравственности, образование без совершенствования характера, великие открытия без морали приносят вред обществу. Сегодня необходимо гармоничное развитие двух аспектов образования – интеллектуального (внешнее, образование для ума) и нравственно-духовного (внутреннее, образование для сердца). Необходимо слить образование и жизнь в одну прекрасную гармонию. Образование должно быть ради жизни, а не только ради заработка на жизнь.

Воспитание медицинских работников имеет чрезвычайную значимость и сложность, поскольку предполагает создание педагогических условий, в которых медицинский работник будет относиться к пациенту гуманно, с любовью, создавать для него «пространство милосердия» и «пространство добра и любви». Поэтому, воспитание будущих медицинских работников, его духовно-нравственный аспект – показывает, что профессию медицинского работника отличает от любой другой возможность постоянного проявления заботы, оказания профессиональной помощи нуждающемуся человеку. Труд медицинского работника, есть служение пациентам, каждый из которых требует особого внимания, заботы и опеки.

Медицинский работник должен любить свою профессию, сочетать в себе гуманность и интеллект, обладать особыми терапевтическими навыками поведения.

В нашем колледже я преподаю предмет «Основы психологии и коммуникативные навыки», который является базовой учебной дисциплиной в медицинском образовании и имеет ведущее значение в раскрытии творческого потенциала профессионально ориентированной личности. Знания, полученные по психологии и коммуникативным навыкам необходимы для овладения умениями и навыками, анализа психологических явлений, характеристики деятельности личности пациента и медицинского работника, самоанализа, самопознания и самосовершенствования личности необходимы для становления будущего специалиста. Для будущего медицинского работника необходима психологическая грамотность. Ведь психологическая грамотность – это первое начальное звено психологической культуры, которая характеризует культуру поведения, общения, культуру чувств, идеалы и жизненные ценности.

В моей педагогической практике есть бесценный опыт преподавания замечательной дисциплины «Самопознание», программа которой была основана на вечных общечеловеческих ценностях и нравственно-духовном наследии.

«Все в жизни происходит не просто так» — это концепция, с которой мы все знакомы, а для меня она имеет свой практический смысл, ведь очень многое из методики преподавания Самопознания я привнесла в преподавание предмета «Основы психологии и коммуникативных навыков». Я убеждена в том, что духовное развитие выступает критерием духовного развития личности. Будущий медицинский работник должен иметь доброе сердце, в любой жизненной ситуации не терять способности к выполнению своих профессиональных обязанностей по оказанию помощи человеку. Поэтому, основной задачей духовно-нравственного воспитания является формирование профессионального мировоззрения студентов-медиков на основе духовных ценностей. Студент-медик должен иметь сформированную потребность служить людям на основе любви, милосердия, самоотдачи.

Особое духовное своеобразие нашего Казахстана, основанное на полиязычии и полиэтнокультурности, многоконфессиональности и их неизменных нравственных составляющих, таких, как доверие, традиция, открытость, толерантность, значительно актуализируют проблему духовно-нравственного воспитания детей и молодежи.

Духовно-нравственное воспитание является ведущим компонентом системы всестороннего развития личности.

С давних времен казахскими национальными ценностями считались:

- свобода (в любое время, казахи могли за одну ночь собрать свою юрту и откочевать с семьей в другой аул или в бескрайнюю степь);
- взаимовыручка («асар» – это обычай, когда весь аул помогал построить дом или собрать новое стадо скота взамен сгоревшего жилища или павшего от джута стада);
- гостеприимство (обычай, обусловленный ценностью любого странника в безлюдных степях);
- уважение к старшим (это положительное явление, связывающее поколения).
- толерантность – это самая важная из наших ценностей и она является чисто казахской традиционной ценностью.

Эти, а также, другие ценности сохраняют свою актуальность в процессе духовно-нравственного воспитания и формирования профессиональных качеств у студентов медицинского колледжа на уроках психологии.

В содержании рабочей учебной программы дисциплины есть темы, освоение которых легко достигается благодаря обращению к национальным ценностям. Так, изучая тему: «Понятие и основные характеристики группы. Командообразование» мы говорим о взаимовыручке, и об обычае «асар». В теме «Особенности общения с пожилыми пациентами» - обязательно подчеркиваем национальную черту всех казахстанцев – уважение и почитание старших.

В основополагающей теме всего курса « Этика и деонтология в работе медицинского работника. Профессиональный имидж», говорим о толерантности, подчеркивая то, что медицинский работник должен оказывать медицинскую помощь пациенту независимо от возраста, материального положения, пола, расы, национальности, вероисповедания, социального происхождения, политических взглядов, гражданства и других немедицинских факторов. А основными характеристиками личности будущего медицинского работника являются : самоотверженность, трудолюбие, доброжелательность, оптимизм, решительность, скромность, принципиальность, ответственность, чувство собственного достоинства, сострадательность забота, нежность ласковость, честность.

Какой бы предмет мы не преподавали, следует всегда помнить - мы учим молодое поколение, и самым важным в процессе обучения является не накопление определённой суммы знаний, а становление достойной личности, обладающей хорошим характером, живущей согласно внутреннему голосу совести.

Ещё Шакарим Кудайбердыулы предлагал учёным разработать и вести в качестве обязательной для всех образовательных учреждений «науку Совести». Выдающийся казахский поэт и мыслитель полагал: «Основой хорошей жизни человека являются три качества, которые должны властвовать над всем: честный труд, совестливый разум, искреннее сердце. С молодых когтей нужно воспитывать в людях чувство высокой порядочности, самоуважения, что помогло бы изжить в себе животные инстинкты, искоренить пагубные вожделения».

Мы привыкли познавать и осваивать внешний мир, и забываем исследовать и познавать свой внутренний мир, то есть самих себя. Я же очень люблю свой предмет и стараюсь привить пусть не любовь, но обязательное уважение к этому предмету.

Один из приемов, который я использую на своих уроках, предоставляю возможность студентам посмотреть на себя со стороны как на совершенно постороннего человека. В других обычно очень ясно видны недостатки и слабости их и несоответствие слов с делами. В других нам неприятны и даже отталкивают некоторые свойства или особенности поведения. В себе они кажутся приемлемыми и простительными. И только отойдя от себя и смотря на себя со стороны, можно определить и увидеть недопустимость тех или иных свойств характера или поведения.

На уроках через игру, анализ ситуаций взятых из жизни, самовыражения через проявления своих творческих способностей, извлечение морали из изречений великих ученых, философов, писателей, через чтение притч, поучительных историй ведется диалог со студентами, в котором они познают себя, познают мир.

Список литературы:

1. Асимов М, Нурмагамбетова С, Игнатъев Ю. «Коммуникативные навыки»
2. Берикбаев Е. Традиционные духовные ценности казахского народа. Как они меняются?
3. Ибрагимова П, сотрудник Центра исследования проблем религий г.Нур-Султан. Роль традиционных национальных ценностей в казахстанском обществе.
4. Джамалова Э. «Обучение и воспитание личности на основе национальных ценностей»
5. Островская. И. – учебник для медицинских колледжей 2 издание, 2013 год.
6. Полянцева. О. Психология для средних ед.учреждений 6 издание, ООО "Феникс"
7. Унайбеков Р. «Формирование культуры межнационального общения молодого поколения Казахстана»

ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ МУЗЫКАНЫҢ МАҢЫЗЫ

Шакиров Нагашыбай Мейрамович,

Өнер – халық тарихының шежіресі. Өнерде өмір, тіршілік құбылыстары, адамның күйініш – сүйініші, қуанышы мен реніші бейнеленеді. Қазақ халқының басынан өткен қилы заман, тіршілігі мен тағдыры, салт – дәстүрі, өмір сүрген ортасы мен әдет – ғұрыптары ұлттық өнері арқылы ұрпақтан - ұрпаққа жалғасып, тарих арнасына айналды.

Өнер – өмір серігі, ғасырлар бойғы өмір тәжірибесінен туған құбылыс. Өнердің өзі әдебиет, сурет, сәулет және музыка болып бірнеше салаға бөлінетін болса, соның ішінде біздің сөз ететініміз – музыка өнері.

Музыка өнері – әр ұлттың ертеден келе жатқан мәдени талғамының бір арнаға құйылып, асқақты күйімен өрбіп, дамып отыратын сан ғасырлық үнінің жемісі.

Музыканың құдіреттілігін, оның адам сезіміне тигізер әсерін сиқырлы сұлу сөзбен, әсерлі тілмен жеткізуге болатын болса, онда музыканың қажеті бола қоймас деген ойымызды Д.Шостаковичтің «...если бы музыка могла выражать только то, что выражает человеческая речь, музыка была бы не нужна» деген пікірі нақтылай түседі [1].

Жеке тұлғаны талғампаздыққа тәрбиелеуде, эмоциялық сезімталдығын қалыптастыруда білімді, мәдениетті болып өсуінде музыканың алатын орны ерекше.

Музыка – адам сезімінің нәзік тілі, адамзаттың рухани азығы, өзінің көркемдік қуатымен, нәзік сырларымен адам жанын баурап, жақсы мінез – құлықтардың қалыптасуына өзіндік әсерін тигізеді.

Музыка – ғылымның бір саласы. Музыканың тілі арқылы біз табиғаттың әр түрлі көрінісін, жыл мезгілдерін, хайуанаттардың әрекеттерін, адамның мінез – құлқын, қайғы – қуанышын жеткізіп, білдіре аламыз. Музыка дегеніміз – өмірдің бір бөлігі. Күнделікті өмірдің өзі әр адамға музыка тілімен жетеді. Жеңіл ескен самал тербеген жапырақтар сыбдыры, қыр мен ойды қуалаған жел гуілі, құлдырай аққан бұлақ сылдыры, бұлбұлдың үні, бозторғайдың шырылдаған даусы, тұлпар тұяғының дүбірі, бәрі дыбыс, бәрі үн. Бірақ дыбыс атаулының бәрі музыкалық дыбыс, бәрі де адам өміріне қызмет етеді деп түсіну қателік. Дыбыстың ең жоғары қызметі – адамға эстетикалық ләззат, рухани азық сыйлау. Мұндай қызметті музыкалық дыбыс қана атқарады. Музыкалық дыбыс – өзіндік мәні мен маңызы, қадірі мен қасиеті, ерекшелігі бар дыбыс. Мәні – адамның аңсаған арманы, қуанышы мен күйінішін, өмір құбылыстарын сан алуан сиқырлы иірімдер арқылы санаға жеткізіп, жүрекке құйып беретіндігінде. Маңызы – сиқырлы, сүйкімді ырғақтарымен, тебіреністі тербелістерімен адамды дүние сырын түсінуге, сұлулықты сезінуге жетелейді.

Тәрбиенің басты саласының бірі эстетикалық тәрбие десек, эстетика мен музыка тәрбиесіндегі ортақ мәселелерді қарастыру адамды табиғат пен өмірдегі әсемдікті қабылдап, бағалауға, түсінуге тәрбиелеп оқыту болып табылады.

Эстетикалық тәрбие адамды дүниедегі әдемілік атаулыны бағалай білуге үйретеді, өнер шығармаларын тануға, қастерлеуге баулиды, жақсы мен жаманды ажырата білуді қалыптастырып ұсқынсыз, жағымсыз нәрсені танытады.

Жасөспірімдердің талғампаздығын тәрбиелеуде, эмоциялық сезімталдығын қалыптастыруда, азаматтық – эстетикалық тәрбие беруде музыканың алатын орны ерекше.

Жастарға эстетикалық тәрбие беруде халық музыкасының маңызы зор. Қазақтың ұлттық музыка өнері – ғасырдан-ғасырға дәуірлеп келе жатқан сарқылмас өнер. Уақыт зымырап, жылдар жылжып өткен сайын тамырын тереңге тартып, өрісін кеңейтіп, барынша даму үстінде.

Осы орайда жастардың музыкалық шығармалар жөніндегі талап-тілегін, олардың өнер сұлулығын терең сезінген биік талғамын барынша қанағаттандыру мәселелері арнайы қарастыруды қажет етеді. Олай дейтініміз, жаңа заманның жасампаз адамдарының ізгілікке толы жан дүниесі, биік парасаты, жан-жақты жоғары мәдениеттілігі музыкалық мәдениетіміздің өнерпаздық қуатымен, тәрбиелік ықпалымен тығыз байланысты.

Музыкалық шығармалардың қай-қайсысы да өмірдегі сан түрлі оқиға, құбылыстардың, адам бойындағы түрлі сезімдердің сырын ашады. Музыка үнін естігенде ерекше әсерге бөленіп, сан түрлі күйге бөленетіміз де сондықтан. Музыка адам өмірінің жан серігі, музыканы сүймейтін адамды кездестіру мүмкін емес, өйткені ол баршаға қажет, оның тілі кім – кімге де түсінікті.

Музыка үні адамның тілі жетпейтін ішкі жан дүниесіндегі ойын жеткізіп, әсемдік әлемін аялап қорғауға, нәзік сезіммен түсінуге тәрбиелейді.

Музыка жастарға музыкалық – эстетикалық тәрбие беруде, ішкі дүниесінің әсем де сұлу болып өсуіне ықпал жасайды.

Егер жас бүлдіршін бала кезінен музыканы шын ықыласымен тыңдап түсіне білсе, ән салып, би билесе, халқымыздың ұлттық аспаптарының бірінде ойнауды үйренсе, онда олар сол арқылы рухани ләззат алып, өмірге деген көзқарасы қалыптасып, шынайы биік армандар мен мақсаттарға ұмтылып, өнерлі де тәрбиелі азамат болып өсері белгілі. Сондықтан баланы ұлттық музыкаға тартып, халық өнеріне құрметпен қарауға, оны сүйуге, ұлттық салт – дәстүрлерді қастерлеуге тәрбиелеу – музыка мамандарының басты міндеті. Ұлттық дүние бала жүрегінен орын алса, оны өмірдің мәні деп қабылдаса, онда ол ертеңгі өзінің елінің, халқының, туған жерінің жарқын болашағы болады деп айта аламыз.

Музыка сабағының негізгі мақсаты – шәкіртке музыка, соның ішінде халық музыкасын, ұлттық өнердің құдіреттілігін таныту. Олардың санасына, еркіне, әсіресе сезімі мен ұшқыр қиялына пайдалы әсер ету. Сонымен қатар музыка сабағында қазақ халқының көне заманнан бері ата – бабамыздан мұра болып келе жатқан ұлттық аспаптармен таныстырып, аспапта ойнау тәсілін үйрете білу керек.

Музыка сабақтарының тақырыптары еліміздің музыка өнерінің түрлі бағыттағы дамыған бай мұрасын оқушыға үйретуге бағытталған. Оқушылар қазақ халқының халықтық музыкасы, яғни аспаптық музыкасы, әні мен күйі туралы алғашқы мағлұматтар мен білімдерін мектеп музыка сабағында үйренеді. Музыка сабағы мектеп оқушыларын өз халқының музыкасын сүйуге, мақтаныш етуге, сол арқылы оқушыны ұлтжандылыққа, отан сүйгіштікке тәрбиелейді.

Музыка сабағында оқушылар қазақ аспаптық музыкасымен таныса отырып, домбыра аспабының қазақ халқының өміріндегі ерекше орны туралы танып біледі. Домбыра аспабының үні өзіне тән дыбыстық бояуымен, сан түрлі желіс – қағыстарымен қатар, өте бай көркем бейнелік әлемімен айқындалып, қазақ халқының тарихи дүниетанымымен тығыз байланыс тауып жатады. Оқушы эстетикалық сезім мен эмоциялық көңіл күй арқылы қоршаған ортаны әсерлене сезінеді.

Белгілі музыка этнографы А.В. Затаевич: «Сырт көзге сұрықсыздау көрінетін домбыра шебер орындаушының қолына тигенде өз шамасынан әлдеқайда асып түсіп, құлпырып шыға келетініне қайран қаласыз, ол біресе әндетіп, не үрлемелі аспап үн шығарғандай есіле егіліп, біресе дыбыстар аспанға шоқ шашқандай көзінің жауын алып, яки болмас жалт – жұлт еткен үн шапшаңдығымен есіңді алады», - деп жазды [2;13].

Қазіргі таңда қалыптасқан тұрақты әдіс- тәсілдерді қолдану нәтижесінде күй тарту шеберлігі мынадай сипаттарға: күй жанрының негізін көрсете орындау шеберлігіне, дәстүрлік сипатын айқындап көрсете орындау шеберлігіне, күйшілік мектептердің ерекшелігін көрсетіп орындау шеберлігіне, ұлттық өнер ретінде дәріптеп орындау шеберлігіне ие болып отыр.

Ғұлама ғалым Әбу Насыр әл-Фараби музыкалық идея оны жүзеге асыратындай әрекет ету қабілетінсіз іске аспайды, музыканы көп тыңдау, жаттығу түрлерін бір-бірімен салыстыру, әуенді талдау, әрбір тонның дыбыстық әсерін мұқият есептей білу арқылы музыкалық қабілетті дамытуға болатындығын айта келіп, тәрбиелеу барысында тәжірибе жинақтаудың рөлі зор екенін атап көрсетеді.

Домбыра сабағында музыкалық шығарманы, ән-күйді бастап үйретпес бұрын, шығарманың қандай тақырыпқа жазылғанын, шығарманы жазған композитор, оның дәуірі, шығармашылығы және орындалатын музыка шығармасының орындалу характері,

техникасы, әдістері туралы қысқаша түсіндіріп өту керек. Музыка шығармасын орындағанда оның көркемдік орындалуына ерекше көңіл бөліп отыру қажет.

Домбырашы музыка шығармасын немесе күйді үйренгенде, шығарма таза, сапалы шығу үшін шығарманың өлшеуін, екпінін динамикалық (шығу-күшін), дыбыстың әдемі шығуын жақсы үйреніп алып, кейін оқушыларға үйретуі жөн. Оқушылардың музыка шығармасын, әнді, күйді тек қана нотамен тартып үйренулеріне көп көңіл бөлген дұрыс. Берілетін музыка шығармасы ән, күй білімгерлердің күшіне лайықты беріледі және оқытушының көрсеткен белгілерін ұғып, түсініп, айтқанын бұлжытпай орындап отырулары қажеттігі ескеріледі.

Аспапта ойнау балаларды ұйымшылдыққа, бірлікке, сезімталдыққа, адамгершілікке баулыса, ол өзінің тәрбиелік міндетін атқарды деген сөз. Оқушылар қолдарына ұстап, ойнап отырған аспаптары туралы, тыңдау үшін орындалған музыкалық шығарма туралы әңгіме басталысымен елең етіп, үлкен ынтамен тыңдауға кіріседі. Сабақта тек ән айтып, аспаптарда ойнап қана қоймай, музыка әлемінің сырын ашып сұхбаттасуға дайын болады.

Музыканы ұғыну дегеніміз – оны тек сезіммен қабылдау ғана емес, саналы түрде түсініп қабылдау. Кез келген музыкалық шығарма өмірдегі нақты оқиғаға байланысты туады. Сондықтан музыканы сезімдік-эмоциялық қабылдаумен қатар, оған саналы түрде мән беріп, мазмұнына да жете көңіл аударып отырған жөн. Мұндай іс-әрекет оқушылардың музыкалық шығарманы терең түсіне білуіне, танымның қалыптасып, тыңдаған әр музыкасы жайлы белгілі бір тұжырымға келуіне мүмкіндік тудырады.

Музыкалық шығарманы қабылдау процесі үстінде оқушы оны толық тыңдайды, бірақ толық түсінбеуі немесе мүлдем түсіне алмауы мүмкін. Бұл оның музыка тыңдаудағы тәжірибесіне байланысты. Музыкадағы барлық оқиға желісі музыка үнінің құдіретті тілі арқылы беріледі. Күрделі мазмұнға құралған композиторлық желісі, байланысы бар кесек туындыларды тыңдай білгенмен, оны толық түсіне білу қиынға соғады. Музыкалық шығарманың ішкі мазмұны музыка тілі арқылы берілетін күрделі шығармалардың негізгі өзегі, оның әуені болып табылады. Ал тыңдаушы музыкалық білімнің, әсіресе тыңдау қабілетінің аздығынан сол әуеннен ештеңені сезіне алмай, музыканы шала ұғып, эстетикалық әсерленуі ойдағыдай болмайды. Кейде соның салдарынан музыкалық шығарманы түсінбей де қалады. Бұдан музыканы қабылдау үшін тек тыңдап қана қою жеткіліксіз екенін аңғарамыз. Сондықтан қабылдау процесі музыкалық шығарманы тыңдаумен қатар, ести алу процесі ретінде қарастырылады.

Музыкалық шығарманы талдап, тыңдатудың келесі қыры – музыканы ойнап көрсету. Мұғалім шығарманы өзі орындайды немесе ұнтаспадан тыңдатады. Бастауыш сыныптарда музыкалық шығарманы мұғалім өзі орындап көрсеткені тиімді. Бұл сыныптарда өтілетін музыкалық шығармалардың көлемі шағын болғанымен, орындау үлкен шеберлікті қажет етеді. Аспапта ойнау балаларды ұйымшылдыққа, бірлікке, сезімталдыққа, адамгершілікке баулыса, ол өзінің тәрбиелік міндетін атқарады деген сөз.

«Әнге әуес, күйге құмар бала – жаны сұлу, өмірге ғашық болып өседі» деген М. Әуезовтің даналық сөзі музыканың эстетикалық тәрбие берудегі алатын орны ерекше екендігін аңғартқандай.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шостакович Д. Знать и любить музыку. – Москва: «Молодая гвардия», 1958.
2. Жұбанов А. Ғасырлар пернесі. – Алматы, 1975.
3. Мерғалиев Т. Домбыра сазы. – Алматы, 1972.
4. Пернебек Момынұлы. Музыкалы-эстетикалық тәрбие. – Алматы, 2000.
5. Тастанов Х. Домбыра оркестірін қалай ұйымдастыру керек. – Алматы, 1999.
6. Өтеген Спанов. Оқушылардың халық аспаптар оркестрі. – Алматы, 1999.

Шаяхметов Берик Нагашыбаевич,
Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы білім беретін мектебінің
көркем еңбек пәнінің мұғалімі, педагог- сарапшы
Қостанай облысы, Арқалық қаласы

Қай дәуірлерде болмасын қоғам мүддесіне мүддесінен жоғары қоятын саналы ұрпақты тәрбиелеу қоғамның басты мәселелерінің бірі болып келеді, солай болып қала береді де.

Еліміз тәуелсіздігінің іргесін бекітіп, өркениет кеңейте түсу үшін бізге еліміздің ертеңі үшін еңбек ететін жан-жақты дамыған азамат керек. Ал бұл мақсатқа жету үшін ең алдымен мораль өлшемдерін егжей-текжейлі білетін, адамгершілік асыл қасиеттерді бойына жиған ұрпақты тәрбиелеу басты мақсат.

Дегенмен арамызда пендешіліктен аса алмай, өзінің азаматтық ар-намысын, ожданын дүниенің алдамшы қызығына айырбастап алып жүргендерді кездестіріп жатамыз. Міне, осы көңілге кірбің ұялататын жайт мектептің алдына бала алғаш мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап оның бойына адамгершілік, имандылық, саналылық қасиеттерін сіңіру міндетін қояды. Бұл міндет бізге осы бітіру жұмысының маңыздылығын көрсетті.

Адамгершілікке тәрбиелеу баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытудың аса маңызды бір саласы болып табылады, ол оның ата-анаға, айналадағыларға, ұжымға, қоғамға, Отанға, еңбекке, өз міндеттеріне және өз басына қатынасын қалыптастыруды көздейді. Адамгершілікке тәрбиелеу процесінде мектеп бастауыш сынып оқушысының бойында Отанға, жолдастық өмір шындығына белсенді көзқарасын қалыптастырады.

Адам бойындағы бар игі қасиет мектеп қабырғасында қаланады. Сондықтан еліміздің ертенгі ұлт тізгінін ұстар жастарымыздың тәрбиесінде аса мән беру біздің негізгі мақсатымыз.

Қазіргі таңда мектеп оқушыларын тәрбиелеу мәселесінде адамның ішкі жан дүниесін, рухани әлемін танып, дамытып, жетілдіру бағытында сыныптан тыс жұмыстар арқылы ізденістер жасап жатыр. Мәселен, қазақстандық ғалымдар білім мен тәрбие беруді дамытуда жалпы адамзаттық ұлттық құндылық тенденцияларына ғылыми-теориялық, әдіснамалық бағытта әр қырынан зерттеу (Г.А.Уманов, Н.Д.Хмель, Қ.Б.Жарықбаев, А.А.Бейсенбаева, С.А.Ұзақбаева, Т.Сапабекова және т.б) жүргізіліп келеді. Аталған ғалымдардың ортақ ойлары біркелкі ой-пікірге келіп тоғысады, адамның кісілік келбеті соған лайықты.

✓ оқушылардың іскерлік жағдайы жан-жақты кіріктірілген, әртүрлі қабілеттер мен қажеттіліктерді бойға жинақталған және ізгілік бағытымен реттелетін гуманитарлық пәндерде, әлеуметтік тәжірибиелерде нақты жүзеге асырылатын үдеріс;

✓ олардың адамгершілік жолындағы әзденістер білімнің, біліктің және дағдының жай жиынтығы емес;

✓ оқушылар ұжымның болашақ мүшелері, бір-бірінен денсаулығы, сыртқы пішіні, мінез-құлқы ерекшелігі, ұжымшылдығы, білім және басқа да көптеген қасиеттерімен ерекшеленеді.

Алайда, оқушыны ұжымдық қатынастар жүйесінде ендіру – аса күрделі, бір мәнді емес, көп жағдайда қарама-қарсы мәнді болып келетін үдеріс. Сондықтан, олар қарым-қатынастар жүйесінде әртүрлі бағытта енеді. Ұжымдық қатынастар жүйесіне жеке бастың жағдайы шын мәнінде дербес, әлеуметтік тәжірибиеге байланысты болғандықтан, достарының тарапынан болатын қарым-қатынас түрліше жағдайда әрқалай болады, ал ол ұжымға керісінше әсер етеді.

Ұжымдағы қарым-қатынастардың әлеуметтік-психологиялық негізін оқушының қабылдаған құндылықтары құрайды, яғни оқушының өмірі мен қызметіне оның жеке басы мен мінез-құлқына аса маңызды және мәнді болып саналатын қасиеттер енеді. Сондықтан бұл ұжымдағы адамдардың көпшілігі оқушының жеке бас сапасы мен қылықтарын жоғары бағалайтындығын, маман-педагогтардың тұжырымдамаларында айтылған.

Сыныпта қайырымдылық, адалдық, ізгілік, батылдық қасиеттер ерекше бағаланады, тіпті жеке тұлғалық сапалар басқалардың еліктеуіне тұратын үлгі ретінде қарастырылуы мүмкін.

Оларды төмендегідей үш топқа бөлуге болады:

1. Ұжымшылдық - жұмыла бірлескен іс-әрекет, ынтымақтастық және ұйымшыл орта (ауызбіршілік, татулық, сыйластық);
2. Ұжымшылдық – топтың, ұжымның мүдделеріне адалдық (өтірік айтпау, ұрлық жасамау, уәдеде тұру);
3. Ұжымшылдық – ынтымақтастық, өзара түсіністік, басқаларға қамқорлық (көмектесу, ақыл-кеңес беру және т.б). Демек адамгершілік күрделі құбылыс болып табылатынын ескерген жөн.

Ал, бүгінгі күндегі оқушы бойындағы адамгершілік құндылықтарының мәні мен мазмұнына келсек:

- оқушы жалпы адамзатқа тән құндылықтар мен жеке қазақ халқына тән құндылықтарды анықтап тануға, одан қажеттісін ала білуге бағдарланған, ғалымның қол жеткен ғылыми жетістіктерді өздігінен білім алу дербесінде қолдану, жаңашыл, қайырымды, туған елін, жерін, отбасын, Отанын, мектебін сүйетін және олардың алдында парызын түсініп, бар құндылықтарды толықтыра түсетін, табиғатты, өсімдіктер мен жануарларға қамқор болуы керек;

- бүгінгі күнгі жеткіншек еңбек етуге қабілетті, жинақты, құпты, іскер, өз қажеттілігіне орай болашақ мамандығын таңдаған, жауапкершілігін түсінетін, өзін-өзі қызмет етуге дағдыланған, уақытты тиімді пайдаланатын, қоғам – адам өміріндегі еңбектің орнын түсінген, жауапсыздықты, еріншектікті, табиғат байлықтарын рәсуә етушілерді жаны сүймейтін, оқу-тәрбие үрдісінде білім мен ғылым негіздерін сапалы игеріп, болашақ кәсіпкерлікті шығармашылық деңгейде көрсете білуі керек.

- оқушы – дені сау, төзімді, шымыр, ширақ, қайратты, сымбатты, талғампаз, батыл, өжет, салауатты, жүйкесі мықты, Отанын қорғауға даяр, жеке бас гигиенасын сақтайтын, жұмыс орнын жинақы ұстайтын, зиянд әдеттерден аулақ, салауатты өмір салтын қалыптастыруға ұмтылатын, адамға тән қасиеттерді бойына сіңірген әлеуметтік белсенді жеткіншек болып өсуіне қол жеткізу.

Жоғарыдағы осы айтылған жеткіншектердегі адамгершілік құндылықтарының мәні мен мазмұны жүйелі түзілген педагогикалық шарттар және оның моделі арқылы жүзеге асатындықтан бұл мәселеге де көңіл бөлінді. Жүйенің қалыптасуына ең алдымен мақсаттың болуы шарт, адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру мақсатқа сай жасалынған мазмұнда өткізілсе, мүмкін болғанынша ең тиімді, өміршеңді болуы, ұйымдастыру жұмыстарына да байланысты жетілдіріліп отырады.

Әр түрлі әлеуметтік жағдайлар балаға түрліше әсер етіп, бір-бірімен байланысып, жалғасын табуында да қиындықтар болуы мүмкін. Сондықтан, жеке дара ерекшеліктері мен әрбір тұлғаның эмоциясын, жігер-қайратын, көңіл-күйін ескеріп, білім беретін мектептердің оқу - тәрбие жұмыстарында қазіргі экономика, әлеуметтік, нарық замандарына сай өзгерістердің болып, қарым-қатыснастарында бейім-қабілеттерін дамыуға үлгі аларлықтай бағыттар болатындығына күмән жоқ.

Қазіргі кезде «Біртұтас тәрбие» тәрбие бағдарламасын негізінде жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу неізгі мақсат болып саналады. Тәрбие құндылықтары: ұлттық мүдде, ар-ұят, талап.

Оқу-тәрбие жұмыстарында адамгершілік бағытындағы тәрбие жұмыстарына назар аударсақ мәнді адамгершілік құндылықтары қалыптастырылады. Ол дегеніміз оқушыларды әдепті, мәдениетті, білімді, мейірімді, қайырымды болып өсуі арқылы адамгершілік құндылықтары жетілдіріледі.

Құндылықтарды игеру механизмі адамның қзін-өзі айқындау құндылығы арқылы жүзеге асады. Өзін-өзі айқындаудың алғашқы кезінде оқушы игеретін құндылықтардың мәнін аша келе, адамгершілік құндылық бағдарына ие болады. Бұдан келіп, оқушы өз

бойындағы өзін-өзі айқындаудың адамгершілік құндылықтарын басқалардың адамгершілік құндылықтарын және адамгершілік құндылық бағдарлары негізінде іс-әрекеттері мен қарым-қатынасы ұйымдастыруын салыстырады, әрекеттер мен мінез – құлыққа талдау жасау барысында ол адамгершілік құндылықтарды анықтап, , оның өзін-өзі айқындап жүзеге асады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қайров И.А. Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі Алматы, 1980 ж.
2. Тілеужанов М.М. Қазақ халықтық педагогикасының кейбір мәселелері. Орал, 1992 ж.
3. Сағындықов Е. Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие процесінде пайдалану. Алматы, 1993 ж.

ОБРАЗОВАНИЕ XXI ВЕКА: НОВЫЕ ПОДХОДЫ И ВОЗМОЖНОСТИ»

Шаршунова М.Е. преподаватель специальных дисциплин,
КГКП «Рудненский музыкальный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области

Роль личностно-ориентированного подхода в успешной подготовке будущего музыканта

В данной статье в значительной мере раскрывается творческое понятие личностно ориентированного подхода, личностно-ориентированного обучения в процессе подготовки будущего музыканта. Автором делается попытка осмыслить ценностные основы личностно ориентированного подхода на основе обобщения определенного опыта работы. Особое внимание уделяется внедрению личностно-ориентированного подхода в сфере дополнительного образования, использованию дифференцированных форм работы и методов обучения с учетом их индивидуальных особенностей. Раскрывается актуальность личностно ориентированного подхода в духовно-нравственном воспитании будущих музыкантов.

Ключевые слова: музыкальное образование, личностно-ориентированное образование, личностно ориентированный подход, личностно-ориентированная педагогика духовно-нравственное воспитание

Сегодня эстетическое воспитание ребенка не просто должно опираться на стандартную схему, оно обязано ставить своей целью дать обществу яркую личность, изумляющую и удивляющую красками своей природы и характера. Этого требует динамично развивающееся общество. На жизненную арену выходят люди нового типа раскрепощенные, прагматичные в мыслях и действиях, независимые и свободные от шаблонов. Личностно-ориентированный подход предполагает не формирование личности с заданными свойствами, а создание условий для полноценного проявления и соответственно развития личностных функций субъектов музыкально-образовательного процесса. Личностный подход как направление деятельности педагога – это базовая ценностная ориентация педагога, определяющая его позицию во взаимодействии с каждым ребенком в коллективе. Личностный

подход предполагает помощь педагогу и ребенку в осознании себя личностью, выявлении, раскрытии их творческих возможностей, становлении самосознания, в осуществлении личностно-значимых и общественно приемлемых способов самоопределения, самореализации и самоутверждения не только на уроках музыки, но и в повседневной жизни. На основании данного утверждения можно сделать актуальный вывод о необходимости реализации личностно-ориентированного подхода в обучении музыки и эстетического воспитания. Личностно-ориентированное образование есть системное построение взаимосвязи учения, обучения, воспитания и развития. Это целостный образовательный процесс, существенно отличающийся от традиционного учебно-воспитательного процесса. Следует отметить актуальность данной тематики, поскольку личностно-ориентированное обучение используется в педагогической практике нашего времени довольно часто. Личностно-ориентированная педагогика создает образовательную среду, где реализуются индивидуальные интересы и потребности реальных детей, эффективно накапливается детьми личный опыт. Личностно-ориентированное воспитание – это развитие и саморазвитие личностных качеств на основе общечеловеческих ценностей. Личностный подход – это важнейший принцип психологической науки, предусматривающий учет своеобразия индивидуальности личности ребенка. Именно этот подход определяет и формирует вкусы и интересы ребенка в музыкально-образовательном процессе.

Личностный подход является ведущим в организации учебно-воспитательного процесса. В отличие от индивидуального подхода он требует знания структуры личности и ее элементов, их связи как между собой, так и целостной личностью. В связи с этим следует выделить идею личностного подхода, суть которой в том, что в школу приходят не просто ученики, а ученики-личности со своим миром чувств и переживаний. Это и следует в первую очередь учитывать учителю на занятиях специального инструмента. Он должен знать и уметь подобрать такие приемы, в которых каждый ученик чувствует себя личностью, ощущает внимание преподавателя только к нему, он уважаем, никто не может его оскорбить. Вместе с тем не только теория, но и современная практика доказывают, что личностный подход реализуется при наличии гуманной системы воспитания. Только коллектив педагогов-единомышленников способен связать воедино личность, личностные качества, личностное развитие и саморазвитие ребенка. Именно личность будущего музыканта и личность педагога – главное мерило наличия и развития творческих качеств на уроках. Преподаватель имеет дело с целостной личностью ребёнка. Каждый интересен своей уникальностью, и личностно-ориентированное воспитание позволяет сберечь эту уникальность, вырастить личность, развить склонности и таланты, расширить возможности каждого "Я" и целью нашей работы является раскрытие этой личности. Воспитание, формирование личности ребёнка осуществляется нами не только на уроках музыки, но и каждый день в будничной жизни. Поэтому очень важно, чтобы повседневная жизнь и

деятельность юного музыканта стала разнообразной, содержательной и строилась на основе самых высоких нравственных отношений. Радостным для него является сам процесс приобретения новых знаний и навыков. Ни с чем нельзя сравнить радость, которую доставляют хорошо исполненное произведение, или оценка отлично на академическом зачете. Каждый ребенок – в чём-то не хуже других, а может быть, и превосходит в чём-то: кто-то хорошо уметь петь, кто-то — играть на том или ином инструменте ... Надо только помочь ребёнку раскрыться. При этом важно отметить старания ребёнка и усилия, прилагаемые им для достижения хороших результатов в учении, труде, творчестве. Ведь, как показывает опыт, в каждом ребёнке есть задатки таланта, но если их не развивать, то ничего и не получится. Известно, что обучение и воспитание взаимосвязаны. И личностно- ориентированный подход способствует успешному обучению, служит профилактикой стрессовых психических состояний у ребёнка в процессе обучения. На первых порах важно оценивать успехи маленького музыканта не в сравнении с успехами других, а оценивать достигнутые им результаты, сопоставляя его нынешние успехи с прошлыми, подчёркивая его развитие и продвижение. Для большинства детей успех — сильный стимул к дальнейшему совершенствованию. Выход за рамки привычного, стандартного всегда сопутствует творчеству. В начале каждого учебного года перед преподавателем стоят задачи по дальнейшему творческому развитию ребенка, формированию и укреплению его музыкальных вкусов, раскрытию талантов, выработке единой системы обоснованных, последовательных требований, совершенствованию норм взаимоотношений между учителем и учеником. За прошедший год педагоги и воспитатели училища выявляли, кто на что способен, чтобы в дальнейшем в процессе работы по возможности развивать способности детей, чтобы каждый из них чувствовал себя на своём месте. Нам преподавателям очень важно, чтобы все было направлено на развитие личности ребенка, раскрытие его возможностей, талантов, становление самосознания, самореализации. Таким образом, личностно-ориентированное обучение играет важную роль в успешной подготовке будущего музыканта.

Список литературы

1. Зимняя И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект // Высшее образование сегодня: реформы, нововведения, опыт. 2006. № 8. С. 20–26.
2. Тимошина, Е.И. Педагогические условия развития социально-перцептивной компетентности будущих педагогов в процессе высшего профессионального образования Текст.: автореф. дис. .канд. пед. наук / Е.И.Тимошина. Череповец, 2002.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ – ҰЛТ БОЛАШАҒЫ

Шунгулова Айсулу Серикбаевна,
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Арқалық қаласы білім бөлімінің»

«Золотой ключик» бөбекжай» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

Ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу.

1) Ана тілі болып қалатынын негіздеу, қазақ тілі мен тарихын, мәдениеті мен дінін, салт-дәстүрі мен дінін құрметтеуде жастардың ұлттық интеллектуалдық мінез-құлқын қалыптастыру, бүгінгі қазақ елінің индустриалық-инновациялық жүйесінің дамуын қамтамасыз ететін парасатты, ұлттық сипаттағы белсенді іс-әрекетке тәрбиелеу.

2) Білім және мәдени-рухани тұрғыда басқа өркениеттермен бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету.

3) Қоғам мен адам, адам мен табиғат қарым-қатынасының өркениеттілік сана-сезімін ұлттық рухта қалыптастыру.

Тәуелсіздігімізді алып, өркениеттілікке құлаш сермеген бүгінгі таңда адамгершілігі мол, сапалы да салауатты ұрпақ тәрбиелеуде халықтық тәрбиенің алатын орны ерекше. Қазір оқу орындарында ұлттық тәрбиеге айрықша мән берілуде. «Жастар біздің болашағымыз» дейтін болсақ, сол жастарымызды ұлтын сүйетін ұлтжанды, Отанын сүйетін патриот, жоғары адамгершілік иесі, ұлттық рухы биік парасатты азамат етіп тәрбиелеу үшін оларға ұлттық тәрбие қажет екенін өмірдің өзі-ақ көрсетіп отыр. Сабак үрдісінде оқушыларға тұрмыстық тәрбиеге байланысты салт-дәстүрлер, бала дүниеге келгеннен өскенге дейінгі аралықта қолданылатын салт-дәстүр, ырым-тыйымның рөлі, сәлемдесу әдебі, сыйластық, қонақ күту, ас ішу әдебі, инабаттылық дәстүрлері, сөйлеу әдебі және киім кию тәрбиесі, ұлттық тәрбиедегі еңбек тәрбиесінің орны, қазақ халқының озық мәдениет үлгілері мен олардың тәрбиелік мәні сияқты ұлттық құндылықтарымызды оқытуымыз керек.

Ұлттық тәрбиенің мақсаты – ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу.

Ұлттық тәрбиенің міндеті – мәдени-әлеуметтік өзгермелі жағдайдағы ұлттық тәрбиенің дінгегі – ана тілі болып қалатынын негіздеу, қазақ тілі мен тарихын, мәдениеті мен дінін, салт-дәстүрі мен дінін құрметтеуде жастардың ұлттық интеллектуалдық мінез-құлқын қалыптастыру, бүгінгі қазақ елінің индустриалық-инновациялық жүйесінің дамуын қамтамасыз ететін парасатты, ұлттық сипаттағы белсенді іс-әрекетке тәрбиелеу, білім және мәдени-рухани тұрғыда басқа өркениеттермен бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету, қоғам мен адам, адам мен табиғат қарым-қатынасының өркениеттілік сана-сезімін ұлттық рухта қалыптастыру. Тәрбиенің басты нысаны елдік сананы қалыптастырып, ұлттық рух пен ұлттық патриотизмді негіздеу, ұлтсыздықпен күресу болса керек.

Халқымыздың сан ғасырлар бойы ұстанған ұлттық салт-дәстүрлер мен рухани құндылықтарын әлем елдерінің озық дәстүрлері мен озық тәрбие үлгілерімен байытып, жаңа тәрбие тұжырымдамаларын жасауда. Осы арқылы білім беру ісі мен ұлттық тәрбие бірлігіне қол жеткізіп, жаңа ғасырдың жаңа сипаттағы интеллектуалды ұрпағын қалыптастыру ісі басты нысанаға алынып отыр.

Ендеше, «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» демекші, ел болып, ұлт болып қаламыз десек, «Ұлттық тәрбие» балабақшалар мен мектептерден бастап қолға алғанымыз жөн деп ойлаймын

Ұлттық тәрбие:

1.«Отбасындағы ұлттық тәрбие»

2.«Балабақшадағы ұлттық тәрбие»,

3.«Мектептегі ұлттық тәрбие» деп бөліп талқыланады.

1. Ұлттық тәрбиенің көздері: Фольклор, халық ауыз әдебиеті, ұлттық әдебиет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлағатты қағидалар, шешендік сөздер, мақал-мәтелдер, ұлы ойшылдардың еңбегінде жатыр. Мысалы: Данагөй сөзі.

Ауыл адамдары бір данагөй қартпен кездесіп, пікірлесіп отырғанда бір адам тәрбие туралы сұрайды. Сол кезде қария:

-Осы ауылдарыңда балаларыңды кісі өлтіруге, ұрлық пен тонауды қалай жасау керектігін үйретіп жүрген жалмауыз бар,-дейді.

Адамдар:

-Ол кім? Бізге көрсет, оны тез арада өлтіруіміз керек,-деп шулайды.

-Олар қандай адамдар, көрсетші. Оларды өлтіріп, жоюдың амалын айтшы,-деген халыққа данагөй қария:

-Қолдарыңнан келмейді, оны жоюға ешбіреулеріңнің арларың жібермейді,- дегенде:

-Сонда кімдер?

-Ол әрбіріңнің үйіндегі теледидар,- деген екен

Мектептегі ұлттық тәрбиеге: «Ұлттық тәрбие және қазақ әдебиеті», «Абай шығармаларындағы ұлттық тәрбие мәселелері»,«Өз халқыңның қадір-қасиетін ұқ», «Қазақ өнеріндегі ұлттық тәрбие», «Ұлт патриоты болайық» , «Ұлттық тәрбие: салт-дәстүр, әдет-ғұрып негіздері», «Ұлттық тәрбиенің этика-эстетикалық негіздері», «Ұлттық тәрбие және дін мәселесі» т.б қарастырылып келеді.

2.Отбасы тәрбиесінің ұлттық ерекшеліктері; туыстық қарым-қатынас, жеті ата туралы түсінік, перзенттік парыз бен қарыз, ұлттық намыс, сана-сезім, отансүйгіштік, еңбексүйгіштік қасиеттер ұлттық тәрбиенің негізгі бағыттарына жатады.Тұрмыс – салтқа байланысты туған әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлердің, бәрінде халықтың арман-тілегі, ой-пікірі, келешек ұрпаққа айтар өсиеті көрініс беріп отырады.

Қазақта мынадай құнды өсиеттер бар.

Мысалы:

Жеті қазына

Ер жігіт
Сұлу әйел
Ақыл, білім
Жүйрік ат
Қыран бүркіт
Берен мылтық
Жүйрік тазы (ит)

Жеті ата

1. Бала
2. Әке
3.Ата
4.Арғы ата
5. Баба
6. Түп ата
7. Тек ата

Жеті жұт

1. Құрғақшылық
2. Жұт (мал қырылу)
3.Өрт
4. Оба (ауру)
5. Соғыс
6. Топан су
7. Зілзала (жер сілкіну)

Жеті күн

Бүгін
Ертең
Бірсүгіні
Арғы күні
Ауыр күн
Соңғы күн
Азына

Жеті ғалым

1. Шығыс
2. Батыс
3. Оңтүстік
4. Солтүстік
5. Аспан (жоғары ғалым)
6. Жер орта
7. Жер асты(төменгі ғалым)

Жеті әулие

1. Меке шәріп
2. Мәдина шәріп
3. Бұхар шәріп
4. Шам шәріп
5. Қатым шәріп
6. Құддыс (Мысыр) шәріп
7. Кәләм шәріп (Құран)

Жеті жоқ

Жерде өлшеуіш жоқ
Аспанда тіреуіш жоқ
Таста тамыр жоқ
Тасбақада талақ жоқ
Аққуда сүт жоқ
Аллада бауыр жоқ

Жеті жетім

1. Тыңдамаған сөз жетім
2. Киюсіз тозған боз жетім
3. Иесіз қалған жер жетім
4. Басшысы жоқ ел жетім
5. Аққу – қазсыз көл жетім
6. Жерінен айырылған ел жетім

Жылқыда өт жоқ.

7. Замандасы болмаса – бәрінен де сол жетім

Бес қару

Садақ
Мылтық
Найза
Қылыш
Айбалта

Бес өсиет

1. Топасқа сенбе
2. Жауға иілме
3. Сақ жүр
4. Аз үйге сенбе
5. Жарлыдан сый алма

Бес намаз

1. Таң намазы
2. Бесін намазы
3. Екінді намаз
4. Ақшам намазы
5. Жашиық намазы

Бес жаратылыс

Күн
Ай
Жұлдыз
Күндіз
Түн

Бес қатер

1. От
2. Жау
3. Борыш
4. Ауру
5. Сөз

Үш даусыз

Мінез
Кәрілік
Ажал

Үш арсыз

1. Ұйқы арсыз
2. Күлкі арсыз
3. Тамақ арсыз

Үш тәтті

1. Жан тәтті
2. Мал тәтті
3. Жар тәтті

Үш ғайып

Ажал ғайып
Қонақ ғайып
Несібе ғайып

Үш қадірлі

1. Ырыс
2. Бақ
3. Дәулет

Үш қуат

1. Ақыл қуат
2. Жүрек қуат
3. Тіл қуат

Яғни халық педагогикасы тәрбиені еңбек пен өнерге негіздей жүгізеді. Тек бертін келе ғана оқу-білім дамып, ғылым мен техника өрістей бастаған кезеңде ғылыми педагогика дүниеге келді. «Ұлттық тәрбие» пәнінің тиімділігі мен мазмұнын арттырудың ғылыми негізі толық қаланып, бүгінде ол жаңа тәжірибелермен байытылуда.

Ұлттық тәрбиенің көздері: фольклор, халық ауыз әдебиеті, ұлттық әдебиет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлағатты қағидалар, шешендік сөздер, өнеге-өсиеті бар мақал-мәтелдер, туған топырағымызда дүниеге келген ойшыл ғұламаларымыздың еңбектеріндегі тәрбие қағидалары болып табылады. Ұлттық тәрбие – ұлттық сана-сезімі жоғары болашақ жастарды тәрбиелеуге негізделген білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі.

Ендеше осындай ұлылықты, халқымыздың бай саралы да саналы дәстүрлерін еліміздің болашағы -өзіміздің алдымызда отырған ұрпағымызға үйрету –ұстаз қауымының бірінші міндеті деп білемін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Н.Назарбаев «Мәңгілік ел», 17 қаңтар, 2017 жыл
2. Ш.Құдайбердиев шығармалар жинағы, Алматы, 1988 жыл. «Жастарға» өлеңі
3. М.Жұмабаев шығармалар жинағы, Алматы, 2013 жыл
4. А.Құнанбаев шығармалар жинағы, Алматы, 1988 жыл, «Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат» өлеңі
5. Ж. Молдағалиев шығармалар жинағы, Алматы, 1979 жыл, «Мен қазақпын» поэмасы

«КОНЦЕРТМЕЙСТЕР В СОВРЕМЕННОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ»

Елеупова К.Т. преподаватель музыкальных дисциплин,

В процессе эволюции того или иного вида профессиональной музыкальной деятельности чаще всего наблюдаются процессы углубления специализации в конкретной узкой сфере творчества. Скоморохи на Руси, мейстерзингеры в Западной Европе были универсалами, одинаково владевшими многими искусствами (пение, игра на инструментах, декламация, танец и т.п.). Профессиональные композиторы последующих эпох, как правило, не отделяли своего творчества от исполнительства на самых различных инструментах, пения. Сегодня специализация творческого процесса приобрела характер узкопрофессиональной деятельности. Однако работа концертмейстера развивается как будто наперекор закономерной тенденции дифференциации, все более приобретая черты полифункциональности и даже синкретичности. Это обстоятельство существенно осложняет определение сущности данной профессии. Кто он, концертмейстер: аккомпаниатор, педагог, руководитель оркестровой группы или кто-то еще? В чем суть многообразия видов деятельности концертмейстера? На эти и некоторые другие вопросы мы попытаемся ответить в данной статье.

То, что профессия концертмейстера специфична, замечено давно. К примеру, В. Чачава отмечает, что «...концертмейстер-пианист – это и солист, и равноправный партнер, и аккомпаниатор, сопровождающий вокалиста. Это триединство и составляет суть концертмейстерского искусства...» [1, с.25]. Однако здесь он анализирует только одну сторону проблемы – степень активности музыканта в творчески-исполнительском процессе – и не учитывает то, что концертмейстер – это человек, участвующий не только в музицировании, а потому сущность явления В. Чачава понимает в самом узком смысле. Е.М. Шендерович в деятельности современного аккомпаниатора выделяет две функции: собственно исполнительскую и педагогическую. Педагогическая направленность работы концертмейстера проявляется в его отношениях с солистом или ансамблем и демонстрирует многообразие видов и типов деятельности в рамках данной профессии. Так же как и в исполнении музыкального произведения, в педагогической стратегии и тактике концертмейстера может выделяться несколько типов отношений. В самом общем виде их можно сформулировать следующим образом: наставничество – сотрудничество – консультирование.

Особенности этой профессии отмечаются не только в разнообразии видов творчества и профессиональных функций, но и в необходимости развития у музыканта этого профиля специальных способностей. М.А. Смирнов пишет, что искусство требует от пианиста-аккомпаниатора не только огромного артистизма, но и разносторонних музыкально-исполнительских дарований, а также досконального знакомства с различными певческими голосами, с особенностями игры на всевозможных инструментах, с оперной партитурой и т.д. и т.п. [2, с.3]. Комплекс исполнительских, педагогических и организаторских способностей, необходимых музыканту, претендующему на звание концертмейстера, также представляет собой сложное психофизиологическое явление. Список необходимых навыков увеличивается по мере расширения профессиональных обязанностей. Чтобы охарактеризовать его в полном объеме, необходимо проанализировать работы Л.С. Выготского, Н.С. Лейтеса, А.Н. Леонтьева, А.И. Савенкова, Б.М. Теплова и других психологов, изучавших структуру профессиональных способностей. Если исходить из изложенного выше, становится понятно, что основными характеристиками деятельности концертмейстера являются полифункциональность, многообразие видов и типов работы, а также творческих способностей, знаний и умений. При этом важнейшее значение в деятельности концертмейстера имеет его роль в процессе воспроизведения музыки: она всегда посредническая, сопровождающая.

Итак, под концертмейстерской деятельностью мы понимаем полифункциональную творческую (организационную, педагогическую и исполнительскую) деятельность, в которой музыка выступает в качестве объекта, требующего действенной поддержки разностороннего музыканта или группы музыкантов. Поэтому сущностью деятельности концертмейстера в современной музыкальной практике следует считать «сопровождение» не только как чисто художественный процесс музицирования, но и как способ творчества, проявляющийся в поддержке любых инициатив в области музыки. Наблюдения за музыкальной практикой показывают, как сопровождение реализуется в контактах концертмейстера с солистом, камерным ансамблем или оркестром (организационный аспект), в процессе подготовки к концерту (педагогический аспект) и в концертной деятельности (исполнительский аспект). Роль концертмейстера в этих отношениях может меняться от пассивной к активной и даже лидирующей, но суть всегда остается одна: обеспечение полноценного процесса художественного творчества солиста или коллектива музыкантов, т.е. сопровождение творческого процесса. Теория сопровождения сегодня наиболее подробно разработана в педагогике и психологии такими учеными, как Е.А. Александрова, М.Р. Битянова, М.И. Губанова, Н.В. Калинина, С.В. Кузьмина, Е.А. Цыбина, С.Н. Чистякова. Применительно к музыкально-исполнительской деятельности проблема педагогического сопровождения проанализирована Э.В. Бобровой. Однако педагогический аспект сопровождения дает только самое общее представление о данной стороне развития музыканта, которую можно и необходимо подробно исследовать на примере деятельности концертмейстера. Исполнительское сопровождение в художественном процессе остается наименее изученной стороной музыкального творчества. Отдельные ее аспекты можно найти в работах Д. Благого, А. Готлиба, И. Горошко, Н. Крючкова, Е. Кубанцева, Дж. Мура, Е. Островской, М. Смирнова, В. Чачавы, Е. Шендеровича. Однако как самостоятельная проблема она до сих пор не рассматривалась.

Адаптируя сложившуюся концепцию педагогического сопровождения к условиям музыкально-исполнительской деятельности, можно сказать, что сопровождение представляет собой процесс взаимодействия субъекта и объекта (в данном случае концертмейстера и солиста), направленный на реализацию художественно-исполнительского потенциала музыканта. От этой формулировки до определения сущности феномена концертмейстерской деятельности в современной музыкальной практике остается один шаг. Нужно лишь проследить сопровождение в условиях музицирования. И здесь становится ясно, что оно лишь внешне направлено на солиста. На самом деле, объектом сопровождения является сама музыка, исполняемое сочинение. Отсюда понятно вышеприведенное определение сущности концертмейстерской деятельности. В нем объектом является музыка, субъектом – музыкант, обеспечивающий реализацию совместных действий по исполнению музыкального произведения. В этом смысле высшей формой концертмейстерского искусства можно было бы признать творчество дирижера. Не случайно эти профессии в свое время выделились из одной сферы деятельности. Однако считать дирижера концертмейстером в полном смысле этого слова неверно, т.к. сегодня он выполняет роль не сопровождающую, а сотворческую по отношению к музыке и композитору, – такую же, как солист-инструменталист. Проблема сопровождения в теории концертмейстерского искусства не является инородным телом, ломающим сложившуюся систему знаний об этом феномене. К примеру, в диссертации Е.А. Островской в качестве системообразующего фактора выбрано «взаимодействие» в двух основных видах: «вербальном» и «музыкальном». Теоретические и методические аспекты «сопровождения» в нашей постановке вопроса естественно включаются в предложенную ею систему и являются продолжением или, точнее, расширением и углублением теории «взаимодействия» [3, с.15].

В данной статье авторы не претендуют на всеобъемлющий анализ роли концертмейстера в современной музыкальной практике. Эта задача будет решаться последовательно в ходе дальнейших исследований. Сегодня для нас было важно обозначить

проблему и попытаться приблизиться к сущности концертмейстерской деятельности, что должно стать основой для последующих рассуждений и выводов.

Список литературы:

1. Островская Е.А. Психологические аспекты деятельности концертмейстера в музыкально-образовательной сфере инструментального исполнительства: Автореф. дис. канд. искусствоведения. – Саратов, 2006.
2. Смирнов М.А. От составителя // О работе концертмейстера / Под ред. М. Смирнова. – М., 1974.
3. Чачава В. Некоторые вопросы обучения концертмейстеров // Фортепиано, № 2, 2003.

Халықтық педагогика негізінде тәрбиелеу барысындағы құндылықтар
Жиенбаева С. А. Әдіскер, қазақ тілі және әдебиеті пәнінің жоғары санатты оқытушысы

«Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

«Біртұтас тәрбие бағдарламасы» – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты, міндеттері айқындалатыны бәрімізге белгілі. Осы тұста азаттық үшін ағартушылық ісімен тәуелсіздікке үлес қосқан қайраткерлердің бірі, жерлесіміз, ұлы педагог-ағартушы, ақын, фольклоршы, этнограф, қазақ балаларына арналған қазақ және орыс тілдеріндегі оқулықтардың авторы Ыбырай Алтынсарин туралы айтпай кету мүмкін емес. Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының ағартушылық тарихында және ұлттық мектебінің қалыптасуында, жастарға кәсіптік білім берудің маңыздылығын терең түсінген тұлға.

Ыбырай – қазақ жастарын оқу, өнер, техниканы игеруге үндейді. 1883 жылы Торғай қаласында ол ашқан колөнер мектебі қазақ даласындағы тұңғыш кәсіптік-техникалық оқу орны болды.

Ыбырай атамыз салып кеткен Торғай өңіріндегі кәсіптік білім берудің ізін жалғастырушы жұмысшы және орта буын мамандарды даярлайтын білім ордасының бірі Арқалық политехникалық колледжі болып табылады. Торғай өңірі дегеннен кейін әрине халық педагогикасымен біте қайнасатын құнды тәрбие, ұлттық сана мен дәстүр, әдептілік, жауапкершілік бойымызда бар. Ал бұл халық педагогикасындағы «тәрбие-тәртіптің құлы» деген түсінікке жақын.

Қазіргі таңда тәуелсіздік тірегі – келешек білімді, тәрбиелі ұрпақ екендігі баршамызға аян. Ел ертеңіне ие болар ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу ісі – егемен еліміздің еңселілігінің көкейтесті мәселелерінің бірі. Демек, оқытудың жаңа технологияларын пайдалана отырып, халық педагогикасы мектебі арқылы оқу үрдісін жетілдіру, жан-жақты дамыған рухани дүниесі бай ұрпақты тәрбиелеу – кезек күттірмейтін мәселе.

Әр оқытушы алдында отырған білім алушыны жарқырап шырақ деп ұғып, әр үйдің келешегінен үміт күтіп отырған мұрагердің санасына білім, жанына жақсылық сыйлау, рухани жан дүниесі биік жеке тұлға етіп қалыптастыруда халықтық педагогиканың атқарар рөлі ерекше.

Қазіргі таңда еліміздің келешегі болып саналатын ұлтжанды, өз елін сүйетін, әдет-ғұрпын, салт-санасын қастерлейтін ұрпақты тәрбиелеу басты парызымыз.

Колледжде ұйымдастырылған оқу-тәрбие жұмысы қаншалықты мазмұнды болса, алдымыздағы білім алушыларымыздың да ой-өрісі жоғары, саналы, адамгершілігі мол, ұлтжанды бәсекеге қабілетті маман болып шығады.

Колледж ұжымының алға қойған негізгі миссиясы «Еңбек нарығының заманауи талаптарына сәйкес, бәсекеге қабілетті мамандар даярлау» болып табылады. Педагогикалық ұжым білім алушылардың мамандықтарына деген сүйіспеншілігін арттыру, теориялық және практикалық білімдері арқылы ой-өрістерін кеңейту, білім, білік дағдыларын бойларына сіңіру мақсатында еңбек етуде.

Шығыстың әйгілі ғұламасы Әбу-Насыр әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы», - деген еді.

Халықтық педагогика негізінде тәрбиелеу барысында құндылықтарды білім алушы бойына дарыту мақсатында колледжде түрлі бағыттағы тәрбиелік іс-шаралар жоспарлы түрде ұйымдастырылады. Тағылымы мол әңгіме айтатын, рухани азық беріп, жасөспірімнің жан-дүниесін таза сақтауға көмек бере алатын соғыс және еңбек ардагерлерінің, үлгілі отбасыларының, батыр аналардың, түрлі салада еңбек етіп жүрген еңбек майталмандарының, салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында білікті танымал дәрігерлердің, ұлағатты ұстаздардың әңгімелерін тыңдауға, жастарды ойландырып жүрген сауалдарға нақты жауаптар алуға кездесулер, дөңгелек үстелдер, танымдық кештер ұйымдастырып, солардан алған өнегесін өз өмірінде ұштастыруға, бейімдеу арқылы тәрбиелеу жолдары өте тиімді.

Жаңа инновациялық технологияны қолдану барысында колледжіміздің оқытушылары өз пәндері бойынша ашық сабақтар беріп, танымдық қабілеттерін арттыруға жаңазамандық білім беру үрдісінде халық педагогикасымен ұштастыра жұмыстар атқаруда.

Оқытушы тәрбиелеп отырған білім алушыға белгілі дәрежеде білім беріп қана қоймай, өмірмен байланыстыра отырып, мәтіндерде, шығармаларда кездесетін ұлттық тәрбиенің басымдылықтарын, құндылықтарын айтуы маңызды. Тіл мамандары сабақтарында Ұлы Абай мен Шәкәрімнің өлеңдерін мәнерлеп оқу, кейбір шығармалар желісі бойынша қойылымдар көрсету, Пушкин шығармаларының үндестігі, Пушкиннің Евгений Онегин шығармасындағы Татьяна образының қазақ қызына тән биязылығы туралы білім алушылармен талқылай отырып тәрбие береді.

Колледжде тарих пәндерін оқыту барысында ұлттық мәдениеттің даму кезеңдерінің қай дәуірінде болсын, ол халықтың ұлттық педагогикасымен сабақтасып жатқаны байқалады. Ұлттық мәдениет ұлттық тәрбие арқылы қалыптасады. Тарих - ұрпақты адамгершілікке, еңбекке, батырлыққа, тіл мәдениетіне құштарлыққа тәрбиелейтін құдіретті құрал.

Халықтық педагогика элементтерін жаратылыстану пәндері сабағында қолданудың маңыздылығы білім алушының өмірге өзіндік көзқарасын, өзін қоршаған ортада әр түрлі қоғамдық ой - пікір, ұлттық құндылықтарды байланыстыра білу негізінде тәрбиелейді. Пәнді меңгертуде ұлттық ойындар, мақал- мәтелдер, табиғат көріністерін бейнелеп, оларды өмірмен, түрлі тұрмыстық жағдайлармен тығыз байланыстырып отырып түсіндірілген сабақтың маңызы әрине ерекше болады.

Қазіргі таңда салауатты өмір салтын қалыптастыруда оқу орындарында өткізілетін дене тәрбиесі пәніне аса көңіл бөлінуде. Дене тәрбиесі сабағында «Тоғызқұмалақ», «[Асық ойындары](#)», «Қазақ күресі», «Арқан тарту» т.б. түрлерімен таныстырып, ойнату арқылы шығу тарихын білім алушы санасына жеткізуде де халықтық педагогиканың атқарар рөлі жоғары.

Сабақ барысында өзіндік әдіс – тәсілдерімен ерекшеленетін білім берудің жаңа педагогикалық технологияларын білім алушыларды жалықтырмай, тиімді әрі ұтымды пайдаланып жүрген арнайы пәндер оқытушылары мен өндірістік оқыту шеберлері өз сабақтары арқылы көрсетуде.

«Арнайы тігінші», «Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығы бойынша өндірістік оқыту сабағында жаңа технологиялар мен қатар халықтық педагогиканы пайдалану да оқытушы үшін қандай маңызды болса, білім алушы үшін де сондай маңызды. Халықтық педагогика мен әдіс-тәсілдер білім алушылардың өзіндік жұмыс істеуін, өз ойын толық жеткізуін, шеберліктерін дамытуын, ұлттық дәстүрді дәріштеуін, қазақтың ұлттық ою-өрнегін киім тігу барысында салуын, әсемдеп әшекейлеуін, қазақтың ұлттық тағамдарын жасауда

білім алушылардың бойындағы ұқыптылықты, әсемділікті, жауапкершілікті арттырудың негізі болып табылады.

Колледжімізде білім алушының ғылыми - зерттеу және оқу-танымдық бағытын ынталандыру, дарынды білім алушыларды іріктеу және қолдау мақсатында **ғылыми – зерттеу жұмыстары** байқауын ұйымдастыру дәстүрлі түрде өтіп тұрады. **Ғылыми-зерттеу жұмыстарына** қатысу білім алушының таңдаған пәндерін терең меңгеруге, олардың ғылыми, техникалық және әлеуметтік дүниетанымын кеңейтуге, жаңа идеяларды өз бетінше игеруге сонымен қатар халық педагогикасын насихаттауға бейімдейді.

«Арнайы тігінші» мамандығы бойынша өндірістік оқыту шеберлері жетекшілік еткен білім алушы өзінің зерттеген тақырыбында қазақтың ұлттық өнерін, өрнектерін заманауи киімдерге енгізу арқылы оларды қолдану тәсілдерінің қайта жаңғыртылуын қорғады. Өр өрнектің өзіндік ерекшелігі болады, сол ою-өрнектердің мағынасын ғылыми жұмысты жазу барысында білім алушы қазақ халқының ұлттық киімдерінің ерекшеліктерін негізге ала отырып жазған.

«Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығы бойынша қазақ халқының көнерген тағамдарының жасалу технологиясын зерттеу, олардың адам ағзасына пайдасын, қазіргі таңдағы жас ұрпаққа дәріптеу болды.

Қазақ халқының ұлттық тағамдарын саралау арқылы ұмыт болып бара жатқан тағамдарымызды зерттеу, олардың адам ағзасына пайдасын анықтау арқылы маңызын көрсетті. Өзіндік ерекшеліктерін зерделеу, жаңғырту, дәріптеу арқылы ұлттық тағамдардың жасалу жолдарын көрсете отырып, ұқыптылыққа, тазалыққа, қонақжайлылыққа, ұлттық дәстүрімізді жаңғыртуға ат салысты деп толықтай айта аламын.

Халық педагогикасы арқылы білім алушыларымызды адамгершілікке, отансүйгіштікке, елжандылыққа, имандылыққа үйретіп, болашақта еліміздің тізгінін ұстайтын жастарды тәрбиелей берейік.

Болашақ тұлғаның бақыты – дұрыс бағыт таңдауында. Осындай білім ордасында қызмет етіп, аймағымызда орта буын және жұмысшы мамандар даярлап, еліміздің дамуына үлес қосуымыз – дұрыс бағыт. Еңбек пен шексіз ізденісті талап ететін, халық игілігі үшін қызмет жасайтын, болашаққа сенімді қадам басуға мүмкіндік беретін мамандығымызды мақтан етеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ә. Ламашев. Ыбырай Алтынсарин және оның орыс достары мен ізбасарлары. 5-27 бет.
2. Республикалық әдістемелік педагогикалық журнал. №4,2014 ж. 9 - 11 бет
3. С.Қирабаев.,Ұ.Асыл., К.Құрманбай.,С.Дүйсебаев.,Б.Әрінова. Қазақ әдебиеті. Алматы: Мектеп,2010. 105-107 бет.

Құндылықтар негізінде тәрбие беру- заман талабы

Нұрманбетова А.С. «Биология» пәнінің жоғары санатты оқытушысы
«Арқалық политехникалық колледжі»КМҚК
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы

Алаш арыстарының бірі, лирик ақын, ұстаз-ғалым Мағжан Жұмабаевтың 1922 жылы жарыққа шыққан «Педагогика» атты кітабында «Тәрбие кең мағынасымен алғанда, қандайда болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз. Ал енді адамзат туралы айтылғанда, адамның баласын, кәміл жасқа толып, өзіне-өзі қожа болғанша, тиісті азық беріп, өсіру деген мағынада жүргізіледі. Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» деп жазды.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында «Мемлекеттің ең басты байлығы – адам,

яғни азаматтар. Әрбір ата-ана саналы ұрпақ өсіруге баса мән беруге тиіс. Сол сияқты мектеп те – білімнің ғана емес, тәлім- тәрбиенің ордасы. Баланың бойына біліммен қатар адамгершілік құндылықтарды сіңіру – ұстаздың міндеті. осыған орай балабақшадағы және мектептегі тәрбие ісіне бәріміз қоғам болып мән беруіміз керек, сондай-ақ белсене атсалысуымыз қажет. Балалар арасында жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды дәріптеген абзал. оқушылар мектеп бітіргенде, ең алдымен, адал азамат болып шығуы керек» деген болатын

Біртұтас тәрбие бағдарламасы- ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылар бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбие жұмысының мақсаты мен міндеттері айқындалады. Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойын сіңірген, әлемдік озық білімді игерген саналы азаматты тәрбиелеу басты мақсат болып табылады.

Бүгінгі өскелең ұрпақ тәрбиесі еліміздің болашақтағы жарқын келбетін айшықтайды. Сол себепті тәрбиенің нәтижелі болуы маңызды және ол тек құндылықтарға негізделгенде ғана нәтижелі болмақ. Құндылық адамның өмірлік ұстанымына, тандауына, шешім қабылдауына ұстын болатын көзқарастар жүйесін қалыптастыруға ықпал етеді, оның іс-әрекетін, мінез-құлқын анықтайды. Демек, қазіргі кезеңде өскелең ұрпақ тәрбиесіне тірек болатын, адами қадір-қасиеттерді нығайту үшін ұлттық мүддені нығайтатын, ұлттық мирасты сақтайтын және оны дәріптейтін, ар-ұжданы таза, салауатты өмір салтын ұстанатын, заманның талабына сай келетін түйінді құзыреттерді қалыптастыру маңызды. Сол себепті ұлттық мүдде, ар-ұят, талап құндылықтары арқылы тәрбие жұмысын ұйымдастыру қажет.

Мен өз баяндамамда «Біртұтас тәрбие бағдарламасындағы» ұлттық құндылықтарды қазақтың педагог жазушысы, ақыны Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегіндегі педагогикалық идеяларын мысалға ала отырып, қазіргі заманауи идеяларымен салыстырдым және жаңа көзқарас тұрғысынан талдауға талпыныс жасадым.

ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ.

1. Ұлттық мүдде құндылығы

Ұлттық мүдде: тәуелсіздік, егемендік, мемлекеттік аумақ, қазақ тілі, экономикалық өрлеу, халықтың әл-ауқаты, ұлтты ұлттық қауіпсіздік, отаншыл, ұлттық мирасын, мұрасын қадірлейтін, ұлттық мәдениетті бағалайтын ұрпақ қалыптастыруды көздейді. Ұлттық мүдде құндылығы Қазақстанның мемлекеттілігін нығайтуға оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу, еліміздің мүддесіне, қоғам игілігіне адал қызмет ету, ұлттық мирас пен мұрасына ұқыптылықпен қарап, оны белсенді дәріптеуге, қазақ тілінің аясын кеңейтуге үлес қосатын ұрпақ тәрбиелеуге тұғыр болады.

Мағжан Жұмабаев «Педагогикасында»: Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті. Бала тәрбиесінде ұлттық педагогиканың алатын орны ерекше екенін бірнеше мысал келтіре отырып дәлелдейді. Ұлттық тәрбиенің құндылығын көрсете отырып, оның кем-кетіктері мен жаман жағынан аулақ болуды айтады. ол «Әр тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі. Әрбір ұлттың бала тәрбие қылу туралы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар. Ұлт тәрбиесінің жақсылық жағы көп болғаны сықылды, жамандық жағы да көп», – деп жазады. осыған орай ол педагогтер, тәрбиешілер халықтық педагогиканы қолдана отырып, түрлі заманда шыққан тәрбие ғалымдарының ойларымен жақсы таныс болу керек дейді. Расында, егеменді елдің басты ұстанымы – өз педагогикасы, ұлттық тәрбиесі, сондай-ақ ұрпағы тәрбиелі, білімді болуы керек. Сондықтан бүгінгі жас буынды келешегіміз үшін елін, жерін, халқын, мәдениетін, тарихын сүйетін ұлтжанды ұрпақ ретінде тәрбиелеуіміз қажет.

Ұлттық мүдде құндылығы мемлекетіміздің тарихын мәңгі есте сақтауға, ата-бабадан қалған ұлттық мұрамызды танып-білуге, дәріптеуге тірек болады. Өзінің өткен тарихын білмеген ұрпақ, оны ертеңінде сақтай алмайды. Ата-бабадан қалған құнды мұраларымызды

қорғауға дағдыландыру керек. Балалармен бірге театрға, мұражайға және тарихи орындарға бару оларды рухани жағынан кемелдендіреді. Бұл тұрақты қолға алынғанда ғана өткенінен сабақ алып, болашағына үмітпен қарайтын ұрпақ келері сөзсіз.

2. Ар-ұят құндылығы

Ар-ұят құндылығы ұрпақ тәрбиесінде тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады, этикалық принциптерді қалыптастыруға, өзін және өзгелерді құрметтеуге, өз ісіне жауапкершілікпен қарауға, мінез-құлықты нығайтуға және жауапты азамат болуға ынталандырады. Ар-ұят құндылығы адами мінез-құлыққа сәйкес келмейтін, жағымсыз істерден бойын аулақ ұстауға, жақсылыққа, парасаттылықты жоғары бағалауға, абыройлы болуға ықпал етеді. Мағжан «Педагогика» оқулығында «Ал енді адамның әрбір ісіне ақыл, ішкі сезім, қайрат қатынасатын болғандықтан, сол үшеуін бірдей тең тәрбие қылу – тәрбиешінің міндеті. Бір адамның осы үш тап жан көріністері тең болмай, біреуі таразыны басып билеп кетсе, ол адам бақытты болмақ емес.

Бұл туралы данышпан Абайдың төмендегі сөзі шын дұрыс сөз.

Әуелде бір суық мұз – ақыл зерек,

Жылытқан тұла бойды асық жүрек,

Тоқтаулылық, талапты шыдамдылық,

Бұл қайраттан шығады, білсең керек.

Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,

Сонда толық боласың елден бөлек.

Жеке-жеке біреуі жарытпайды,

Жол да жоқ жарыместі «жақсы» демек.

Ақыл да, ашу да жоқ, күлкі де жоқ,

Тулап, қайнап бір жүрек қылады әлек.

Біреуінің күні жоқ біреуінсіз,

Ғылым сол үшеуінің жөнін білмек», - деп сөзін аяқтайды.

Ар-ұят құндылығына «Адамның басына қонған бақыттың тұрақты болуы жақсы мінез-құлыққа байланысты. Мінез бен ақыл жарасса – адамгершілік ұтады» деген даналық өсиет пен адалдық, әділеттілік, мейірімділік, жауапкершілік қасиеттері тұғыр болады.

3. Талап құндылығы

XXI ғасыр технологиялардың қарқынды дамыған заманы. Еліміз басқа елдерден оза дамуы үшін технологияларды қарқынды дамытуға үлес қосып, инновацияларға ашық болуымыз қажет. Сол себепті өскелең ұрпақ бойында заманауи дағдыларды қалыптастыру маңызды. Талап құндылығы өскелең ұрпақ бойында мәдениеттілік, табандылық, үнемшілдік, қанағат, ерік-жігер, таза ой мен адал ниетке тұғыр болады.

Білім алушылардың бойына талап құндылығын дарыту үшін оларды білімге ұмтылуға, еңбекқорлық салауаттылық, мәдениеттілік, денсаулық, іскерлік, саламаттылық қасиеттерді дамыту маңызды. Мағжан Жұмабаев оқулықта дене тәрбиесін бірінші орынға қойды. Атап айтсақ, дене тәрбиесін 19 бөлімге бөліп, әр бөлімге жеке-жеке тоқтап, анықтама берген. Шынында, адамның дені сау, мықты болып өсуі үшін дене тәрбиесінің ең бірінші орында екені белгілі. «Бала аурулы болса, зағып болса, баладан емес, тәрбиешіден», – дейді педагог. Тіпті сол қиын заман түгіл, бүгінгі өмірдің өзінде қай ата-ана тәрбиесіне, туралап айтсақ тәрбиенің барлық түріне көңіл бөле береді. Сонымен қатар, талап құндылығы баланың білім алуға, ғылымда жаңалық ашуға жаны құштар болуға, салауатты өмір салтын ұстануға уақыт пен қаржысын тиімді жоспарлауына дағдыландырады. Себебі, біздің балаларымызға ұлттық тәрбиеден нәр алып, заман ағымына ілесуге және елімізді озық елдер қатарынан табылуына серпін беретін түйінді құзыреттерді бойында қалыптастыру маңызды. Сол құзыреттердің бірі іскерлік жайлы Мағжан: «Адам жанында әсерлену болу үшін жалғыз әсерлену ғана емес, барлық жан көріністері болу үшін бір шарт бар. ол шарт – іскерлік. Іскерлік сыртқы дүниедегі бір затқа яки ішіміздегі бір жан көрінісімізге, ойға, ішкі сезімге, қайратқа жанның төнуі, нүктеленуі деген сөз. Іскерлік болмаса, біз сыртқы заттардан әсер алып, олармен таныса алмаймыз. ойымыздың дұрыс, ашық болуы, ішкі сезімдеріміздің

жанды болуы, қайратымыздың түзу бет алуы осы іскерлікке байлаулы. Іскерлік – жан тұрмысының негізі. Бала іскер болмаса, ешнәрсе ұқпайды һәм ешнәрсе үйрене алмайды. Тәрбие қылудың жолдары мыналар:

1. Әсер күшті болса, бала еріксіз іскер болады.

2. Әсер жеке болсын.

3. Әсер жаңа болсын.

4. Жаңа алынатын білім мен ескі білімнің қатынасы болсын.»,-деп ойын тұжырымдайды.

Осыған орай, қазіргі заманда сыни ойлайтын, оңтайлы шешімдерді дербес қабылдайтын, қабілет қарымы мол, құқықтық мәдениеті жоғары, қоғамдық орында өзін мәдениетті ұстай алатын, басқалармен тіл табыса білетін, сындарлы диалогқа түсе алатын тұлғалар тәрбиелеуге басымдық береміз.

Осылайша, Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық идеялары мен көзқарастары өз уақыты үшін озық болып қана қоймай, қазіргі заманмен үндестігі және өзектілігімен педагогикалық практикада қолдануға таптырмас құрал.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Жұмабаев, М. «Педагогика» оқулығы, 2023жыл

2. Сейдімбек, А. Қазақ әлемі. Этно-мәдени пайымдау: оқу құралы – Алматы: Санат, 1997– 464 б.

3.Танирбергенова, А. Ш. Біртұтас тәрбие бағдарламасы: зерттеулер мен іске асыру тетіктері // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана:

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023 – №3. – Б. 143-156.

4. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзі [Электронды ресурс] // [https:// www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulattyk-kuryltaydyn-adilette-kazakstan-adal-azamat-atty-ekinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1752959](https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulattyk-kuryltaydyn-adilette-kazakstan-adal-azamat-atty-ekinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1752959)

«ЖАС МАМАН-ӨСКЕЛЕҢ ҰРПАҚ»

Исмагулова Венера Жумагалиевна

КМҚК «Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі»
«Мектеп» бөлімінің меңгерушісі, физика пәнінің оқытушысы, магистр

Бүгінгі таңды рухани жаңғыруды сипаттау және патриоттық сананы ынталандыратын ұлттық құндылықтарды жаңғыртуда болашақ мұғалімдердің педагогикалық ойларын қалыптастыру күн тәртібіндегі өзекті мәселеге айналды. Оқушылардың бойында ұлттық сананы оятып жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік, мақтаныш сезімін ұялатып, ұлттық рухты сіңіруде мектеп мұғалімдерінің көп жылдық педагогикалық жұмыстарының нәтижелі даму көрсеткіштерін жаңғырту қажет. Еліміздегі оқушылар, рухани жаңғырудың негізгі мақсаты табысты ел болуымыздың кепілі екенін біліп өсіп келеді. Бұл тұрғыдан келгенде ұстаздар қауымы өскелең жас ұрпақты тәрбиелеуде, Отанды сүйуге, құрметтеп қастерлеуге, өз елін, тегін тарихын білуге деген санасын оятып, оларға патриоттық, эстетикалық,

адамгершілік тәрбие беру, өз ой-пікірін білдіре алатын оқушыларды тәрбиелеуге басымдық бергені абзал. [1].

Тәуелсіздік республиканың барлық бағыттар бойынша дамуына кең мүмкіндіктер ашты. Біріншіден, бұл жоғары білікті мамандарды даярлауға қатысты. Жаңа білім беру жүйесін құру мақсатында Республикада Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 160 бұйрығымен «Тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларын және тәлімгерлікті жүзеге асыратын педагогтерге қойылатын талаптарды бекіту туралы» заңы бекітілген және басқа да бірқатар құжаттар қабылданды [2].

Елде жүргізіліп жатқан экономикалық, әлеуметтік және рухани реформалар халықтық білім беру қызметкерлерінен идеологиялық-саяси, әлеуметтік және рухани-моральдық бағыттағы білімді, дағдыларды және дағдыларды талап етеді. Біздің елімізде педагог кадрларды даярлау университеттерде, педагогикалық институттар мен колледждерде жүргізіледі. Мектептерде жұмыс істейтін педагогтердің құрамы жоғары оқу орындарының түлектерімен (бакалаврлармен, магистрлермен) толықтырылады. Жас маман мектепке, колледжге немесе академиялық лицейге келіп, аға жолдастардың, тәжірибелі тәлімгерлердің кәсіби көмегіне мұқтаж. Педагогикалық ұжымда жас мамандармен жұмыс істеу бойынша бірнеше көзқарастар бар. Міне, осы көзқарастардың бірнешеуі:

1. Кейбіреулер жас маман заманауи біліммен, шеберлікпен және біліктілікпен жақсы қаруланған деп санайды және өзінің еңбек жолын өз бетінше бастай алады деп санайды;

2. Екіншіден, жас мамандар дағдыларды, білім мен біліктілікті жетік білмейді деп санайды. Олар жас мамандардың ұжымда жұмыс істейтініне және оларға біршама салқындықпен қарайтынына сенбейді, бұл өз кезегінде кадрлардың ауысуына әкеледі.

3. Тағы біреулері жас мамандар өз пәнінің теориясын жақсы біледі деп санайды, бірақ сонымен бірге практикалық және әдістемелік бағыттың жеткіліксіз дайындығын атап көрсетеді. Егер бірінші көзқарас жас маманды идеализацияласа, екіншісі оларды еңбек қызметіне нашар дайындықпен айыптайды, ал үшіншісі олардың әдістемелік және практикалық дайындығын 50-ден 50-ге дейін санайды. Жас мамандардың педагогикалық дайындығы жеткіліксіз екені сезіледі.

Педагог кадрларды даярлауда тұрақты кәсіптік бағдар беру жұмысы талап етіледі. Кәсіптік бағдар беру жұмысында мыналар ескерілуі керек: - тәрбиешінің қоғамдағы орны (өткен, қазіргі және болашақ);

- мұғалімнің кәсібі мұғалімнен келесі қасиеттерді талап ететіндігін дәлелдеу: білімді, ақылды және мәдениетті болу;

- мұғалімнің кәсібін құндылық ретінде қабылдау; - тәрбиеленушілермен қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту;

- мұғалімнің кәсібі уақыт өте келе өзгереді және әлеуметтік мақсаттар мен нәтижелерді болжайды;

- мұғалім мамандығының практикалық бағыты; - мұғалімнің белгілі бір өмірлік тәжірибесі мен ұмтылысы болуы керек [1].

1 сурет – «Арқалық арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету» КММ орталығында «Дене тәрбиесі және спорт» мамандығының студенттері мен пән оқытушыларының қайырымдылық концерті

Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжінде «Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі», «Дене тәрбиесі және спорт» мамандығында «тәлімгер – жас маман» тандеміне үлкен орын беріледі (2 сурет). Бұл тандем-халқымыздың ұлттық дәстүрі, оған себеп қазақтың халық аузында еститін мына нақыл сөздері «Ұстаздан шәкір озар», «Шәкіртсіз ұстаз-тұл».

Педагогикалық тәжірибелік жұмыстары, сонымен қоса жан –жақты тәрбие жұмыстары жүргізілуде (1 сурет).

2 сурет - «Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының студенттері мектеп оқушыларымен оқу-тәжірибесінде

Тәлімгер-педагог бүгінде бұл тәрбие жұмысында жоғары нәтижелерге қол жеткізген жоғары білікті маман. Ол өзінің әріптестерінен өзінің эрудициясымен, біліктілігімен, психология және педагогика саласындағы білімімен, компьютерлік техниканы қолдана білуімен, өскелең ұрпақты тәрбиелеу ісіндегі жоғары жетістіктерімен ерекшеленеді. «Тәлімгер – жас маман» тандемін білім табалдырығының тәжірибесіне тиімді енгізу үшін біздің көзқарасымыз бойынша нақты ғылыми – педагогикалық зерттеулер әзірлеу және осы зерттеулердің нәтижелерін білім басшыларына жеткізу қажет.

Ұстаз– ең алдымен, қадірлі маман. Ал тәлімгер болу – қастерлі міндет. Оқытуға жеке сапар, тәжірибелік бағыт және жоғары білікті педагог-тәлімгерлерді іріктеу педагог кадрлардың біліктілігін үздіксіз арттырудың негізі болып табылады. Бағдарламаның мазмұны, педагог-тәлімгердің оқыту әдістемесін таңдау және жас маманның біліктілігін үздіксіз арттыруды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Қорыта келе, «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» деп Абай атамыз айтқандай, жас маманды жалықпай жауапты, мықты маман ету тәлімгер еңбегінің айнасы, тәлімгердің ынта-тілегінің, еңбегінің жемісі.

Пайдаланған әдебиеттер

1. <https://egemen.kz/article/206758-ustaz-qam-oskelenh-urpaq>

2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020486>

3. Хамалова Ф Ю. Научный соискатель кафедры педагогики, Ферганский государственный университет, Узбекистан, метод «наставник - молодой специалист» как фактор повышения профессионального мастерства.

«Құзырлылық – білім алушының іс-әрекетінің сапасынан көрінетін білім нәтижесі»

Жанбаева Зауре Куанышовна арнайы пәндер оқытушысы,
Қостанай облысы әкімдігінің денсаулық сақтау басқармасының
«Арқалық медициналық колледжі» МКҚК

Бұл мақалада білім беру саласындағы құзырлылық және құзыреттілік ұғымдарының мәні мен мағынасын тереңінен ашып, отандық және шетелдік ғалымдардың өз пікірлерін ғылыми дәлелдеген тұжырымдамалары мен қоса қазіргі оқытушылардың шәкіртті оқытуда, білім беруде, тәрбиелеп өсіруде белгілі бір құзыреттіліктерді бойына сіңірген жеке тұлғаны қалыптастыруды талап етілетіні қамтылған.

Қазіргі білім алушылардың білімі мен тәрбиесі қандай дәрежеде болса, еліміздің ертеңі де сондай дәрежеде болмақ. Осы талапқа сай, қоғамды көркейтетін, дамытатын, Қазақстанның ішкі және сыртқы істер байланысында мемлекеттің өркениеті үшін еңбек ететін, шетелдермен еркін ғылыми және мәдени қарым-қатынас жасай алатын, ана тілін жетік білетін, ұлтжанды азамат дайындау педагогтердің басты мақсаты болып табылады.

Осы қойылған мақсатқа жету үшін алдымен, «Құзырлылық» және «Құзыреттілік» дегеніміз не? - деген сұрақтың мағынасын ашу қажет.

Бұл үшін әртүрлі тұжырымдамаларға ой жүгіртсек. Осы ұғымдардың қолданыстағы түсіндірмелерін қарастырайық. "Шетелдік сөздердің қысқаша сөздігінде" (М., 1952 ж.) келесі анықтама берілген: "құзыретті (латын тілінен «competens, competentis» - тиісті, қабілетті) – белгілі бір салада білетін, өз білімі немесе өкілеттігі бойынша бірдеңе жасауға немесе шешуге, бір нәрсені бағалауға құқығы бар" дегенді білдіреді.

Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде С. И. Ожегова "Құзыретті" ұғымы белгілі бір салада білімді, беделді, "құзыреттілік" ұғымы кез - келген адам жақсы білетін мәселелер шеңбері; өкілеттіктер, құқықтар шеңбері ретінде қарастырылады. Энциклопедиялық сөздікте "құзыреттіліктің" келесі анықтамасын табуға болады - белгілі бір органның, лауазымды адамның заңмен анықталған өкілеттік шеңбері; белгілі бір саладағы білім, тәжірибе. Шетелдік сөздердің сөздігінде құзыреттілік бір нәрсені, күшті беделді пікірді бағалауға мүмкіндік беретін білімге ие болу ретінде түсіндіріледі.

Г. К. Селевко «құзыреті» - субъектінің мақсат қою және оған қол жеткізу үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді ұйымдастыруға дайындығы.

Ішкі ресурстар дегеніміз - білім, дағдылар, пәннен тыс дағдылар, құзыреттілік (іс-әрекет әдістері), психологиялық ерекшеліктер, құндылықтар және т.б.

Жалпы алғанда «құзырлылық» ұғымы жайлы ғалым К.Құдайбергенова «Құзырлылық ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым.

К.Құдайбергенова: Тұлға құзырлылығын қалыптастыру жолдары:

- **білім беру жүйесіндегі жүйеге кіретін бала жүйеден шыққанда түлек болады;**

- **тұлғаның ұжымға енуі арқылы әлеуметтік-психологиялық сипаты көрінеді, - деп тұжырымдайды.**

Сонымен, оқу үрдісіндегі *құзырлылық дегеніміз – алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде теориялық және тәжірибелік мәселелерді шешу үшін қолдана алу мүмкіндігі болып табылады.*

Құзырлылық – білім алушының іс-әрекетінің сапасынан көрінетін білім нәтижесі.

Б.Тұрғанбаева «... өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлылықтар деп атаймыз » деп анықтаса, Ресей ғалымы Н.Кузьминаның көзқарасы бойынша, «Құзырлылық дегеніміз - педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлығы ».

Профессор К.Құдайбергенова «Құзырлылықты білімін, біліктілігін, дағдысын, тұлға мінез - құлқын , ең бастысы тұлға мүмкіндігін бағалаудың критерийі мақсатында қарастыру құзырлылық маңызын толық аша алады. Олай болса, құзырлылық, нәтижеге бағдарланған жаңа білім беру жүйесінің сапалық критерийі ретінде әлеуметтік және өмірлік көзқарастарды есепке алу қажет» деп жазса, Б.Тұрғанбаева «Құзырлылыққа бағытталған оқыту үрдісінде тәжірибелік жолмен мәселені шешу мүмкіндігі молаяды. Осы жағдай біліктілікті арттырудағы екінші үлгіге көшірудің негізі бола алады. Өйткені, құзырлылыққа бағытталған үлгіде білім алушылардың өздерін ұйымдастыру - басты мақсаты » деп көрсетеді.

Ендеше құзыреттілік дегеніміздің өзін қазіргі заман талабына сай педагог қауымының өзін -өзі өзгерте алу қабілеттілігі деп түсінуге болады. Білім саясатындағы түбегейлі өзгерістерді күнделікті оқу үрдісінде берілетін тапсырмалардан бастау қажет екендігі айқын көрсетілген.

Осы айтылған тұжырымдамаларды алға тарта отырып , педагог ретінде өз тәжірибемде «Мейірбике ісінің негіздері» пәнін оқыту барысында , медициналық «Мейіргер ісі» мамандығын игеруде әр білім алушыға келесі құзыреттеліктерді бойына сіңіріп, дамытамын.

Төмендегідей кәсіби құзыреттіліктерді :

Қ.Қ -2. Қауіпсіздік және сапа. Ол дәлелді білім, технологиялық жетістіктер мен кәсіби дағдыларды тиімді қолдануға негізделген жедел медициналық көмектің сапасы мен қауіпсіздігіне жауап береді

Қ.Қ-2.1. Зиянды факторлардан қорғау: адамдар мен қоршаған орта үшін зиянды факторлардан қорғау әдістерін қолданады.

Қ.Қ – 2.2.Сапа және қауіпсіздік технологиясы: көрсетілетін қызметтер сапасын жақсарту және қауіпсіздік деңгейін арттыру үшін инновациялық технологияларды қолданады

Қ.Қ – 2.3.Стандарттар: медициналық қызметтер сапасын және қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін стандарттарға сәйкес емшараларды орындайды.

.Клиникалық құзыреттерін дамыту:

Қ.Қ – 3.1.Медициналық көмек көрсету процессін басқару:

-отбасы және қоршаған ортаның қатысуымен тұлғаға бағытталған тәсілді қолдана отырып, пациентке күтім жасайды, диагностикалайды және емдейді.

-емдеу және түрлі пациент санатына шұғыл медициналық көмек көрсету принциптерін таңдай алады/

Қ.Қ – 3.2.Оңалту: элективтік оңалту негізінде пациенттің функциялық қабілетін жақсартады.

Қ.Қ – 3.3.Дәлелдемелі практика: кәсіптік қызметте дәлелдемелі медицина практикасын қолданады.

Студенттер оқытушы қауымнан тек білімге ғана емес, өмірге үйрететін қабілеттілікті қажет етеді. Демек, оқытушылар осы ақпараттық қоғамнан қалыспай: жедел ойлаушы, жедел шешім қабылдаушы, ерекше ұйымдастырушылық қабілетті, нақты бағыт- бағдар беруші болып шығуы - бұл қазіргі заманның талабы. Міне, құзыреттілік қалыптастыру дегеніміздің өзі оқытушы - қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ.

Құзырлылықты түрлері :

❖ бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б);

❖ мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);

❖ оқу-танымдық құзіреттілік(өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);

❖ коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);

❖ ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

❖ әлеуметтік- еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);

❖ тұлғалық өзін-өзі дамыту құзіреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Аталған құзыреттілік қасиеттерді тұлға бойына дарытуда педагог қауымның арнайы әлеуметтік білім беру құзыреттіліктерінің жан - жақты болуы талап етіледі. Егер педагог өзінің кәсіби өсу жобасын дұрыс жолға қоя отырып, өзінің кәсіптік қызметіне нақты берілу арқылы тұлғаның алған білімін өмірде қолдана білетіндей тапсырмалар жүйесін ұсына

алатын жағдайда болғанда ғана студент құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік табады. Бір сөзбен айтқанда, тұлғаға бағытталған білімдер жүйесі білім стандартына сай тұлғаның жан- жақты дамуына негізделген, алған білімін өмірдің қандай бір жағдаяттарына қолдана алатындай дәрежеде ұсыну педагогтің құзыреттілігіне байланысты болады.

Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында оқытушылар мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын, ақпараттық – коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық - дамытушылық функцияны атқарады. Медициналық колледж студенттерінің құзыреттіліктерін шыңдау мақсатында теориялық және практикалық сабақ барысында деңгейлік тапсырмалар, жағдайатты есептер беріліп, оқу – өндірістік тәжірибелерден өтеді.

Қазіргі заман адамның осы құзырлылықты меңгере отырып тек «кәсіби икемділігін оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, іске асырылу мүмкіндігін «үнемі оқып – үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гончарова Н. л. қазіргі білім беру парадигмасындағы "құзыреттілік" және "құзыреттілік" категориялары [Электрондық ресурс] // ғылыми еңбектер жинағы СевКавГУ. "Гуманитарлық ғылымдар" сериясы. - 2007. - № 5
2. Кострова Ю. с. "құзыреттілік" ұғымдарының генезисі және "құзыреттілік" [Мәтін] / Ю. с. Кострова / / жас ғалым. — 2011. — №12. Т.2. — 102-104 ББЗ.
3. Интернет жүйесі : <https://bilim-all.kz/jospar/88-Bilim-berudegi-quzyrlylyq>
4. "Шетелдік сөздердің қысқаша сөздігінде "(М., 1952 ж.)

Поколение независимости: ценностные ориентиры и перспективы через воспитание молодого поколения

Серикбаева Зарина Кайбаровна

КГКП «Казахстанский агротехнический колледж» Управления образования акимата Костанайской области

«Нам необходимо взглядеться в прошлое, чтобы понять настоящее и увидеть контуры будущего».

Н. А. Назарбаев

Независимость – это яркий символ масштабных исторических достижений народа Казахстана, создавшего впервые в своей истории государство современного типа. Годы Независимости стали для Казахстана эпохой прогресса и устойчивого развития. Независимый Казахстан своей новейшей историей доказал, что по праву может называться успешным государством и лидером всего Центрально-Азиатского региона. За годы Независимости Казахстан состоялся как политически стабильное государство с динамично развивающейся экономикой, имеющее уникальный опыт достижения успеха. В нашей стране произошли колоссальные преобразования в экономической, политической и социальной сферах. Все достижения и победы независимого Казахстана стали возможны благодаря самоотверженному и неустанному труду

каждого казахстанца под сильным и мудрым руководством. Политическая воля и стратегическое видение Президента предопределили успех казахстанской модели развития, что позволило выйти Казахстану на траекторию устойчивого роста. Страна поступательно движется в число 30 мировых лидеров, последовательно реализуя Стратегию «Казахстан-2050». Благодаря продуманным и плодотворным международным инициативам Главы государства страна добилась высокого международного авторитета, стала признанным лидером глобального антиядерного движения[1].

16 декабря 1991 года Парламентом принят Конституционный закон «О государственной независимости Республики Казахстан». Этот первый документ независимого Казахстана стал воплощением мечты нашего народа построить сильное и эффективное государство. Закон навсегда утвердил незыблемость суверенитета Казахстана на всей его огромной территории и на политической карте мира. Главный документ страны – Конституция Республики Казахстан – был единодушно принят всем казахстанским народом на референдуме 30 августа 1995 года. Конституция закрепила политические и правовые основы суверенитета, высшими ценностями государства провозгласила жизнь, права и свободы человека, равенство прав человека и гражданина независимо от происхождения, социального положения, расы, национальности, языка, отношения к религии. Конституция независимого Казахстана стала фундаментальной основой стабильности и процветания государства и общества. [2].

2024 год олицетворяет собой особый этап в жизни всех граждан страны, которые являются созидателями 33-летней истории Независимого Казахстана. Совместно работая над становлением и утверждением сильного, динамично прогрессирующего современного государства под руководством, казахстанцы, благодаря единству и сплоченности, вышли на качественно новый путь развития. [3].

Сегодня одним из главных стратегических приоритетов государственной политики является развитие образования, от которого зависит достойное будущее нашей страны. По словам Главы государства, необходимо развивать, прежде всего, свой собственный человеческий капитал. А это значит – выводить отечественное образование на уровень передовых международных стандартов. [4].

В этой связи в республике предпринимается достаточно мер, направленных на реформирование образовательной системы, согласно современным вызовам. Этому, в свою очередь, способствует и общенациональная идея Мәңгілік Ел, которая в условиях реализации поставленной Елбасы задачи – вхождения Казахстана в число 30-ти наиболее конкурентно способных стран мира – прежде всего ратует за усиление роли образования и воспитания в формировании человеческих ресурсов, соответствие образовательной системы новым актуальным требованиям. Как отметил Лидер нации в Послании народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства»: «Воспитание

детей – это огромные инвестиции в будущее. Мы должны подходить к этому вопросу именно так, и стремиться дать нашим детям лучшее образование». То есть, в рамках образовательной и воспитательной работы следует целенаправленно формировать патриотические, духовно-нравственные ценности, гражданскую ответственность, национальное самосознание и толерантность подрастающего поколения. [5].

Вопрос о том, каким быть нашему государству, имеет судьбоносное значение. Мы уверены, что без прошлого нет настоящего и будущего. Не помнить прошлого – это преступление по отношению к историческому и культурному наследию Казахстана. Ведь государство сильно не только своей военной и экономической мощью, но еще и уважением к достижениям наших предков, сохранением традиций и уникальных памятников старины, памятью о важных событиях и выдающихся личностях. Наше поколение должно знать историю своего народа, чувствовать и беречь хрупкую связь времен. Иначе вся наша земля превратится в мираж, в призрак. Нужно не призывать к патриотизму, а прививать его с детства, начиная с малого: любви к своей семье, месту рождения, дому. Ключом же к уважению, пониманию истинных ценностей является знание родной истории. Любовь к Родине не может появиться внезапно, потому что кто-то приказал. Это чувство растет и укрепляется в течение всей жизни человека. Истоки его в уважении, трепетном отношении к месту, где родился, вырос, к родному дому, людям, воспитавшим тебя. [6].

Мы должны знать историю Отечества. Тогда не будет у нас брошенных стариков, ветшающих древних памятников, забытых книг и умирающих народных ремесел. Не зная прошлого, нельзя любить настоящее, думать о будущем. «Дерево сильно корнями,» - утверждает пословица. Наши корни - это наше прошлое, история и национальная культура. Без них дерево не может жить, они держат его в почве и питают. Не зная или забывая свою великую историю, мы можем утратить национальное достоинство, национальную самобытность. Тот, кто не ценит культуры своей страны, не может уважать великие достижения других народов. Человек, воспитанный вне традиций собственной культуры, не имеет будущего, какую бы страну для проживания он ни выбрал. Такой не может быть патриотом своей Родины, он равнодушен к ее настоящему, его не заботит ее будущее. [7].

Политика Президента полностью убеждает в том, что сегодня Казахстан стоит на пороге новых крупных свершений. Наша страна, выдвигая новые приоритетные задачи перед всеми отраслями экономики и социальной сферы, открывает широкие горизонты для достижения огромных целей, кроме этого обязывает всех казахстанцев, от школьника до взрослого, понимать и осознавать свое место в претворении великих дел, задуманных Президентом. Кризисы и потрясения – тяжелые уроки истории, но нам необходимо их усвоить, чтобы не повторить вновь. Мы должны всегда помнить о своем прошлом и гордиться им, каким бы оно ни было. Достижения наших предков

вселяют надежду, что и наш собственный труд приведет Казахстан к новым победам и свершениям! [8].

Список использованной литературы:

1. Журнал «Мысль» № 12, Декабрь 2016г. с. 6-9.
2. Журнал «Мысль» № 10, Октябрь 2016г. с. 7-9
3. Журнал «Мысль» № 8, Август 2016г. с. 6-8
4. Научный журнал «Казахстан спектр» 2016г. с. 20-29
5. Токаев. Сборник статей. “Внешняя политика Казахстана”, 1995г.
6. Н. А. Назарбаев. “На пороге XXI века”. 1996 г.
7. Н. А. Назарбаев. “Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства”. 1992 г.
8. Очерк “История Казахстана”. Алматы, 1993 г.

«РОЛЬ ИСТОРИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНИНА И ПАТРИОТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

*Рихтер О.А., преподаватель общеобразовательных и социальных дисциплин,
КГКП «Костанайский высший педагогический колледж»
Управления образования акимата Костанайской области*

“Ничто не дальше вчерашнего дня, ничто не ближе завтрашнего”
Казахская народная пословица.

Национальное самосознание - это особая форма мировоззрения, которая была сформирована в наших предках, актуальна она и сейчас. В современном Казахстане крайне важным является вопрос воспитания национального самосознания и патриотизма через призму истории у подрастающего поколения. Эту цель ставили перед народом и Первый Президент, и действующий Президент К.-Ж.К. Токаев. Если Н.А. Назарбаев говорил, что данный вопрос только начинает подниматься на государственном уровне, так как ранее в силу исторических особенностей эпохи это было малоосуществимо, то Касым-Жомарт Токаев во многих своих выступлениях подчёркивает необходимость модернизации общественных ценностей, консолидации народа в условиях современных глобальных вызовов. Этот вопрос был раскрыт в его выступлении на втором заседании Национального курултая «Әділетті Қазақстан – Адал азамат». Основная мысль: суверенность Казахстана нельзя воспринимать как данность. Век, в котором живёт и развивается наша страна, ставит перед нами конкретную задачу развития гражданской социализации молодых поколений казахстанцев. [1]

Цель данной статьи - показать насущную необходимость формирования исторического сознания у молодого поколения, как фундаментального аспекта гражданской социализации (процесса интеграции личности в структуру гражданского общества и государства).

Немало стран современного мира ставят одной из стратегически важных задач формирование облика государства в соответствии с каноничными образами, возрождая национальную культуру и сохраняя самобытность. Задача безусловно сложная и, как подчеркивал наш Президент, возможна только при естественном осуществлении, ибо искусственно созданный указ, не имеющий простого и ясного для каждого гражданина основания, не способен реализовать её выполнение и будет обречён на провал. Движение вперёд возможно только при сохранении культурной идентичности, формировании

патриотизма у молодого поколения, интереса к истории и своим корням. Это исторические уроки, которые мы должны извлечь и реализовывать в современной внутренней политической концепции, что в итоге позволит сформировать общество граждан, гордящихся своей страной и работающих на благо общества. Гармоничное объединение культурного наследия с достижениями современного Казахстана должно способствовать формированию патриотичных, смелых, талантливых и уверенных граждан, осознающих важность своего вклада в развитие родной страны и имеющих позитивный взгляд на будущее Казахстана. “Прошлое должно служить современности”, - так говорил Дмитрий Лихачёв, российский литературовед, культуролог и искусствовед. В своём рассказе “Земля родная” он раскрывает важность воспитания гражданственности с раннего возраста, со школьной скамьи. Он пишет: “Патриотизм непременно должен быть духом всех гуманитарных наук, духом всего преподавания... Патриотизм прежде всего начинается с любви к своему городу, к своей местности, и это не исключает любви ко всей нашей необъятной стране. Как не исключает любовь к своей школе, скажем, любви прежде всего к своему учителю.” [2] Несомненно, он прав в своих изречениях, ведь любовь к Родине должна начинаться с малых лет, как и общество начинается с самого маленького своего гражданина. В статье Н. Назарбаева «Социальная модернизация Казахстана. Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда» указывается крайняя необходимость в реформировании учебно-воспитательного процесса, который должен быть основан на исторических знаниях и современных методиках. Также очевидна насущная необходимость укрепления толерантных взглядов у граждан, развитие межэтнического диалога. [3]

Одна из ценностей воспитательной стратегии Республики Казахстан – *национальный интерес*. Он реализуется в системе образования через уважение и бережное отношение к истории, культуре и национальному наследию. *Историческое знание* играет фундаментальную роль в формировании казахстанской идентичности и патриотизма, оказывая глубокое влияние на коллективное самосознание нации. Во-первых, знание истории позволяет людям установить связи между прошлым и настоящим, предоставляя контекст для современных событий. Это создаёт осознание непрерывности истории, что в итоге объединяет общество вокруг общих ценностей и опыта. *Историческая перспектива* помогает выявить ключевые моменты, определяющие историю Казахстана, такие, как казахская государственность, период независимости, традиционные обычаи и культурные достижения. Эти элементы закладывают основу для казахстанской идентичности, обеспечивая индивидуальное и коллективное осознание своей национальной принадлежности, формируя историческую преемственность. Кроме того, историческое знание поддерживает развитие патриотизма через выявление героических страниц в истории страны. Знание о подвигах предков, об их борьбе за независимость и процветание вдохновляет на гордость за свою нацию. Этот элемент патриотизма становится основой для стремления к улучшению судьбы своей страны в настоящем и будущем. Таким образом, историческое знание служит неотъемлемым инструментом для укрепления казахстанской идентичности и патриотизма, создавая осознанных граждан, готовых активно вносить вклад в развитие своей страны.

Зададимся вопросом: к каким изменениям в жизни страны может привести отсутствие исторического сознания и гражданской социализации? Полагаем, что к потере культурной идентичности, духовной деградации, застою в общественной жизни граждан, несформированности гражданского общества. Забыть свои корни и свою историю - значит, потерять весь пласт многовековой культуры, потерять весь опыт и труд прошлых поколений, а в конечном итоге - самим кануть в Лету. К.-Ж. Токаев в своём обращении к народу отмечал, что воспитание подрастающего поколения в век передовых технологий дело непростое, и если не заниматься этим вопросом, бесконтрольное информационное и цифровое внедрение в сознание молодёжи может стать опасной тенденцией. Нельзя также не упомянуть и об опасном влиянии тенденции *глобализма*, усредняющего и унифицирующего личность и национальную индивидуальность, стирающего общечеловеческие ценности и

нравственные нормы. Нельзя допускать распространения на территории нашей страны деструктивных идеологических течений и религиозных сект. Необходимо объяснять молодёжи, чем это грозит обществу и насколько это опасно. В ходе формирования патриотизма у студенческой молодежи необходимо обращать внимание на то, что казахам и представителям других народов, проживающим на территории нашей страны, несмотря на все тяготы и невзгоды в различные исторические периоды, удалось сохранить свою культурную самобытность. Знание отечественной истории способствует расширению мировоззренческого кругозора, формированию активной гражданской позиции и национального исторического сознания. Время ставит перед исторической наукой совершенно новые требования, которые имеют большое значение для решения новых задач формирования исторического сознания и патриотизма у студенческой молодежи. Задача историка состоит в том, чтобы объективно показать этапы национальной истории, с учётом того, что современная история вышла за свои узкодисциплинарные рамки и стала междисциплинарной наукой. Исторические исследования интегрировали в себя методы многих смежных научных дисциплин – социологии и социальной психологии, экономики, социальной географии, этнографии, антропологии, культурологии, истории права и других. Современное казахстанское общество объективно требует воспитания сознательного гражданина, активно участвующего в процессе дальнейшего укрепления и развития нашего государства. В этих условиях с большой остротой встает вопрос о формировании патриотизма на научной основе, которая может быть достигнута при помощи собственно исторических знаний, образующих в своей совокупности определенную систему представлений о прошлом, о его органической связи с настоящим и возможных тенденциях развития общества в будущем. Такие знания приобретаются в процессе систематического изучения истории. Под *историческим сознанием* в науке понимается система знаний, совокупность представлений, взглядов, традиций, обрядов, обычаев, идей, концепций, посредством которых у индивидов, социальных групп, народов формируется представление о своем происхождении, важнейших событиях в своей истории, о соотношении своей истории с историей других общностей людей и всего человеческого сообщества. Следовательно, *историческое сознание* - это оценка прошлого во всем его многообразии, характерном как для общества в целом, так и для различных социально-демографических, профессиональных и этносоциальных групп, а также отдельных людей. Молодое поколение, осмысливая свое прошлое, может воспроизвести его в пространстве и времени во всех его трех состояниях, способствуя тем самым связи времен и поколений, осознанию человеком его национальной идентичности. Мы наблюдаем постоянный рост интереса со стороны общества к историческому прошлому нашего государства. К сожалению, не всегда каналами поступления информации является выверенное научное знание. Профессиональное историческое сообщество должно задуматься о формах популяризации истории среди населения. Задача педагога заключается в том, чтобы его деятельность способствовала формированию у студенческой молодежи чувства патриотизма. Воспитание патриотизма является чуть ли не самой актуальной задачей в наше время. Молодежь, получившая знания об историческом прошлом своей страны, о трудностях, выпавших на долю старшего поколения, в последующем направит свою деятельность на ее процветание. Историческая память непосредственно формирует патриотизм, который мы понимаем как любовь и преданность своему Отечеству, стремление служить его интересам и готовность к его защите. На личностном уровне патриотизм выступает как важнейшая устойчивая характеристика человека, выражающаяся в его мировоззрении, нравственных идеалах, нормах поведения, и в этой связи необходимо изменить концепцию подготовки студентов, изучающих историю.

Способами реализации поставленной задачи формирования исторического сознания и критического мышления нашей молодёжи могут послужить диалоговые площадки и встречи с интересными и социально активными людьми, конференции, лекции, дискуссии,

презентации научных работ и статей их авторами, интерактивные игры и др. Реализовывать данные формы работы необходимо через систему образования.

Например, в Костанайском высшем педагогическом колледже в октябре 2023 года состоялась диалоговая площадка- встреча с Ю.Я. Бондаренко, учёным, педагогом и общественным деятелем, профессором Славянской Академии г.Новосибирска, кандидатом культурологии, автором около 400 научных, методических и научно- популярных работ, в том числе монографии и ряда статей по проблемам культуры. В ходе встречи со студентами состоялся оживлённый диалог, затронувший разные сферы и проблемы общества, которые волнуют каждого здравомыслящего человека, ищущего смысл жизни и ответы на многие вопросы. Ребята проявили заинтересованность к историческому прошлому и к духовно – нравственным аспектам нынешней жизни, к острым политическим проблемам сегодняшнего дня и к теме трансформации моральных ценностей в современном мире и в Казахстане. Юрий Яковлевич был приятно удивлён грамотными рассуждениями некоторых студентов и их широким кругозором, развенчав тезис о «потерянном поколении», который озвучили сами ребята в ходе диалога. Все участники диалоговой площадки убедились, насколько важны и полезны подобные встречи. Таким образом, перед педагогами стоят важные *задачи*:

- 1)воспитание граждан, осознающих важность исторического прошлого своей страны, имеющих активную гражданскую позицию;
- 2)формирование исторического сознания;
- 3)поддержание патриотичных взглядов молодёжи;
- 4)развитие идеи гражданской социализации;
- 5)формирование национальной идентичности;
- 6)культивирование в молодёжи общечеловеческих и традиционных ценностей.

Становление такой гражданской позиции позволит сформировать систему активно действующих и связанных друг с другом граждан и организаций, являющихся опорой и своеобразным рычагом развития патриотической тенденции. Воспитание поколения ценящих наследие предков и работающих на благо страны граждан позволит запустить циклический процесс, частью которого станет гражданская социализация. Поддержание граждан через социальные программы и поощрения молодых социальных активистов - это первые шаги к построению нового Казахстана. Хотелось бы еще раз подчеркнуть, что фундаментальную роль в данном процессе играют именно педагоги. Первые шаги молодого поколения происходят в том числе под влиянием учителей, и то, в каком векторе направит учитель своего ученика, станет основой жизненных принципов будущего гражданина.

Абай Кунанбаев завещал всем нам, живущим на казахской земле:

*“Единство мы должны беречь.
Мир – счастье для страны родной.
Напрасно никогда не спорь,
За истину, за правду стой.”* [4].

Это напутствие должен помнить каждый из нас, если нам не безразлична судьба Отечества. Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод: гражданская социализация - это процесс, основанный на историческом знании, объединяющий народ, обеспечивающий единую государственную структуру. На данный момент создание общества граждан с развитым историческим сознанием - задача, лежащая на плечах педагогов и системы образования в целом. Значимость данной проблемы в текущий момент времени, перед лицом глобальных вызовов крайне важна, так как только воспитание сознательного, патриотичного гражданина в каждом казахстанце может в будущем обеспечить государственную стабильность и сохранить суверенность.

Список литературы

1.Выступление Касым-Жомарта Токаева. Второе заседание Национального курултая «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» 17 июня 2023 г.Доступно на:

<http://president.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-na-vtorom-zasedanii-nacionalnogo-kurultayaadiletti-kazakstan-adal-azamat-175233>

2. Лихачев Д.С. Рассказ “Земля Родная” 1983 г.

Доступно на: <https://detskiy-site.ru/rasskazy/sbornik-rasskazov/zemlya-rodnaya>

3. Н. Назарбаев «Социальная модернизация Казахстана. Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда» 10 июля 2012 г. Доступно на : https://www.inform.kz/ru/social-naya-modernizaciya-kazahstana-dvadcat-shagov-k-obschestvu-vseobschego-truda_a2478336

4. Абай Кунанбаев. Избранное. Государственное издание художественной литературы, Москва 2001 г.

*Заманауи білім берудегі халық педагогикасымен ұштастыру
Алтаева Венера Аскаровна, арнайы пәндер оқытушысы,
Қостанай жоғары медициналық колледжі*

XXI ғасыр жаңартылған білім беру жүйесін ұлттық педагогикамен ұштастыру.

Адамның рухани қалыптасуы тікелей пәндік-практикалық іс – әрекет үдерісіне адамзаттың қоғамдық – тарихи тәжірибесін, әлеуметтік этикалық қатынастар ережелері мен, тұтастай алғанда, жалпы адами, ізгілік өзара қатынастарды меңгеру арқылы жүреді.

Қойылған мақсатқа жету үшін тұлға дамуын ұйымдасқан түрде жүргізу қажет. Басқаша айтқанда, белгілі бір нәтижеге жету үшін тәрбиеге мұғалімдер мен оқушылардың өзара әсерлесуі біріктірілген үдеріс пішінін беру керек. XXI ғасыр жаңартылған білім беру жүйесін ұлттық педагогикамен ұштастыра аламыз. Өйткені, педагогикалық үдеріс «оқыта отырып тәрбиелеу, тәрбиелей отырып оқыту» өрнегіне сәйкес анықталады.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты- бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп - үйрететін орта, оның жүрегі мұғалім. Өзгермелі қоғамда жаңа формация мұғалімі- педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген.

Педагогика ғылымы ешнәрсеге бейімі жоқ, қабілетсіз адам болмайды деп дәлелдейді. Сол себепті, балалардың қабілетін кеңінен өрістетіте дамытуға тек мектеп қана мақсатты түрде ықпал ете алады.

Бүгінгі күні алдымызда тұрған ауқымды міндеттердің бірі – сапалы білім беру арқылы үздіксіз білім берудің моделін жасап, жаңаша ойлайтын жас буынды қалыптастыру.

Қазақ мектебінің бүгінгі жайы мен ертеңі, оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейі шешуші дәрежеде мұғалімге, ата-анаға және қоғам қауымдастығына жүргізілген жұмыстарға, ізденісіне байланысты. Бастауыш сыныптарға арналған бағдарламалар педагогикалық үрдісті жаңаша қарауды талап етеді. Педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты – жан-жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру болса, оқытудағы негізгі мақсат - өздігінен дамуға ұмтылатын жеке тұлғаны қалыптастыру. Жеке тұлғаның дамуында маңызды роль атқаратын оқушының өз бетінше жұмысын тиімді ұйымдастыра білу; сол арқылы материалды саналы меңгертудің жүйесін жасау; оқушының түрлі дара қабілеттерін арттыру.

Өз бетінше жұмыс қазіргі жеке тұлғаны қалыптастыру және тәрбиелеуде, білім берудің приоритетін түбегейлі өзгертуде, яғни бұрынғыша оқушыны пәндік білім, біліктердің белгілі бір жиынтығымен қаруландыруды түбегейлі өзгертуде.

Өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты оқушылардың танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығушылығын жетілдіру, білімге күштарлығын ояту. Мұғалім сабақта әдіс - тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс - пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға мүмкіндік туғызып отыру қажет. Әдіс – тәсілдер арқылы өткізген әрбір сабақ оқушылардың ойлануына және қиялына негізделіп келеді, баланың тереңде жатқан ойын дамытып оларды сөйлетуге үйретеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балалардың

ортасынан қабілеті жоғары баланы іздеп, онымен жұмыс жасау, оны жан - жақты тануды ойлап, оқушылардың шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір мұғалімнің міндеті.

Жаңа технологияны меңгеруде мұғалімнің жан – жақты, білімі қажет. Қазіргі мұғалім:

- Педагогикалық үрдісте жүйелі жұмыс жүргізе алатын;
- Педагогикалық өзгерістерге тез төселетін;
- Жаңаша ойлау жүйесін меңгере алатын;
- Оқушылармен ортақ тіл табыса алатын;
- Білімді, іскер, шебер болу керек;

Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері- өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан- жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа педагогикалық идеялар мен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы оқушы тек тыңдаушы, орындаушы болса, ал қазіргі оқушы- өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән беруіміз керек.

Қазіргі оқушы:

- Дүниетаным қабілеті жоғары;
- Дарынды өнерпаз;
- Ізденімпаз талапты;
- Өз алдына мақсат қоя білу керек.

Тәуелсіз ел тірегі- білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе- білім беру, ғылымды дамыту. Олай болса, қоғам болашағы- жас ұрпақтың бойына адамгершілік, ізгілік, мейірімділік, ақыл –ой, сана сезім қалыптастыратын салауатты тәрбие беру мазмұнын жаңаша құру қажет. Осы орайда, «Сабақ беру- үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер» деген, Жүсіпбек Аймауытовтың сөзін айта кету артық болмас.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ең негізгі мақсаты- білім алушылардың оқу нәтижелерін жетілдіру болып табылады. Орта білім мазмұнын жаңартудың көптеген компоненттері, соның ішінде мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы осы мақсатқа бағытталған.

Жаңартылған оқу бағдарламаларының ерекшеліктері 10 бөлімнен тұратын жаңа құрылымы болып табылады:

1. Пәннің маңыздылығы;
2. Пән бойынша оқу бағдарламасының мақсаты;
3. Үштілдік саясатты іске асыру;
4. Оқыту үдерісіне ұйымдастыруға қойылатын талаптар;
5. Пәнді оқытуда қолданылатын әдіс тәсілдер;
6. Түрлі мәдениет пен көзқарастарға құрмет;
7. Ақпараттық- коммуникациялық технологияларды қолдану құзыреттілігі;
8. Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту;
9. Оқу нәтижелерін бағалау жолдары;
10. Оқудың мазмұны, ұйымдастырылуы мен бірізділігі.

Осыған орай педагог мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды ізденуді тоқтатпау керек.

Қазіргі заман педагогикасы- үлкен қарқынмен даму үстіндегі ғылым. Сонымен, педагогика – тәрбие туралы ғылым. Оның басты міндеті адам тәрбиесі жөніндегі ғылыми тәлімдерді жинақтау және жүйелестіру. Педагогика тұлға тәрбиесі, тәлім ұсыну оны қабалдап, игеру заңдылықтарын ашып, соның негізінде алға қойылған мақсаттарға жетудің ең пайдалы педагогикалық жолдары мен тәсілдерін көрсетіп отырады.

Жаңартылған білім беру жүйесінде педагогика әдістемесі қарастырылады.

Педагогикалық такт- оқушылармен қарым қатынаста педагогтың өнеге құралдарын тиімді пайдалана білуі. Педагогикалық такт адамгершілік қағидасына негізделеді.

Педагогикалық шеңберде тәлім- тәрбиелік алтын қорына үлес қосқан арыстарымыз А. Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, С.Торайғырұлы және т.б. Олардық тәлім – тәрбиелік өсиеттері талай зерттеулерге арқау болған.

Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері- өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, жаңа педагогикалық идеялар мен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы оқушы тек тыңдаушы, орындаушы болса, ал қазіргі оқушы- өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне мән беруіміз керек.

Жоғарыда жазылған әдістемелер мен көркемдегіш құралдарың қазіргі білім беру жүйесінде үлкен маңызы бар екендігі айқын. Рухани жақтан кемелденуіміз үшін, ұрпақ санасы заман талабына сай таразылай алу үшін білім маңызды. Әлемдік деңгейде, әлеуметтік деңгейде, дамушы ел жағдайында білім мен ғылымның мәселесі өзекті болуы шарт.

Пайдаланылған әдебиеттер

С.Б. Бабаев, Ш.Б. Оразов, К.С. Бабаева. Педагогика: жалпы негіздері және тәрбие теориясы. Алматы 2008

З. Байжанова «Жалпы педагогика» Алматы, 2008

Ж. Жонтаева Оқу бағдарламасының мазмұнын жаңарту. «Білімді ел», 16 тамыз 2016 №15

К. Оразахынова. Дамыта оқу технологиясы. Бастауыш білім-2003 № 6

«БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮШІН ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗМЕТІН ЖАНДАНДЫРУ»

Кушегалина А.М., қазақ тілі мен әдебиет пән оқытушысы

КҚМК «Қостанай құрылыс колледжі»

Қостанай обылысы әкімдігінің білім басқармасы

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев, еліміздің болашағы жарқын, дамыған мемлекетке айналуы үшін мұғалімдер қауымы аянбай еңбек етіп жүргенін атап өтті.

Ахмет Байтұрсынов «Біз елді түзеуді бала оқыту ісін түзеуден бастауымыз керек» деген. Ұлт ұстазының бұл сөзі қашанда орынды. Білім мен ғылым-табысқа жетудің ең басты кілті. Өскелең ұрпаққа тағылымды тәрбие және озық білім беру-өте маңызды міндет. Сондықтан ұстаздар қауымына, яғни біздерге зор жауапкершілік жүктеледі, - деді Мемлекет басшысы. Мемлекет басшысының пікірінше, бүгінде педагогика саласы ғылымның ең маңызды тармағының біріне айналды. Президент білім беру саласына қатысты бірқатар маңызды мәселеге тоқталды.

Қасым-Жомарт Тоқаев ұстаздардың біліктілігін арттыру қажет екенін атап өтті. Мемлекет басшысы педагогтердің бүгінде тек пәнді ғана үйретіп қоймайтынын, сондай-ақ балалардың әлеуметтік дағдылары мен эмоциялық интеллектісін дамытуға ықпал ететінін айтты. Осынау жоғары атқа лайық болу үшін мұғалімдер әрдайым кәсіби тұрғыдан дамып өзгерістерге дайын болуы тиіс.

Педагог-ұлттың жаңа сапасын қалыптастыру үдерісіндегі ең маңызды буын. Сондықтан білім беру жүйесін жоғары білікті мамандармен толық қамтамасыз ету өте маңызды. Жоғары оқу орындарындағы педагогикалық мамандықтарға қатысты бағдарламалардың басым бөлігі заман талабын ескермейтін бұрынғы әдістемелерге негізделген. Заманауи тәсілдер мен технологияны енгізе отырып, оқу бағдарламаларын қайта қарау, жаңғырту қажет, - деді Президент. Мемлекет басшысы Қазақстан Конституция бойынша зайырлы мемлекет екеніне назар аударды. Сондай-ақ қоғамда қызу пікірталасқа ұласқан дін мәселесіне байланысты пікір білдірді. - Бұл қағида барлық жерде, соның ішінде білім беру мекемелерінде қатаң сақталуға тиіс. Мектеп-ең алдымен, білім ордасы. Балалар мектепке білім

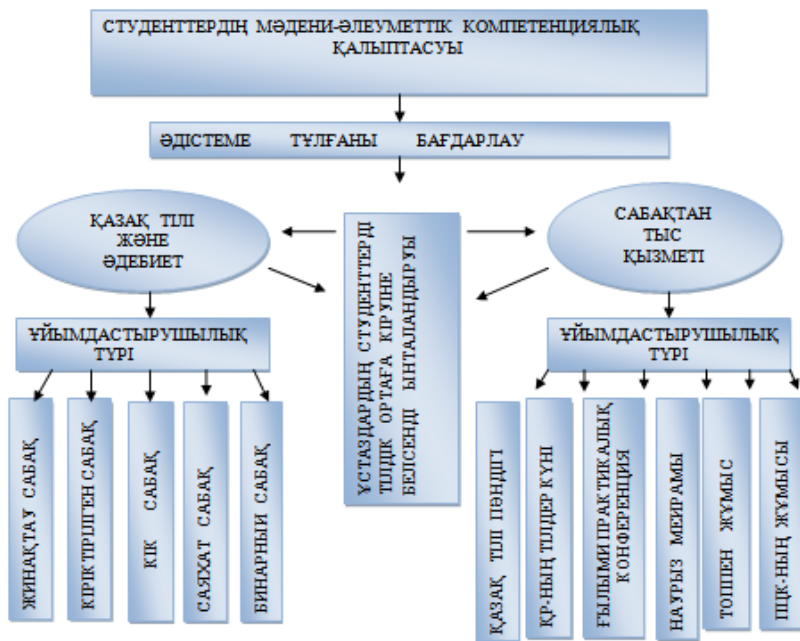
алу үшін барады. Ал діни ұстаным-әр азаматтың жеке мәселесі, өз таңдауы. Елімізде дін бостандығына заңмен кепілдік берілген. Балаларымыз есейіп, дүниетанымы толық қалыптасқан соң өз таңдауын жасағаны дұрыс деп санаймын. Ең бастысы, көзқарасы айқын, санасы сергек әрі дәстүрге берік ұрпақ тәрбиелеу керек-деп түсіндірді Президент. Бізде қарапайым және түсінікті мақсат-біздің балаларымызбен, немерелеріміздің болашағы, жақсы өмір сүріп, Отанымыздың лайықты азаматы болуы. Президенттің осы сөзі бүкіл мектеп мұғалімдерімен, жоғары оқу орындарының ұстаздарын ойландырады, мектепте және басқа да оқу орындарында оқитын, Қазақстан халқының болашағын ойландыруда. Президент кәсіби мамандарды даярлауда, білім саласына көп көңіл бөледі. Президент былай дейді: XXI – ғасырда білім жолын ұтымды, дамыта алмайтын мемлекет сәтсіздікке ұшырайды. Бүгінгі күннің мақсаты-техникалық және кәсіби білімді әлемдік деңгейде, үлгіде көрсету. Қазақ тілі пәні орта білім беру шеңберінде ролі өзгерді. Орта білім беру жүйесінде мемлекеттік тілдің мәртебесінің өзгеруі, қазақ тілі пәнінің мұғалімдерінің қайта ойластыруын, оқыту әдістемесі тілдің қазіргі заманғы дамуы, қоғамдық басылымдарға әсер етті. Қазақ тілін оқыту «мемлекеттік тілді меңгерту», түсіну және сұхбаттаса білу, сондай-ақ өз ойын білдіру, мәтіннен ақпаратты алу. Бүгінгі күнгі қазақ тілі мұғалімінің міндеті жаңа мақсаттардың сәйкестігі студенттерді тіл мәдениетіне дайындау, оның тиімді диалогке қатысуына жағдай жасап, қамтамасыз ету. Қазақ тілі мұғалімдерінің алдында күрделі міндет тұр: студенттерді қазіргі заман, қоғамдық даму кезеңінде тек қана сөйлесу емес, мемлекеттік тілде ойлау дәрежесін көтеру.

Халық аралық байланыстар адам өмірінің және қызметінің артуына, қазіргі қарым-қатынас, практикасы, жаһандану процесі, барлық салаларда сипатталады. Бұл ретте тәжірибе көрсеткендей, тілдік кедергені меңгергенде және бір тілде сөйлегенде, әрдайым түсіну, ұғыну мүмкін емес өзара іс-қимыл, сөзтіркестері, көшірме арқылы ақпаратпен алмасуды алайда түсінісу процесінде қарым-қатынас болмайды. Себептері көп, ең алдымен бұл құзыреттілік жоқ. Құзыреттіліктің болуы өте маңызды. Оны қалыптастыру қазіргі заманғы әдістемеді әлі әзірленуде. Тақырыптың өзектілігі дәлелі болуы мүмкін мәселелердің маңыздылығы, құзыреттілігін қалыптастыру, студенттердің жеткіліксіз өңделген теориясы мен мемлекеттік тілде оқыту тәжірибесі. Қазақ тілі сабақтарында әдісі мен түрін, ерекшелігін ұсынылған тәжірибе арқылы қарастыруға мүмкіндік береді.

Студенттердің мемлекеттік тілді оқып-үйренуіне, жағдай құруға, ішкі мотивациясын дамытуға ықпал жасау. Тұлғаның шығармашылық қабылетін дамыту. Сабақ және сабақтан тыс қызметі түрлерін пайдалану.

Педогогикалық тәжірибені қазақ тілі және әдебиет, гуманитарлық пән циклінің мұғалімдері студенттердің құзыреттілігін қалыптастыру үшін тиімді қошымша білім ретінде қолдануға болады.

Құзырет-бұл қандай да бір өмірлік, қабылетті, кәсіби, оқулық міндет. Студенттің түйінді құзыреттілігі - ол студенттің қабылеттілігі, сабақтан тыс міндеттерді шешуі. Студенттердің түйінді құзыреттілігінің дамуы, оларға еңбек нарығында және қоғамда бейімделуіне көмектеседі. Құзыреттілік жеке - тұлға студенттердің білім нәтижесі, білім негізінің нәтижесінде тәрбие мәселесін қалыптастыру болып көрсетіледі. Құзыреттік әдістемені іске асыру түйін құзыреттілік мазмұнын сипаттау қажет. Бұл берілген дәстүрлі әдістемеді процес қарама-қарсы бағытта-алдымен оқылатын пәннің мазмұнын анықтайтын бағдарлама, содан кейін студенттерге қойылатын талаптар суреттелген. Негізінде осы екі құрастырылып және салынған студенттердің үлгісі оқыту нәтижесінен алынған. Пәндік деңгейде түйінді құзыреттілік нақтылы сипатталуы тиіс, құзыреттілік тұлғаның өзін-өзі дамытуы. Өзіндік қадір-қасиет, сезімін мүмкіндігінше нақты жетістіктері мен жоспарланған өзінің өмірі мен ісіне жауапты болуға, осындай қасиеттер мүмкіндік береді. Осы бағанның көмегімен әдістемелік, оқу-тәрбие жұмысының процесін, құзыретті қалыптасын көрсетуге болады.

Құзыр технологиясы әсер етеді (қолдану және тәрбиелік мақсаттары, оқыту мазмұны, әдіс-тәсіл оқыту технологиясы) және барлық оқу-тәрбие процесі жалпы студент пен мұғалімнің өзара іс-қимылдары, студент пен оқу құралдары, оқу және тәрбиелік ортада студенттер үшін жайлы жағдай жасау.

дарланған оқыту құралдарының компоненттеріне

әдіс-тәсіл оқыту технологиясы) және барлық оқу-тәрбие процесі жалпы студент пен мұғалімнің өзара іс-қимылдары, студент пен оқу құралдары, оқу және тәрбиелік ортада студенттер үшін жайлы жағдай жасау.

Мұғалім осы жүйеде білім беруші ұйымдастырушы, байланысшы, тәрбиеші ретінде әрекет етеді. Берілген бағдар бойынша оқыту маңызын қарауға оралайық. Көзделген іс-шаралардың қалыптасуы, бір сөзбен айтқанда белгілі бір жағдайларда және белгілі бір ортада, қабілеті мен дағдыларын ғана қажетті құралдармен атап көрсетілуі тиіс. Біздің жағдайда бұл тілдік орта. Бұл тілдік орта-негізгі құралдар мен шартты оқыту. Біздің колледжде білім табиғи тілдік ортада іске асады. Сондықтан менің міндетім мұғалім ретінде барынша дәл тілдік ортаны қолжетімді тәсілмен моделдеу. Бағанда негізгі шығармашылық шолу ортасының: сыңары көрсетілген. Олар: оқу әдістемелік комплексі, медиатека, кабинет, кітапхана, тілдік орта: ол-дыбыс-бейне, оқу әдістемелік материалдар, журналдар, газеттер, хаттар, фотолар, шаруашылық туарлар. Тілдік ортаны жасау білім беру кеңістігінде аудио, видео құрал материалдары. Нақты оқыту процесі студенттердің әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін тілдік орта шешуші шарт ретінде қызмет етеді. Бұл жүйенің барлық бөліктері өзара, іс-қимылда байланыста. Оның барлық компоненттері әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыру бойынша жұмыс жасайды. Олар өздеріне қарама-қарсы жиынтықты шешеді, жоғарыда айтылған тілдік практиканың болмауы, сабақ кестесінің қысқалығы, тілдік ортаның жоқтығы, оқу әдістемелік комплексінің ақпараттық мазмұнының болмауы. Интеграциялық сабақ және сабақтан тыс қызметі қазақ тілін қолдану өрісін кеңейтеді. Интеграция түрлі-түрлі шығармашылық білім беру ортасы мен кең ауқымды қалыптастыруға әкеледі. Студенттерге көмек көрсету ішкі механизмнің даму тұлғасы. Әлеуметтік құзыретті және оның қалыптасуы қолайлы жағдайда қалыптастыру үшін табысты болып табылады.

Өз тобында және одан да тыс жерлерде мұғалімнің тұлғасы, оның жеке стилі, тәжірбиесі, қабілеті, қарым-қатынасы құзыреттілігін тиімді қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді. Егерде мұғалімнің әлеуметтік мәдени құзыреттілігі туралы айтатын болсақ, оның қабілеттілігін, басқа тіл мәдениетін, өзінің студенттерінің қолынан іс келетіндігін ескере отырып, басқа мәдени әлемсүйгіштігі деп білуге болады.

Студенттерді өзінің Отанын, жерін, елін, тарихын сүйуге, әдет-ғұрыптарды құрметтеуге, тарихын қастерлеуге, алдарына қойылған талаптарды орындау.

Білім беру үшін қазіргі заманғы технологияларды қолдану, студенттердің сұраныстарына жауап беріп, жеке тұлғаны қалыптастыру. Интернет желісін пайдалана отырып, ақпараттық ресурстарда оқу үрдісін тиімді шешуге бірқатар тапсырмаларды қазақ тілі сабағында орындау.

Студенттердің қазақ мәтіндерін тікелей оқуын қалыптастыру, әртүрлі желілердің күрделігін пайдалана отырып. Мұғалімнің интернет желісі арқылы дайындаған дыбыстық түпнұсқалық мәтінін студенттердің жетілдіруі. Материалдық желіде ұсынылған мұғалімнің немесе студенттің монолог және диалог түрінде проблемалық мәтіндерді талқылау немесе жетілдіру. Студенттердің жазбаша сөйлеу тәсілдерін пайдалана отырып, студенттердің жұппен рефераттар дайындау, шығармалар жазу, басқа да бірге серіктестік қызмет жасау. Халықтың мәдени әлеуметтік және саяси құрылымы, белгілі бір даму кезеңі, студенттердің қазіргі қазақ тілінде белсенді түрде лексикалық сөздік қорларын толықтыру. Мәдени білімтанумен танысу, өзінің сөйлеу стилін, әртүрлі халықтың тілдік – мінез, қарым – қатыныстарының ерекшеліктері, тілді үйрену халықтардың дәстүрі. Сабақта студенттердің іс- әрекеттерін тілдік тұрақты мотивациясын қалыптастыру, «тірі» материалдық негізінде – жүйелі қолдану тек қана кітап мәтіндегі сұрақтарды талқылау емес, сонымен қатар өзекті мәселерді де шешу.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Бич С. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы / Бич С. – Астана: Фолиант, 2012. – 140 б.
2. Нұржанова Ж. Қазақ тілін тиімді оқыту жолдары / Нұржанова Ж. – Алматы: Атамұра, 2001. – 117 б.
3. Қозыбай А., Жексенбиева Н. Кәсіптік білім беру жүйесіндегі қазіргі оқыту технологиялары. Оқулық.- Астана: Фолиант, 2015.-152б.
4. Мирсеитова С. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде / Мирсеитова С. – Астана: Учеба, 2011. – 325 б.

БОЛАТ ХАМЗИННИҢ ТОРҒАЙ ЕЛІНІҢ МӘДЕНИЕТІНЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ОҚУШЫЛАР АРАСЫНДА ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ

Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі
Арнайы пәндер оқытушысы
Мейрамғалиева Айжан Мейрамғалиевна.,
Жумабаев Мейрамғали Қонысбаевич

Мектеп әрбір шәкіртінің кім боларын танытып, өмірінің есігін ашып, бағыт-бағдарға қанықтырып, жақсылыққа жол көрсететін болғасын «алтын ұя мектебім» деп дәріптелетіні сондықтан. Елге елеулі болатыны да мектептен бастап танылады десек қазақ баспасөзінің ардагері Әмірхан Абдуллиннің құптау ойын ұқпасқа болмайды: Болат Хамзин мектепте оқып жүргеннен-ақ шебер күйшілігімен танылды. Туған нағашысы Қапақ Амантайұлы сал-сері болған адам. Қапақ сал шертетін «Тәтен қыз», «Кекілік» күйлерін оқушы кезінен-ақ, Болат Хамзин орындап жүрді. Қапақ сал ақ домбырасын жиені Болатқа ғана ұсынады екен. Болат Хамзаұлы мектепте Сейіт Тымпиев жетекшілік еткен оркестрдің Көпжан, Жолдыбай, Төкендермен бірге құрысқан мүшесі болды. Жеке де кәсіпте күй тартты. Қапақ салдың «Кекілігін» шебер орындайтын еді. Рухы биік, рухы көз ілмегендей өнердің сыйқырлы

әлеміне біржола берілді десейші? Дәл солай. Консерваторияда оқып жүріп Құрманғазы оркестрі құрамында Мәскеуде 1957 жылы өткен 1-Бүкілдүниежүзілік жастар мен студенттердің фестиваліне қатысып, лауреат атанды. Жеңістің 40 жылдығына орай өткен Бүкілодақтық көркемөнерпаздар шығармашылығының да лауреаттығын иеленді. Оның дирижерлік қабілетінің жоғары екенін қазақ өнерін әлемге танытқан дара тұлғалардың бірегейі Ахмет Жұбанов сынақ тапсырғанда жоғары бағалап, үлкен үміт күткен көрінеді. Ахмет Жұбановтың алдында абыржымаған студент Болат Хамзин қара домбыраны бабына келтіріп Темірбек Ахметовтың «Жетім бала» күйін орындағанда: «Мен білсем, мына баланың бойында асқақ шабыт бар, болашақта нағыз сазгерлік қонады екен» депті. Ахмет Жұбанов берген бұл баға көрегендік, тарихи шындыққа айналды. Бір кездесуде Ғазиза Жұбанова апамыз: Әкемнің әрбір жасты көрген бетте оның болашағын болжағыштығы бар еді және сол шәкіртінің өнер жолын қадағалауды есінен шығармайтынды, дегені еске оралса, Болат Хамзин ұстаздарының бойына дарытқан қасиетті біліміне, теңдесі жоқ шеберлігіне барынша адал болды. Жоғары білімді сазгер еңбек жолын өзі оқыған Ыбырай мектебінде ұстаздықтан бастады. Ақырын жүріп, анық басып аз уақыттың ішінде ауданда алпысқа тарта мүшесі бар оркестр құрып, оған дирижерлік ету бақытын Болат Хамзинге бұйыртты. Халықаралық «Алаш» сыйлығының иегері, ақын Серік Тұрғынбекұлы былайша ой өрбітеді: - Сол кездегі Торғай ауданы мәдениет бөлімінің басшысы Сәмен Жаңабергеновтың ұйымдастыруымен, Болаттың қолдауы арқылы, тікелей араласуы нәтижесінде халық театрының ұжымы жұртшылыққа М.Әуезовтың «Қаракөз», Ғ.Мүсіреповтың «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», Ш.Хұсайыновтың «Шаншар» спектакльдерін қойып, көрермендерінің ықыласына бөленді. Танымал қалам қайраткерлері Сабыржан Шүкіров, Сейіт Кенжеахметовтер сол кездегі халық театрының белсенді мүшелері болатын-ды. Көбіне қалың елді бірер дарынды тұлға көпке танытып ұлт тарихында өшпес еңбегін қалдырады. Өзгені де таңғалдырады, сөнбес сәулесін дарытып биікке құлаш ұрғызады. Осы орайда Қазақстанның халық ақыны Қонысбай Әбіл Торғайда туған таланттыларды тілге тиек ете отырып: «Қазақтың қай топырағы да қасиетті ғой, алайда Торғай жерінің әдебиет, өнердегі бағасы ерекше сөз етуге тұрады» дей келіп: «Торғайдың қасиетін анықтау үшін оның топырағына химиялық анализ жасау керек» деп отыратын Ғафу (Қайырбеков) марқұм [14]. Басқаны айтпағанда өнердің сан саласындағы алғырлығын бағалаған халық Болат Хамзинді көзі тірісінде «Торғайдың Шәмшісі» деп атандырғаны Ахмет Жұбановтың көрегендігін ақтағаны емес пе?! Үкімет берген баға, құрмет өз алдына, байтақ елдің бағасына ештеңе жетпейді. Өнердің жапанға жайылған жаңғырығы еш уақытта толастамайды». Ұлттық өнер саласында терең білімді Болат Хамзин өзінің атындағы саз мектебінің іргесін қаласты. Онда жыл сайын ондаған жасөспірім күй өнерінен білім алып шығады. Н.Ахметбеков атындағы Мәдениет үйінде жұмыс істеді. Әр жылдары аудандық мәдениет бөлімінің меңгерушісі, көркемдік жетекшісі болып істеп, елде саз өнерінің дамуына ерекше үлес қосты. Торғайдағы халық театрының іргесін қаласып, «Ғасырлар пернесі» халық ансамбліне жетекшілік етті. Сәмен, Әуезхан, Мәлікзада ағаларымен табысқан Болат Хамзин күй тартты, оркестр ұйымдастырды, сахнада ойнады. Өнердің нағыз ұйытқысы болып, Торғай аспанында жұлдыздай жарқырап шықты. Сағын Жалмышев Ахметтің «Арман» күйін қайыра жаңғыртса, Болат Хамзин «Июнді» нәшіне келтіре тартты. Сардан Әбікеев болса ақынның «Торғайдан сәлемін» Нұрқан мақымында жырлады. Қапақ сал, Нұрқан ақын, Ахметқан жыраулардың өшпес мұраларының қайыра жаңғыруына білікті маман Болат Хамзин бастаған өнерпаздардың игі ықпалы тиді. Білгірлік қабілеті қалың көпті қайран қалдырды. Бүгінде Нұрхан Ахметбеков атындағы Мәдениет үйі қабырғасында. «Бұл үйде Қазақ КСР-нің мәдениетіне еңбек сіңірген қызметкер Болат Хамзин қызмет істеді» деген жазу бар. Көзімізге оттай басылып, жанымызға қалдырған жылылығын ұмытылмастай сезінеміз. Таланттылар қалың көптің мұңын түсінді, болашағын ойлады. Алғыр қаламгер Бекболат Әдетов Торғай өңірінен өндірте баспасөзге жазумен қатар, саздық шабытпен әуенді ән де шығарды. Бекболат сөзін жазып, әнін алғаш шығарған туындысы «Торғай жастарының вальсі» еді. Бекболат ән шығаруға Болат Хамзиндіде қанаттандырды. Болаттың сазгерлік тұңғыш туындысы «Ұялмашы, қалқатай»

әнінің сөзін Бекболат жазды. «Қалқатай қалжың айтсам күліп тұрып, кетуші ең жүрекке бір сыр ұқтырып» деп басталатын нәзік сезімге құрылған бұл ән елге тез тарап, ойын-сауықтың ажарына айналды. Елдегі аға ақын, талантты саналатын Серғали Серіков жас сазгер Болат Хамзинмен ынтымақтастығы нәтижесінде «Қайдасың, шолпаным-жұлдызым», «Ленин комсомолы» әндерін қалың көпке ұсынды. Болат Хамзиннің сазгерлік өнеріне мектеп бітірген Кеңшілік пен Серік қосылды. Серік Тұрғынбеков сөзін жазған «Амангелді ұрпағы», «Торғай қызы» сықылды Болат Хамзиннің сазгерлік шығармасы елге кеңінен тарап кетті. Болаттың әндерін кезінде Рысты Ерденова, Бикен Махмұова, Қазима Сейдалина, Күләй Ахметовалар орындап көпшілікке таратып, халықтың құрметіне ие болды. Бүгінде Торғайдағы Ақаң мен Жақаң (Ахмет Байтұрсынов пен Міржақып Дулатов) атындағы әдеби мұражайында Болат Хамзиннің арнайы бөлмесі бар. Мұнда Болат Хамзаұлының фестиваль, өнер байқауларында жеңіп алған медаль, дипломдарымен қатар «Еңбек ерлігі үшін» медалімен қоса үш-төрт медаль мақпал жастықшаға тізілген Көптеген грамоталар қойылған. Әлемге ән оздырған Болат Хамзиннің ұрпаққа қалдырған шығармасының орны бөлек. Хамзиндердің отбасылық ансамблі кезінде республикаға танылды. Торғай өнерінің асулардан асқан даңқын әлем елдеріне дейін танытқан құбылысын ұрпағы жалғастырды. Қыздары мен ұлдары Ләззат, Жаннат, Гүлзат, Айбар, Гүлмиралар білікті сазгер, шебер орындаушы, ұлғатты ұстаздар атанды. Айбар «Шабыт» сыйлығының иегері. Ұрпақтарының бәрі де әке өнерін жалғастырып келеді. Болат Хамзиннің ән мұрасы, әсіресе бір қайнауы ішінде сықылды тыңдармандарына түрлі себептермен жетпей қалған шығармаларын өңдеп, қайта қарап жинақтап жүрген қызы Ләззатқа мың алғыс дейміз. Халық қаһарманы Нұрғиса Тілендиевтің 1981 жылы «Лениншіл жас» газетіне жазған мақаласы Торғайдың топ жарған Болат Хамзиніне берілген теңдесі жоқ баға деп түсінесіз. Нұрғисаның нұсқалы бағасы Болат Хамзин басқаратын өнер ұжымына ерекше серпін берді. Кейін Азия, Африка елдеріне қазақ өнерін танытып, ұлылығымызды жапандағы жұртқа білдірді. «Өнерге сүйіспеншілігіме ештеңе тең келмейді-ау. Күй сазы, ән сазы мені басқа бір әлемдермен таныстырып жүргендей сезінем» дейтін Болат Хамзиннің қуанышына ортақ болып, жоқтық, тұрмыстығы жетімсіздік қиындығын қайыспай, қабақ шытпай бірге көтеріскен асыл жары Күнзипа өнер адамының тірлігі қаншалық ауыр, азапты екенін жақсы біледі. Өнер адамының тірі шежіресі, ақтара алмаған жан құпиясы, көкірегінде жататын сұрапыл төңкерісті сезіп, қатты бағалай білді. Бірге өткізген отыз жыл қабақ шытыспай, и-ша деспей өткен татулық есінен шықпас, сірә. Қазақта «ердің жақсысы-әйелінен, әйелдің жақсысы-ерінен» деген сөз қалған. Бірі медицина қызметкері болып халыққа қызмет етсе, бірі өнерпаз, бұл екі сала адамдардың өмір жасын ұзартуға септігін тигізеді. Жақсылығы осы, қиындығы бастан асады, оны біреу түсінеді, кейбіреулер түсінбейді. Тірлік заңы солай. Қызмет бабында жаныңның толқуы бар, жөнсіздікті көрсең ыза шегесің. Тоқтайтының ұлттық үлгі, өнеге.

«Жақсының жанынан бар жылулық аласың, әйтпесе жақсылықтан құр қаласың» деген қазақта сөз бар. Өнерді бағалаушы халық болса, дарындыны ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырып жеткізушісі шәкірті, ұрпағы асыл қазынаны тот бастырмай дәріптеп, сақтайтын да солар десек, Болат Хамзиннің бір шәкірті Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мәдениет қызметкері Бақытжан Сәукенов ұстазының сезімтал, ақыл тапқыш, өнердің сапасына мән беретін, бойындағы дарын молдығын айта келіп: «Болат 50 жасқа толғанда Ғалымбек Әбілқайыровтың сөзіне «Жүректі ән тербейді» әнін шығарып едім. Әніміз қалықтап, жүректі тербейді, Қырандай шарықтап, қияға өрлейді. Өмірің жасыл бақ, құлпырып гүлдейді, Есімің жұлдыздай жарқырап мәңгіге сөнбейді,-деп шырқағанда ұстазым қуанышын білдірді. Оның консерваторияда бірге оқыған достары арасында да сыйлы екенін, әсіресе Уәли Бекенов, Меруерт Кәленбаева, Тұраш Әбдіқұлов, ақтөбелік композитор Қ.Қожанбаев және басқалары бірін-бірі өнер салаларында жемісті еңбектерімен ұлттық өнерді байытып жатса, татулықтарына шаң жұққызбайтынын біліп, өзіміз де өнеге тұтушы едік. Осылар өнердің құдіретін келешекке жеткізуден басқа арманы жоқтай еді» дейді [15].-Өмірінің соңғы жылдары өзінің атындағы-Болат Хамзин атындағы өнер мектебінде қызмет жасап, жастарды өнерге баулыды. Қызмет істей жүріп ондаған әндер шығарды. Көңіл күйін орнықтырып,

өзгеге ұқсамайтын тың шығармалар жазысымен алдымен өзі орындап, менің пікірімді сұрайтынды. Болат Хамзин әнші де, күйші де, кереметтей артист болатын. Күлдіргі, сатиралық бейнелерді ғажап орындайтын еді. Ел аралап жүріп ұмыт болып бара жатқан күйлерді іздеп, нотаға түсіріп «Торғай топтамалары» деген жинаққа енгізетінді. Кішіпейіл, ешқашан да кек сақтамайтын, ешкімді жатырқамай, тіпті өнер адамдарына қамқоршыл, тіл табысқыш еді. Қақпа әзілдері жарасым тауып жататын. Оны жұрт қатты қадірледі. «Болат Хамзиннің қамқорлығын көріп, өнер асуында бірге қанат қаққандар. Болаттың өзі ашқан өнер мектебінің жас түлектерін көрген сайын өмірге деген құштарлығым артады, сүйген жарымның ғасырларға есімі өлмейтініне сенемін» дейді Күнзипа апай. Біздің Болат пендешілік жаңсақ қадам басудан аулақ еді. Болат пен Күнзипаның отбасы ілуде бір кездесетін, іздесең кең дүниеде табыла бермейтін жанұя еді.

1960 жылы Болат Хамзин Құрманғазы атындағы Алматы консерваториясын бітіріп келген соң, Торғай өнерінің түрлері жан-жақты жандана бастады. Бұрын концерттік бағдарламалар көбіне жұтаң, домбырамен ән салу, күй тарту және хор номерлерінен құралатын еді. Оркестрлік шешім, полифониялық әдіс дегендер, тіпті нота сауаты ешкімнің қаперіне енбейтін. Ол келген бетте ұлт аспаптар оркестрін ұйымдастырды, орындаушылық фортепианомен сүйемелдеуді, дуэтпен айтуды үйретті. Шәкірттеріне музыкалық білім беріп, тіпті қайсыбірі аспаптық шығармаларды нотаға қарап орындайтын болды. Сол жылдары жаңағы оркестр мен халық театрының атақ-даңқы алысқа естіле бастады. Сазгердің шығарған "Торғай қызы", "Орамал", "Қайдасың, Шолпаным-жұлдызым" және басқа әндері көркемөнерпаздардың күнделікті репертуарына енді. Аудан жұртшылығы той-домалақтарын, қызық-қуаныштарын Болаттың әндерімен өткізетін болған.

Музыкант 1974 жылы ежелгі Торғай жерінде өзіндік бағыт-бағдары бар "Ғасырлар пернесі" атты фольклорлық халық ансамблін құрды. Оның негізгі мақсаты тарихы бай өлкенің халық әндері мен күйлерін, көне әуендерді өнер саңылақтары қобызшы бақсы Закария Кәрібаев пен халық ақыны Нұрхан Ахметбековтің күйлерін, сондай-ақ жергілікті сазгерлердің музыкалық шығармаларын қалың көпшілікке таныстыру еді.

Халық ақыны Қонысбай Әбілов былай дейді: "Болат Хамзиннің бүгінгі Торғай музыкасының шарықтауына қосқан үлесі зор. Өйткені ол мен сияқты ондаған талапты жігіттердің өнер өріне тұсауын кескен азамат" [15].

Міне, өнерпаз адамға осылай шәкірттері баға берді. Ия, Болат Хамзинді атағанда бүгінгі Торғай өңірінде Нұрхан Ахметбеков, Ахметхан Абықаев, Сәт Есенбаев сынды ақындарды еске аласың. Ал, ән саласында Қазақ ССР-ына еңбегі сіңген мәдениет қайраткері Болат Хамзинді бірінші атар едік. Өйткені сазгердің өмірінде ән саласының орны ерекше. Ол туған өлкесін, елі мен жерін, сағынышы мен махаббатын жырлаған, өнерімен елін сүйсіндірген, халқының өмірін жүрегінен жарып шыққан саз әуенімен өрнектеген, мәңгі өшпес махаббатты жырлаған, перзенттік парызын өтеуде үлгі-өнегесін өшпес мұрасын қалдырған күйші, дирижер, сазгер еді.

Болат Хамзиннің өзі тәрбиелеп өсірген өнер тарландары да, тіпті оның көзі тірі кездің өзінде-ақ ұлағатты ұстаздарының өнегелі ісін өрге сүйрете бастаған еді. Қойшы Сәрсенгелдин, Бақытжан Сәуекелов, Тарғын Боранбаев, Кәдіржан Қасенханов, өзінің төл перзенті-Ләззат бастаған өнер өрендері бірінен кейін бірі шығып, Болат баулыған өнер ұрпақтарының үлкен бір легі қалыптасқан еді. Сөйтіп, заманның желі қанша шайқалтса да Болаттың негізін салған өнер ордалары қайта жанданып, әлі күнге дейін жалғасын тауып келеді.

Болатты жас күнінен, бала жасынан бермен карай, бірге өсіп, біте қатынасқан нағашы-жиен, туыс-туған, құрдас-сырлас дегендей, тіпті мектеп қабырғасында бірге оқып, кейін үлкен өмір-өнер жасында талай кезеңдерді бастан кешірген-туған елдің өрелі азаматтары Торғайдың аяулы перзенті туралы өнегілі сөздерін айтудан аянып қалмаған. Осынау естеліктердің баршасы жиылып келіп, Болат сынды ірі тұлғаның бірегей бейнесін сомдайды. Оның болашақ ұрпаққа үлгі болар бірегей істері-тек ақ қағаздың бетінде ғана емес, ел-жұртының есінде қаларлықтай із қалдырған.

Атап айтсақ, Кәрімжан Бекболатов, Әмірбек Қапақов, Зүлқия Сыздықова, Еркін Әлмағамбетов, Әбсалық Жүсіпұлы, Орекен Ахметов, Сейіт Кенжеахметов, Әмірхан Абдуллин, Қойшы Сәрсенгелдин сияқты кезінде ел үшін келелі іс атқарып, өнер шаңырағын көтеріскен өрен тұлғалардың әр сөзі тарих таңбасындай, келешек ұрпаққа киелі сөз қалдырған ұтымды да, татымды пікірлерімен құнды.

Болаттың консерватория қабырғасында жүрген кезінде өнер, білім, беделімен көзге түскен студент екені баршаға белгілі.

Кезінде Ахмет Жұбановтың берген батасы таспаға түспесе де, естіген жұрттың ұрпаққа жұғысты сөз болып қалғаны ақиқат.

Ұлы композитор-күйші-Нұрғиса Атабайұлы Тілендиевтің аталы сөзі, Болаттың талантына берілген бұлтартпас бағадай бүгінгі ұрпаққа жетіп отыр.

Естелік кітапта Болаттың өнер жолында үзеңгілес інілерінің лебізі де өз өрнегін тапты.

Солардың ішінде Қайыржан Мақанов, Қонысбай Әбіл, Қалибек Деріпсалдин, Бақытжан Сәуекенов, Күләй Ахметова, Байтұрсын Ілияс, Серік Шаймерденов, Рысты Ерденева, Отаркүл Мұқатова, Шаттық Жаңаберженов, Тарғынбек Боранбаев, Рая Байқабек, Бөлтірік Молдашов, Ақжұпар Қашқынбаева, Гүлдарига Әлмағанбетова, Ақшагүл Мұқановалардың естеліктері-көзбен көріп, көңіл сүйсінген лебіздерін оқырмандарға ой салары хақ.

Болат Хамзин жайлы жазылған естеліктердің баршасы-оның азаматтығы мен өнер жолындағы өнегелі істерін арқау ете отырып, халықтың қалаулысы, елінің елеулі болған қырлары мен сырларын жарқыратып, көрсете білген. Осы орайда, Жақсыбай Қазымбетов, Күләш Кәкімқызы, Бақытжан Қапанова, Жанар Шалабай, Мақсат Амановтың ініге тән ілтипат, қарындасқа тән қылығымен тәнті етеді.

Болат Хамзин артына өлмес мұра-әйгілі әндерін қалдырғаны әмбеге аян.

Алайда, біз, оның артына қалдырған ұрпақтары туралы оқырманды хабардар ету-бір парызымыз екенін ұмытпауымыз керек.

Осы тұрғыдан алғанда, Құдайға шүкір, Болаттың кіндігінен тараған перзенттерінің әкесіне, атасына деген имандылық істерін разылығымызды айта кету артық болмас.

Болаттың о дүниелік болғанына да біршама жылдар өтті. Содан бері оның артында қалған ұрпақтарының ел мақтанышына айналған әкелеріне ас беріп, дұға оқытып, ізгілік шараларын тынбай өткізіп келе жатқандығына куәміз. Бұл да болса Болаттың алды иманды, арты қайырлы болған қадірлі кісі екендігін айғақтаса керек. Жары-Күнзипа, еліне адал қызмет еткен, Болаттың балаларын бағып-қаққан асыл жар, ардықты ана бола білді. Ал, ұл-қыздары Ләззат, Айбар, Жанат, Гүлзат, Гүлмиралар ата-ана еңбегін еселеп қайтарып, өмірде өз орындарын таба білді.

Солардың ішінде, кішкентайынан көзім көрген, өнерін бағалап өскен, елдің де, Болаттың да аяулы қызы-Ләззаттың қосағы белгілі сазгер, музыкант Ерболаттың да еңбегі ерекше екенін баса айту парыз. Оған қоса-Ләззаттың қосағы, белгілі сазгер музыкант Ерболаттың да еңбегі аз болған жоқ.

Өйткені, осынау ерлі-зайыпты өнер иелері, тек бір шаңырақтың астында ғана емес, Болаттың бүкіл шығармаларын жиып, жинақтап халыққа кеңінен таратуда талмай, тынбай еңбек етіп келеді. Соның нәтижесінде, жыл сайын Болатты еске алу шаралары, жан-жақты жеткізіліп, насихатталуы дегендей ұлан асыр шаруаларды бірлесе атқарып, бірегей жұмыс істеуі бүгінгі ғана емес, келешек ұрпаққа да үлгі болары сөзсіз.

Оқырман қолына тиіп отырған "Бекзат болмыс" естелік кітабына демеуші болып отырған кәсіпкер ініміз Шаттық Сәменұлына алғысымызды білдіріп, өнерге деген құштарлығы сөнбеген марқұм Сәмен ағамыздың ұрпағына сенеміміз мол.

Тіпті, осынау, бүгінгі оқырман қолына тиіп отырған естелік кітабының өзі, шын мәніне келгенде, Болаттың артында қалған ұрпақтарының ұйтқы болып, ұйымдастырумен жүзеге асып жатқан игілікті іс екенін әсте ұмытпауымыз керек.

Туған елге-Торғай жұртына, қазақ халқына өлмес қазына, мәңгілік мұра қалдырған
Болат рухы жасай берсін!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Хамзина Л. "Сезім сыры" Болат Хамзин туралы естеліктер - А.: Арқас, 2005
- 2 Бөлтірікова Ж.И. "Өмірін өнерімен өрнектеген" - А.:ТОО "Полиграфия сервис и К", 2006
- 3 Сәменұлы Ш. "Бекзат болмыс" - Астана.: 2018
- 4 Қосабаев Ж. "Торғай дуан"-Алматы.:1982

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ И ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

*Ничубай Е.В., преподаватель общественных дисциплин,
КГКП «Костанайский строительный колледж»
Управления образования акимата Костанайской области*

Проблемы формирования и воспитания межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции учащейся молодежи неслучайно в течение последних лет оказываются в центре пристального внимания ученых, педагогов, общественных деятелей.

Обособленное существование народов и культур в настоящее время становится невозможным, так как интенсификация миграционных и демографических процессов, образование многонациональных коллективов в социальных институтах значительно расширяют рамки межэтнического взаимодействия. Все это обуславливает и преобразование социальной среды, характерной особенностью которой является полиэтничность.

Актуальность проблемы так же обусловлена ростом необоснованной агрессии и насилия в обществе, потерей нравственных ориентиров поведения, жесткой конкурентнообразной средой проживания, конфликтогенностью разгулом террора и межнациональной розни, В связи с этим сегодня на первый план выдвигаются ценности и принципы, необходимые для общего выживания и свободного развития, такие как этика и стратегия ненасилия, идея терпимости к чужим и чуждым позициям, ценностям, культурам, идея диалога и взаимопонимания, поиска взаимоприемлемых компромиссов. В таких условиях люди, равнодушные к происходящему, начинают вспоминать и декларировать многие общечеловеческие ценности, к которым и относится толерантность.

Особенности развития общества и функционирования этносов в современной ситуации задают новые подходы к пониманию толерантности, как феномена в контексте развития межэтнических отношений. Поиск условий, средств, форм воспитания толерантного сознания и организации толерантных отношений не может осуществляться без учета особенностей самого

воспитуемого. Современное молодое поколение живет в новых условиях существования этноса, к которому они принадлежат, в условиях многоязычия информационного пространства, в ситуации пересечения многих культурных каналов, в которые они включены через средства массовой информации, в условиях контактов с разноязычными сверстниками. Необходимо учитывать и новые темпы взросления детей и более выраженное их стремление к самоутверждению, когда этнический компонент становится одним из наиболее действенных средств такого самоутверждения, с одной стороны, а с другой - четко проявляется потребность в приобщении к большому новому пространству, миру, где существует огромное количество притягательных объектов.

Поэтому обостряется потребность в понимании толерантности как особой сферы жизнедеятельности общества, когда в воспитательном процессе задаются нормы отношений и осмысливается структура толерантности как особого социального феномена. Воспитание в духе толерантности состоит в том, чтобы обучить обучающихся способам поведения и реагирования, которые не наносят вреда другому, чтобы утвердить эти способы поведения в качестве внутренней установки каждого человека, а затем и в тех общественных механизмах, которые определяют и формируют отношения между людьми. В основе процесса воспитания толерантности заложена идея добровольного и осознанного отношения к поведению и поступкам другого. В этом случае толерантность предполагает терпение более сильного, опытного человека к более слабому, что включает умение педагога управлять своим поведением и учить этому воспитанника на примере собственного поведения. [1]

Толерантность как особенность сознания или личностная черта не присуща человеку изначально и может никогда не появиться, не будучи специально воспитана, сформирована. Наоборот, человеку скорее органично присуща противоположная тенденция – настороженность, легко переходящая во враждебность, агрессию по отношению к тем, кто от него отличается, на него не похож. У каждого человека есть бессознательный механизм, который фиксирует отношение «свой — чужой» [1].

Поэтому образование призвано не только способствовать сохранению традиционных позитивных форм воспитания, определяющих воспроизводство языка, обычаев и обеспечивающих этническую идентичность, но и обеспечивать устойчивость этих достижений в условиях расширяющейся сферы межкультурного взаимодействия, помочь обрести новый уровень осмысления этнокультурных элементов в развитии культуры конкретного общества, обеспечивать приобщение каждого этноса к общечеловеческим достижениям. и позитивному отношению к этнокультурным различиям [2].

С учётом полиэтничности общества, в котором сегодня социализируется молодое поколение Казахстана, становится очевидной необходимостью разработки новых образовательных стратегий, формирование этнокультурной компетенции будущих специалистов.

Быть этнокультурно компетентным – значит признавать принцип плюрализма, знать национально – психологические особенности представителей разных этносов, иметь знания об их национальных культурах, понимать своеобразие и ценность этих культур [3].

В качестве механизмов формирования межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции у обучающихся выступают обучение, воспитание, деятельность и общение. Этот процесс происходит в форме индивидуально – парного взаимодействия и коллективных взаимоотношений. Взаимодействия и отношения могут быть специально организованными (знания и опыт, приобретаемые в семье, во взаимоотношениях со сверстниками и взрослыми, а также из средств массовой информации и др.). Первая форма более действенна при индивидуально – личностном взаимопонимании и согласии. Вторая требует вхождения молодого человека в общество, в систему взаимодействия с другими людьми, представителями различных этнических и культурных общностей [3].

Формирование межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции – одно из направлений воспитательной системы Костанайского строительного колледжа.

Основными ориентирами в формировании у обучающихся колледжа этнокультурной компетенции являются:

- этнокультурная идентификация личности;
- освоение системы понятий и представлений о разнообразии культур в мире, стране, территории проживания;
- воспитание установок толерантности сознания;
- развитие умений и навыков конструктивного взаимодействия с представителями других культур.

В колледже обучаются представители разных национальностей, а соответственно разных этнических культур. Поэтому приоритетной целью воспитания является формирование человека, способного к эффективной жизнедеятельности в поликультурной среде, обладающего развитым чувством понимания и уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас, верований.

Исходя из цели, определены ключевые задачи:

- глубокое и всестороннее овладение культурой собственного народа;
- знакомство с культурой народов региона, страны, мира в целом;
- создание условий для интеграции различных культур и представителей иных этносов, формирование толерантных установок и поведения;
- подготовка квалифицированных специалистов к организации и осуществлению своей трудовой деятельности в полиэтнической среде.

Таким образом, поликультурное образование в колледже связывается с повышением уровня образованности и достижением личностью социального успеха в поликультурном пространстве, с воспитанием толерантности не просто как важнейшей социальной ценности, а как личностно значимого качества обучающегося.

Учитывая, что толерантность в этих условиях предстаёт как нравственное качество, ориентирующее личность на уважение прав и достоинства людей иных групп, иных взглядов, стиля мышления и поведения, на конструктивное взаимодействие с ними, в колледже определены ведущие направления деятельности:

- интерактивные методы воспитания и обучения на основе личностно-ориентированного подхода;
- проблемные ситуации, а также прохождение всеми участниками образовательного процесса адаптации в поликультурной среде, участие в социализации друг друга;
- проведение педагогического мониторинга, направленного на отслеживание и корректировку этнокультурной направленности обучающихся, которая проявляется в интеллектуальной и мотивационной сферах.

Данные направления реализуются в разнообразных видах деятельности. С точки зрения организации педагогически эффективных межкультурных взаимодействий учебного заведения и социальной среды особый интерес для нас представляют этнокультурные контакты. В связи с этим в колледже налажены тесные связи с представителями национально-культурных центров, диаспор г. Костаная. Например, ко Дню Независимости Республики Казахстан была организована конференция «Казахстан. Вектор развития: единство, согласие, процветание». На данную конференцию были приглашены представители НЦК, которые познакомили ребят со своей культурой, традициями и обычаями.

Встречи обучающихся с иными культурами моделируются педагогами и в специальных игровых и деловых ситуациях, где уже сами обучающиеся берут на себя роли представителей различных народов и, стараясь удерживать свою новую культурную позицию, вступают в предусмотренный игровым сценарием или заданной ситуацией «межкультурный диалог» по каким-либо проблемам.

Подобные игровые ситуации организуются и в рамках обычных учебных занятий. Большим потенциалом здесь обладают уроки истории. [4]

Например, при изучении темы «История мировых цивилизаций», возможно провести игру «Законы для ...» моделирующая переговоры представителей мусульманского и христианского мира. В игре обсуждаются проблемы, которые могут возникать и способы их решения.

Эффективным методом формирования межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции обучающихся является организация проблемных дискуссий. Участие в дискуссии способствует овладению обучающимися навыками критически мыслить, вести диалог, анализировать свою и чужие точки зрения. Это позволяет научиться оценивать обоснованность и достоверность тех или иных суждений, договариваться и находить компромиссные решения, соотнести собственное отношение со взглядами и мнениями сверстников, что может стать источником изменения их собственных взглядов. [4]

В колледже не один год действует дискуссионный клуб в работе которого принимают участие обучающиеся колледжа. Члены дискуссионного клуба обсуждают и вопросы, связанные с проблемами межэтнической толерантности, межкультурного взаимодействия, социально-культурной интеграции и др.

Предлагаю примерные темы дискуссий, которые могут быть встроены и в учебный процесс: «Межэтнические отношения: проблемы и противоречия», «Проблемы и способы разрешения межэтнических конфликтов», «Миграционная политика Республики Казахстан», «Казахстанская модель межэтнического и межконфессионального согласия»

При изучении тем: «История мировых цивилизаций», «Антропогенез и этногенез», «Межэтнические отношения в мировой истории», «История мировых религий», «Духовно- нравственные ценности современного общества» используя сравнительно – исторический метод обучающиеся приходят к выводу, что несмотря на то что каждая отдельно взятая цивилизация, каждый народ, имеет особенности развития своей истории, культуры, традиций и обычаев, при этом у них есть очень много общего (виды занятий, почитание старших, гостеприимство, религиозные верования и культы), и это то что сегодня объединяет народы и будет объединять дальше. [5]

В колледже проводятся мероприятия, направленные на удовлетворение потребностей обучающихся в уважении и признании национальной самобытности и культурных ценностей народов, проживающих в Казахстане. Используются разнообразные формы проведения мероприятий: устные журналы, конференции, встречи с деятелями культуры, искусства, фестивали, творческие выставки и конкурсы, экскурсии, театрализованные представления. Так, ко Дню единства народа Казахстана ежегодно проводится фестиваль дружбы народов Казахстана под девизом «Мы один народ, мы одна страна»; ко Дню языков - конкурс чтецов; театрализованные представления к национальным праздникам. Такие мероприятия позволяют увидеть обучающимся черты национального своеобразия в облике людей, их одежде, предметах быта, традициях, культуре, способствуют формированию нравственно – эстетической отзывчивости на прекрасное в поведении и поступках людей.

Традиционными стали презентации выставок творческих работ обучающихся колледжа, которые проходят ярко, эмоционально, оригинально. Тематика выставок самая разнообразная «Это мой Казахстан, здесь моя земля», «Я познаю мир», «Культурное наследие народов Казахстана», «Мир искусства», отражает культуру, обычаи и традиции представителей разных этносов, проживающих в Казахстане, является примером полиэтнического, поликультурного воспитания обучающихся.

Можно много говорить о культурном наследии народа, о формировании значимых качеств личности, чувства толерантности, но одна встреча с человеком, сыгравшим значительную роль в жизни общества, страны, зачастую имеет большее воспитательное воздействие, чем десятки учебников. Поэтому ещё одним направлением воспитательной деятельности в колледже по

формированию межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции является знакомство обучающихся с жизнью и творчеством достойных, передовых людей нашего города, явивших примеры гражданского служения своему народу, через организацию творческих встреч. Так, например, творческие встречи с почетным членом Академии педагогических наук Республики Казахстан, Лауреатом международных литературных конкурсов Суловой А.И. оказывают большое эмоциональное воздействие на обучающихся колледжа, учат добру, взаимопомощи, уважению человека к человеку независимо от национальной и религиозной принадлежности.

Особый интерес представляет и самостоятельная исследовательская деятельность обучающихся, направленная на сбор, изучение, анализ и использование в учебном и внеучебном процессе материалов, раскрывающих особенности культуры, традиции, быта, образа жизни, психологии различных народов. [5]. Исследовательские проекты обучающихся колледжа представляют собой самостоятельный творческий поиск, который призван заинтересовать, пробудить жажду познания, желание «проникнуть» в другую культуру. Приведу некоторые темы исследовательских работ обучающихся нашего колледжа: «Полиэтническое воспитание через поиски духовного согласия», «Роль краеведческой работы в воспитании поликультурной личности», «Изучение архитектурного и духовного наследия родного края через туристические маршруты Костанайской области», «Возрождение казахских обычаев, традиций через духовный мир семьи».

Путь к взаимопониманию проходит не только через знания, представления, но и через чувства, стремление видеть и творить прекрасное. Приобщение к этнокультуре осуществляется через овладение «инструментарием» её познания, «языком» её художественных форм, проникновением в ценностно-смысловое содержание символов этнокультуры.

Таким образом, все направления учебной и воспитательной работы по формированию межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции в колледже позволяют приобщить студентов к сфере духовно – практической деятельности.

Хотелось бы отметить, что на события, происходящие сегодня в мире в плане межнациональных, межконфессиональных конфликтов мы не должны смотреть как на что-то отвлечённое, на события, которые не касаются нас. Они во много имеют невидимую связь с тем вопросом, который мы сегодня рассматриваем.

Ответственность за будущее и особенности социального положения молодого поколения делают проблему формирования толерантного сознания актуальной и значимой в воспитательной работе всех образовательных учреждений.

Мирное сосуществование множества национальностей – положительный факт в новейшей истории Казахстана. Перед нашим обществом стоит задача консолидации народа. Она возможна лишь на основе общих целей и ценностей,

а ими выступают мир, благополучие, здоровая среда обитания, понятная национальная политика.

Список литературы:

1. Гурова В.Н. Формирование толерантности личности в полиэтнической образовательной среде. – М.:2004.-240 с.
2. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч. – метод. Ст. – 2 изд., стереотип. – М.: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 368 с.
3. Поштарева Т.В. Формирование этнокультурной компетентности// Справочник заместителя директора школы. - 2009-№7-С.43-51
4. Формирование межэтнической толерантности личности обучающихся в воспитательной среде образовательных учреждений: методические рекомендации/ сост.: А.В. Кречетникова, А.А. Нарыгин, Е.В. Панюшкина. – Ханты- Мансийск: Принт - Класс, 2010.- 106 с.
5. Литус М.С. Формирование этнокультурной компетенции на уроках истории и во внеурочное время: formirovanie_etnokulturnoy_kompetentsii_litus_m.s.doc (дата обращения: 10. 01. 2024).

БАЛА ТӘРБИЕСІ - БАРШАНЫҢ ІСІ

Насрединова Акжаркын Есеметовна

***Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжінің
«Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» мамандығының оқытушысы
Педагогика ғылымдарының Магистрі***

Бала тәрбиесі әр уақытта да жан-жақтылықты, жүйелілікті талап ететін үлкен мәселе болып саналады. Осыған байланысты мектепке дейінгі тәрбие берудің тиімділігі мен сапасын арттырудың негізгі бағыты – барлық тәрбиелік істе баланы жеке тұлға деп танып-біліп, жан-жақты қалыптастыру. Бала өмірінің алғашқы күннен бастап ата-ана өздерінің негізгі борыштарын атқаруға кіріседі, яғни олар тәрбиеші бола бастайды. Болашақ ұрпақты заман талабына сай тәрбиелеу жолында алуан түрлі қуаныш пен қиыншылықтарды бастарынан өткізеді. «Адамның бір бақыты бала деген» баласы тәрбиелі болып өссе, ата-анасының мерей үстем болады, ал баласы өмір соқпағымен, қателессе, шалыс қадам жасаса ата-анасы қиналады. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсын» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде, өзіндік таңдау жасауына ықпал етуде отбасы мен педагогтар шешуші рөл атқарады.

Бір жағына ол үлкендердің, ата-аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан - тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Кішкентай балалардың алғашқы даму кезеңі, білім мен тәрбие берудің алғашқы сатысы – балабақша. Балалар балабақшаға білім алуға келіп, сабақ барысында олар еңбек етуге, қайырымдылыққа, адалдыққа тәрбиеленеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру жүйесінің маңызы зор. Осыған орай, бүгінгі таңда халыққа білім беру саласындағы қаралып жатқан көптеген мәселелер ауқымы мектеп жасына дейінгі мекемелерді де қамтып, ондағы тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұнын жаңарту талабы қойылуда. Атап айтқанда, болашақ жеткіншектерімізді мектепке дайындауда олардың денсаулығын нығайту, адамгершілік, имандылық қасиетін ортаны тану, ондағы құбылыстарды байқау, математиканың қарапайым түсінігін, тіл байлығы мен ойлау қабілеттерін жетілдіру және оның сапасын арттыру көзделіп отыр. Осы орайда еліміздегі мектепке дейінгі ұйымдардың негізгі мақсаты және міндеттері бүгінгі қоғам мүддесіне лайықты, жан-жақты жетілген, бойында ұлттық сана мен психология қалыптасқан парасатты азамат тәрбиелеп өсіру.

Балабақша – үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы сатысы ретінде өзінің белгілі қызметін атқарады. Балалардың бойында жалпы адамгершілік қалыптармен гуманистік, моральдық, қайырымдылық, ізгілік, өзара түсінушілік, ізеттілік, кішіпейілділік, адалдық, сыпайылық тәрізді қасиеттерді сіңіріп, олардың өзара қарым-қатынас мәдениеті мен қоршаған ортамен қарым- қатынасына мән беруіміз керек. Осыларды ескере отырып, мектепке дейінгі жастағы баланы адамгершілік мәдениетін қалыптастыруды және әр сабақпен ұштастыру, ізденістерді талап етеді. Өйткені оқу мен тәрбие тығыз байланысты екені баршамызға мәлім.

Мектепке дейінгі жастағы баланы сабақ барысында тәрбиелеудің - өзіндік ерекшеліктері бар – ол күрделі үрдіс. Оқу үрдісіндегі тәрбие міндетін іске асырудағы қиындықтың бірі сыныптағы оқушылардың адамгершілік түсініктерінің әр түрлі болуында және де тәрбие күрделі үрдіс болғандықтан, бір сабақта баланы адалдыққа, қайырымдылыққа, батылдыққа, шындыққа тәрбиелеу мүмкін емес. Сондықтан ұрпақ тәрбиесіндегі көкейтесті мәселелердің бірі-жетілген, адамгершілік мәдениеті қалыптасқан жеке тұлға тәрбиелеу.

Адамгершілік тәрбиенің негізі отбасынан басталып, балабақша, бастауыш сыныпта өзінің жалғасын тауып, жоғары сыныптарда күрделене береді. «Адамгершілік тәрбиесі – тәлім тәрбиенің ықпалды әсерімен моральдық сананы қалыптастырудың, этикалық білімділікті, адамгершілік сезімді дамытудың сара жолы. Ол жанұя, мектеп, ұстаз, қоғам тағы басқа жеке ықпал арқылы іске асырылады. Жас балалардың адамгершілігін қалыптастыруда мектепке дейінгі балдырғандар үшін оларға түсінікті ғибрат сөз, әсерлі өлең,

өнегелі ойын, еңбек үстінде этикалы қатынас жағдайында әдепке адамгершілік әдеп – дағдылары қалыптасады. Мектеп жасындағылар үшін олардың саяси әлеуметтік саналылығын (гуманизм, ұлтжандылық, отансүйгіштік) этикалық талғамын ішкі рухани байлығын молайтатын жүйелі жұмыстар жүргізілуде.

Халқымыздың адамгершілік әдептілік, имандылық, мейірімділік, қайырымдылық, ізеттілік, ілтипаттылық, қонақжайлылық сияқты абыройлы қасиеттерін жас ұрпақтың ақыл парасатына азық ете білу үшін әрбір тәрбиеші, ұстаз халық педагогикасын, сан ғасырларда қалыптасқан салт дәстүрлерді, әдет ғұрыптарды жан-жақты терең біліп, тебірене іс-қимыл жасауға тиіс. Ұстаз ұлттық мәдениет үрдістерін өркениетті өмірмен байланыстырып тәлім-тәрбиеге пайдалана білуге міндетті. «Сәби деген – таза тақта, не жазсаң, соны оқисың» деген ұлы ойшыл Аристотель мен ұстаз Д. Локктың сөздері тегін емес. Өйткені, бала көзін ашқалы өз көргендерін айнытпай қайталаумен болады. Кейбір жанұяларда өз балаларының жасаған қылықтарынан өздерін тамашалап отыратын жайттар да кездеседі. Сүйіспеншілік, сенім, қолдау, қорғау көрген бала өзіне сенімді, ашық жарқын және ақжүрек болып өседі. Алдау – арбауға ұшырап, ұрыс-керіс көріп өскен бала жігерсіз, сенімсіз, ынжық болады. Көңіл бөлінбей, өз бетімен өскен балалардың әлсіз, зиянды әдеттерге әуес болып өсу ықтималы көбірек. Сүйіспеншілік – балаға қараған сәтте жанарыңыздан төгіліп тұратын сәуле; мұны баланың басынан сипау, жай сөйлеу, оған көңіл бөлу, онымен ойнау арқылы әрдайым сездіре аласыз. Кейбіреулер бала тым еркелеп кетер деген үреймен көп сөйлеспейді, сезімдерін іште сақтайды. Бала ұйықтап жатқанда ғана иіскеп, тамашалайтындар да жоқ емес. Жаңа туған сәбиге ананың ыстық алақаны, әкенің жылы кеудесі мен дауысы ерекше сенім ұялатады. Өзін қорғайтын асыл жанның бар екенін бала сезіну керек. Баланы жас кезінен бастап, бірге ойнауға, бірлесе ойлауға көпшіліктің пікірімен санасуға, айналасындағылармен келісе отырып шешім қабылдауға бағыт беріп отырған жөн. Балалар ойын арқылы тез табысып, жақсы қарым-қатынас жасайды. Ойын балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңудің жолын үйретіп қана қоймайды, қамқор бола білуін, қол үшін беріп көмектесуін, ұйымдастырушылық қабілетін қалыптастырады. Ойындар балаларды қайырымдылыққа, кішіпейілділікке, қамқорлыққа шындыққа, тазалыққа тәрбиелейді. Мектепке дейінгі ұйымдарда өткізілетін ойының түрлері өте көп, бірақ әр сабақта адамгершілік категориялардың біреуін ғана алып, әдістер мен тәсілдердің бәрін жан- жақты ашып көрсетуге пайдаланған жөн. Білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер үзіліссіз тәрбие негізі саналатын мектеп мекемелерге отбасы тәрбиесіне де қозғау салып, баланы тәрбиелеу осы заман талабына сай үйлесімді деңгейді қайта құруды міндеттейді. Тәрбие мен оқу егіз деген сөз бар. «Тәрбие бар жерде ғана сапалы білім саналы ұрпақ болады» деген дана халқымыздың мақал сөзіне сүйенеміз. «Бұл дүниеде біздің бір ғана Отанымыз бар, ол - Тәуелсіз Қазақстан. Біз туған мемлекетіміздің тәуелсіздігін

баянды етуге, қуатын арттыруға, оның игілігіне, халықаралық қоғамдастықта абройының өсуіне адал қызмет етуге парыздармыз. Айта кетер болсақ мысалы: мақал ретінде қарасақ, «Ұядан не көрсең ұшқанда соны ілесің», ал айдары етіп «Ел боламын десең бесігіңді түзе» деген. Сәби айналасын тани бастағанынан - ақ өз ұясындағы қалыптасқан әдет пен тәртіпті көреді, оның өзі өнегілі болсада, теріс болсада соны қабылдайды. Қазіргі кезде педагогика – шын мәніндегі жалпы халықтық сипатқа ие ғылымға айналып отыр және оның уағыздауы – мектепке де, ата-ана активіне де жауапты міндетті жүктеп отыр. Ата-аналар комитеті ұстаздармен бірлесе отырып тәрбие мәселелері бойынша лекциялар мен әңгімелер, топтық және жекелеген кеңестер ұйымдастырады, отбасы туралы тәжірибе алмасу конференцияларын өткізеді, педагогикалық әдебиеттерді таратады, ата-аналарға арнап қабырға газеттерін шығарады. Аналар мен әкелердің балаларды тәрбиелеудегі жетістіктері мен қиындықтарын адал ниетпен ортаға салған әңгімелері зор көмегін тигізеді: жақсы тәжірибе сияқты жіберіп алған кемшіліктерді айту да басқа ата-аналарға келешекте қате жібермеуге, балаларымен тиімді қарым-қатынас орнатуға пайдасын тигізеді. Ата-аналар жиналыстарын семинар, лекция мен кеңес түрінде өткізу ата-аналардың педагогикалық біліктілігінің деңгейін көтеруге әсер етеді. Мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы, нәтижесінде ата-аналар тарапынан мектептің педагогикалық қызметіне әр түрлі көмектер көрсету, атап айтқанда, демеушілік жасау, тәрбие тәжірибелерімен бөлісу. Ата-ана педагогпен белсенді әрекет етудің барысында бастамашылдық пен жауапкершіліктің, іс-әрекеттің, тандау құқығының маңызын бағалайды. Сондай-ақ оқу жоспары қарастыратын тапсырмаларды орындау мүмкіншілігін қамтамасыз ететін тәртіп пен тәлімнің механизмін түсінеді. Өз баласын бақылап, оның жетістіктерін серіктерімен салыстыра отырып, мамандардың ақыл-кеңесіне құлақ асу керектігін ұғынады, ынтымақтастық педагогикасы орнығады.

Қорыта айтқанда, тұтас ақпараттық білім беру кеңістігін ата-ана, бала, педагог болып ұйымдастыру ғана нәтижелі болмақ. Тәрбиеші күн өткен сайын бала бойына рухани-адамгершілік тәрбие дәнін сіңіруде отбасының үлкен орын алатындығына ата-аналардың көздерін жеткізеді. Ал, бұл- ата-аналардың педагог сөзіне құлақ асып, оны жақын тартып, бала тәрбиесіне өздері де араласуы керек екендігін түсінуге жол ашады. Сабақта күнделікті өмірде бала танысқан шыншылдық, адалдық, әдептілік, мейірімділік, қамқорлық т.б ұғымдар іс-жүзінде бекітіп отырғанда ғана нақты қалыптасады. В.А Сухомлинский: «Адамгершілікті, мейірбандықты, қайырымдылықты тәрбиелейтін шын мектеп-отбасы. Анаға, әкеге, атаға, әжеге, аға-ініге, апа-қарындасқа қарым-қатынас адамгершілікке сын болып табылады» деп көрсеткендей, бала отбасында адамгершілік сапалардың үлгісін алады. Ата-ананың білім беру үрдісіне белсенді араласуына қол жеткізуге тырыса еңбектенуіміз қажет. Отбасы өмірінің көзге көрінбейтін жүздеген нәзік арқауы қоғам өмірімен, Отан мүддесімен, бүкіл Әлеммен

ұштасып отыр. Ең алдымен осы берік негізге сүйене, отбасы мен қоғам бірлесе отырып (тек бірлесіп қана!), адамның ең қымбатты және ең таңғажайып жемісі – балаларды әлділей білуі тиіс. Балаңыздың жақсы болуына тілектеспіз!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде «Адамгершілік тәрбиесі» бағдарламасы.
2. Әбиев Ж.Ә., Бабаев С.Б., Құдиярова А.М. Педагогика: Оқу құралы. Жалпы редакциясын басқарған Құдиярова А.М. –Алматы: Дарын, - 2004.
3. «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру жобасының авторы С.А.Назарбаева «Бөбек» Алматы, 2010
4. Өзін-өзі тану: Жалпы білім беретін мектептің 1-4сыныбына арналған оқулық /А.С.Сейтақов, Р.О.Ізғұттынова, Ұ.М.Әбдіғалпбарова, Ж.Б.Қажығалиева, Ж.Ж.Әкімбаева.-Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2010
5. Бердяева Н.А.Самопознание.М.,1991.

МАЗМҰНЫ:

I-СЕКЦИЯ: XXI ҒАСЫР ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАМЕН ҰШТАСТЫРУ

1. Абитаева А.С., Ильченко Е.В. – «Роль мастера производственного обучения в формировании профессиональной компетенции студентов»	3
2.Айсина А.Г. – «Педагогические идеи в научном наследии Аль—Фараби»	6
3.Байжанова Г.К. –« Тәрбие жұмысы – сабақтастық және трансляция».....	8
4. Білісбекова Д.Б. – «Ұлттық және дидактикалық ойындарды оқыту үдерісіне қолдану».....	10
5.Данченко Т.В. – «Роль интеграции на уроках русского языка и литературы для формирования поликультурной личности средствами этнопедагогике».....	12
6. Жаксалыкова К.С. –«Ойын халықтық педагогиканың бірегей мұрасы ретінде».....	14
7.Жансугурова А.Б. – «Инновационные технологии в среднем профессиональном образовании».....	18
8. Жансугуров Ж. – «Применение метода проектов в изучении спецдисциплин».....	22
9.Кабенова Ж.Ж. – «Нестандартные формы занятий, как средство повышения познавательной деятельности студентов».....	26
10.Мұса Қ.Ж, - «2024 жылдың білім беру тенденциясы».....	27
11.Смолева Н.В. – «Softskills компетенции, как фактор успешности педтандема преподавателей специальных дисциплин и мастеров производственного обучения».....	30
12.Солонская Б.В. – «Рекомендации для преподавателей и кураторов, работающих со студентами с расстройствами аутичного спектра».....	33
13.Сошкин А.В. , Раимкулов А.С. – «Интеграция международной системы дуального обучения в организации ТиПО».....	38

II-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГТИҢ САНДЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: ТӘЖІРИБЕ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

14.Аманова Ж.С. , Жакуппаева Б.Б. – «Цифровые образовательные технологии».....	42
15.– Аскарлова Б.С. – «Применение модульно-компетентностного подхода при разработке цифровых образовательных ресурсов».....	45
16. Ахметова А.Т. – «Педагогикадағы цифрлық эволюция».....	47
17. Бектасова А.А. –«Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі (жұмыс тәжірибесінен).....	52
18. Голубева А.А. – «Использование веб-сервиса liveworksheets, как инструмент повышения качества обучения в организациях ТиПО».....	55
19. Досмаганбетова Ж.Т. – «Применение цифровых технологий на уроках литературы».....	58
20. Ерназимова А.Д. – «Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сыныптың қазақ тілі сабақтарында, жаңа тәсілдердің ерекшеліктері және тиімділігі».....	64
21. Закарина Г.Б. – «Применение инновационных методов обучения на уроках русского языка и литературы».....	68
22. Кожуховский В.Б. – «Применение ИКТ на уроках производственного обучения».....	71
23. Мешкова Т.Н. – «Современные информационные технологии в преподавании математики».....	76
24.Молдабаева Т.А. – « Геймификация как фактор активизации учебной деятельности обучающихся и повышения мотивации обучения».....	79
25. Сарсембаева Б.Ж. –«Кибербезопасность . Безопасность в Интернете».....	84
26. Смагулова Н.Н. – «Шығармашылық бағыттағы ғылыми ой-өрісті кеңейту жүйесі».....	87

27. Сулейменова К.К. – «Ақпараттық технологияларды қолдану – заманауи педагог кұзыреттілігінің басты белгісі».....	91
28. Терновая О.В., Шаханова М.О. – «Нетрадиционные формы проведения мероприятий в колледже».....	95
29. Хайруллин А.И. – «Технология модульного обучения».....	97
30.Халыкова Г.А. – «Цифровая грамотность-основная компетенция современного педагога».....	101
31. Хасенова А.Ж. – «Проектная технология – один из методов обучения в современном образовании».....	104
32. Сатыбалды М. Н. -. Использование интернет ресурсов в учебной деятельности.....	107

III-СЕКЦИЯ: ЫБЫРАЙ МҰРАСЫ – АДАМЗАТ БАЛАСЫНЫҢ РУХАНИ АЗЫҒЫ

33. Айдаров Н.Қ. – «Ыбырай Алтынсариннің ізбасарлары».....	109
34.Булекова А.Е., Байдешов Д.Б. - «Ы.Алтынсарин мұрасы арқылы білімалушыларды рухани адамгершілікке тәрбиелеу».....	112
35.Данекенова Ж.Г. – «Алтынсарин шығармалары – тірбиенің қайнар көзі».....	117
36. Есімхан М.Д., Игисина Ш.Ш. – «Ыбырай Алтынсарин мұраларының зерттелуі және ақартушылық-педагогикалық, аудармашылық қызметтері».....	120
37.Жаксалыкова К.С. – «Ыбырай Алтынсаринның рухани мұрасы негіз ретінде білім алушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесі».....	123
38.Жумабаева К.Е. – «Ыбырай Алтынсаринның оқу үрдісіндегі ағартушылық идеялары».....	126
39.Кенаралова Ш. Б. – «Ыбырай Алтынсарин – ағартушы, ақын, жазушы».....	130
40.Клшинбаева К.Ш. – «Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары».....	133
41. Мамитанова Л.К., Жолдыбаева С.Б. – «Роль творческого наследия в духовно-нравственном воспитании подрастающего поколения».....	136
42. Мырзағалиева А.Б. - «Ұлт шамшырағы - Ыбырай Алтынсарин».....	139
43. Нургазиева Б.А. - «Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары».....	141
44.Нургазина Г.С. – «Ыбырай Алтынсарин – ұстазға салған сара жол».....	144
45.Ыбырай С.Қ. - «Ыбырай Алтынсарин–балалар әдебиетінің атасы».....	147
46. Қосылбек Құндыз Асқарбекқызы.....	150
47. Хасенова З.Р., Ахметова А.Т. Ыбырай Алтынсариннің еңбектерінің рухани тәрбиелік маңызы	152
48. Овчаров М.В. «Наследие Ыбырая – духовная ценность человечества».....	155

IV-СЕКЦИЯ:ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҰРПАҚ АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

49. Әбдірахман А.Е. – «Өскелен ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу».....	160
50. Бейсекеев А. Х., Джваридзе Б.Б. – «Духовно-нравственное наследие как культура личности молодого поколения Казахстана».....	164
51.Бимаганбетов Е. А. – «Жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеу».....	166
52. Бондаренко Р.А., Маранова Н.В. – «Музыка – как средство воспитания личности».....	168
53.Дроженко Г.Г. – «Представление современных подростков о традиционном семейном воспитании»	170
54. Жумагулова А. А. – «Жас ұрпақты тәрбиелеу арқылы ұлттық құндылықтардың маңызы».....	174
55.Жүніс Д.Ж. – «Национальное наследие в учебно-воспитательном процессе».....	177

56.Каппасова Ш.Е. – «Тәрбиелі ұрпақ – болашақ тірегі».....	180
57.Кумарбекова Д.Д. – «Ұрпақ тәрбиесі».....	183
58.Мухамеджанова М.А. – «Қазақ тілі мен әдебиет сабақтары әрдайым рухани-адамгершілікке тәрбиелейтін, ұлттық құндылықтарды насихаттайтын пән».....	185
59.Мұхамеджан Н.С. – «Ұлттық құндылықтарды ұрпақ арқылы тәрбиелеудің маңызы».....	189
60.Оралбаева С.У. – «Жас ұрпақты ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу».....	192
61. Сулейменова Б.К. – «Роль предмета «Основы психологии и коммуникативных навыков» в духовно-нравственном воспитании и формировании профессиональных качеств студентов медицинского колледжа».....	195
62.Шакиров Н.М. – «Ұрпақ тәрбиесіндегі музыканың маңызы».....	198
63. Шаяметов Б.Н. – «Мектеп оқушыларын рухани адамгершілікке тәрбиелеу».....	201
64.Шаршунова М.Е. –«Образование XXI века: новые подходы и возможности».....	204
65. Шунгулова А.С. – «Ұлттық тәрбие – ұлт болашағы».....	206
66. Елеупова К.Т. – «Концертмейстер в современной музыкальной практике».....	209
67. Жиенбаева С. А. – Халықтық педагогика негізінде тәрбиелеу барысындағы құндылықтар.....	212
68.Нұрманбетова А.С. – Құндылықтар негізінде тәрбие беру- заман талабы.....	214
69.Исмагулова В.Ж. –«Жас маман-өскелең ұрпақ»	217
70. Жанбаева З.Ж. –«Құзырлылық – білім алушының іс-әрекетінің сапасынан көрінетін білім нәтижесі».....	220
71. Серикбаева З.К. – Поколение независимости: ценностные ориентиры и перспективы через воспитание молодого поколения.....	223
72. Рихтер О.А. – «Роль исторического знания в процессе формирования гражданина и патриота республики казахстан»	226
73. Алтаева Венера Аскарровна – «XXI ғасыр жаңартылған білім беру жүйесін ұлттық педагогикамен ұштастыру»	230
74. Кушегалина А.М.- «Болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін қазақ тілі сабағында студенттердің танымдық қызметін жандандыру».....	232
75.Жумабаев М., Мейрамғалиева А. М. – Болат Хамзиннің торғай елінің мәдениетіне қосқан үлесі және оның шығармаларының оқушылар арасында тәрбиелік маңызы.....	236
76. Ничубай Е.В - Формирование межэтнической толерантности и этнокультурной компетенции у молодого поколения в поликультурном пространстве.....	242
77.Насрединова А.Е - Бала тәрбиесі - баршаның ісі.....	246